CUPRINS

Notă despre date 6
Prefață 7
Personajele principale 9

1. Vânătoarea 13
2. Umbra suspiciunii 29
3. Probele 47
4. Spionii care au acționat din umbră 62
5. Forțele Întunericului 82
6. Pe marginea prăpastiei 107
7. Jocuri de război 117
8. Cu cărțile pe masă 128
9. O cameră la subsol 142
10. A fost odată 151
11. Sfârşit de drum 168
12. Consecința 184

Anexa 1
Documente – Curtea Supremă New York 193

Anexa 2
Raport al Poliției din 17 decembrie 1916 198

Anexa 3
Rapoarte ale Serviciilor Secrete Engleze 201

Anexa 4
Lista membrilor Misiunii Secrete Britanice din Petrograd 214

Abrevieri folosite în note 215

Note 216

Notă despre date

Calendarul pe stil nou (Gregorian), care a intrat în uz în Europa continentală şi în Anglia din 1582, nu a înlocuit calendarul pe stil vechi (Iulian) în Rusia până în 1918, când s-au scăzut treisprezece zile. În această carte s-a recurs la calendarul pe stil vechi pentru evenimentele dinainte de 1918 şi la cel pe stil nou pentru evenimentele ulterioare. Oricum, diplomaţii britanici şi oficialii din Rusia foloseau calendarul pe stil nou înainte de schimbare. Când cele două sisteme au funcţionat concurenţial, în conformitate cu sursele documentare, a existat riscul confuziei. De aceea, pentru a-l ajuta pe cititor, în unele părţi ale acestei cărţi s-au folosit datele duble.

Prefață

Când editorul meu, Jonathan Reeve, mi-a sugerat pentru prima dată să scriu ediția a doua revizuită a biografiei lui Sidney Reilly, „Asul Spionilor", am înțeles că mi se oferea o oportunitate ideală pentru a relua câteva din punctele cercetării încă nerezolvate la momentul în care a fost tipărită prima ediție, în 2002.

Unul dintre ele se referea la John Scale, omul care l-a recrutat pe Reilly în Serviciile Secrete şi a cărui mână din umbră i-a ghidat prima lui misiune în Rusia, în aprilie 1918. Ştiam că Scale a murit în 1949, dar nu deţineam niciun fel de informaţii despre familia lui. Eram convins că el reprezenta cheia nu numai pentru misiunea lui Sidney Reilly din Rusia, dar şi pentru alte enigme ale spionajului care au urmat revoluției ruse.

În cele din urmă, la începutul lui 2003, după migăloase cercetări, fiica lui, Muriel Harding-Newman, a fost localizată în Scoția. Întâlnirea cu ea mi-a întărit convingerea că uciderea lui Grigori Rasputin, în 1916, nu a fost un lucru chiar aşa de simplu cum părea la prima vedere. Povestea tradițională, aşa cum era relatată în 1927 în cartea *Rasputin*, o confesiune a asasinului lui Rasputin, Felix Iusupov, se citea ca o ultra-dramatică poveste gotică horror. Rasputin a fost mai întâi otrăvit, apoi împuşcat şi în cele din urmă aruncat în fluviul Neva de nişte aristocrați nemulțumiți, conduşi de Iusupov. Conform acestei relatări, acțiunile conspiratorilor sunt determinate de îngrijorarea provocată de influența lui Rasputin asupra Țarului Nicolae al II-lea şi a soției lui, Alexandra. Deşi această relatare a fost verificată peste ani de istorici, o alternativă credibilă a teoriei s-a dovedit lipsită de consistență.

Oricum, după părerea lui Muriel Harding-Newman, tatăl ei a fost un factor decisiv în complotul organizat în vederea crimei. De asemenea, era în posesia unei adevărate Peşteri a lui Aladin, plină cu materiale informative care i-au aparținut lui Scale, inclusiv o listă cu toți ofițerii Serviciului Secret Britanic care au acționat în Petrograd la vremea morții lui Rasputin. După ce m-am întors acasă, am găsit răgazul necesar pentru a reciti cartea lui

Iusupov. În lunile care au urmat mi-am propus să descopăr urmele membrilor familiilor altor ofițeri ai serviciilor secrete de pe lista lui Scale şi am citit rapoartele diplomatice şi informative care s-au schimbat între Londra şi Petrograd în 1916. A fost o lectură dificilă, care m-a făcut să-mi amintesc cât de aproape a fost Anglia de înfrângere în acele ore întunecate ale războiului, dominată de teama că Rusia era pe punctul să încheie pace separată cu Germania şi să se retragă din conflict. Şi de astă dată, numele lui Rasputin răzbătea din rapoarte.

În Rusia, înregistrările din arhive atestau că trei investigații făcute în legătură cu moartea lui au rămas neconcludente din cauză că niciodată nu au fost complete şi, ca o consecință, nimeni n-avea să fie acuzat sau adus în fața unei curți de judecată. Două investigații făcute după moartea lui Rasputin au fost conduse în acelaşi timp de ministrul de Interne şi de ministrul de Justiție. Acestor investigații li s-a pus capăt în momentul în care a devenit evident că membrii familiei imperiale erau implicați în complot. După căderea monarhiei, în martie 1917, noul Guvern Provizoriu a constituit o „Comisie Extraordinară de Anchetă pentru Investigații ale actelor ilegale săvârşite de miniştri şi de alte persoane oficiale". Comisia urmărea, printre altele, şi cercetarea influenței lui Rasputin şi a circumstanțelor care au concurat la moartea lui. Aceasta era responsabilitatea secției a treia a Comisiei. Cercetarea era abia la început când bolşevicii au preluat puterea şi au desființat Comisia.

Moartea dramatică a lui Rasputin a anulat, în mare parte, alte întrebări legate de viața lui. De ce, de exemplu, povestea unui țăran dintr-un sat din îndepărtata Siberie, devenit cel mai puternic favorit al Împăratului Rusiei, ne incită mai mult decât oricare alt episod din istoria Rusiei? De ce există mai multe minciuni şi secrete decât adevăr în povestea morții lui? Ce se ascunde în spatele contradicțiilor din viața lui care au determinat împletirea unor fapte reale, zvonuri, mituri, misticism şi pure invenții? A fost Rasputin o victimă sau un şarlatan imoral? Un demon care a supus familia imperială sau o persoană care îi putea veni în ajutor?

Acestea sunt numai câteva dintre cele mai importante întrebări care mi-au venit în minte în timp ce mă pregăteam să cercetez circumstanțele din spatele morții lui. În fine, rezultatele acestei cercetări au condus la realizarea filmului produs de BBC Timewatch *Cine l-a ucis pe Rasputin?,* pentru care am lucrat în calitate de consultant istoric, şi în cele din urmă la publicarea acestei cărți, care s-a inspirat din cele mai noi descoperiri făcute ulterior, după difuzarea filmului.

Personajele principale

Stephen Alley	–	membru al Misiunii Secrete Britanice din Petrograd
Aleksander Balk	–	guvernator al Petrogradului
Sir George Buchanan	–	ambasadorul britanic la Petrograd
Bîjinski	–	valetul prințului Iusupov, cunoscut ca „C“, şeful MIIC,
Mansfield Cumming	–	Serviciul Secret Britanic
Marea Ducesă Elizaveta Feodorovna	–	mama adoptivă a lui Dmitri Pavlovici
David Lloyd George	–	secretarul de stat britanic pentru Război după moartea lui Kitchener în iunie 1916
Maria (Munia)	–	prietenă comună a lui Golovina Rasputin şi a prințului Iusupov
Sir Samuel Hoare	–	şeful Misiunii de Informații Secrete Britanice la Petrograd
Episcopul Iliodor	–	vezi Serghei Trufanov
Lord Kitchener	–	secretar de Stat pentru Război 1914–16
Vera Koralli	–	celebră balerină rusă şi amanta Marelui Duce Dmitri Pavlovici

Profesor Kossorotov	–	anatomopatolog rus care a eliberat certificatul original de deces al lui Rasputin
Stanislas Lazovert	–	medicul militar al detaşamentului lui Purişkevici, recrutat de Purişkevici ca şofer în noaptea uciderii lui Rasputin
Robert H. Bruce	–	funcționar consular britanic la Lockhart Moscova
A.A. Makarov	–	ministru al Justiției, fost ministru de Interne
Ivan Manasevici	–	jurnalist evreu, spion şi agent Manuilov dublu, „secretarul“ lui Rasputin
Marele Duce	–	tatăl prințesei Irina Iusupova Aleksander şi socrul prințului Iusupov. De Mihailovici asemenea, rudă cu Dmitri Pavlovici
Ivan Nefedov	–	ordonanța prințului Iusupov
Marele Duce Nikolai Nikolaevici	–	unchiul Țarului Nicolae şi comandant suprem al armatelor ruse până la înlăturarea lui din funcție
Marele Duce Dmitri	–	văr de-al doilea cu Țarul Nicolae, Pavlovici cândva protejatul lui; prieten cu prințul Iusupov, care a fost prezent la uciderea lui Rasputin
Lt.-col. Popel	–	ofițer al Detaşamentului Corpului de Jandarmi şi mâna dreaptă a generalului Popov
Generalul Popov	–	comandant-şef al Corpului de Jandarmi şi anchetator-şef în cazul dispariției lui Rasputin
Aleksander Protopopov	–	ministru rus de Interne
Vladimir Purişkevici	–	monarhist şi bine cunoscut membru al Dumei. Un duşman al lui Rasputin care a fost prezent la crimă

Maria Rasputina	–	fiica mai mare a lui Rasputin
Varvara Rasputina	–	fiica mai mică a lui Rasputin
Oswald Rayner	–	membru al Misiunii Secrete Britanice la Petrograd
Mihail Rodzeanko	–	preşedinte al Dumei a treia şi a patra
John Scale	–	membru al Misiunii Secrete Britanice la Petrograd
Aron Simanovici	–	prieten apropiat al lui Rasputin, secretar şi agent
Albert Stopford	–	afacerist britanic şi diplomat
Serghei Suhotin	–	militar, locotenent şi prieten cu Iusupov. Prezent în noaptea crimei
Serghei Trufanov	–	cunoscut şi ca episcopul Iliodor. Celebru predicator ortodox, antisemit şi fost prieten al lui Rasputin, căruia i-a furat scrisorile din chilia de călugăr din Siberia
Aleksis Vasiliev	–	şeful Poliției din Petrograd
Anna Vîrubova	–	doamnă de companie şi apropiată prietenă a Țarinei
Robert Wilton	–	corespondent al *Times* la Petrograd în perioada crimei
Marea Ducesă Xenia	–	mama prințesei Irina şi soacra prințului Iusupov
Prințul Felix Iusupov	–	de asemenea conte de Sumarokov-Elston, aristocrat rus şi asasin declarat al lui Rasputin
Prințesa Irina Iusupova	–	soția prințului Iusupov

1

VÂNĂTOAREA

Strada Gorohovaia era un loc sobru – numele administrativ i se datora, într-adevăr, respectabilității pe care i-o conferea clădirea poliției; hainele îngrijite purtate de detectivi erau numite de toți *gorohovaio*[1] (polițieneşti). Numai o milă despărțea cartierul de vastul spațiu public al elegantului centru al Petrogradului (oraşul St Petersburg, capitala Rusiei, căpătase, în timpul războiului, o blestemată sonoritate germană). Dacă locuiai acolo însemna că erai suficient de prosper. Imobilul de la numărul 64, o clădire cu apartamente înalte, cu peron pentru trăsuri la intrare, era bine încălzit şi luminat, ceea ce reprezenta mai mult decât puteau spera majoritatea locuitorilor Petrogradului în iarna grea a lui 1916. În momentul acela războiul lăsase chiar clasa de mijloc fără căldură şi mulți capi de familie trebuiau să se zbată ca să asigure familiilor cărbuni, ulei lampant, hrană şi îmbrăcăminte.

Capul familiei din apartamentul 20 de pe strada Gorohovaia era Grigori Efimovici Rasputin, înaltul, bărbosul sfătuitor personal al Maiestății Sale Țarina. Apartamentul era bogat mobilat şi avea chiar şi telefon. Rasputin personal avea la dispoziția sa un automobil. Oriunde mergea, oamenii îl priveau cu teamă şi adepții lui (deci nu oponenții) nutreau convingerea că era *stareț* sau un sfânt. Devreme, în această dimineață de 17 decembrie 1916, în oraşul încă cufundat în întuneric şi acoperit de zăpadă, Katia Peteorkina, servitoarea, s-a trezit, a aprins lămpile şi tocmai punea samovarul pe sobă când cineva a ciocănit la uşă.

Cei doi vizitatori erau ofițeri ai Ohranei, poliția politică. Ohrana nu reprezenta numai una din cele nouă forțe diferite care lucrau pentru Țar prin ministrul de Interne, Aleksander Protopopov, şi şeful Poliției, Aleksis Vasiliev, dar era şi cea mai temută. Țarul şi mai ales Țarina au insistat ca *starețul* să fie protejat, căci se ataşaseră de el în timp ce se luptau cu boala

tânărului lor fiu. Băiatul suferea de hemofilie, o boală incurabilă, moştenită pe linie maternă printr-unul din descendenţii reginei Victoria a Angliei. Ţarina, care era nepoata reginei Victoria, a fost depistată ca purtătoare a bolii, şi acum trăia cu teama că dacă ceva îl ameninţa pe Rasputin viaţa fiului ei putea fi în pericol.

Pe lângă Katia Peteorkina, cele două fiice adolescente ale lui Rasputin, Maria şi Varvara, precum şi nepoata lui, Ania, locuiau şi ele în apartament şi ştiau că e bine să-şi controleze cuvintele în prezenţa acestor oameni. Totul ajungea în cele din urmă la Ţar şi existau lucruri care trebuiau ţinute secret.

Cei doi agenţi voiau să vorbească cu Rasputin; n-au spus de ce. Dar când Katia s-a îndreptat spre camera lui Rasputin ca să-l trezească, a descoperit că încă nu venise acasă. Era ceva neobişnuit.

Maria, Varvara şi Ania s-au ridicat repede şi s-au îmbrăcat. Unul dintre oamenii Ohranei a ieşit să caute pe cineva care fusese de serviciu la poartă peste noapte şi l-a găsit în curte pe administrator. Acesta a confirmat că o maşină mare, cu prelată de pânză, a plecat după miezul nopţii. A vorbit cu pasagerii maşinii care fuseseră întâmpinaţi de Rasputin personal, apoi i-a văzut pe vizitatori şi pe Rasputin plecând cu maşina spre centrul oraşului[2].

În clipa în care s-a întors în apartament, omul Ohranei le-a auzit pe cele două fete şuşotind cu servitoarea. Când au luat-o la întrebări pe Katia, femeia de douăzeci şi nouă de ani a recunoscut că cineva a bătut la uşa bucătăriei de la intrarea din spate a apartamentului, cam pe la douăsprezece şi jumătate în noaptea respectivă, şi Rasputin a ieşit cu cei care veniseră după el. Ea dormea într-un colţ al bucătăriei şi a auzit voci. Asta era tot ce ştia.

Fetele n-au vrut să spună nimic. Erau îngrozite. Cei doi spioni tăcuţi au rămas în încăpere şi unul dintre ei mormăia ceva la telefon. Puteau apărea în curând alte persoane. Oamenii veneau în fiecare zi să-l vadă pe Rasputin şi să-l asculte vorbind. De regulă era în mare formă dimineaţa, înainte de a începe să bea.

Maria, fiica cea mare, de nouăsprezece ani, ştia că tatăl ei plănuise să plece cu prinţul Felix Iusupov (cunoscut de prieteni ca „Micuţul“) spre palatul Iusupov la miezul nopţii. Îi spusese asta şi ea n-ar fi uitat niciodată acest lucru – ştia cum arăta palatul înăuntru, fusese personal prezentată Ţarinei, şi auzise că locuinţa lui Iusupov era la fel de impunătoare ca însuşi Palatul de Iarnă. Se plimbase chiar prin faţa frontonului galben cu alb al uneia dintre casele lui de pe Moika. Îl ştia pe Iusupov numai din vedere; era un tânăr înalt, subţirel şi parfumat.

Pe la ora opt, Ania, nepoata lui Rasputin, o fată inteligentă şi inventivă, i-a telefonat Mariei (Munia) Golovina – era mult prea departe ca să poată fi auzită de oamenii Ohranei. Munia era prietena care îl prezentase iniţial pe Rasputin lui Iusupov, dar Rasputin şi-a instruit fetele să nu-i spună Muniei unde se ducea în noaptea respectivă, fiindcă Iusupov nu voia ca ea să vină neinvitată[3]. Munia era mai bătrână decât Iusupov cu aproape treizeci de ani. Această femeie educată accepta tot ce spunea Rasputin. Avea o faţă mică, palidă şi total inexpresivă. O mare parte dintre fanii lui Rasputin erau femei ca ea, care purtau blănuri şi pălării cu egrete şi costume bine croite, chiar şi în vremuri de război. Dar Munia era un om de calitate.

Ania a rugat-o pe Munia să-l sune pe Micuţ şi să afle ce s-a întâmplat; ea nu excludea posibilitatea ca acesta să fi ieşit cu unchiul ei noaptea trecută. Munia a confirmat că Rasputin a zis că se va duce într-un loc deosebit, dar de vreme ce a ieşit cu Felix Iusupov, probabil că s-au dus la ţigani. Asta însemna că au plecat pe Insulă şi că au dansat şi au cântat toată noaptea, aşa că dormeau încă, ceea ce nu reprezenta un motiv de îngrijorare. Trebuia să ajungă curând acasă. Ea o să revină mai târziu.[4]

Prietenii apropiaţi ai lui Rasputin, Aron Simanovici şi Părintele Isodor, au sosit în scurt timp. Păreau îngrijoraţi pentru că Rasputin nu le spusese unde a plecat şi promisese să telefoneze pentru a le confirma că era în siguranţă, dar nu o făcuse. Pentru a le menaja pe fete, n-au mai adăugat că se făceau deja cercetări la postul de poliţie din Moika 61 şi circulau zvonuri despre agitaţia de la Palatul Iusupov, de peste drum.[5] A intrat apoi Ivan Manasevici Manuilov, alt bărbat pe care fetele îl cunoşteau, şi după aceea au mai venit câteva doamne – era firesc ca o mulţime de lume să se adune în casa lui Rasputin. Samovarul pufăia şi conversaţia curgea, dar neliniştea le chinuia pe cele două fiice ale lui Rasputin; Simanovici era irascibil şi nimeni n-ar fi putut spune de ce. Surorile ştiau că tatăl lor a devenit o persoană importantă în oraş. Nu oricine primea telefon de la Ţarină în persoană. El era ţăranul care se asociase cu regalitatea. Adesea îl chemau la reşedinţa imperială, la Ţarskoe Selo, chiar şi în timpul săptămânii. La şcoală existau multe fete care râdeau de ele pe la spate fiindcă veniseră din Siberia şi erau fiicele unui *mujic* analfabet. Dar tatăl lor avea mare influenţă. Şi fetele acelea păstrau aparenţele în relaţia cu surorile Rasputin.

Toţi doreau ca el să se întoarcă; era îngrozitor. Toate aceste femei – toate sperau că măcar a fost treaz când a murit. Oamenii Ohranei puneau o grămadă de întrebări, dar nimeni nu le putea spune nimic. După ce au transmis prima informare către cartierul general, cei doi ofiţeri au rămas pe loc, în aşteptare.

La cincisprezece mile de centrul oraşului, Maiestatea Sa, Ţarina Alexandra, era acasă cu cele patru fete, la Palatul Aleksander, la Ţarskoe Selo. Acesta era unul dintre multele castele aflate în proprietatea familiei imperiale; un altul aparţinea bunei ei prietene, Anna Vîrubova, o femeie corpolentă care părea mai bătrână decât cei treizeci de ani ai săi.

Vîrubova a fost cea care a primit un telefon de la Munia Golovina în acea sâmbătă dimineaţa. A auzit că Rasputin, „Prietenul Nostru", cum îi spunea cuplul imperial, ieşise cu o noapte înainte şi nu se mai întorsese acasă. Este posibil ca şi Iusupov să se afle în aceeaşi situaţie.

Vîrubova personal primise şi ea ameninţări cu moartea. Duşmanii lui Rasputin considerau că el, Vîrubova şi Ţarina alcătuiau un triumvirat malefic aflat în spatele Ţarului. În această perioadă ea îşi petrecea ziua în casa ei, dar dormea la Palatul Aleksander, unde a invitat-o Ţarina ca să-i asigure protecţie.[6] Vîrubova i-a dat de înţeles Ţarinei că absenţa lui Rasputin stârnea îngrijorare.

Ministrul de Interne, Aleksander Protopopov, a primit în zori o informaţie strict confidenţială de la guvernatorul Petrogradului, Aleksander Balk, care îi comunica faptul că în oraş circula zvonul că Rasputin fusese împuşcat la Palatul Iusupov, în primele ore ale dimineţii. Ca urmare, Protopopov a făcut o vizită incognito în casa lui Rasputin şi a descoperit că acesta nu se întorsese acasă.

Ceva mai tîrziu, în cursul dimineţii, Protopopov a semnat decretul nr. 573, prin care se iniţia o anchetă urgentă şi secretă în legătură cu „dispariţia lui Grigori Efimovici Rasputin". Ca anchetator-şef, Protopopov l-a numit pe generalul P.K. Popov, comandatul-şef al Corpului de Jandarmi. Popov era un anchetator energic şi capabil, care se specializase în anchete politice. Înainte de 1914 fusese şeful Ohranei din oraş. El a început prin a le lua declaraţii poliţiştilor care fuseseră mobilizaţi la Palatul Iusupov şi ofiţerilor staţionaţi pe partea opusă a canalului. Văzute de la secţia de poliţie, toate intrările şi ieşirile dinspre înaltele porţi ale palatului de peste canal erau puternic luminate. Şi zgomotele se auzeau foarte bine peste apă. Noaptea trecută s-a întâmplat cu adevărat ceva, mai ales în curtea din faţa casei de lângă palat. Această casă era mai puţin impozantă decât clădirea principală, dar aparţinea tot Iusupovilor.

Imediat, o telegramă bine concepută a fost trimisă Ţarului la Stavka, pentru că, pe timp de război, Comandamentul General al Armatei era staţionat acolo, la Moghilev, la câteva sute de mile sud de Petrograd, în noaptea de vineri 16 decembrie.

Lângă casa de pe Moika 94 aparținând prințului Iusupov, un polițist aflat la post a auzit câteva focuri de armă trase cu pistolul şi imediat a fost invitat în biroul prințului Iusupov, unde se afla acesta şi o persoană necunoscută, care s-a prezentat ca fiind Purişkevici. Acesta din urmă a spus „Sunt Purişkevici. Rasputin a murit. Dacă îți iubeşti Țarul şi patria, nu scoți un cuvânt". Polițistul a raportat acestea superiorului său. Cercetarea făcută în această dimineață a stabilit că în jurul orei 3 a.m., unul dintre musafirii lui Iusupov a tras focuri de armă în curtea alăturată clădirii de la 94, care are o intrare ce duce direct în biroul prințului. S-a auzit un strigăt şi zgomotul plecării unei maşini. Trăgătorul era în uniformă de teren. La o examinare rapidă a zăpezii, s-au observat pete de sânge. Când a fost chestionat, în biroul guvernatorului oraşului, tânărul prinț a afirmat că dăduseră o petrecere în noaptea aceea, dar că Rasputin nu fusese acolo.

Investigațiile în apartamentul lui Rasputin din strada Gorohovaia 64 au scos în evidență că pe 16 decembrie, la 9,00 p.m., Rasputin, aşa cum făcea de obicei, a dat drumul gărzii de corp şi maşinii, spunând că nu mai iese în noaptea aceea şi că se culcă. În urma interogării servitorilor şi a paznicului s-a stabilit că la 12,30 a.m. s-a apropiat o maşină mare, cu capotă de pânză, şi în ea erau o persoană necunoscută şi şoferul. Persoana necunoscută a mers spre uşa din spate a apartamentului lui Rasputin, care părea că-l aşteaptă de vreme ce l-a salutat ca pe o veche cunoştință, şi a plecat cu el pe aceeaşi uşă. S-au urcat în maşină şi au pornit în jos pe strada Gorohovaia, spre strada Morskaia.

Rasputin nu s-a întors acasă şi eforturile de a-l găsi s-au dovedit deşarte. Există motive întemeiate să presupunem că a fost împuşcat în curtea lui Iusupov, corpul fiindu-i dus în afara oraşului şi ascuns undeva[7].

Acest raport al Ohranei i-a fost înmânat Țarului în persoană. Ideea că Rasputin a putut fi omorât l-a îngrozit. Scenele pe care Țarina o să le facă; învinuirea, resentimentul, isteria. Pe de altă parte, putea să-şi recapete autoritatea în propriul cămin...

Rostirea numelui lui Vladimir Purişkevici, un bine-cunoscut membru al Dumei (parlament) şi monarhist, aprig opozant al lui Rasputin, îl putea înspăimânta pe Țarul Nicolae, dar nu atât de mult ca menționarea numelui prințului Iusupov, care era căsătorit cu nepoata sa. Trebuie, de asemenea, să fi fost îngrijorat aflând că acest văr de-al doilea şi cândva protejat, Marele

Duce Dmitri Pavlovici, fusese şi el prezent la Palatul Iusupov vineri noaptea. Dar Dmitri a fost întotdeauna un apropiat – prea apropiat – al lui Felix[8].

În după-amiaza aceea, Ţarina – nemţoaică prin naştere, dar crescută în Anglia – a mâzgălit o notiţă către Ţar, la Stavka, în incoerenta ei limbă rusă.

Suntem alături unul de altul – îmi imaginez sentimentele noastre – totuşi – Prietenul Nostru a dispărut. Ieri A[nna Vîrubova] l-a văzut şi el i-a spus că Felix i-a cerut să vină noaptea; o maşină o să-l ia ca s-o vadă pe Irina...

Noaptea asta mare scandal în casa lui Iusupov. Dmitri [Pavlovici], Purişkevici etc. toţi beţi. Poliţia a auzit împuşcături, Purişkevici a alergat ţipând la poliţie că Prietenul Nostru a fost omorât.

Poliţia cercetează...

Felix doreşte să plece la noapte în Crimeea, [eu] implorat Kalinin [Protopopov] să-l oprească...

Felix pretinde că el n-a venit niciodată în casă şi nici nu i s-a cerut. Pare chiar o capcană. Eu mai cred încă în mila lui Dumnezeu...

Nu pot şi nu cred că a fost omorât. Domnul e milostiv... vino repede – nimeni n-o să îndrăznească să se atingă de ea [Anna Vîrubova] sau să-i facă ceva cât timp eşti aici.

Felix vine adesea aici la el ...[9]

Protopopov a trimis un memorandum către şeful Gărzii Palatului, generalul Voikov. Voikov nu a fost la Ţarskoe Selo săptămâna aceasta. Nota lui Protopopov conţinea multe informaţii despre îmbrăcămintea lui Rasputin – „o cămaşă scumpă şi o haină de blană“ – şi adăuga că la Palatul Iusupov a avut loc o petrecere cu o noapte înainte şi că jandarmeria a început acum o investigaţie completă.

În ce mă priveşte, am ordonat ca investigaţia să fie condusă după legea marţială, cu scopul de a elucida în profunzime şi fără întârziere toate împrejurările cazului. Dorinţa Maiestăţii Sale este de a merge în linişte, luni, direct la Ţarskoe Selo, fără să vă cheme la Petrograd[10].

Munia Golovina l-a sunat pe Iusupov, aşa cum a promis. Ştia că stă la palatul socrului său, Marele Duce Aleksander Mihailovici, nu departe de Moika, deoarece propriile lui apartamente de la Palatul Iusupov erau în renovare. Servitorii i-au spus că „ei“ dorm încă; aceasta susţinea teoria ei potrivit căreia Iusupov şi Rasputin au fost plecaţi la şatra ţiganilor.

Când a ajuns la apartamentul lui Rasputin, în strada Gorohovaia, acesta era plin de lume. Unii păreau îngrijorați, dar ezitau să-şi manifeste teama pentru a nu le speria pe fiicele lui Rasputin. Fetele erau foarte încordate. Munia şi-a cerut scuze că o ia pe Maria cu ea ca să mai aducă nişte răcoritoare şi amândouă au luat-o peste mormanele de zăpadă, în josul străzii, spre magazinul de fructe care avea telefon. Munia a sunat din nou, dar de data asta servitorii i-au spus că Iusupov a plecat. A lăsat un mesaj. S-au întors în apartament, sperând că o s-o sune el curând.

Câteva mile mai la nord, peste fluviul Neva, foarte lat, care despărțea elegantul Petrograd de Fortăreața Sf. Petru şi Pavel de insulele bine împădurite, paznicul podului, Feodor Kîzmin, şi-a început serviciul la prânz. Mica Nevă separa aici insula Petrovski de insula Kristovski. Kîzmin trebuia să străbată podul, de la un capăt la altul, la fiecare oră[11]. Podul era acoperit de un strat gros de zăpadă şi fiecare urmă a recentei crime era vizibilă. Cam pe la ora unu şi-a încheiat rondul, sub un cer apăsător şi cenuşiu şi o temperatură de mai multe grade sub zero, când nişte muncitori aflați în trecere pe acolo i-au spus că mai departe, în spate, era sânge pe pod, pe barieră şi pe stâlp, iar o cizmă zăcea pe gheață. S-a dus să verifice şi a văzut că aveau dreptate. El nu observase toate astea înainte. S-a dus să caute un polițist care, cercetând, a constatat şi el că aveau dreptate şi a plecat în căutarea unui inspector, Asonov. S-au întors cu toții şi inspectorul a făcut măsurători, a luat note şi l-a convins pe Kîzmin să pescuiască cu un harpon şi să scoată „galoşul bărbătesc şi cizma uzată, măsura 10, făcută de Treigolnik".

Nedorind să stârnească agitație, inspectorul Asonov a prezentat raportul după-amiază devreme.

> *Cercetarea suprafeței de apă de lângă locul menționat în declarație, unde gheața încă nu a acoperit apa şi s-au format ochiuri de apă, a fost efectuată şi nu s-a constatat nimic suspect. Galoşul şi cizma care au fost scoase din apă au fost înmânate paznicului Feodor Kîzmin, până la alte instrucțiuni*[12].

La fel stăteau lucrurile şi la jandarmerie; Poliția Fluvială trebuia să se ocupe de asta şi sistemul se urnea greu la treabă. Părea greu de crezut că niciun scafandru n-a cercetat Podul Petrovski încă de sâmbătă. Nimeni n-a venit să-i pună întrebări lui Kîzmin, în ghereta lui, despre cizmă sau galoş, şi nici nu s-a interesat dacă au fost găsite. În fine, la prânz, Iusupov a telefonat la apartamentul din strada Gorohovaia şi a cerut să vorbească cu Munia

Golovina. Ea a luat receptorul şi – conştientă că cei din Ohrana ascultau – a vorbit în engleză. Părea agitată. Imediat după discuţie a plecat, spunându-i Mariei că o să se întoarcă, dar că trebuie să vorbească cu Iusupov între patru ochi. În drum spre casă s-a întâlnit cu mama ei pe Moika. Maria şi ceilalţi au observat că părea agitată. Şi când a ajuns acasă, este posibil ca înainte să vină Iusupov, Anna Vîrubova să o fi sunat ca să-i spună că Ohrana îl suspectează pe Iusupov deoarece, după cum afirmă el, Munia s-a repezit şi a spus cu voce şuierătoare: „Ce ai făcut cu el? Ei susţin că a fost omorât în casa ta şi că tu ai fost cel care l-a omorât“[13].

Iusupov a încercat s-o liniştească. I-a spus că dimineaţă poliţiştii au răscolit peste tot în palat – el a dat o mică petrecere azi-noapte şi lucrurile au cam scăpat de sub control; prietenul lui apropiat, Dmitri, Marele Duce Dmitri Pavlovici, a împuşcat unul dintre câinii din curte din greşeală. A fost mare zarvă – exista o secţie de poliţie chiar peste canal, lângă Ministerul de Interne, aşa că, desigur, au auzit focul de armă – şi apoi Purişkevici a spus ceva prostesc poliţistului despre împuşcarea lui Rasputin, iar în zori, un grup de magistraţi anchetatori s-au întors şi au întrebat de Rasputin şi s-au uitat la petele de sânge lăsate de câine în zăpada din curte. Dar Rasputin nu era nici măcar pe-aproape! Întâmplător, el a sunat când petrecerea era în toi ca să-i ceară lui Iusupov să meargă împreună la ţigani, dar Iusupov s-a scuzat spunând că are musafiri. S-a întors, într-adevăr, la petrecere şi le-a spus tuturor ce a zis Rasputin. Oricum, a fost rău scuturat de magistraţii anchetatori, apoi, dimineaţă, la palatul socrului său, unde încerca să doarmă puţin, a fost trezit de un poliţist numit Grigoriev şi a trebuit să ia întreaga poveste de la capăt. A explicat amănunţit situaţia. Lucrurile erau clare acum. Munia avea unele îndoieli.

„Totul este îngrozitor“, a spus ea. „Împărăteasa şi Anna [Vîrubova] sunt convinse că tu l-ai omorât noaptea trecută în casa ta.“

„Vrei să suni la Ţarskoe Selo şi să întrebi dacă mă primeşte împărăteasa? O să-i explic totul ei, dar fă-o repede.“

[Munia] a telefonat la Ţarskoe Selo şi mi-a spus că împărteasa mă aşteaptă. Când eram gata de plecare, m-a bătut pe mână: „Nu te duce la Ţarskoe Selo, te implor“, a spus ea. „Ceva îngrozitor se va întâmpla cu tine dacă te duci; niciodată n-o să creadă că eşti nevinovat...“[14]

„Ceva îngrozitor“ i s-a întâmplat lui Iusupov când Anna Vîrubova a sunat şi i-a spus că Ţarina s-a prăbuşit leşinată şi nu vrea ca Iusupov să vină la Palatul Aleksander, dar porunceşte să aştearnă totul pe hârtie. A promis că o s-o facă şi a plecat.

După-amiază, mai târziu, Munia s-a întors la apartamentul lui Rasputin cu mama ei, sperând că Iusupov a spus adevărul. Probabil că figura pe lista suspecţilor, dacă poliția făcuse o listă cu persoanele care-i purtau pică lui Rasputin. Pe de altă parte, o asemenea listă ar fi fost cu adevărat foarte lungă. Şi în apartament, în seara aceea, la fel gândeau cu toţii şi au început să se teamă de ce era mai rău, iar când Munia şi mama ei au început să plângă uşor, au auzit o bătaie grea în uşă.

Vizitatorii erau îmbrăcaţi în uniformă. Generalul Popov şi lt.-col. Popel de la Detaşamentul Corpului de Jandarmi au explicat că se află acolo ca să înceapă unele cercetări în numele Ministerului de Interne.

Popov vorbise deja cu ordonanța lui Iusupov, Ivan Nefedev, la Palatul Iusupov şi remarcase că s-au petrecut câteva mici schimbări de atitudine în rândul servitorilor de acolo. După spusele lui Nefedev, în noaptea de vineri 16 decembrie,

> *Nu am auzit nicio împuşcătură, nici în sufragerie, nici afară în stradă. Cam pe la ora 4 a.m. a sunat clopoţelul şi am intrat în biroul prinţului. Musafirii erau deja plecaţi. Prinţul mi-a spus să mă duc în curte şi să văd ce s-a întâmplat acolo. M-am dus afară prin intrarea laterală care dădea în curtea casei de la numărul 92; oricum, în momentul acela nu era nimeni acolo şi nu am observat nimic anormal. Am raportat toate astea prinţului. Câteva minute mai târziu a sunat din nou clopoţelul, şi prinţul mi-a poruncit să mă mai uit o dată în curte pentru că acolo era un câine mort. Am ieşit prin uşa laterală în curtea casei de la numărul 92 şi de data aceea am observat un câine mort întins lângă gard... câinele mort era o corcitură care obişnuia să stea pe lângă casa lui Iusupov. Nu mai am nimic de spus în această problemă.*

Munia Golovina a fost interogată sâmbătă. Ceilalţi au trebuit să aştepte până a doua zi dimineaţă, care avea să se dovedească norocoasă pentru anchetatori, deoarece atitudinea femeii faţă de poliţie se schimbase peste noapte. Munia i-a spus lui Popov că, vineri 16 decembrie,

> *am ajuns în apartamentul lui Grigori Efimovici Rasputin în jurul orei 12, la prânz, şi am rămas până pe la 10 seara. În noaptea acelei zile*

nu trebuia să meargă nicăieri, deşi dimineaţă era uşor agitat şi a spus că, „O să plec la noapte“, dar nu a precizat unde. Când l-am întrebat dacă va pleca, el a răspuns că n-o să-mi spună. I-am zis că, oricum, o să ghicesc. Grigori Efimovici a spus apoi „o să ghiceşti, dar n-o să mă găseşti“. Am avut această discuţie în glumă şi nu i-am dat nicio importanţă. Am plecat acasă în jurul orei 10 seara. Grigori Efimovici obişnuia să le spună vizitatorilor bărbaţi „dragă“. Eu îi spuneam prinţului Felix Iusupov „micuţul“... Prinţul Iusupov i-a fost prezentat prima oară lui Rasputin cu vreo cinci ani în urmă, în casa mea; mai târziu s-au întâlnit o dată sau de două ori tot în casa noastră. Anul acesta, 1916, prinţul Iusupov l-a văzut pe Rasputin în casa noastră şi, după spusele prinţului, Rasputin i-a făcut o impresie mai bună decât în anii precedenţi. Prinţul suferea de dureri în piept şi l-am sfătuit să-l viziteze pe Rasputin acasă la el. Prinţul Iusupov l-a vizitat pe Rasputin cu mine de două ori, la sfârşitul lui noiembrie şi la începutul lui decembrie 1916 – a rămas în apartamentul lui Rasputin, de fiecare dată, mai puţin de o oră. Odată Rasputin l-a întrebat pe prinţ dacă îl ia la ţigani. Acesta este motivul pentru care în dimineaţa de [sâmbătă] 17 decembrie, când fiicele lui Rasputin mi-au spus la telefon că Grigori Efimovici a plecat cu o noapte înainte cu „micuţul“, adică prinţul Iusupov, le-am asigurat că nu au niciun motiv de îngrijorare. Am presupus că s-au dus la ţigani; el chiar a vrut să anunţe dinainte locul unde se vor duce. În după-amiaza de 17 decembrie, prinţul Iusupov mi-a făcut o vizită şi mi-a spus că Grigori Efimovici i-a telefonat în noaptea de [vineri] 16 decembrie şi i-a sugerat să meargă la ţigani. Oricum, prinţul i-a zis lui Rasputin că el are musafiri şi că nu poate merge în seara aceea. Când prinţul Iusupov s-a întors la musafirii lui, după această conversaţie telefonică, le-a spus: „ştiţi ce mi-a cerut? Rasputin mi-a propus să mergem la ţigani împreună“. Aşa că prinţul nu l-a văzut pe Rasputin în timpul serii şi nopţii de 16 decembrie[15].

De fapt, Iusupov a avut o dimineaţă foarte agitată – alergând din loc în loc cu maşina. Ştia că Rasputin a fost omorât; fusese profund implicat în organizarea acestei crime. Acum se ocupa de acoperirea urmelor. A dat o declaraţie guvernatorului oraşului, Aleksander Balk. Apoi a fugit de la Prefectură înapoi la palatul din Moika, să verifice petele de sânge la lumina zilei şi să ordone servitorilor să înlăture orice probă incriminatoare, înainte de a alerga la Munia Golovina să facă pe inocentul. A părăsit casa Muniei, care era tot pe Moika, cu scopul de a-l vizita pe Dmitri Pavlovici în propriul apartament din Palatul Serghei, pe Nevski Prospect.

Dmitri Pavlovici, un bărbat smead, cu ochi întunecați, era cu câțiva ani mai tânăr decât Felix Iusupov. În timpul prânzului a reușit să-i destăinuie lui Iusupov ce s-a întâmplat exact, dimineața devreme, după ce el și ceilalți criminali au dus cu mașina corpul lui Rasputin, și aproximativ unde l-au aruncat. Lt. Serghei Suhotin, care fusese cu ei cu o noapte înainte și asistase la crimă, a fost trimis să-l aducă pe Vladimir Purișkevici cu scopul de a-și pune poveștile cap la cap. Acest lucru era foarte important pentru că, acum, Felix Iusupov trebuia să compună o scrisoare pentru Țarină.

Purișkevici, care din cauza limbii sale slobode provocase încurcătura în care se aflau, își păstrase obișnuitul lui aer de superioritate. Era un personaj de modă veche, chel, cu ochelari rotunzi și iritabil. Aranjând dinainte ca niște membri ai Dumei, dornici – și erau cam 400 dintre ei – să viziteze trenul-spital la ora nouă, în dimineața dinaintea zilei de sâmbătă 17 decembrie, și-a petrecut dimineața arătându-le împrejurimile. Ajutorul medical și expertiza erau asigurate pentru soldații ruși de pe front de circa 300 de trenuri-spital particulare, ca acesta; multe persoane bogate subvenționau locomotivele, personalul și vagoanele frumos finisate, dar puțini călătoreau regulat cu ele cum o făcea el. A călătorit de câteva ori în România în ultima lună, în timpul nedemnei retrageri în care trupele românești și rusești au fost respinse de germani. Când s-a întors ultima oară, chiar cu șase săptămâni înainte, a raportat personal Țarului, la Stavka, despre situația din Reni, Brăila și Galați. A ales anume această zi de sâmbătă ca să plece încă o dată într-o misiune de binefacere[16].

El, soția lui și doi fii erau deja instalați în vagonul personal și trenul urma să plece din gara Varșovia, din Petrograd, în acea seară, într-o lungă călătorie peste câmpiile înzăpezite ale Rusiei și Ucrainei. Soția lui era calificată ca soră și fiii lui lucrau ca sanitari. Purișkevici îi susținea și era animat de dorința sinceră de a colabora cu ei. Acțiunile lui umanitare s-au dovedit salutare, cu toate că era subvenționat, în cele din urmă, de sinistra societate Sutele Negre, o societate secretă pro-germană a autocraților ruși. Se spune că Purișkevici folosea de multă vreme aceste „importante canale“ de finanțare, Sutele Negre și altele asemănătoare; astfel de societăți plăteau pentru pogromuri împotriva populației evreiești[17].

Purișkevici a dormit îmbrăcat și a petrecut dimineața de sâmbătă, 17 decembrie, conducându-și musafirii prin tren, iar după-amiaza hoinărind și făcând vizite. Era pe cale să ia ultima masă înainte de plecarea trenului când Suhotin a venit să-l ia la Palatul Serghei pentru ultimul instructaj conspirativ. Mai târziu a povestit că:

La palat le-am găsit pe amândouă gazdele şi pe Iusupov. Erau extrem de agitaţi şi beau cafea cu coniac, cană după cană. Au declarat că nu au dormit deloc în ultima noapte şi nu voiau să aibă o zi şi mai neplăcută, pentru că Împărăteasa Aleksandra Feodorovna [Ţarina] a fost deja informată de dispariţia şi chiar de moartea lui Rasputin şi „ne-a acuzat pe noi ca fiind criminalii“[18].

Toţi conspiratorii au contribuit la alcătuirea scrisorii lui Iusupov. Textul acesteia exprima deopotrivă politeţe linguşitoare şi inocenţă...

Maiestatea Voastră Imperială,

M-am grăbit să mă supun ordinului Maiestăţii Voastre şi să raportez ce s-a întâmplat în casa mea în noaptea trecută...

Am organizat un mic supeu de inaugurare în noua mea reşedinţă şi mi-am invitat prietenii, câteva doamne şi pe Marele Duce Dmitri Pavlovici. Pe la miezul nopţii am fost sunat de Grigori Efimovici, care m-a invitat să merg cu el la ţigani. Am refuzat, invocând drept scuză petrecerea din propria-mi casă, şi l-am întrebat de unde vorbeşte, pentru că puteau fi auzite multe voci pe fir. Dar el a răspuns „vrei să ştii prea multe“, şi cu asta a închis. Asta este tot ce am auzit de la Grigori Efimovici toată noaptea...

La ora trei, majoritatea musafirilor mei au plecat şi, după aceea i-am spus la revedere Marelui Duce şi celor două doamne, şi m-am retras în biroul meu cu ceilalţi [19].

Era un tablou înduioşător. Înconjurat de musafirii lui importanţi, savurând o ultimă cupă cu băutură în faţa focului care trosnea.

Dintr-odată am avut impresia că în apropiere s-a tras un foc de armă. Mi-am chemat oamenii şi le-am poruncit să vadă ce s-a întâmplat. S-au întors aproape imediat, raportând că s-a auzit o împuşcătură, dar nimeni nu ştia de unde venea...

Astfel de relatări erau nenumărate. Ţarina nu părea să fie convinsă.

Iusupov trebuia să plece sâmbătă seara să-şi întâlnească soţia, care nu se simţea foarte bine, şi pe copilul lor în Crimeea şi să petreacă sărbătorile de Crăciun. Marele Duce Dmitri Pavlovici, ofiţer activ, urma să se întoarcă la cartierul general al Ţarului, la Stavka, duminică.

Astăzi, sâmbătă, era 17 decembrie la Petrograd, unde calendarul Iulian

era încă în uz. În Europa de Vest şi în America de Nord era 30 decembrie. Aşa că, pentru nou-venitul de treizeci şi şase de ani, Sir Samuel Hoare, şeful Misiunii Secrete Britanice din Petrograd[20], era ultima zi de muncă din anul 1916. Mâine, el şi soţia sa vor sărbători în linişte ajunul Anului Nou. Nu erau chiar aşa de bine integraţi în viaţa socială a Petrogradului ca alţi ofiţeri ai Misiunii. Individul cu părul zburlit şi faţă deschisă se afla în după-amiaza aceea de sâmbătă la întâlnirea Comitetului pentru Limitarea Pretenţiilor Duşmanului – o întrunire a Dumei care s-a ţinut în pofida prorogaţiei Dumei din ziua precedentă. Subiectul discuţiei era protejarea bunurilor Rusiei de Puterile Centrale – Germania, Turcia şi Italia – pentru a nu părăsi ţara.

Lucrările trenau după obiceiul rusesc, în detrimentul timpului. Hoare îşi amintea că:

> *De mai multe ori în timpul şedinţei, unii membri au părăsit încăperea şi s-au întors pentru a şuşoti cu vecinii lor. În momentul acela nu am dat atenţie întreruperii lucrărilor. După plecarea membrilor Comitetului, am mers cu preşedintele şi cu secretarul într-o altă cameră pentru a discuta diferite subiecte legate de publicarea Listei Negre Ruseşti. Înainte de a continua discuţiile, un bine-cunoscut oficial din Ministerul Comerţului a venit cu ştirea că Rasputin a fost omorât, în dimineaţa aceea, de Marele Duce Dmitri Pavlovici şi de prinţul Iusupov. Profesorul Struve, preşedintele Comitetului, a trimis imediat după ziarul de seară.* Gazeta Bursei *publicase ştirea.* Gazeta Bursei *insera întotdeauna titlurile principale, cu litere mari, pe prima pagină. În acest caz, titlurile cu litere mari erau rezervate propunerilor de pace, iar cele cu litere mai mici luptelor din România. Urma titlul:* Moartea lui Grigori Rasputin în Petrograd. *Pe pagina a doua, ştirea era redată abia într-un rând şi ceva. Anunţul suna în felul următor:* La ora şase, în această dimineaţă, Grigori Rasputin a murit după o petrecere dată în una dintre cele mai aristocratice case din centrul Petrogradului.
>
> *Pentru cineva care se afla în Rusia de numai câteva luni, ştirea era aproape năucitoare. Pentru o persoană publică cum era profesorul Struve, un bărbat care s-a situat în fruntea vieţii politice şi economice ruseşti, ştirea părea de-a dreptul incredibilă. Şi cum nu voiam să las impresia că mă amestec în treburile interne ruseşti, nu am încercat să discut situaţia; nici nu mai trebuie să spun că am reluat prozaica noastră conversaţie despre Lista Neagră*[21].

„Nu am încercat să discut situația.“ O remarcă ciudată pentru şeful Misiunii Secrete Britanice; dar elucidarea întâmplărilor care nu păreau credibile nu era specialitatea lui Hoare.

În duminica următoare, dimineața, s-a apucat să schițeze un raport pe care intenționa să-l trimită la Londra. Pentru aceasta „a luat legătura cu diferiți oameni reprezentând diferite clase sociale şi curente de opinie diferite“ şi a conchis că Iusupov a tras vineri noaptea „un glonț“ care a fost urmat de mai multe trase de Marele Duce. A auzit mai mult decât o singură versiune a celor întâmplate, dar „varianta acceptată de majoritate era că a tras şi a părăsit casa într-o maşină. Se presupunea că maşina a dus corpul în Insule, unde a fost aruncat în mare sau într-unul dintre râuri“.

Hoare era destul de convins de veridicitatea acestei versiuni ca să scrie toate astea duminică şi să le trimită luni. Dar alte persoane din comunitatea militară şi diplomatică britanică auziseră despre dispariția lui Rasputin chiar înainte ca ziarele de sâmbătă seara să apară[22]. Mulți membri ai Misiunii Secrete Britanice ocupau camere mai mult sau mai puțin în hotelul Astoria, vizavi de catedrala St Isaac, şi nu se ştia nimic despre ce au auzit sau dacă, într-adevăr şi-au petrecut sâmbăta dormind pînă târziu după o noapte de vineri plină de evenimente. Dar onorabilul Sir Albert Stopford, afacerist şi diplomat, un vizitator frecvent din Anglia, care era în general bine informat şi locuia întotdeauna la Hotel d'Europe pe Nevski, a petrecut regeşte noaptea de vineri 16 decembrie, aşa că a doua zi,

> *pe la 5 p.m., când a venit Seymour, dormeam. Un prieten din poliție, pe care l-a întâlnit pe stradă, i-a spus că Rasputin a fost împuşcat de Felix Iusupov, care a tras de trei ori asupra lui. Nu ştia dacă Rasputin a murit. A telefonat la ambasadă, dar Lady Georgina era plecată. Ea m-a sunat înapoi la 5,40 [p.m.] să-mi spună că tocmai a auzit raportul... În hotel, zvonul era cunoscut de toată lumea la 7,15 [p.m.][23].*

Soțul lui Lady Georgina, ambasadorul britanic Sir George Buchanan, a telefonat prietenului său, Marele Duce Nikolai Mihailovici, o rudă a lui Dmitri Pavlovici, sâmbătă 17 decembrie, la cinci şi jumătate, şi i-a spus noutățile. Stopford a plecat la teatru unde l-a văzut pe „Marele Duce Boris [Vladimirovici], pe Marele Duce Dmitri [Pavlovici] şi pe un văr al lui Iusupov“ despre care nu ştia nimeni nimic precis. „Vărul lui Iusupov“ era probabil Vera Koralli, o balerină care la vremea aceea era amanta lui Dmitri Pavlovici. A stat scurtă vreme în Petrograd, cât timp a dat spectacole cu Teatrul Imperial din Moscova[24].

Stopford a fost şocat, dar nu l-a surprins prea mult suprimarea lui Rasputin. A auzit cu zece zile înainte, se pare chiar de la Dmitri Pavlovici, fiindcă şi-a notat timid în jurnalul său că „un tragic deznodământ“ era inevitabil.

Acum, perseverând în minciună, Felix Iusupov l-a vizitat (potrivit propriului raport) pe A.A. Makarov, ministrul de Justiție, care părea satisfăcut de povestea cu câinele împuşcat[25], şi pe Mihail Rodzianko, preşedintele Camerei Deputaților din Dumă, cu care nu era în cele mai bune relații, şi care „a salutat comportamentul meu cu voce tunătoare“, pentru că ştia că Iusupov intenționa să-l omoare pe Rasputin. În timp ce se grăbea spre oraş în mica lui maşină de culoare închisă, Iusupov părea îngrijorat deoarece ştia că Ohrana era sceptică în legătură cu tot ce spunea şi prefera să-i asculte pe martorii poliției şi pe funcționarii care cercetaseră curtea palatului din Moika 94. Dmitri Pavlovici, care s-a odihnit sâmbătă dimineață înainte de ultimul lui prânz cu Iusupov, era acum surescitat. În seara aceea a luat masa la Yacht Club. Acolo l-a întâlnit pe vărul tatălui său, Nikolai Mihailovici, care auzise de scandal şi de amestecul lui Iusupov de la Sir George Buchanan, la cinci şi jumătate[26]. Dmitri Pavlovici a părăsit teatrul devreme, ca să evite aplauzele[27]. A dat ordin să se pregătească o petrecere în apartamentele lui şi, după ce au plecat de la teatru sau de la restaurant, musafirii au început să sosească.

Iusupov s-a întors devreme ca să ia cina în palatul socrului său, Aleksander Mihailovici, unde locuia. După aceea s-a dus la gară ca să ia trenul şi să plece din oraş. Cum a intrat în hol, un portar i-a spus că o doamnă îl aşteaptă. Pretindea că are o întâlnire cu el la ora şapte. El nu făcuse niciun aranjament şi, când a auzit cum este descrisă – „era îmbrăcată în negru, dar nu se vedeau trăsăturile pentru că avea fața acoperită cu un voal gros“, – a devenit suspicios şi s-a uitat pe furiş la vizitatorii care aşteptau. Era una dintre „cele mai fervente admiratoare ale lui Rasputin“, aşa că i-a cerut portarului să-i spună că o să se întoarcă foarte târziu şi s-a grăbit să dispară în mulțime[28]. Apoi, iată cum sună propria relatare a lui Iusupov:

> *Întregul oraş credea că eu eram responsabil de dispariția lui Rasputin. Directori de fabrici şi oameni de afaceri sunau să-mi spună că muncitorii lor au hotărât să alcătuiască o gardă de corp care să mă apere dacă se va dovedi necesar*[29].

Prințul Iusupov a avut o zi lungă, care încă nu se terminase. Tocmai se retrăsese în camera lui să discute evenimentele cu prințul Feodor Romanov,

unul dintre cumnații lui, când Nikolai Mihailovici a năvălit înăuntru, dornic să-l vadă. Nikolai Mihailovici, un bărbat de circa şaizeci de ani, avea vederi liberale, şi era foarte bun prieten cu Sir George Buchanan, ambasadorul britanic [30]. A sunat mai devreme, în cursul serii, dar l-a amânat; era însă, cu siguranță, foarte insistent.

Ceilalți au plecat şi Nikolai Mihailovici a încercat să-l păcălească pe Iusupov pentru a-l determina să spună adevărul. A ratat; a plecat; şi, în cele din urmă, Iusupov s-a culcat[31].

Purişkevici, excentricul membru al Dumei, s-a evaporat din oraş sâmbătă noaptea, la ora zece, cu trenul-spital. El a fost cel care s-a lăudat primul cu uciderea lui Rasputin față de un polițist; în plus, conform unei însemnări care există încă, nimeni nu i-a mai pus niciodată vreo întrebare.

La câteva mile peste Neva înghețată şi dincolo de pădurile de pe Insula Petrovski, Feodor Kîzmin trebuia să-şi încheie schimbul la miezul nopții. Polițistul în patrulare, pe care l-a văzut dimineață, s-a îndreptat grăbit spre ghereta lui şi, imediat ce a predat serviciul gărzii de noapte, Kîzmin a plecat împreună cu polițistul spre postul de poliție, să ducă cizma. (Până acum, majoritatea rapoartelor se referă la o singură cizmă, una maro.)

Un inspector de poliție a dus cizma, la ora trei în dimineața de duminică, în strada Gorohovaia 64. Majoritatea celor din casă erau încă treji şi prietenul lui Rasputin, Aron Simanovici, stătea cu fetele. Cizma a fost identificată de Simanovici, Maria şi Varvara Rasputina, de doi agenți ai Ohranei şi de doamna *dvornic*, adică portăreasa clădirii, ca aparținând dispărutului Grigori Rasputin.

După cum s-a aflat ulterior, petrecerea lui Dmitri Pavlovici de la Palatul Serghei a continuat până duminică dimineață la şapte şi jumătate, şi a fost „cât se poate de deşănțată“.[32]

2

UMBRA SUSPICIUNII

Prinţul Felix Iusupov a fost interogat de generalul Popov de la jandarmerie. Data depoziţiei sale este duminică 18 decembrie, dar după toate probabilităţile această audiere a avut loc devreme, pentru că, la sfârşitul dimineţii, Iusupov, după cum reiese din propria declaraţie, s-a mutat din palatul unde i se ordonase să rămână.

Iusupov a început prin a explica cum s-au cunoscut el şi Rasputin:

Prima dată l-am întâlnit pe Rasputin cu vreo cinci ani în urmă, în casa Muniei Evghenievna Golovina. L-am văzut de câteva ori în casa Golovinei. Anul acesta, 1916, l-am întâlnit în noiembrie, tot la Golovina, şi mi-a făcut o impresie mai bună decât în anii precedenţi. Sufăr de dureri în piept şi tratamentul medicamentos nu este prea eficient. Am vorbit despre asta cu Munia Evghenievna Golovina şi ea m-a sfătuit să mă duc acasă la Rasputin şi să-i spun şi lui cum stau lucrurile. A tratat multă lume şi mi-ar fi putut fi de ajutor. La sfârşitul lui noiembrie m-am dus la Rasputin însoţit de Golovina. Rasputin şi-a făcut pasele şi eu am considerat că starea mea s-a îmbunătăţit uşor. La ultima mea vizită, Rasputin mi-a spus: „o să te vindecăm complet, dar trebuie să mergem şi la ţigani, o să întâlneşti acolo femei pricepute şi boala ta o să dispară cu totul". Aceste cuvinte mi-au făcut o proastă impresie.

Apoi cercetarea s-a orientat evident spre aşa-zisa vizită la Palatul Iusupov în noaptea de vineri 16 decembrie. După ce şi-a petrecut o mare parte din zi perfecţionându-şi versiunea derulării evenimentelor, Iusupov n-a făcut niciun efort să explice împrejurările care au generat zvonurile acelea:

În jurul datei de 10 decembrie, Rasputin mi-a telefonat şi mi-a propus să mergem la ţigani. Am refuzat şi am invocat ca pretext faptul că aveam examen a doua zi. Pe parcursul întâlnirilor noastre, Rasputin a deschis discuţia despre soţia mea, interesîndu-se unde şi cum trăieşte. A spus că dorea să o întâlnească. I-am răspuns, evaziv, că aş putea fixa o întâlnire după întoarcerea ei din Crimeea. Oricum, nu voiam să-l introduc pe Rasputin în familia mea.

Iritat la gîndul că l-ar fi putut invita pe Rasputin la Palatul Iusupov, Felix era acum grăbit să-şi facă depoziţia despre noaptea de 16 decembrie:

Am renovat camerele mele din Moika, iar Marele Duce Dmitri Pavlovici mi-a propus să dau o petrecere de casă nouă. M-am hotărât să invit la petrecere pe Vladimir Mitrofanovici Purişkevici, câţiva ofiţeri şi doamne de companie. Din raţiuni evidente, n-o să numesc doamnele care au fost prezente la petrecere. De asemenea, nu vreau să-i numesc pe ofiţerii care au participat la petrecere, pentru că asta ar putea da naştere la bârfe şi ar pune în pericol carierele acestor oameni nevinovaţi. Pentru a nu stânjeni doamnele, am poruncit servitorilor să servească ceaiul şi masa imediat şi pe urmă să nu mai intre în cameră. Majoritatea musafirilor au fost conduşi în apartament nu prin uşa de la intrarea principală a clădirii din Moika 94, ci prin intrarea alăturată, de la numărul 92. Am păstrat la mine cheia de la intrare. Am sosit acasă în jurul orei 10,00 p.m. Cred că am folosit intrarea de alături, de la numărul 92, deşi nu pot fi sigur. În sufragerie şi în birou, totul era pregătit pentru musafiri. Marele Duce Dmitri Pavlovici a sosit pe la 11,30 p.m.; a pătruns în casă prin intrarea din faţă, apoi ceilalţi musafiri au început şi ei să sosească. Toate doamnele, fără nicio îndoială, au intrat pe uşa de alături, de la numărul 92. Nu-mi amintesc pe unde au intrat bărbaţii. Musafirii au luat ceaiul, au cântat la pianul de concert, au dansat şi au mâncat.

Iusupov a continuat să susţină că Rasputin nu a vizitat palatul în noaptea aceea, deşi, într-adevăr, a vorbit cu el:

În jur de 12,30–1,00 a.m. am urcat scările spre biroul meu, în aceeaşi clădire, pentru că am auzit telefonul sunând. Era Rasputin, care mă invita să merg cu el la ţigani. I-am răspuns că nu pot să merg pentru că am musafiri. Rasputin mi-a sugerat atunci să-mi părăsesc

musafirii şi să merg cu el, dar am refuzat. L-am întrebat pe Rasputin de unde telefonează, dar n-a vrut să-mi spună. I-am pus lui Rasputin această întrebare pentru că în receptor se puteau auzi voci, nişte zgomote şi chiar ţipete de femeie, aşa că am ajuns la concluzia că Rasputin nu suna de acasă, ci de la un restaurant sau de la ţigani. După această conversaţie am coborât în sufragerie şi le-am spus musafirilor, „domnilor, Rasputin a vorbit cu mine acum un minut şi m-a invitat la ţigani". Musafirii au glumit pe tema asta şi au râs, propunând să mergem cu toţii, dar toată lumea a rămas pe loc şi am continuat cu masa.

Popov cunoştea deja povestea câinelui împuşcat pe care nu o accepta fără rezerve, aşa cum făceau Balk şi ministrul de Justiţie, Makarov. I s-a cerut prinţului să fie mai explicit. Cine a tras focul de armă? Unde şi când? Iusupov a spus:

În jur de 2,30–3,00 a.m., două doamne au decis să plece acasă şi au ieşit prin intrarea alăturată. Marele Duce Dmitri Pavlovici le-a însoţit. Când au ajuns afară, am auzit o împuşcătură, aşa că am sunat clopoţelul şi am poruncit unuia dintre servitori să meargă în curte şi să vadă ce s-a întâmplat. Servitorul s-a întors şi mi-a raportat că toată lumea a plecat şi că în curte nu era nimic. Când am ieşit afară, în curte, o persoană se îndepărta grăbită de lângă câine. Purta o cămaşă cenuşie, asemănătoare cu o uniformă militară, era slab, dar nu l-am putut vedea la faţă din cauza întunericului. Când m-am întors în casă, am poruncit servitorului să scoată câinele din curte. L-am sunat apoi pe Marele Duce Dmitri Pavlovici şi i-am povestit întâmplarea cu câinele. Înălţimea Sa Imperială mi-a spus că el a omorât câinele. I-am spus că nu ar fi trebuit să facă aşa ceva, că a stârnit zgomot şi că poliţia ar putea veni, iar faptul că am dat o petrecere cu femei ar deveni public. Dmitri Pavlovici a replicat că nu comisesem nicio greşeală şi că nu existau motive de îngrijorare. Am poruncit apoi să fie chemat un poliţist din stradă şi i-am spus că, dacă i se puneau întrebări în legătură cu împuşcătura, să răspundă că prietenul meu a împuşcat un câine[1].

Declaraţia lui Iusupov despre noaptea crimei este un amestec de adevăr, mistificare şi omisiuni pe care mai târziu ceilalţi le-au contrazis cu diferite adevăruri şi mult mai multe mistificări şi omisiuni. Deşi nu constituia miezul relatării evenimentelor din noaptea aceea, cineva a cercetat împrejurările în

care Iusupov pretindea că s-a stabilit inițial contactul cu Rasputin pentru a-şi alina durerile de piept. Cu toate că această poveste a fost întărită de cea a prietenei familiei, Munia Golovina, când a fost chestionată de Popov, de familia lui Rasputin şi de prietenii lui, ulterior aceştia au respins-o. Amândouă fiicele şi secretarul Aron Simanovici au susținut că Iusupov i-a cerut lui Rasputin să-l ajute pentru a-şi reprima pornirile homosexuale[2].

Duminică la prânz, Iusupov s-a îndreptat cu maşina spre Palatul Serghei, pe Nevski Prospekt, unde urma să rămână în camera oferită de Dmitri Pavlovici. La urma urmei, Dmitri Pavlovici, în calitate de Mare Duce, nu putea fi hărțuit de polițiști. Mutarea sa la Dmitri Pavlovici i-ar fi calmat pe socrii săi şi mai ales pe tinerii frați ai soției lui. Ca Romanovi, socrii lui nu aveau niciun motiv să se teamă de lege, dar Marele Duce Aleksander Mihailovici şi Marea Ducesă Xenia n-ar fi vrut să stârnească nemulțumirea Țarului pentru că găzduiesc un suspect.

Palatul Serghei era o clădire impunătoare, din piatră, amplasată într-un punct important de pe Nevski Prospekt, artera cea mai aglomerată din Petrograd. Domina Podul Anicikov, dincolo de Canalul Fontanka, şi era poziționată față în față cu palatul Mariei Feodorovna, mama Țarului. Deasupra nivelurilor inferioare se afla înalta sală de bal, *piano nobile*, susținută de jur împrejur de pilaştri. Nivelurile superioare erau ocupate de Spitalul Anglo-Rus, unul din multele asemenea aşezăminte fondate cu scopul de a îngriji răniții aduşi de pe front. Dmitri Pavlovici a donat spațiul şi 200 de paturi de spital au fost instalate în palat în 1915. Personalul şi echipamentul erau „un dar din partea Angliei pentru Rusia“, donație care s-a constituit prin subscripție publică şi susținută de Oficiul pentru Străinătate şi Crucea Roşie Britanică. Lady Muriel Paget şi Lady Sybil Grey conduceau spitalul cu ajutorul medicilor şi surorilor britanice şi cu un mic sprijin din partea oficialilor Crucii Roşii Ruse. Dmitri a fost fericit să facă ceva care să fie de folos – *noblesse oblige*, şi aşa mai departe – şi pe lângă asta, valetul lui s-a spânzurat în această clădire, aşa că nu voia să se facă tam-tam, când cineva părăsea spitalul povestind că multe locuri din palat erau bântuite de stafii. Spitalul a fost mutat în timpul iernii din 1915, când s-a instalat canalizarea la băile care arătau jalnic înainte. Membrii familiei („un adevărat stup“, după părerea lui Lady Grey care era exasperată) au continuat să ocupe mezaninul. În apartamentul lui Dmitri se pătrundea printr-o uşă de la intrarea în holul principal şi pe o scară secretă care ducea sus, spre camerele doctorului.

Ca Romanov, Dmitri putea fi constrâns numai de Țarul însuşi. Iusupov

trebuia să se simtă relativ în siguranță la el. Cei doi tineri aveau multe de discutat, printre altele și despre detenția în propria-i casă a Mariannei Derfelden, fiica vitregă a tatălui lui Dmitri. Era o persoană din cercul lor despre care se spunea că fusese amanta lui Dmitri. Cineva trebuie să-i fi informat pe anchetatori că ea a fost una dintre femeile prezente în Palatul Iusupov. Nu era de acord cu influența pe care Rasputin o exercita asupra Țarinei, dar, în același timp, era și sora unuia dintre principalii susținători ai acestuia. Detenția ei, datorată faptului că fusese de față în noaptea crimei, nu i-a creat mari dificultăți. Mama ei scria mai târziu:

Când am ajuns în Theatre Square 8, unde locuia Marianna, am fost oprite de doi soldați care ne-au lăsat să trecem după ce ne-am spus numele. Toată înalta societate era de partea Mariannei! Câteva doamne pe care abia dacă le cunoștea, au venit să-și exprime simpatia pentru ea. Mulți ofițeri s-au prezentat ca să-i sărute mâna[3].

Alt subiect fierbinte a fost telefonul pe care Dmitri i l-a dat Țarinei înainte de petrecerea pe care a organizat-o sâmbătă seara. I-a ajuns la urechi că îl suspectează că ar fi implicat în crimă și a sunat la Țarskoe Selo, exprimându-și dorința să o vadă. Ea a refuzat. Era grav, pentru că familia imperială l-a luat pe Dmitri sub aripa ei protectoare încă de pe când era copil; l-au tratat frumos și îl știau bine. Țarina nu l-ar fi tratat astfel, dacă n-ar fi fost sigură că el și Felix Iusupov aveau ceva de ascuns.

Și ce era mai rău abia urma. La prânz a sunat un aghiotant de la Țarskoe Selo ca să-l informeze pe Marele Duce Dmitri Pavlovici că Țarina i-a poruncit să rămână în Palatul Serghei, în stare de arest la domiciliu. A fost furios, știind că numai Țarul putea, legal, să emită un asemenea ordin. Țarina era căsătorită cu Țarul Nicolae de douăzeci de ani și niciodată nu s-a amestecat în treburile țării; Romanovii, Iusupovii, Obolenskii și Galiținii – aristocrați din Rusia – nu au plăcut-o niciodată. Era prețioasă, plictisitoare și proastă. Dar Țarul Nicolae, o știa toată lumea, făcea exact ce-i spunea Țarina, și era un autocrat lipsit de inițiativă. Dmitri s-a supus ordinului. Ce altceva ar fi putut face?

Vizitatorii au început să apară. Și printre cei care s-au perindat toată după-amiaza – și firește și în zilele următoare – a încercat să-i țină companie și Nikolai Mihailovici, prietenul ambasadorului britanic.

Marele Duce Nikolai Mihailovici a venit de mai multe ori pe zi, sau a transmis prin telefon cele mai nebunești mesaje, prezentate în

termeni atât de misterioşi, încât nu se ştia niciodată cu adevărat despre ce era vorba. Întotdeauna a încercat să ne păcălească făcându-se că ştie totul despre conspiraţia noastră, sperând ca în felul acesta să scoată de la noi secretul.

A luat parte activă la cercetarea corpului lui Rasputin. Ne-a avertizat că Ţarina, convinsă de complicitatea noastră la asasinare, a cerut să fim împuşcaţi pe loc...[4]

Despre Marele Duce Nikolai Mihailovici se ştia că-l detesta pe Rasputin. Dar era neobişnuit de curios şi probabil că a încercat să dovedească acest lucru. Sir George Buchanan a vrut să afle ce s-a întâmplat cu adevărat, pentru că avea şi el propriile suspiciuni. Poate şi el voia să-şi dea seama dacă Iusupov şi Dmitri, un cuplu de „fluturi" de societate, erau capabili să-şi susţină povestea. Pentru că, acum, zvonurile ajunseseră până la Londra.

Generalul Popov şi lt.-col. Popel făceau progrese. După ce cu o zi înainte avuseseră timp să-i audieze pe servitorii lui Iusupov din Moika şi pe Munia Golovina, acum porniseră spre alte locuri. Popov le-a interogat pe Maria şi Varvara Rasputina şi pe Katia, servitoarea lui din strada Gorohovaia 64. Popel a luat declaraţii de la Ania, nepoata lui Rasputin, şi de la îngrijitorii din clădirea de la 64, apoi s-a îndreptat spre centru, spre Moika, unde se aflau martorii poliţiei. După aceea au plecat spre Insule şi l-au întâlnit pe paznicul podului.

Fiicele lui Rasputin, care au identificat încălţămintea tatălui lor, erau îngrijorate şi dornice să-l ajute pe Popov în desfăşurarea anchetei. Maria, fata mai mare, a admis că tatăl ei se pregătea să-l întâlnească pe Iusupov, „micuţul", târziu, vineri noaptea, şi că Munia Golovina părea îngrijorată ieri, după ce a vorbit cu prinţul la telefon.

L-am văzut pe prinţul Iusupov la noi acasă numai o dată – cu cinci sau şase zile înainte, asta trebuie să fi fost în jur de 12 decembrie, anul acesta. Prinţul avea următoarele trăsături distinctive: era de înălţime medie, slab, palid, cu faţa lungă, cu cearcăne mari în jurul ochilor, cu păr şaten. Nu-mi amintesc dacă avea barbă sau mustaţă.

Varvara, care avea şaisprezece ani, nu a mai adăugat nimic. Interogatoriul pe care i l-a luat Popel Aniei a confirmat spusele Mariei, dar a adus în scenă un alt vizitator.

În jurul orei 1,00 p.m., în 16 decembrie, unchiul meu, Grigori Efimovici, s-a întors de la baia centrală şi s-a dus să se culce. În ziua

aceea unchiul meu a avut mulți vizitatori care îl mai vizitaseră şi anterior. Pe la 10,00 p.m., a venit o blondă dolofană, numită Sora Maria, căreia i se zicea Soră, deşi nu era. Puțin după miezul nopții, unchiul meu s-a întins în pat complet îmbrăcat. Katia, care locuieşte cu noi, şi eu însămi ne-am apropiat de unchiul meu şi l-am întrebat de ce nu se dezbracă. Unchiul meu a răspuns că „astăzi o să merg să-l vizitez pe Micuțul". Mai târziu m-am dus la culcare şi nu am auzit când a plecat unchiul meu şi nici cu cine.

Katia, servitoarea, a confirmat cele spuse de Rasputin, cum că a „rămas complet îmbrăcat şi cu cizmele în picioare".

Când l-am întrebat pe cine [trebuia să viziteze], Rasputin a răspuns „Micuțul o să vină să mă ia" şi mi-a poruncit să mă duc la culcare... M-am dus în bucătărie, dar nu am adormit. Rasputin şi-a îmbrăcat cămaşa de mătase brodată cu dragoni şi eu i-am încheiat nasturii. În momentul acela a sunat cineva la intrarea din spate. Rasputin a deschis uşa. Vizitatorul a întrebat „Nu e nimeni aici?" Grigori Rasputin a răspuns „Nimeni, iar copiii au adormit. Intră, dragă". Amândoi au trecut prin bucătărie, pe lângă mine. Eu mă aflam în partea din spate a bucătăriei, locul pentru servitoare. Am dat perdeaua la o parte şi am văzut că musafirul era Micuțul, cunoscut de mine ca soțul Irinei Aleksandrovna... I-am recunoscut fața. Nu pot să spun dacă avea gulerul hainei ridicat. Ceva mai târziu, Rasputin a trecut prin bucătărie. De data asta eram în pat. Grigori Rasputin a spus cu voce joasă că a încuiat uşa din față şi că o să iasă prin spate, şi că se va întoarce tot pe acolo, şi mi-a poruncit să închid uşa în urma lui. Am răspuns „Da" la toate aceste ordine, în timp ce eram în pat, şi am încuiat uşa după ce au plecat. De atunci nu l-am mai văzut pe Grigori Efimovici[5].

Munia Golovina i-a spus Katiei că Iusupov a negat că a fost în casa lui Rasputin, dar Katia, când a auzit asta, a insistat că nu a mințit; persoana pe care a văzut-o era „Micuțul".

După aceea Maria Evghenievna Golovina nu ne-a mai vizitat. Trăsăturile distinctive ale Micuțului sunt următoarele: destul de înalt, slab, cu față slabă, nas drept, păr întunecat, fără mustață şi barbă, cu cearcăne vinete sub ochi.

Popel a chestionat-o apoi pe portăreasă, *dvornik*, care era angajata Ohranei. Era o femeie de douăzeci şi opt de ani, analfabetă, şi nu avea niciun fel de păreri despre chiriaşii de la numărul 64.

În 16 decembrie l-am văzut pe Grigori Rasputin numai o dată, pe la ora 3,00 p.m., când s-a întors de la baia centrală şi când a intrat în clădire prin uşa din spate. De dimineaţă nu a primit niciun vizitator, pentru că era foarte beat[6]. Nici când s-a întors de la baia centrală nu era foarte treaz. Nu a avut mai mult de şapte vizitatori între 3,00 p.m. şi miezul nopţii; la fel obişnuiau să-l viziteze şi înainte. Numai pe la 10,00 p.m. a sosit o doamnă pe care nu am mai văzut-o până atunci şi a rămas cu Rasputin până la 11,00 p.m., când a plecat. Doamna avea următoarele trăsături distinctive: păr blond, în jur de 25 de ani, de înălţime medie, de constituţie medie. Purta o haină largă, cenuşiu-închis, şi ghete de aceeaşi culoare, numai ceva mai închisă, şi o pălărie neagră fără voal. Când am încuiat poarta din faţă, la miezul nopţii, Grigori Rasputin era acasă. Nu ştiu când a părăsit clădirea sau cu cine, pentru că a plecat prin uşa din spate[7].

Paznicul care a fost de serviciu la clădire în noaptea aceea a spus că el era afară, lângă porţi, când

... curând după 1,00 a.m., o maşină mare a ajuns în dreptul porţilor. Maşina era de culoare kaki, cu capotă de pânză şi avea o roată de rezervă în spate. Maşina a venit din direcţia Fontanka. A întors şi a oprit. O persoană necunoscută mie a ieşit din maşină şi a venit direct spre ghişeul de la poartă. L-am întrebat la cine merge şi a răspuns „Rasputin". Am deschis poarta şi i-am spus „Asta este intrarea din faţă", dar străinul a spus că trebuie să intre prin spate. S-a îndreptat imediat către intrare. Era clar că persoana cunoştea clădirea. Aproape după 30 de minute, străinul a ieşit împreună cu G.E. Rasputin. Au intrat în maşină şi au pornit înapoi spre Fontanka... Şoferul părea ceva mai bătrân decât străinul, în vârstă cam de 35 de ani, purta mustaţă potrivită, fără barbă, şi era îmbrăcat într-o haină neagră cu guler îmblănit, pălărie de blană şi mănuşi lungi roşii. După ce a plecat, Rasputin nu s-a mai întors acasă[8].

Popel a pornit spre strada Morskaia. Acolo l-a interogat pe Efimov, poliţistul care a fost de santinelă în noaptea dispariţiei, în faţa Ministerului

de Interne, peste canal, vizavi de Palatul Iusupov de pe Moika 94 şi de casa alăturată de la numărul 92.

Eram la postul meu din faţa clădirii cu numărul 61 de pe strada Moika. La 2,30 a.m. am auzit un foc de armă şi după trei sau cinci secunde, alte trei focuri de armă au urmat repede unul după altul. Zgomotul împuşcăturii venea dinspre strada Moika, din zona clădirii de la numărul 92. Primul foc de armă a fost urmat de un ţipăt ascuţit, ca de femeie; apoi s-a făcut linişte. În primele 20–30 de minute care au urmat după împuşcături nu a trecut nicio maşină sau trăsură pe strada Moika. Abia după o oră şi jumătate, o maşină a rulat de-a lungul străzii, dinspre Podul Albastru spre Poţeliev. Nu a oprit nicăieri. Am raportat despre focurile de armă, prin telefon, la Secţia a treia de poliţie Kazan, apoi m-am îndreptat spre locul de unde s-au auzit împuşcăturile[9].

Probabil fără nicio tragere de inimă. Ofiţerul Efimov avea cincizeci şi nouă de ani şi reflexe întârziate. Un moment mai târziu l-a văzut pe poliţistul care patrula, Vlasuk, venind pe Podul Pociamski, peste canal, de pe partea străzii Moika. Şi el a auzit împuşcăturile, dar a crezut că se trăsese de undeva de lângă biserica germană de pe Moika. Dar Efimov a insistat că bubuiturile veneau de la numărul 92. Vlasuk, cu zece ani mai tânăr, dar probabil nu cu mult mai zelos decât Efimov în acţiunea de căutare a unui pistolar în miezul nopţii, s-a întors să cerceteze.

Chestionat de Popov, Vlasuk a confirmat că au fost „trei sau patru focuri de armă, unul după altul“. Paznicul de la numărul 92 nu a auzit nimic, dar apoi, când Vlasuk s-a uitat de-a lungul gardului, a văzut „doi oameni îmbrăcaţi în tunici şi cu capul descoperit“.

Când s-au apropiat de noi, i-am recunoscut. Erau prinţul Iusupov şi valetul Bîjinski. L-am întrebat pe cel din urmă cine a tras focurile de armă. Bîjinski a răspuns că el nu a auzit niciun foc de armă. Oricum, era posibil ca cineva să fi tras cu un pistol de jucărie ca să se distreze. Cred că şi prinţul a spus că nu a auzit nicio împuşcătură.

Au plecat. Vlasuk a pretins că el a stat acolo, privind prin gard, şi nu a văzut nimic suspect în curte sau pe stradă. Apoi s-a întors la postul lui, fără să-şi bată capul cu consemnarea incidentului în raport, „pentru că adesea aud asemenea zgomote făcute de explozia anvelopelor de la maşini“. Cincisprezece sau douăzeci de minute mai târziu, Bîjinski s-a întors,

spunându-i lui Vlasuk că prinţul Iusupov ar vrea să-l vadă. Urmează interogatoriul pe care Purişkevici, se zice, i l-ar fi luat lui Vlasuk:

„Eşti creştin ortodox?“
„Da.“
„Mă cunoşti?“
Am răspuns că nu.
„Ai auzit de Purişkevici?“
„Da.“
„Eu sunt Purişkevici. Ai auzit de Rasputin şi îl cunoşti?“
Am răspuns că nu-l cunosc pe Rasputin, dar că am auzit de el. Străinul mi-a spus apoi că el – Rasputin – a pierit.
„Şi dacă îţi iubeşti Ţarul şi Patria, trebuie să păstrezi tăcerea în legătură cu asta şi să nu spui nimic nimănui.“
„Da, domnule.“
„Acum poţi pleca!“
Am făcut stânga-mprejur şi m-am întors în post. Era foarte linişte în casă şi nu am văzut pe nimeni altcineva în afară de prinţul Iusupov, străinul şi Bîjinski... Am cercetat din nou strada şi curtea, dar nu am văzut pe nimeni. Cam după 20 de minute, inspectorul Kaliadici s-a apropiat de mine în timp ce eram în post. I-am relatat şi lui incidentul. Apoi Kaliadici şi cu mine am mers spre intrarea din faţă a clădirii de la numărul 94 [Palatul Iusupov]. Am văzut în faţa intrării o maşină gata de plecare. L-am întrebat pe şofer pe cine aşteaptă maşina. A răspuns că îl aştepta pe prinţ. Kaliadici mi-a ordonat să rămân acolo şi să-i urmăresc ca să văd cine o să folosească maşina... Numai prinţul Iusupov a ieşit pe uşa din faţă şi a pornit spre Podul Poţeliev... Am aşteptat lângă uşa acelei clădiri un timp. Nu am observat pe nimeni altcineva şi m-am întors la post. Era puţin după ora 5,00 a.m. când Kaliadici s-a întors din rondul lui care a durat zece sau cincisprezece minute... Maşina aparţinea prinţului. El o folosea întotdeauna. Cunosc bine această maşină. Este mică şi de culoare închisă. Nu am observat niciun indiciu al crimei şi mi-am explicat discuţia cu străinul din birou ca pe un fel de testare a responsabilităţilor mele. Adică o confirmare a acţiunilor mele după un astfel de anunţ...[10]

Popel a interogat o altă persoană care nu fusese chestionată în Palatul Iusupov cu o zi înainte. Aceasta era un tânăr numit Bobkov, santinela de noapte a palatului. Şi el a auzit împuşcăturile – două dintre ele, dar destul de slab; a crezut că se aud de pe o stradă alăturată, dar apoi a avut de făcut

câteva drumuri afară – la clădirea de la numărul 96 – şi „nu am mai dat atenţie zgomotelor, pe care le-am pus pe seama gerului sau a canalizării“. Nu a auzit niciun ţipăt. Nu a văzut nimic suspect. Nu a observat nicio maşină venind sau plecând. Şi „vederea mea este foarte slabă din cauza rănilor de război“. Avusese mare noroc să obţină un post de paznic în situaţia lui.

Îngrijitorul în vârstă de nouăsprezece ani de la numărul 92 de pe Moika, casa cu trei niveluri a lui Iusupov de alături, în curtea căreia pare să fi avut loc crima, care susţinea că a trebuit să mătură pavajul din faţă înainte de ora două dimineaţa, era sigur că focurile de armă care s-au auzit slab veneau de pe o stradă alăturată.

Iusupov şi-a petrecut sâmbăta după-amiază în Spitalul Anglo-Rus de deasupra apartamentelor lui Dmitri Pavlovici, confruntându-se cu tot felul de neplăceri. El şi Dmitri

> *… eram agasaţi de susţinătorii lui Rasputin care veneau pretinzând că vizitează un pacient rănit. Lady Sybil Grey îi înfrunta [pe adepţii lui Rasputin] şi refuza să-i primească în* spitalul ei. *Ca oricine altcineva din Petrograd, şi ea era perfect conştientă că Iusupov era criminalul şi scria: „lumea este emoţionată şi încântată, muncitorii ciocnesc în sănătatea lui, călugării îl binecuvântează“. Numai Ţarina avea o atitudine diferită*[11].

Dispoziţia lui Dmitri nu s-a îmbunătăţit când a primit telegrama de la mătuşa lui, Marea Ducesă Elizaveta Feodorovna. Era văduvă de aproape zece ani, devenise călugăriţă şi în prezent locuia departe de oraş. Iusupov scria:

> *Conştientă de legăturile de prietenie dintre noi şi fără să bănuiască cum că el însuşi era implicat în asasinarea starețului, Marea Ducesă îi cere să-mi spună că se roagă pentru mine şi binecuvântează gestul meu patriotic*[12].

Marea Ducesă era sora mai mare a Ţarinei şi, prin exilul ei autoimpus, exercita o anume influenţă asupra celor doi tineri care o priveau cu veneraţie. Semnificativ pentru lipsa ei de experienţă de viaţă este faptul că a trimis un asemenea mesaj care îi compromitea pe amândoi. Ohrana îi supraveghea de aproape pe suspecţi. Lumea îi considera nişte eroi, astfel că ar fi putut, dacă s-ar fi mişcat repede şi dacă ar fi avut în spate nişte trupe puternice, să pună la cale o lovitură de stat. Telegrama Elizavetei Feodorovna a fost

interceptată de Ohrana, care i-a trimis o copie lui Protopopov, ministrul de Interne. Protopopov era un apropiat al lui Rasputin şi al Ţarinei. Când i-a arătat-o Ţarinei, aceasta „a conchis imediat că Marea Ducesă Elizaveta Feodorovna a participat la complot“. Această posibilitate nu era exclusă. Îi admira pe Iusupov şi Dmitri Pavlovici şi, la vremea ei, ştia ce înseamnă violenţa motivată politic. Soţul ei, Marele Duce Serghei, a fost asasinat în 1905. Ca Maică Superioară putea părea o sfântă, în timp ce ca persoană particulară era în stare să instige la mânie.

Albert Stopford a luat prânzul devreme şi la unu şi şaisprezece minute a plecat pe jos spre ambasadă, „pe o vreme splendidă: – 20^0 Fahrenheit“.

> *... Ambasada roşie lucea sub un soare strălucitor. I-am găsit pe ambasador, Lady Georgina, Miss Meriel, generalul Hanbury-Williams şi colonelul Burn, cărora le aduceam veşti. Le-am împărtăşit tot ce am auzit despre dispariţia lui Rasputin. I-am mai spus generalului că am scris acasă încă de acum zece zile, anticipând că situaţia politică o să aibă un deznodământ tragic. În timp ce vorbeam, s-a adus o copie a Raportului Poliţiei în care erau consemnate diferitele veniri şi plecări şi descinderea poliţiei la Palatul Iusupov din noaptea aceea*[13].

Generalul Hanbury-Williams era însărcinatul britanic cu afaceri militare în Rusia, aşa cum ambasadorul răspundea de acţiunile politice. Reiese de aici că Raportul Poliţiei, întocmit în zilele precedente, a fost arătat câtorva jurnalişti şi la ambasadă, duminică după-amiază. Declaraţiile proveneau în majoritate de la ofiţeri care fuseseră de serviciu la postul de poliţie de peste canal[14]. Multe dintre ele puteau fi respinse ca nefondate, cum ar fi aceea că suspecţii au vrut să treacă sub tăcere ce s-a petrecut în primele ore ale dimineţii.

Documentele au fost studiate cu interes de toţi cei care puteau citi ruseşte. Alt document – un „Memorandum cu circuit închis“ – a apărut şi în engleză şi a fost citit chiar cu şi mai multă aviditate. Acesta cuprindea toate zvonurile care circulau în societate. Potrivit acestora, Rasputin a fost împuşcat într-o cameră de la subsolul Palatului Iusupov; Iusupov, Dmitri Pavlovici, Feodor şi Nikita (cei doi cumnaţi tineri ai lui Iusupov) erau cu toţii în palat şi ştiau despre crimă. „Împreună cu alţi prinţi de viţă nobilă, incluzându-i pe fiii decedatului Mare Duce Konstantin, au decis cu ceva timp înainte să-l înlăture pe Rasputin pentru că îl considerau vinovat de scandalul care afecta Dinastia şi imperiul“[15]. Complotul era bine cunoscut, dar nu devenise imperios necesar

să se acţioneze decât în momentul în care Duma a fost prorogată, fără nicio explicaţie, vinerea trecută. Mulţi s-au retras din complot şi asasinul a fost ales; un nefericit – unul dintre fiii Marelui Duce Konstantin – s-a retras, lăsându-l pe Iusupov să săvârşească fapta. Conspiratorii l-au întâlnit adesea pe Rasputin la palat, ocazii cu care printre invitaţi erau incluse şi „câteva dintre prietenele lui Rasputin“ pentru a-i înşela vigilenţa. Raportul continua:

Un pistol i-a fost pus în mână [lui Rasputin], dar a refuzat categoric să se sinucidă şi a descărcat arma undeva, în direcţia Marelui Duce Dmitri. Glonţul a spart un ochi de geam şi zgomotul a atras atenţia poliţiei care se afla afară. Mai târziu a fost omorât, iar corpul lui dus într-un loc necunoscut, probabil Ţarskoe Selo[16].

Stopford a aruncat o privire pe ambele rapoarte (este chiar posibil ca el să fi scris „Memorandumul cu circuit închis“) şi a plecat de la ambasadă să stabilească câteva legături.

Versiunea raportului poliţiei era deja scrisă pentru a fi publicată în ziarul de a doua zi dimineaţă. Nu se ştie cum a intrat în posesia acesteia corespondentul *Times* din Petrograd, Robert Wilton, dar a ţinut-o destul de mult ca să aibă timp să transmită o copie prin cablu la biroul lui de la Londra, unde, de fapt, n-a ajuns niciodată.

Şeful Serviciului Secret Britanic, Samuel Hoare, care nu avea talentul lui Stopford de a se afla în locul potrivit la momentul potrivit, şi-a alcătuit între timp propriul raport pentru şeful său din Londra. Mai târziu, în aceeaşi zi, a scris o telegramă. În autobiografia lui a exagerat importanţa acesteia.

În ajunul Anului Nou, 1916, am trimis la Londra o telegramă, codată strict secret de Lady Maud, cum că în dimineaţa precedentă Rasputin fusese în Petrograd, într-o casă particulară. Aceasta a reprezentat prima ştire despre asasinat care a ajuns în Vest, şi eu am fost prima persoană de altă cetăţenie decât cea rusă care a auzit, după aceea, că fusese găsit cadavrul[17].

De fapt, în sâmbăta aceea, în Anglia era ajunul Anului Nou. Dar telegrama lui Hoare, scoasă din arhivă, spune mult mai mult:

Decodarea telegramei
Dec. 18/31 Urgent. Personal către C:-
Ştiri exacte că Rasputin a fost omorât în Petrograd, într-o casă particulară, în dimineaţa zilei de 30 decembrie, devreme[18].

De ce „Ştiri exacte că“? Din autobiografia lui reiese că el a transmis primul mesaj către „C“, cu toate că telegrama sugerează că a scris-o ca răspuns la o cerere. În cuibul lui de la Whitehall Court, în această duminică de iarnă, harnicul „C“, Mansfield Cumming, şeful MI IC, Serviciul de Informaţii Secrete, trebuie să fi auzit ceva. Aşa că s-o fi întrebat de ce Hoare – care înainte de toate era angajatul Misiunii Secrete Britanice – nu a fost primul care l-a informat despre eveniment.

Hoare era ahtiat după informaţii demne de încredere. Bătut la maşină luni, înainte de a fi expediat, raportul lui – corectat apoi cu cerneală – susţine că Rasputin a fost văzut ultima oară joi (nu vineri) noaptea; toţi acei „diverşi“ Mari Duci erau de faţă când a fost împuşcat. Îşi corectează documentul încă o dată când îl retipăreşte în autobiografia sa. Oricum, a încercat să închidă cercul adevărului.

Am fost informat că marele Duce Dmitri Pavlovici şi contele Elston [prinţul Iusupov era şi conte Sumarokov-Elston] au petrecut împreună toată după-amiaza de 31 decembrie şi, cînd au fost întrebaţi, nu au făcut un secret din faptul că Rasputin fusese omorât.

Hoare nu avea prea mulţi prieteni în cercurile bine informate, aşa că putea avea datele de oriunde din altă parte. Şi-a împănat raportul cu citate din ziarele de duminică (şi mai apoi de luni) din Petrograd, adăugând şi ultimul paragraf din acel extras tipărit din Raportul Poliţiei din ziua precedentă, pe care Stopford l-a văzut. În traducerea lui Hoare, pe lângă un pasaj despre galoşi au fost incluse şi următoarele:

A fost descoperită o spărtură proaspăt făcută în gheaţă şi urme de paşi care duceau în diferite direcţii. Scafandrii şi-au făcut datoria examinând fundul râului.

Scafandrii nu erau foarte conştienţi de importanţa sarcinii lor. Corpul trebuia în mod obligatoriu găsit şi identificat de cuplul imperial. Un Rasputin care a fost omorât putea polariza opinia publică, dar un Rasputin care ar fi scăpat „prin mila lui Dumnezeu“ devenea obiectul unei minuni care alimenta superstiţiile. Credinţa Ţarinei în puterile premonitorii şi de vindecător ale lui Rasputin a rămas neclintită. În timpul vieţii sale, aproape că l-a idolatrizat. Dacă nu l-ar mai fi văzut niciodată, ea, Vîrubova şi adunătura de vrăjitoare

din clasa de mijloc care l-au urmat pe Rasputin în viață ar fi crezut în el ca în al doilea Mesia. Pe de altă parte, un „val“ de falşi Rasputini ar fi putut apărea, revendicându-i identitatea. La rândul lui, orice bărbos cu crucifix putea câştiga adepți printre cei impresionabili şi singuri.

În timp ce Hoare punea cap la cap tot ce ştia, o tânără femeie, cu o însoțitoare şi o servitoare, se strecura fără nicio dificultate afară din oraş. Plecarea ei a fost observată, registrul de la recepția hotelului unde a stat în Petrograd a fost examinat şi personalul chestionat.

Raport, decembrie, 1916

Directorului Departamentului de Poliție.

O dansatoare de la Teatrul Imperial din Moscova, Vera Alekseievna KORALLI, 27 de ani, de credință ortodoxă, care a sosit în capitală de la Moscova, a fost înregistrată la Hotel Medved (strada Koniuşennaia) şi a ocupat camerele 103 şi 115. La recepție a prezentat paşaportul emis de Teatrul Imperial din Moscova în 16 august 1914, no. 2071, pe cinci ani. Este însoțită de servitoarea sa, de o țărancă din Vilkomir Uezd [district], Jmudkaia Volost, şi de Veronica Osipovna, 25 de ani, catolică, paşaport emis de secția doi de poliție, districtul Tverskoi, poliția oraşului Moscova, în 16 iunie 1915, nr. 203, pe cinci ani.

În 19 decembrie, cu trenul de ora 7,20 p.m., au plecat spre Moscova. Biletele le-au fost procurate de un lacheu în uniformă de curte. În timpul şederii ei în capitală, KORALLI a fost vizitată de: Înălțimea Sa Imperială Marele Duce DMITRI PAVLOVICI, escortat de un ofițer necunoscut şi de aghiotantul Înălțimii Sale Imperiale MIHAIL ALEKSANDROVICI.

KORALLI s-a mai întîlnit şi cu un alt oaspete al hotelului, asistentul de procuror Aleksander Afanasievici KAZANȚEV, 27 de ani, ortodox, paşaport emis de secția 1 poliție, districtul Precistenka, poliția oraşului Moscova, la 16 iulie 1915, no. 2038, pe cinci ani.

În timpul şederii ei în capitală, KORALLI şi-a petrecut fiecare noapte la hotel şi nu a fost văzută părăsind hotelul în noaptea de 16/17 decembrie a acestui an.

Nu se ştie nimic despre vreun prejudiciu adus de aceasta la nivelul departamentului de care sunt răspunzător.

Semnat: şeful departamentului, general-maior Globacev[19].

Ohrana a cerut să fie întoarsă din drum. S-a presupus că Vera Koralli, amanta lui Dmitri Pavlovici, fusese la Palatul Iusupov vineri noaptea, dar a fost lăsată să părăsească oraşul fără să fie oprită. Asemenea lucru a fost posibil numai pentru că iubitul ei era un Romanov.

Ştiind asta, Albert Stopford a ignorat pur şi simplu informaţia. Aşa se face că duminică a ieşit pentru a rezolva cazul. A auzit la ambasadă că prinţul Iusupov a petrecut o după-amiază agitată la Spitalul Anglo-Rus. Stopford, care îi cunoştea bine pe amândoi, şi pe Dmitri Pavlovici şi pe Felix Iusupov, a presupus că prinţul căutat era deja în drum spre Crimeea. De la Palatul Iusupov, vizitatorii au fost anunţaţi că prinţul plecase de acasă. În al doilea rând, şi acest lucru se dovedea mult mai îngrijorător, informaţii disparate îi veneau de la prietena lui, Marea Ducesă Vladimir, căreia, cu permisiunea lui Sir George, i-a arătat Raportul Poliţiei. Marea Ducesă i-a spus că Marele Duce Dmitri Pavlovici se afla acasă, sub arest la domiciliu.

> *... un lucru nemaiauzit; de la uciderea împăratului Paul (1801) niciun Mare Duce nu a mai fost arestat vreodată sub o învinuire gravă, şi cu ocazia aceea împăratul Paul şi-a pierdut viaţa numai pentru că a proferat asemenea ameninţări*[20].

De data aceasta lucrurile stăteau şi mai rău. Târziu, în aceeaşi seară, Ducesa a auzit de la Dmitri Pavlovici însuşi că Împărăteasa era cea care poruncise să fie reţinut. Cu alte cuvinte, *Ţarina şi-a depăşit atribuţiile şi, mai mult, ordinele ei au fost duse la bun sfârşit*. Britanicii se temeau cel mai mult de o lovitură de palat pusă la cale de Ţarină; şi gestul ei, *de facto*, era primul semn în acest sens.

În timpul cinei cu Marea Ducesă, Stopford a descoperit că Dmitri Pavlovici a vorbit cu Marea Ducesă Vladimir şi i-a jurat că a părăsit petrecerea lui Iusupov la ora patru, sâmbătă dimineaţa, şi că era nevinovat.

> *Eram cu toţii uluiţi că Marele Duce nega că ar avea cunoştinţă despre afacere şi spunea că, deşi a fost acolo ca să supeze, a plecat înainte de patru.*

Era subînţeles faptul că Dmitri avea de gând să accepte condamnarea. Nimeni altcineva n-ar fi făcut-o, pentru că nimeni altcineva nu era un adevărat Romanov, cu o scuză inatacabilă, menită să-l scoată de sub învinuirea de crimă. Dacă Dmitri s-ar fi opus, în consecinţă Iusupov ar fi putut fi acuzat şi târât prin tribunale toată viaţa. Poziţia lui Iusupov nu era

nici pe departe atât de sigură ca a lui Dmitri şi el ştia asta; cu perspectiva plutonului de execuţie în coaste, ar fi fost zdrobit.

Şi dacă ar fi făcut-o, ce-ar fi demonstrat?

Dar poate că Dmitri ar fi trebuit să fie mai atent. De altfel, telefoanele nu erau sigure. Consolându-se cu acest gând, Stopford a pornit repede spre ambasadă, în primul rând ca să transmită ştirile.

La ambasadă, pe casa scării, lumina era aprinsă, aşa că am întrebat dacă pot s-o văd pe Lady Georgina. Când am ajuns în dormitorul ambasadorului, acesta tocmai se dezbrăca. I-am spus că Marele Duce Dmitri Pavlovici nega orice amestec în crimă – ceea ce era firesc, deşi a jurat pe toate icoanele lui. Dacă toţi conspiratorii îşi recunosc complicitatea în discuţiile telefonice cu prietenii lor, faptul poate fi dezastruos pentru adevăratul făptaş sau pentru întregul grup.

L-am găsit pe ambasador foarte tulburat şi obosit. Umbla în sus şi în jos prin cameră; eu am stat lângă foc[21].

Sir George Buchanan nu era un om tânăr. Avea o figură bizară şi, cu profilul lui uscăţiv, cu faţa roşie, cu claia de păr alb, cu o mustaţă albă pleoştită, era o adevărată mană cerească pentru caricaturişti. Negarea lui Dmitri era evident un lucru neaşteptat.

În apartamentul lui Hoare din centru se făcuse târziu şi el trebuia să termine de bătut la maşină raportul pentru a-l expedia a doua zi.

Emoţia în Petrograd este remarcabilă. Toate clasele sociale se comportă de parcă o mare greutate le-a fost luată de pe umeri. Servitori, isvostnici, muncitori, toţi discută liber despre eveniment…

Servitorii şi şoferii de taxi erau singurii pe care aveau posibilitatea să-i întrebe. Cu toate astea, se chinuia să-şi încheie raportul într-o notă profetică, aşa că s-a lansat în presupuneri.

Este greu de spus ce efect va avea întâmplarea în cercurile guvernamentale. După părerea mea, va conduce la o imediată demitere a lui Protopopov şi a diferiţilor directori din Poliţia Secretă, timp în care, în cursul următoarelor câteva săptămâni, cei mai cunoscuţi clienţi ai lui Rasputin se vor retrage în viaţa privată. Aş sugera pentru moment că ar trebui acordată mare atenţie oricărei

schimbări care are loc în Departamentul de Interne şi în Sfântul Sinod, unde influența lui Rasputin era atât de puternică[22].

S-a dovedit că opinia lui era complet greşită.

În ambasadă, după ce i-a urat noapte bună lui Buchanan, Stopford s-a dus să stea de vorbă cu Lady Georgina. La zece şi jumătate ea a primit un telefon de la cineva de la Reuters, Pierre Beringer, care i-a spus că poliția din districtul unde locuia Rasputin „a văzut un automobil îndreptându-se spre casa lui pe la 4 a.m., luându-l şi plecând cu el“. Nici asta nu era o dovadă că murise. Cine ştia ce să mai creadă?

3

PROBELE

Scena este monocromă: un pod lat acoperit de zăpadă, un cer de dimineață spălăcit, cu trecători ponosit îmbrăcați, cu zăpada și gheața întinzându-se la est spre grațioasa linie a palatelor alb-gălbui din Petrograd, iar la vest spre pădurile întunecate, cu Golful Finlandei în spate, în zare.

Nu departe de malul canalului mare, înghețat, un polițist se uita la ceva.

Unii spuneau că duminică după-amiază cineva – un polițist? un scafandru? – a identificat un contur, forma unui om, sub crusta de gheață a Micii Neva. Dar scafandrii care au spus că au căutat sub gheața groasă de câțiva centimetri, nu au scos nimic din râu. Au așteptat până în dimineața următoare, „nefiind prea nerăbdători să muncească“[1] din cauza frigului năprasnic; așa că, în pofida emoției generale, și în unele cazuri a fricii, au urcat în oraș duminică seara cu o singură certitudine. Acum poliția putea să-i creadă că plecaseră să-l caute pe Rasputin.

Corpul a fost scos la ora nouă și douăzeci, în dimineața de luni, 19 decembrie, sau în lunea de Anul Nou 1917 după calendarul Londrei. Sau, ceva mai târziu de nouă și douăzeci, dacă s-ar da crezare dubioasei surse conform căreia polițistul Andreev a curățat gheața și a găsit un guler de samur înghețat, fapt pe care l-a raportat și, datorită acestei descoperiri, corpul a fost scos de sub gheața spartă cu rângile[2].

Pe suprafața înghețată au fost puse niște scânduri. Cu ajutorul cârligelor și supravegheați de unul dintre judecătorii de instrucție și de ziariștii care se îngrămădiseră în punctul cu cea mai bună vizibilitate de pe pod, au transportat cadavrul înghețat bocnă, scos de sub gheața care trosnea, și l-au pus pe o plută, pe mal.

Omul era de neconfundat. Un tip bărbos într-o cămașă de mujic, ridicată la spate, unde carnea întepenită se arcuia ieșind în afara suprafeței înghețate.

Un țăran cu păr şi dinți sănătoşi, cu picioarele încă legate într-un sac. Avea fața înnegrită, ochii şi nasul umflate, brațele ridicate în sus şi curbate de la coate, şi mâinile ca nişte gheare care zgâriau aerul.

Un fotograf al poliției s-a târât prudent de-a lungul plutei şi a fixat o riglă în aparat înainte de a focaliza imaginea.

Pe pod, observatorii priveau atent la forma îndepărtată, remarcând cămaşa de mătase albastră devenită roşu-închis. O blană udă, înghețată, zăcea alături ca un câine credincios. Un telefon urgent a fost dat pentru informarea grangurilor: şeful districtului de poliție, şeful Ohranei, un investigator de la Ministerul de Justiție numit Zavadskis, generalul Popov şi alții.

Corpul ar fi avut nevoie de încă o zi ca să se dezghețe. Aşa că examinarea imediată n-a fost posibilă. Dar Petrogradul putea respira uşurat. Rasputin era cu adevărat mort.

Forma rigidă a fost întinsă pe platforma unui camion pentru a fi transportată la Spitalul Militar Vîborg. Ziariştii au alergat înapoi în oraş ca să-şi scrie articolele, iar restul grupului a luat-o spre restaurant, să ia masa de prânz.

Faptul că trupul lui Rasputin a fost găsit de poliție şi scos afară din Mica Nevă anume în această zi este incontestabil. Multe alte „fapte“ tind să fie înlocuite cu altele noi cu fiecare relatare. Era mai mult decât o problemă de traducere. Existau diferite versiuni pentru ceea ce i s-a întâmplat lui Rasputin din momentul în care a părăsit apartamentul până când rămăşițele lui au fost scoase la lumină, după o lună.

Există, pentru moment, problema galoşului. Sau a perechii de galoşi. Fie că era vorba de unul sau de o pereche, un soi de încălțăminte a fost găsită şi dusă în apartamentul lui Rasputin, unde fiicele lui au confirmat că îi aparțin acestuia. Se mai pune întrebarea dacă a existat o pată de sânge pe galoş sau galoşi, în funcție de autorul poveştii. Kîzmin, paznicul podului, a descris petele de sânge din zăpadă. Exista o fotografie care prezenta petele de sânge impregnate pe urmele de paşi apăsați de sub pod, dar cum poza era alb-negru, nu se putea spune cu certitudine despre ce pete era vorba. Nu existau fotografii ale urmelor de paşi către şi de la spărtura făcută în gheață, şi nici un raport despre asemenea urme de paşi. Unul dintre cei care au scris despre asta afirma că gheața a fost tăiată foarte atent, pentru a da drumul corpului; altul (Hoare) susținea că Makarov, ministrul Justiției, pretindea că a primit un telefon anonim sâmbătă dimineața din partea unei persoane care îl îndemna să caute în Insule.

Existența acestor mistere, precum și mesajul pe care Hoare „l-a primit strict confidențial de la șeful Departamentului Militar al Poliției din Statul-Major General“ și pe care, fără îndoială, a avut grijă să-l transmită la Londra, figurau și pe agenda investigatorilor. Ohrana, sub Protopopov, ministrul de Interne, a subliniat în toate declarațiile publice că „intenția criminalilor a fost ca trupul să fie descoperit“. Și-au propus să demonstreze că grupul opozant lui Rasputin, de fapt grupul opozant politicii curente a Țarului, care se orienta după cum îl sfătuia Rasputin, *a vrut* ca moartea acestuia să fie incontestabilă, așa că au oferit cheia descoperirii ei. Cu alte cuvinte, Rasputin nu a murit accidental, într-o încăierare la beție, fiind apoi aruncat în Baltica pentru a nu mai putea fi văzut niciodată, ci a trebuit să fie omorât și abandonat într-un loc unde putea fi găsit, din dorința trădătoare de a se netezi calea spre o schimbare a politicii sau chiar o schimbare a puterii. Se poate deduce, așadar, că a fost o crimă politică. Cu alte cuvinte, nu era necesară o pledoarie în favoarea nevinovăției prințului Iusupov din partea apărătorilor.

După găsirea trupului au apărut și mai multe rapoarte contradictorii. Unul susținea că ar fi fost scos imediat pe malul râului, înainte de a se merge la cel mai apropiat post de poliție, pentru a fi contactat un medic legist. „Cea mai mare parte a cămășii era înmuiată în sânge, care începuse să se descompună, împrăștiind un miros greu de suportat în camera de anchetă“. Apoi Simanovici și Isodor au venit și au făcut prima identificare oficială.

Au fost descoperite rănile făcute de gloanțe. Poliția a oferit informații presei, și Robert Wilton, corespondentul *Times*, a putut să transmită prin cablu, la Londra, cât se poate de devreme, joi 2 ianuarie, că „s-a stabilit că pe corpul lui Rasputin au fost descoperite trei răni provocate de gloanțe, în cap, în piept și lateral“[3]. Sursa informației despre rănile provocate de gloanțe era, probabil, tot poliția. Iusupov a făcut o altă declarație care, spunea el, era inclusă și în „raportul oficial“[4]: poliția credea că cizma era măsura 11, nu măsura 10; „cel mai apropiat post de poliție“ devenise o gheretă, gulerul de samur era o mânecă de samur; prima identificare a fost făcută de un servitor al victimei, iar ultima de cele două fiice și de logodnicul cazac al Mariei Rasputina. Și așa mai departe.

Țarul s-a întors luni dimineața la Țarskoe Selo.
Cei care îl așteptau au declarat că la aflarea veștii despre moartea lui Rasputin dispoziția lui era mult mai bună decât la auzul știrii că a

izbucnit războiul. El... evident simţea şi credea că dispariţia stareţului *l-a eliberat din lanţurile grele cu care era legat şi de care nu putea scăpa. Dar la întoarcerea la Ţarskoe Selo, dispoziţia lui s-a schimbat brusc, şi încă o dată a căzut sub influenţa celor care îl înconjurau*[5].

Ţarina a fost îngrozită când a auzit că trupul fusese identificat. Până în momentul acela trăise cu speranţa că este în viaţă. Credinţa ei în charismaticul ţăran era totală, adoraţia pentru el depăşea limitele raţiunii. Preceptorul Ţareviciului scria:

Rana ei era de nevindecat. Idolul ei fusese sfărâmat. El, singurul om capabil să-i salveze fiul, fusese asasinat[6].

Când cadavrul s-a dezgheţat, ştirile despre scoaterea lui la suprafaţă au apărut pe prima pagină a ziarelor de seară, cu litere mari, iar în Petrograd domnea o vie emoţie. În acest timp, Hoare a primit o informaţie electrizantă dintr-o sursă credibilă. A trimis o altă telegramă.

Personal
CTG.89. PETROGRAD, 1 ianuarie 1917, expediat la 4,15 p.m.
URGENT
Personal către „C“:
Următoarele informaţii sunt oficiale şi absolut de încredere, oferite mie strict confidenţial:
Corpul lui Rasputin a fost găsit sub gheaţă în apă lângă Insula Petrovski Petrograd. Probele atestă intenţia criminalilor ca trupul să fie descoperit. HOARE[7].

Nu a apucat să adauge versiunea de sâmbătă a Raportului Poliţiei, că a apărut o altă informaţie.

În timp ce scriam memorandumul de mai sus am primit o informaţie precisă că trupul lui Rasputin a fost descoperit în fluviul Neva, lângă Podul Petrovski. Am primit informaţia strict confidenţial de la Şeful Departamentului Poliţiei Militare din Statul-Major General. Am înţeles că el însuşi a descoperit corpul. Se pare că au fost lăsate deliberat urme în apropierea spărturii din gheaţă în care a fost aruncat trupul, cu scopul de a putea fi descoperit... Un articol neprelucrat a fost deja publicat în Evening Times, sub titlul MISTERIOASA CRIMĂ.

Este de asemenea sigur că Rasputin a fost omorât în casa contelui Elston [prințul Iusupov], nu în maşină. În timpul serii se pare că acolo s-au tras câteva focuri de armă, la întâmplare, cu care a fost omorât un câine şi a fost spartă o fereastră. Dimineața devreme, şase bărbați au apărut în curte, purtând trupul, îmbrăcat într-o şubă *[haină lungă de blană] pe care l-au băgat într-o maşină care aştepta. Am înțeles că aceste fapte sunt prezentate în amănunt în raportul a patru polițişti de la poliția secretă care îl păndeau pe Rasputin în curte. Un rus, persoană foarte cunoscută, mi-a spus că unul dintre prietenii lui a văzut raportul în care erau prezentate toate detaliile sosirilor şi plecărilor spre şi din casa contelui Elston, în timpul nopții.*

... De asemenea am aflat dintr-o sursă absolut credibilă că împărăteasa a fost informată despre crimă fie sâmbătă noaptea târziu, fie duminică dimineața, foarte devreme. Aşa că la ora şase, sâmbătă după-amiază, când ştirea a fost deja publicată în Bourse Gazette, *se pare că ea nu ştia nimic despre cele întâmplate...*[8]

Hoare a făcut tot posibilul să țină pasul cu evenimentele, dar acum era deja luni şi trecuseră aproape douăzeci şi patru de ore de cînd Stopford, Buchanan şi Robert Wilton de la *Times* văzuseră raportul poliției la care se referă el.

A pretins în autobiografie că a fost imediat invitat la macabrul spectacol.

În dimineața în care a fost găsit corpul... colonelul reprezentant al Corpului de Jandarmi din Statul-Major General a venit la mine la birou şi m-a anunțat că, în numele legăturilor noastre de prietenie, este gata să-mi facă o mare favoare.

„Mai adineaurea au găsit cadavrul lui Rasputin. Nicio persoană importantă nu l-a văzut încă. Ai vrea să mergi cu mine şi să fii singurul străin care îl vede?“ Era una dintre acele dimineți întunecate şi chinuitoare din Petrograd şi eu contractasem o serioasă răceală. Am fost aşadar foarte laş şi lipsit de inițiativă când, după ce i-am mulțumit pentru amabilitate, am refuzat oferta pe care mi-a făcut-o? Mă tem că i-am părut lipsit de curaj şi că am scăzut mult în ochii lui[9].

Fie din laşitate, fie din bun-simț, Hoare a făcut ceea ce trebuia să facă. Se vehicula deja ideea că britanicii aveau legătură cu crima.

La Londra, în acest timp, era ziua de Anul Nou, când, în general, se raportau ştiri politice mărunte. Editorul de noapte de la *Times* scotocea peste tot când, dintr-odată, a găsit un mesaj uluitor de la Reuters, din Petrograd:

Corpul celebrului Rasputin a fost găsit pe malul unuia din brațele Nevei în această dimineață.

A copiat propoziția ca atare, iar Wickham Steed, celebrul editor pentru străinătate, a adăugat câteva cuvinte în loc de necrolog înainte de a difuza ştirea („...[Rasputin] descria cu lux de amănunte surprinzătoarele atenții pe care le obținea şi la rândul său, le oferea femeilor din toate clasele sociale. Acțiunile lui au provocat un scandal imens..."). Dacă un necrolog putea fi lubric, acesta era. Wilton, corespondentul ziarului, nu văzuse frazele adăugate, aşa că textul incisiv a fost expediat.

Rasputin, chiar şi mort, poate mai ales mort, putea provoca scene supărătoare pentru Țar. Corpul urma să fie dus de la Podul Petrovski pentru o autopsie rapidă înainte de înhumare. Ca de obicei, nimeni din acel guvern lamentabil nu era capabil să conceapă un plan de acțiune. Raportul lui Samuel Hoare a fost scris o lună mai târziu (în calendarul britanic 5 februarie). A auzit o versiune convingătoare a celor întâmplate:

Corpul a fost pus pe platforma unui camion, apoi s-a ordonat să fie transportat la Spitalul Militar Vîborg. Întreaga adunare, judecătorii de instrucție, poliția şi ceilalți, a plecat după aceea să ia prânzul cu un evreu neamț, cunoscut acum ca Artmanov. Nu s-au aşezat bine la masă, când au primit un mesaj telefonic de la Protopopov, care le spunea că în niciun caz corpul nu trebuie dus în zona Vîborg, pentru că acela era un cartier muncitoresc şi puteau avea loc demonstrații. Ei au replicat că maşina plecase deja, dar Protopopov a susținut că trebuie oprită cu orice preț. L-au întrebat cum să procedeze. Protopopov a răspuns că nu-i pasă cum, dar trebuie oprită. Conformându-se ordinelor, au dat instrucțiuni tuturor posturilor de poliție de la colțurile de stradă de-a lungul drumului pe care trecea camionul să-l oprească atunci când îl vor vedea apropiindu-se. Acesta a fost în cele din urmă oprit şi s-a ordonat să fie îndreptat spre Azilul Cesminskis, o jalnică instituție pe drumul spre Țarskoe[10].

După spusele lui Hoare, Protopopov a insistat ca trupul să fie predat familiei lui Rasputin în dimineața următoare, la ora opt, şi nu-i păsa dacă acest lucru se dovedea imposibil. Întreaga adunare a vrut apoi să afle cum vor putea examina corpul, atâta vreme cât nu aveau mijloc de transport cu care să ajungă înapoi. O maşină putea costa 200 de ruble şi nu dispuneau de

această sumă. Protopopov le-a spus să nu-şi facă griji în privinţa banilor. Unul dintre magistraţii anchetatori a plecat să-l caute pe medicul legist, profesorul Kossorotov, pe care urma să-l ia cu maşina.

Aceasta era o intervenţie lipsită de sens a lui Protopopov, care, de fapt, respecta ordinul irațional al Ţarinei autocrate, ordin adresat unui grup de subalterni ameţiţi de băutura de la prânz şi de o avalanşă de sentimente. Oricum, Hoare nu a văzut raportul autopsiei, ceea ce îndreptăţea presupunerea că trupul a fost examinat cu o zi mai târziu. Actul de deces nu a fost semnat de profesorul Kossorotov până în noaptea de joi, 20 decembrie/ 2 ianuarie, ora zece. Kossorotov însuşi a declarat, într-un interviu din anul următor, că spera să facă autopsia vineri dimineaţa. Dar la ora şapte, joi seara, la scurt timp după sosirea lui la masa dată în cinstea sa, a fost chemat la telefon şi Protopopov i-a spus să se ducă imediat să facă autopsia[11].

Oricum, autopsia s-a efectuat, conform spuselor lui Hoare:

> *Deşi azilul era luminat electric, când au ajuns lumina era stinsă şi nici nu voiau s-o aprindă. Cei trei* gorodovoi *[paznici] care se aflau la faţa locului au spus că nu e nevoie s-o aprindă, pentru că „mortul nu are nevoie de lumină". Judecătorul şi chirurgul au susţinut însă că ei au nevoie de o sursă de lumină. Prin urmare, au ieşit şi au făcut rost de două lămpi mici, pe care le-au agăţat pe perete, în timp ce unul din gorodovoi ţinea o lanternă. După un timp,* gorodovoiul *a declarat că se simte rău şi nu mai poate să ţină lanterna. Judecătorul şi chirurgul au fost, aşadar, lăsaţi singuri în camera parţial luminată[12].*

Raportul autopsiei făcut cu competenţă, oferă următoarele amănunte relatate de Kossorotov:

> *Corpul este al unui bărbat de 50 de ani, de înălţime medie, îmbrăcat într-o cămaşă albă, deasupra căreia purta vestă albastră brodată. Picioarele lui, în cizme înalte de piele, erau legate cu o sfoară, şi aceeaşi sfoară a fost folosită ca să i se lege încheieturile mâinilor. Păr castaniu-deschis, mustaţa şi barba lungi, încâlcite şi pline de sânge. Avea buzele pe jumătate deschise, dinţii încleştaţi. Partea de sus a feţei era acoperită de sânge. Cămaşa era, de asemenea, pătată de sânge. Trei răni provocate de gloanţe puteau fi identificate.*
>
> *Primul glonţ a pătruns în partea stângă a pieptului şi a trecut prin stomac şi ficat. Al doilea a intrat prin partea dreaptă a spatelui şi a trecut prin rinichi.*

Al treilea a nimerit victima în frunte şi a pătruns în creier.

Analiza balistică

Primele două gloanţe au nimerit victima când era în picioare.

Al treilea glonţ a atins victima când era întinsă la pământ.

Gloanţele provin din pistoale de calibre diferite.

Examinarea creierului

Materia cerebrală răspândeşte un puternic miros de alcool.

Examinarea stomacului

Stomacul conţine o cantitate de lichid maroniu, mirosind a alcool, corespunzând la aproximativ 20 de linguri de supă. Examinarea nu a evidenţiat urme de otravă.

Examinarea plămânilor

Plămânii conţin apă (ceea ce îndreptăţeşte presupunerea că victima încă respira când a fost aruncată în râu).

Rănile

Partea stângă a torsului are o tăietură adâncă, provocată probabil de un obiect ascuţit oarecare sau, posibil, de un pinten.

Ochiul drept este ieşit din orbită şi prelins pe faţă. În colţul ochiului drept, pielea este jupuită.

Pe gât are o rană provocată de un obiect bont.

Faţa victimei şi corpul poartă semne de lovituri aplicate cu un obiect flexibil, dar dur.

Organele genitale au fost zdrobite cu un obiect similar.

Cauza morţii

Victima s-a resimţit de pe urma hemoragiei provocate de o rană la ficat şi o rană la rinichiul drept. Moartea a fost deci inevitabilă, într-un răstimp de 10–20 de minute. În momentul morţii, Rasputin era în stare de ebrietate. Primul glonţ a trecut prin stomac şi ficat. Această rană mortală a fost provocată cu o armă, de la distanţa de 20 cm. Rana din partea dreaptă, făcută aproape simultan cu prima, ar fi putut fi de asemenea mortală; a trecut prin rinichiul drept. În timpul atacului, victima se afla în picioare şi nu purta îmbrăcăminte. Corpul era deja la pământ când s-a aplicat lovitura frontală.

Obiecte găsite asupra victimei

Un lanţ greu de aur

O cruciuliţă de aur care are gravate pe ea cuvintele: Apără şi Păzeşte.

O brăţară din aur şi platină cu o închizătoare pe care era inscripţionată litera N şi coroana imperială rusă, cu două capete de vultur lipite spate în spate.

Aceste două obiecte [brăţara şi crucea], precum şi vesta albastră

din mătase înflorată [haina înflorată] şi cămaşa albă cu care a fost îmbrăcat decedatul au fost cerute de Palatul Imperial la 28 decembrie. După examinarea medico-legală şi autopsie, corpul lui Grigori Efimovici Rasputin a fost transportat la capela de la Spitalul Cesma.[13]

Există o relatare potrivit căreia Ţarina şi Vîrubova au venit într-o trăsură vineri dimineaţa devreme, deghizate în surori de caritate, să ceară corpul. După altă versiune, au sosit la azil în mijlocul autopsiei şi şi-au exprimat dorinţa să-l vadă. Cînd li s-a spus că este imposibil, au cerut hainele. Circula zvonul că, după câteva zile, un chirurg, în timp ce făcea o operaţie de rutină la genunchiul ţareviciului (la Ţarskoe Selo), a văzut haina albastră brodată cu flori galbene a lui Rasputin sub masa de operaţie [14]. Într-un paragraf de la sfârşitul actului de deces se menţionează că şi cămaşa – un dar de la Ţarină – a fost luată cu o săptămână înainte la Ţarskoe Selo.

În timp ce Kossorotov îşi începea treaba anevoioasă joi, Wickham Steed, editorul pentru străinătate de la *Times*, scria o telegramă datată 1 ianuarie, Petrograd. Amândoi erau alarmaţi şi derutaţi. Începea aşa:

Corpul lui Rasputin a fost descoperit de scafandri, în această dimineaţă, pe fundul apei, în dreptul unei spărturi făcute în gheaţa de pe Neva, lângă Podul Petrovski, care trece peste unul din braţele mai mici ale râului, la nord de oraş.

Conform ziarelor de dimineaţă, tragedia care a dus la această descoperire pare să fi avut loc sâmbătă dimineaţă la Palatul Iusupov, pe canalul Moika. Dar nu s-a menţionat numele niciunei persoane implicate.

Adică era vorba de o crimă. Prinţul Iusupov era o figură bine-cunoscută în societatea londoneză înainte de a fi căsătorit. Urmau ştersături ... Asta era evident o mare noutate, prea mare pentru a putea fi deslușită, dar tot atât de evident părea faptul că este vorba despre un al doilea capitol al poveştii. Dar ce se întâmplase cu primul capitol? Ceva lipsea. Între timp, Steed scotocea după alte informaţii de la corespondentul din Petrograd, Wilton, care venise probabil devreme şi dormea în spatele biroului, pentru că în Rusia era miezul nopţii. În Londra, redactorii de la *Times* trebuie să se fi dus şi ei la culcare, aşa că tot joi, târziu, sub titlul MOARTEA LUI RASPUTIN – CORP DESCOPERIT ÎN NEVA – SUSPICIUNE DE CRIMĂ, Steed a scris următorul text care urma să fie cules cu italice:

Telegramele primite din Petrograd pretind că celebrul călugăr Rasputin, al cărui corp tocmai a fost descoperit în Neva, a fost omorât. Mesajele atât de greu de trimis de corespondentul nostru din Petrograd nu fac referire directă la unul sau altul dintre punctele esențiale. Oricum, povestea trebuie considerată ca fiind incompletă.[15]

Povestea lui Wilton a apărut vineri. Telegrama de sâmbătă nu a mai ajuns la destinație. A primit o întrebare năucitoare de la Londra în acea joi, așa că a scris un raport complet despre cazul Rasputin şi l-a trimis înapoi cu singura explicație la care s-a putut gândi în legătură cu mesajul pierdut.

V-am trimis notele mele cu privire la afacerea Rasputin pe care le-am scris la o zi după ce a fost omorât. [Duminică 31 decembrie.] Întregul mesaj a fost transmis, dar probabil că n-a ajuns niciodată la dumneavoastră ... orice piedică în trimiterea mesajelor de aici se datorează exclusiv cenzurii care se aplică cu precădere în cazul telegramelor Agenției.

Notele lui arătau că a devansat toate agențiile de ştiri în ce priveşte raportul poliției de duminică, exact aşa cum a făcut-o şi Stopford. Wilton era integrat în viața din Petrograd şi înțelegea cum mergeau lucrurile de când se perfecționase la oficiul din strada Gorohovaia.

Pentru un şef al Misiunii Secrete Britanice, Hoare era, prin comparație, prost informat. Îl cunoştea pe Purişkevici şi, cu multă vreme în urmă, acesta îi spusese că a existat o tentativă de a „rezolva afacerea Rasputin". Oricum n-a notat nimic atunci, considerând tonul lui Purişkevici „atât de firesc, încât am luat cuvintele ca pe o manifestare simptomatică pentru oricine care spune ce gândeşte, şi nu ca pe o expresie a unui plan precis pus la punct". Acum, e de presupus că regreta propria-i lipsă de judecată şi, în relatările către Londra, păstra tăcerea în legătură cu avertismentul lui Purişkevici[16]. Stopford nu avea încredere în el. Şi, din motive pe care le-a descoperit mai târziu, nici în unii membri ai propriei echipe.

Stopford i-a scris joi dimineață marchizei de Ripon, o doamnă din înalta societate de aceeaşi vârstă cu el.[17] Era o femeie remarcabilă; prințul Iusupov fusese unul dintre marii ei prieteni, cu toată diferența de vârstă dintre ei, în Londra de dinainte de război, când marchiza a organizat primirea lui Diaghilev şi Nijinski la Londra.

Stopford, ştiind că este capabilă să transmită informații oamenilor influenți din guvern, îi scria regulat ei sau fiicei ei, Lady Juliet Duff, o

rusofilă care vorbea fluent limba rusă şi care, la rândul său, îl cunoştea bine pe Iusupov.[18]

> *Din cauza unui sâcâitor reumatism la braţe şi la mâini, cu greu pot să ţin creionul...*
>
> *Toată familia imperială prin capii ei vrea să-l aresteze pe Marele Duce Dmitri, deşi nici Împăratul nu are dreptul să aresteze un membru al familiei. Nu s-a mai întâmplat aşa ceva de când Petru cel Mare l-a arestat pe fiul său, Aleksei Petrovici şi a trebuit ca ţareviciul să fie ameninţat cu arestarea (Aleksander I) pentru ca împăratul Paul să fie omorât.*[19]

În Anglia, oamenii îşi spuneau unii altora că aceşti ruşi sunt de-a dreptul nebuni. Lucrurile s-au mai schimbat în ultimul secol şi în ziua de astăzi pare puţin probabil că Romanovii şi-au omorât Ţarul cu adevărat. Pe de altă parte, dacă Felix Iusupov a putut să ucidă un călugăr atât de înspăimântător, cine ştie ce se mai putea întâmpla?

Rasputin a fost înmormântat în cadrul unei ceremonii simple la Ţarskoe Selo, la opt şi jumătate, în dimineaţa de vineri 21 decembrie, la mai puţin de douăzeci şi patru de ore după ce i s-a descoperit corpul. Relatările martorilor oculari la funeralii au fost adunate în dosarele Comisiei Extraordinare a Guvernului Provizoriu şase luni mai târziu, pentru a se examina circumstanţele morţii lui Rasputin. Un mormânt a fost săpat sub nava unei biserici încă neterminate, ctitorită de Anna Vîrubova, la Ţarskoe Selo.

I-au deplâns moartea Ţarul şi Ţarina, cele patru fete ale cuplului imperial şi ţareviciul, Vîrubova, Lili Dehn, actriţa, care au fost prietene apropiate ale Ţarinei, şi Akilina Laptinskaia, dădaca. I-a fost aproape zece ani, şi a însoţit trupul în maşină, în timpul nopţii, de la Infirmeria Cesma. Erau acolo oameni obişnuiţi, lipsiţi de însemnătate, din suită, servitori ai casei, arhitectul, un alt preot şi oamenii angajaţi la construcţii. Numeroşi ofiţeri ai Ohranei stăteau ascunşi în pădurile înconjurătoare. Colonelul Loman, ale cărui fiică şi soţie erau discipolele lui Rasputin, dar a căror devoţiune faţă de mortul mistic părea îndoielnică, îi urmărea din spatele tufişurilor.

Sicriul de metal a fost coborât în mormânt. Biserica îngheţată, mirosind a scândură proaspăt dată la rindea, a materiale de construcţie, era un loc ciudat de odihnă pentru o persoană care s-ar fi putut aştepta să părăsească lumea asta într-o catedrală luminată de lumânări, printre nori de tămâie şi printre femei înlăcrimate şi preoţi copleşiţi de tristeţe. Dar serviciul religios

care a durat zece minute a fost oficiat de părintele Vasiliev, confesorul familiei imperiale, adus special de la Petrograd, şi, la ora nouă, bocitorii erau plecaţi. După ce lumea s-a împrăştiat, oamenii Ohranei au ieşit din pădure şi au acoperit coşciugul cu pământ.

Veştile despre înmormântare nu s-au răspândit imediat. Sâmbăta următoare, 24 decembrie, 6 ianuarie în calendarul britanic, Albert Stopford îi scria din nou lui Lady Ripon:

> *Aici aşteptăm cu toţii să se întâmple ceva. Nu ţi-am relatat toate bârfele, cele mai multe bazate pe minciuni, unele pe adevăruri vechi de demult. Dmitri Pavlovici şi Felix sunt ţinuţi sub arest, şi când Marele Duce Paul [tatăl lui Dmitri] a cerut lunea trecută ca fiul lui să fie lăsat să vină să stea în palatul său de la Ţarskoe Selo, Împăratul a replicat: „Împărăteasa nu poate permite aşa ceva deocamdată“!*
>
> *Împărăteasa-Mamă este încă la Kiev; cum fiul ei se teme puţin de ea (nu foarte mult), s-ar cuveni să fie aici. Ambasadele Aliaţilor ar dori ca ea să se întoarcă în Petrograd.*
>
> *Din nefericire, curierul pleacă în după-amiaza asta, şi eu voi avea toate noutăţile abia la masa de diseară, pentru că este Ajunul Crăciunului rusesc şi am fost invitat la Marea Ducesă [Marea Ducesă Vladimir]. Mâine o să mă duc la biserica Împăratului de la Ţarskoe Selo, ca să văd cum merg lucrurile pe acolo.*

Până la neaşteptata arestare a lui Dmitri Pavlovici, întregul clan al Romanovilor, împreună cu alţi aristocraţi, au crezut că, după scoaterea din scenă a lui Rasputin, Ţarul ar putea să recâştige într-un fel controlul. Încă sperau că, odată cu trecerea timpului, aşa ceva ar fi posibil. Stopford a auzit că în noaptea aceea Marele Duce Dmitri pleca sub escortă – în tren fără vagon restaurant – spre Kasmin, pe frontul persan, una dintre cele mai dure poziţii ale războiului. Felix Iusupov a fost surghiunit la Arhanghelskoie, legendarul palat al familiei din afara Moscovei. Câteva zile mai târziu, Stopford scria:

> *Este atât de inteligent încât obţine întotdeauna ce vrea, în timp ce alţi băieţi sunt mereu nefericiţi şi dezolaţi; a făcut* une crise de nerfs *şi a doua zi, în tren, părea foarte afectat fiindcă era pus în situaţia de a fi înfometat.*

Britanicii se aşteptau la evenimente importante. Hoare n-a fost singurul care a văzut în moartea lui Rasputin începutul unei noi căderi. Sir George

Buchanan era convins că Duma a avut câştig de cauză datorită întâmplării şi că asta o împingea pe Ţarină într-un plan secund, determinându-l pe Ţar să dea ascultare sfaturilor înţelepte din perspectiva pro-aliaţilor. Chiar înainte de moartea lui Rasputin, dezbaterile Dumei au fost întrerupte brusc la ordinul Ţarului pentru că prea mulţi parlamentari vorbeau împotriva lui Rasputin, iar politicienii şi reprezentanţii Bisericii vociferau. Acum, când Rasputin s-a dus şi când susţinerea publică era atât de evidentă pentru presupuşii lui asasini, britanicii se aşteptau ca liberalii din parlament să-şi unească eforturile şi Duma să redevină o forţă puternică în spatele aliaţilor de război.

Buchanan şi ceilalţi s-au înşelat. Membrii pro-aliaţi din Dumă nu aveau nici influenţă şi nici abilitate sau suficientă putere să treacă la acţiune.

În dimineaţa de 31 decembrie/12 ianuarie, Sir George Buchanan a avut o audienţă la Ţar. Era realist în ce privea slăbiciunea conducerii politice în Rusia şi ştia că trebuie să vorbească deschis; nimeni altcineva n-ar fi putut s-o facă. A cerut Oficiului pentru Străinătate permisiunea să expună punctul lui de vedere Împăratului, dar Londra a răspuns că Împăratul era plecat din oraş. Sir George trebuia să facă în aşa fel încât să-i dea de înţeles Ţarului că părerile lui erau strict personale.

> *În toate întâlnirile precedente, Maiestatea Sa m-a primit neprotocolar, în biroul său, şi după ce mi-a cerut să mă aşez, a deschis cutia de ţigări şi m-a invitat să fumez. Am fost, prin urmare, neplăcut surprins când mi s-a cerut să merg în camera de audienţă, unde l-am găsit pe Maiestatea Sa aşteptându-mă în picioare, în mijlocul camerei. Brusc, mi-am dat seama că a ghicit obiectul audienţei mele... Mi-a sărit inima din piept, mărturisesc... Împăratul tuturor ruşilor era atunci un autocrat ale cărui dorinţe erau lege; şi eram pe cale nu numai să nesocotesc încrederea totală pe care mi-o acorda, dar şi să mă pun în situaţia intolerabilă de a depăşi limitele sferei de acţiune ale unui ambasador.*[20]

Următoarea Misiune Aliată – o delegaţie din Anglia şi Franţa – trebuia să sosească în cel puţin în trei săptămâni pentru a da posibilitatea Rusiei să acţioneze de comun acord cu celelalte două puteri aliate. Buchanan a explicat că e dificil pentru vizitatorii englezi şi francezi să aibă încredere în acest proces atâta vreme cât nimeni nu ştie ce ministru va fi la putere de la o săptămână la alta. Este important ca poporul să fie lăsat să ia propria decizie în legătură cu echipa pe care o alege să lucreze pentru el. Şi, în aceeaşi

ordine, el simțea că e de datoria lui s-o avertizeze pe Maiestatea Sa (încă o dată) că Țarina nu trebuie să fie folosită de cei din jurul ei ca un instrument al mașinăriei de propagandă germană. A încercat să-i spună (din nou) cât de important era să lucreze *cu* poporul Rusiei. Înflăcărat de această idee, Sir George a sugerat că Țarul trebuie să pășească pe această cale.

> *Dacă aş vedea un prieten mergând prin pădure, în întuneric, pe o potecă care ştiu că duce în prăpastie, n-ar fi de datoria mea să-l avertizez de pericol? Şi nu este la fel datoria mea să-i atrag atenția Maiestății Voastre asupra abisul care se întinde la picioarele sale?*[21]

Țarul i-a mulțumit, dar i-a cerut să nu exagereze în privința problemelor Rusiei. Dacă ele se agravau, Țarul se putea bizui în orice situație pe armata lui, care avea să-l apere de orice revoltă.

După părerea lui Stopford, care l-a întâlnit pe treptele ambasadei, Sir George s-a întors de la audiență aproape vesel. A doua zi, însă, dispoziția lui avea să se schimbe, cedând locul îngrijorării şi agitației. Nu se ştie cu precizie când l-au cuprins aceste stări, dar propriul lui jurnal atestă că Buchanan a primit veşti din cele mai neplăcute – noutăți care puteau avea consecințe diplomatice catastrofale pentru Anglia. Fiindcă n-avea de gând să aştepte să vadă dacă va fi chemat, Buchanan a decis să ia taurul de coarne şi să abordeze problema în discuția cu Țarul la recepția de Anul Nou rusesc.

Potrivit veştilor uluitoare pe care Buchanan le-a auzit la un pahar de vin, probe evidente intraseră de curând în posesia Țarului, probe care îl determinau să-i suspecteze pe anumiți cetățeni britanici de a fi fost amestecați în uciderea lui Rasputin.

După spusele lui Buchanan:

> *Am considerat că este oportun să-l asigur că suspiciunile erau absolut neîntemeiate. Maiestatea Sa mi-a mulțumit şi a spus că este foarte încântat să audă asta.*[22]

Nu este clar dacă Țarul a crezut sau nu în asigurările lui Buchanan şi nici dacă Buchanan însuşi era convins de faptul că cetățenii britanici nu fuseseră implicați în niciun fel. Se pare că Buchanan l-a contactat pe Hoare ca să-i afle reacția, dar cu siguranță acesta nu îşi dădea seama cât de capabili erau oamenii lui.

Cine era deci misteriosul bărbat necunoscut care i-a atras atenția Țarului şi i-a provocat lui Buchanan un somn agitat? Țarul îi suporta pe aliați în primul rând pentru a-i fi şterse datoriile față de străinătate şi în al doilea rând ca să aibă acces spre Constantinopole, ca recompensă, după ce vor câştiga, aşa că nu voia să-i irite. Dar el, Ohrana şi prietenii lui Rasputin se întrebau cine ar fi avut *interesul* să-l omoare pe Rasputin şi au ajuns la unele concluzii.

4

SPIONII CARE AU ACȚIONAT DIN UMBRĂ

Robert H. Bruce Lockhart era un prezentabil jucător de rugbi căruia îi plăcea să se implice în relații amoroase periculoase. Era de asemenea funcționar consular, care cunoștea problemele Rusiei mai bine decât alții. Venise în Rusia din 1912 și învățase să fie precaut în aprecierea opiniilor politice ale compatrioților săi. Exact așa scria în 1932:

> *... în urma experiențelor mele din război și din revoluția rusă, mi-am făcut o foarte proastă impresie despre munca serviciilor secrete. Fără îndoială că au scopurile și funcțiile lor, dar munca politică nu este punctul lor forte. Dar chiar elaborarea unor informații este mai puțin periculoasă în comparație cu niște rapoarte corecte ale unor oameni care sunt foarte adesea incapabili să facă un judicios raționament politic.*[1]

Mișcarea revoluționară din Rusia de la sfârșitul lui 1916 a fost de nestăvilit, dar foarte puțini englezi și-au dat seama că sistemul din Rusia imperială era departe de a putea fi salvat. Principala problemă o reprezenta compania în care se aflau. Bruce Lockhart era aproape singurul englez care considera inteligheția progresistă ca pe o forță politică. Se stabilise la Moscova și era funcționar al Oficiului pentru Străinătate. În Petrograd, în capitală, ambasadorul și consulul lucrau pentru Oficiul de Război și erau plătiți din alte fonduri decât cele ale Oficiului pentru Străinătate. Deși funcțiile celor trei erau diferite, toți trebuiau să închidă ochii asupra intereselor particulare.

În Petrograd, amândoi diplomații și cei din Serviciile Secrete considerau necesar să cultive legăturile cu Duma, dar, de asemenea, era important să mențină relații apropiate cu aristocrația. Deoarece era nou-venit, Sir Samuel

Hoare şi soția lui nu se integraseră în societate şi, prin urmare, duceau o viață destul de plictisitoare. Albert Stopford îi cunoştea pe conspiratori şi i-a pus în legătură pe Dmitri Pavlovici şi pe Buchanan. Dar Stopford şi Buchanan erau oameni în vârstă, care comunicau pe altă lungime de undă decât Dmitri şi Iusupov.

> *În perioada războiului, ca tânăr locotenent al Oficiului Militar Britanic de Recrutare, a participat la mai multe petreceri în înalta societate decât toți membrii ambasadei.*[2]

Bruce Lockhart se referea la locotenentul Oswald Rayner, al cărui serviciu era o acoperire pentru funcția de spion. Rayner, un tânăr bărbat arătos, era fiul unui negustor de textile din Smethwick, cel puțin aparent beneficiar al favorurilor acordate de prințul Iusupov. Cu toate că avea douăzeci şi şapte de ani, a fost acceptat în cercul intim al tinerilor bogați. Şi-a câştigat poziția datorită inteligenței, hărniciei, şarmului şi bogăției.

S-a născut în noiembrie 1888, într-o familie modestă, şi a avut cinci frați şi surori mai mici. La unsprezece ani a obținut o bursă la King Edward School, apoi s-a stabilit în New Street, în Birmingham.[3] Băiatul a asimilat educația, dar, ca fiu al unui vânzător de pânzeturi cu şase copii, trebuia să se limiteze la banii pe care-i avea, mizând pe norocul de a pleca în lume şi de a obține o slujbă; şi ştim din corespondență că familia avea dificultăți financiare în primii ani ai secolului.[4] Rayner a fost bun la limbi străine şi, când a părăsit şcoala, a avut norocul să obțină un post de profesor de engleză într-o şcoală condusă de Mr Ölquist, în Helsinki. În Finlanda (care a fost apoi anexată Rusiei) a întâlnit un cuplu de finlandezi care, cu generozitate, i-a schimbat viața pentru totdeauna. În februarie 1907, când avea optsprezece ani, scria acasă încântat:

> *Dragă Mamă şi Tată,*
>
> *Vă scriu cu scopul de a vă relata o poveste atât de specială, încât nu v-ați putea aştepta s-o găsiți nicăieri altundeva decât în imaginație.*
>
> *Aşa cum de altfel ştiți, nişte oameni au fost foarte drăguți şi ospitalieri cu mine în Finlanda. Printre aceştia i-am menționat deja pe domnul şi doamna Uno Donner. Domnul şi doamna m-au invitat foarte des să petrec serile cu ei, în apartamentul lor. Mi-au făcut întotdeauna plăcere aceste vizite; acolo mă simțeam pentru prima dată în largul meu. În orice alt loc am fost obligat, într-o măsură mai*

mare sau mai mică, să par cineva mai bun şi mai în vârstă decât eram în realitate, apoi să mă scuz că asta se întâmpla datorită poziţiei mele de profesor de engleză în Institut ... Ca să nu mai lungesc povestea, m-au întrebat dacă n-aş vrea să mă ia în grija lor şi să-mi continui studiile la Oxford! Au abordat subiectul chiar după cină, într-o seară, cu câteva zile înainte. Fireşte că am fost cu adevărat copleşit şi m-am întors acasă ameţit, aşteptând în fiecare clipă să mă trezesc dintr-un vis mai mult decât neobişnuit. Am promis că le dau răspunsul definitiv a doua zi, la ora 12. M-am gândit la acest lucru toată noaptea şi am ajuns la concluzia că trebuie să vă întreb dacă sunteţi de acord cu propunerea. Această stranie întorsătură în viaţa mea ar deschide noi căi pentru viitorul meu şi ar face posibilă realizarea marilor mele aspiraţii – o carieră la Universitatea Oxford.[5]

Datorită acestui cuplu binevoitor, Oswald Rayner şi-a luat zborul din Smethwick. În aprilie s-a mutat în casa doamnei Sinebrichov, pe care o descria simplu ca fiind văduvă şi mama doamnei Donner. Familia Sinebrichov asigura aprovizionarea cu bere neagră de mai mult de opt ani; de fapt, deţinea monopolul fabricării de bere în oraş. Adunaseră o superbă colecţie din Vechii Maeştri şi mobile, colecţie care a fost prezentată lumii când Finlanda şi-a recâştigat independenţa după Primul Război Mondial. Chiar dacă nu mânca în porţelanuri de Sčvres în fiecare seară, Rayner ajunsese atât de sus, încât, în scurtă vreme, părinţii lui n-au mai reuşit să înţeleagă stratosfera socială în care trăia. „Nu este, cu adevărat, nimic extraordinar... să scrii despre nenumăratele dineuri, supeuri şi petreceri de toate felurile...“ A oferit o relatare cu care nu a intenţionat să uimească, dar până la urmă asta s-a întâmplat, a vieţilor celor cu care era acum în relaţie.

Domnul şi doamna Uno Donner au părăsit Finlanda pe 20 februarie, plecând în Italia. Au petrecut o lună la Milano şi Florenţa, după care au pornit spre Riviera – Cannes, Nisa, Menton, Monte Carlo etc. ... [Eu] mă voi duce în Anglia cu un vapor care va pleca din Helsingfors în 15 ale lunii. Între timp, probabil că familia Donner va fi în Anglia – mai bine zis la Londra. Aşa că plec direct la Londra şi apoi mă întorc la Birmingham, pe 20 ori 21 mai. Familia Donner ar vrea ca eu să stau în Birmingham cam două săptămâni şi apoi să petrec cu ei o lună în Elveţia – la Aix-les-Bains... Din Elveţia voi pleca la casa de la ţară a domnului Sinebrichoff [sic] pe perioada verii, unde voi face iahting, voi juca tenis, voi naviga, înota, călări

ad libitum. În toamnă, familia Donner va părăsi probabil pentru totdeauna Finlanda şi se va stabili undeva în Anglia. Pentru toamnă şi iarnă vor închiria în Londra un apartament, iar eu voi începe să studiez greaca la Oxford. Îmi este imposibil să ajung la Universitate înainte de ianuarie 1908.[6]

Făcea acum parte din cercul în care se învârteau „consulul Cooke" şi contele Sparre şi nevasta lui. Contele Louis Sparre era un talentat şi faimos artist suedez care a studiat pictura la Paris. Trăia în Finlanda de aproape douăzeci de ani şi s-a însurat cu o finlandeză. În ultimii zece ani a fost un pionier al artei industriale şi al designului finlandez; a construit chiar o fabrică care producea mobilă şi alte obiecte Art Nouveau.

Când domnul Donner se întoarce în Finlanda, în vară, probabil că îl voi vizita pe tatăl lui pentru un timp şi voi locui o vreme la casa de la ţară a contelui Sparre, lângă Borgĺ . Este un artist şi voi lua câteva lecţii de pictură de la el.

Oswald Rayner îşi iubea familia, dar n-ar mai fi putut trăi niciodată în casa care avea magazin de pânzeturi în camera din faţă. La Oxford avea să studieze limbile moderne, şi a intrat la universitate în octombrie 1907, absolvind cu cea mai mare notă în 1910. În acest timp, prinţul Felix Iusupov era deja la Colegiul Universităţii, unde ocupa nişte camere la parter cu vedere spre stradă. În 1909 era aici datorită prieteniei sale cu Eric Hamilton (mai târziu episcop de Salisbury şi protopop de Windsor), aşa că Oswald Rayner l-a cunoscut pe Iusupov.

Cei trei studenţi împărtăşeau aceeaşi înclinaţie pentru limbile străine şi vor rămâne prieteni apropiaţi pentru tot restul vieţii lor. Ba chiar Rayner îşi va boteza unicul fiu „John Felix Hamilton Rayner" ca o probă de preţuire a celor mai buni prieteni ai săi.[7]

După absolvirea universităţii, Rayner a solicitat un post la *Times* şi, în noiembrie 1910, a fost numit ca al doilea asistent corespondent la biroul din Paris, cu un salariu de 150 Ł pe an.[8]

Anul următor s-a mutat înapoi în Londra şi a făcut o carieră în înaltele cercuri guvernamentale ca secretar particular al lui Sir Herbert Samuel, director al Poştei Generale. Samuel şi Rayner duceau o viaţă lipsită de griji când, în 1912, Sir Herbert, Lordul Rufus Isaacs şi David Lloyd George au fost acuzaţi de Belloc şi Chesterton de trădarea acţionarilor în afacerea Marconi (o anchetă făcută mai târziu i-a exonerat pe toţi trei, cu toate că

exista o mică îndoială asupra faptului că au complotat, fără succes, ca să zădărnicească procesul şi au ascuns Parlamentului adevărul). Atât de mult a durat acest episod, încât Rayner a făcut cunoştinţă cu Lloyd George, apoi cu cancelarul Ministerului de Finanţe, cu care a rămas în relaţii apropiate mai mult de zece ani după aceea.

Cât timp a lucrat cu Sir Herbert, Rayner s-a pregătit pentru barou. A fost admis cu cele mai mari note în barou în 1914 şi, când a început războiul, s-a alăturat „Corpului de pregătire a ofiţerilor" de pe lângă cele patru colegii ale jurisconsulţilor din Londra, în septembrie 1914. „Corpul de pregătire" a fost imediat încorporat în forţele teritoriale la izbucnirea războiului şi a iniţiat un program de antrenament foarte dur pentru cei care erau trimişi în misiune. Rayner s-a aflat printre cei douăzeci şi unu de noi recruţi din compania comandată de locotenentul Reggie Trench, pe care iniţial l-a descris ca pe „un agitator nenorocit". Au fost imediat trimişi spre Richmond Park, ca să înceapă antrenamentul de bază, după încheierea căruia cei mai mulţi dintre ei urmau să servească în regimentele de pe frontul de Vest. Rayner părea să fie o excepţie. În octombrie 1914, la mai puţin de o lună după ce s-a alăturat „Corpului", a fost trimis ca locotenent secondant, translator. Vorbea fluent franceza, germana, rusa şi suedeza. În trei luni, Rayner a fost propus pentru „îndatoriri speciale" în Departamentul de Informaţii al Oficiului pentru Război.

În ianuarie 1915 a constatat că această propunere n-a fost altceva decât un subiect de speculaţii. Nu se ştie cu certitudine dacă un asemenea vorbitor de limbi străine ca Rayner era numai simplu membru al Oficiului de Război transferat de bunăvoie, ori dacă avea un susţinător care îl dirija în direcţia muncii de informaţii. Sigur este că avea o serie de contacte politice influente la guvern (Whitehall) de pe vremea când lucrase cu Sir Herbert Samuel şi, aşa cum vom vedea mai târziu, el n-a fost prima persoană care şi-a exercitat influenţa din acest post.

Pe când lucra pentru Oficiul de Război, în 1915, Rayner a făcut cunoştinţă cu un alt tânăr ofiţer, un locotenent, George Hill, care iniţial a fost plecat la Ypres, pe frontul de Vest, în batalionul de infanterie canadian, ataşat regimentului din Manchester. După proteste serioase în timpul misiunii în ţara nimănui, Hill a fost trimis la Oficiul de Război, în Departamentul Informaţii. Amândoi, Hill şi Rayner, ca şi alţi noi recruţi ai departamentului, s-au antrenat vreme de patru săptămâni în munca de informaţii a agenţilor sub acoperire, în aplicarea diverselor metode de folosire a cernelii simpatice, a codurilor şi sistemelor de cifruri şi în însuşirea altor abilităţi. Deşi timpul pe care l-au petrecut împreună în Londra a fost scurt, paşii lor s-au încrucişat

încă trei ani, perioadă în care s-au numărat printre primii agenți recrutați în noul birou SIS din Stockholm, condus de maiorul John Scale.

Spre sfârşitul lui 1915, Hill a fost trimis în Grecia, unde a lucrat cu agenții în spatele liniilor inamice. La scurt timp după plecarea lui, Rayner a fost şi el trimis în prima lui misiune de informații în afara granițelor. În noiembrie 1915, el şi maiorul Vere Benet au fost racolați de Misiunea Serviciilor Secrete Britanice din Petrograd, unde li s-au încredințat sarcini de cenzură. Într-un memo către Sir Samuel Hoare, scris după moartea lui Rasputin, Vere Benet se referea la natura acestor sarcini de cenzură, descriind ceea ce „Rayner şi eu am făcut, facem şi sperăm să mai facem încă“:

> *Cenzura nu înseamnă citirea corespondenței personale în virtutea unei curiozități izvorâte din indiscreție, ci este o ramură a spionajului militar care, dacă este folosită corect, vine în ajutorul aliaților.*
>
> *... Am evitat orice interferență în treburile ruseşti propriu-zise (cu excepția comerțului) şi le-am trimis tot ce avea de-a face cu problemele interne de spionaj şi politice. Le-am asigurat în legătură cu obiectivul meu, care nu se limita doar la ajutorul acordat, ci viza şi obținerea de informații privind activitatea Scandinaviei şi a țărilor neutre, ai căror agenți acționează ca intermediari ai ocupației germane... MI8 mi-a scris recent: „Copiile pe care le-ați trimis sunt foarte utile Departamentului Naval al Blocadei şi ne oferă un nou lot de nume scandinave“. Extractele din corespondența interceptată sunt de asemenea concludente în privința aprecierilor duşmanului privitor la cenzura engleză“.*[9]

Deşi Rayner spune că „evit orice interferență în afacerile ruseşti propriu-zise“, afirmația lui depinde foarte mult de modul cum sunt interpretate cuvintele „evit“ şi „interferență“. În accepțiunea lui Benet şi Rayner, aceasta pare să însemne interceptarea comunicațiilor ruseşti de orice fel, pe scară mare. Uneori comparau informațiile lor cu acelea ale omologilor ruşi. Raportul este de asemenea o confirmare a faptului că foarte puține ştiri sau informații îi fac pe prieteni să-şi dea mâna şi, în afară de Benet şi Rayner, nici în Petrograd nu se cunosc prea multe cazuri. Benet însuşi a afirmat undeva în memorandumul său că „a citit, cenzurat şi adnotat în jur de 28 000 de scrisori, din aprilie 1916“. În timpul războiului, Statul-Major General al Imperiului Rus cedase o mare parte din oficiile sale Misiunilor Britanice şi Franceze Secrete. Acestea erau găzduite împreună cu diferite departamente de poliție sau guvernamentale ruseşti într-un spațiu semicircular, străbătut de o arcadă, cu vedere spre scuarul din fața Palatului de Iarnă. Majoritatea

celor din contingentul britanic vorbeau rusa fluent. Nu se complicau cu camuflaje şi binocluri. Era o muncă de birou care consta de obicei în punerea cap la cap a celor mai mărunte ştiri care ajungeau la ei de pe alte teatre de război şi corespundeau cu modul în care ruşii trebuiau să lupte cu nemţii.

Samuel Hoare, care era receptiv la detalii, a scris un raport amănunţit despre ce a găsit când a ajuns la Misiune, în primăvara lui 1916.

Conform modelului rusesc, faţada este cea mai importantă parte a unei clădiri. În spatele Cartierului General era o reţea de curţi urât mirositoare şi pasaje murdare care îngreuiau accesul şi puneau sănătatea în pericol. Înăuntru, birocraţii se străduiau din răsputeri să menţină o temperatură care, în aceste zile de raţionalizare a benzinei, era departe de a putea fi atinsă în orice casă particulară... Şepcile şi şoşonii se lăsau în grija unui jandarm finlandez, în camera de aşteptare a comandamentului. Alt finlandez avea datoria de a ne aduce ceaiuri întreaga zi.

Curând după sosirea mea, două evenimente neplăcute au avut loc la Misiune. Unul din şoşonii mei a dispărut din camera de aşteptare şi, în acelaşi timp, samovarul a încetat să mai funcţioneze.

Inevitabil, cele două întâmplări erau înlănţuite, şoşonul fiind lăsat să fiarbă înăbuşit în samovar mai multe zile. Viaţa biroului, cu ceaiurile îndulcite cu zahăr băute din oră în oră, se scurgea anevoie în aşteptarea păcii care părea îndepărtată. Se pierdea mult timp cu formalităţile când ruşii veneau la oficiul britanic şi invers; conform protocolului militar rusesc, tot personalul trebuia să strângă mâna oricui se afla în cameră, atât la venire, cât şi la plecare, şi să poarte sabie tot timpul. Sistemul era aproape paralizat de astfel de mărunţişuri, fără să mai vorbim de alte imperative care determinau întreruperea activităţii.

În perioada sărbătorilor legale, Comandamentul General era închis, şi oficiul nostru la fel... Nu erau mai puţin de cincisprezece sărbători în luna mai şi cinci la sfârşitul ultimei săptămâni din august, sărbători datorate şirului de zile de sfinţi şi aniversări naţionale ... În timpul sărbătorilor bisericeşti nu era suficient să le celebrezi printr-o întreagă vacanţă, ci aveau loc slujbe interminabile în capela Comandamentului General... Chiar când departamentul lucra, orele de program nu erau niciodată fixe şi totdeauna întâmpinai dificultăţi atunci când voiai să stabileşti o întâlnire cu un coleg rus. Îmi amintesc,

de exemplu, că la sosirea mea la Cartierul General, ofițerul superior al Intendenței Generale își făcuse un obicei din a veni la birou pe la unsprezece noaptea, unde lucra până la șapte sau opt dimineața.

Deloc surprinzător pentru acest stil de muncă, cooperarea, chiar contactele profesionale nu erau ușor de stabilit. Prin urmare, membrii Misiunii Britanice care aveau deja prieteni ruși în Petrograd, le-au urmat exemplul pentru a-și ușura viața la oficiu. Rayner, firește, îl cunoștea pe al doilea om din Rusia în ceea ce privește bogăția și nu trecuse multă vreme de când el și Iusupov se întâlniseră prima dată.

Iusupov era extraordinar de generos, așa cum putea fi numai un om ai cărui înaintași au acumulat palate, mobilă, picturi, bijuterii, servitori, animale, fabrici, stepe, linii de coastă și câmpuri de petrol de pe vremea când familia lui a fost fondată de nepotul lui Mahomed; și, ca și prietenul său Dmitri Pavlovici, Iusupov era un mare și entuziast anglofil. După primii lui ani la Oxford, l-a invitat pe Eric Hamilton să viziteze Rusia ca musafirul lui personal. Hamilton, unul dintre prietenii lui Rayner, era încântat de șansa de a fi musafirul lui Iusupov și, de asemenea, părea copleșit de amabilitatea lui. Nu a remarcat firea desfrânată a lui Iusupov. Oswald Rayner, care probabil observase acest lucru, cu greu se putea lăsa păcălit, deși este destul de puțin probabil că s-a integrat și a început să se considere ca făcând parte din societatea Petrogradului mai degrabă decât un ofițer de informații britanic.

Rayner nu era singurul din Misiunea Britanică Secretă care avea prieteni în palatele celor sus-puși. Căpitanul Stephen Alley, care împărțea cu Rayner și Vere Benet un apartament în Petrograd, la mezaninul Clădirii Bisericii Suedeze, s-a născut cu patruzeci de ani înainte, în Krivo, unul dintre palatele lui Iusupov din Moscova. Tatăl lui, John Alley, era inginer angajat la construcția căilor ferate ruse. Deși și-a început viața în condiții privilegiate prin comparație cu Rayner, avea o experiență mai vastă. Câțiva ani mai târziu a scris o serie de note despre copilăria lui.

Am alergat liber pe moșia noastră, numită Malahovo, până când am fost trimis la școala germană din Moscova, la Fiedler. Obișnuiam să călătoresc cu trenul de la Malahovo împreună cu vecinii noștri Obolenski. În timpul iernii, tatăl meu obișnuia să închirieze o casă în Moscova, iar vara trăiam în casa din Malahovo.

Prințul Serghei Obolenski era un bun prieten al lui Iusupov.

Aşa au stat lucrurile până când partenerul tatălui meu, colonelul John Davis, m-a luat în Anglia. Se pare că eram prea mare pentru o clasă şi prea mic pentru alta.

Alley avea cincisprezece ani când a ajuns în Anglia, în vara sau toamna lui 1891. S-a hotărât că trebuie să fie plasat ca ucenic la Dewrance & Co., o firmă din Londra, şi că educaţia lui academică ar putea continua, desigur, la seral, la King College.

La cincisprezece ani ar fi trebuit, desigur, să meargă la o şcoală privată sau chiar să aibă un meditator. Fie din cauza ghinioanelor în afaceri, fie din cauza bolilor, acasă, în Rusia, situaţia financiară a familiei s-a deteriorat în momentul în care Stephen a ajuns în Anglia.

Dar în 1891 se înscrie la King College ca să studieze matematica, mecanica, franceza şi germana pentru începători (mai ales că, la Fiedler, lecţiile se predau în limba rusă).[10] În toată această perioadă a locuit pe Paulet Road la numărul 39, în Camberwell; dar, în majoritatea timpului, în următorii trei ani, a stat la căpitanul şi doamna Moody, în Blackheath.

A fost trimis în Scoţia să-şi continue ucenicia în fabrica unchiului său (numit şi el Stephen), la Polmadie, o suburbie industrială a oraşului Glasgow, unde se făceau mai multe locomotive pentru export decât oriunde în lume. Alley şi McLellan, în Polmadie, erau ingineri navali şi entuziaşti exportatori (cât timp a durat Primul Război Mondial, au fabricat barje pentru ţările neutre).[11] În 1894, Stephen s-a înscris la Universitatea din Glasgow ca să studieze chimia analitică, matematica şi literatura engleză. În perioada aceea a locuit pe Park Terrace 2, iar Ayr şi tatăl său erau încă în viaţă.[12] Rămâne acolo încă un an, studiind la seral, dar nu-şi ia licenţa. Acceptă în schimb o slujbă în Londra, la reprezentanţa Alley şi McLellan, în birourile lor de pe Victoria Street 28. „Unchiul meu Stephen m-a prezentat la Clubul Stephen." Acesta era amplasat în colţul Bridge Street cu Embankment, între clădirea Parlamentului şi Scotland Yard, iar membrii clubului erau tineri ingineri civili (de la instituţia unde lucrau, la o sută de metri mai sus) sau politicieni conservatori; Disraeli se număra printre întemeietorii clubului. Acasă, în Rusia, se pare că au existat câteva schimbări în familie, pentru că recensământul din 1901 atestă că mama lui Stephen, cetăţean britanic care, ca şi el, era născută în Rusia, a rămas văduvă şi a plecat la Greenwich pentru a locui împreună cu fiul ei.

Firma din Glasgow a suferit şi ea mari schimbări la sfârşitul secolului. În 1898, unchiul lui, Stephen Alley, a murit, iar fiul lui, vărul lui Stephen, Stephen

Evans Alley (care avea numai douăzeci şi şase de ani), a preluat controlul afacerii. McLellan s-a retras în 1903 şi Stephen Evans Alley a absorbit şi firma concurentă, începând să dezvolte Sentinel Steam Wagon din Glasgow; uzina ar fi putut să producă la fel de bine utilaje pentru vehicule rutiere, ca şi pentru locomotive.

În noua situație au apărut şi inevitabilele dispute familiale.

Nu am fost de acord ca vărul meu să-mi comande, aşa că mi-am înființat propria firmă în Westminster.

De asemenea, a luat legătura cu Surrey Imperial Yeomanry (Queen Mary's Regiment), al cărui escadron „A" era destul de aproape de Victoria Street, în Pimlico. În anul următor, când războiul ruso-japonez luase amploare, a tradus manualul secretelor geniştilor japonezi (obținut în rusă) în engleză pentru Oficiul de Război.

Dar avea probleme în afaceri.

În perioada în care aveam propria afacere şi îl reprezentam pe Hodgkinson, dețineam patentul levierelor Stoker care a început să ia avânt, dar... afacerile au mers din ce în ce mai prost şi m-am înglodat în datorii. Pe vremea aceea, aveam un partener care m-a ajutat şi a preluat afacerea. Am plecat peste graniță cu scopul de a-mi plăti datoriile. [13]

În 1910 pleacă în Rusia pentru trei ani, spre a construi prima linie de conducte de petrol în Marea Neagră. Era perioada bumului petrolului din Marea Caspică; Nobel şi Rothschild se aflau în spatele eforturilor ruşilor de a transporta petrolul de la Baku, care pe atunci făcea parte din imperiul țarist. Câmpuri imense de petrol existau mai jos de Caucaz, iar petrolul rusesc era transportat de Shell, care aprecia deja că producția de petrol rusesc era a treia din lume.

La izbucnirea războiului, în 1914, beneficiind de avantajul de a fi bilingv, Alley a fost recrutat în Departamentul Serviciilor Secrete Militare şi trimis la Petrograd. După o scurtă şedere la Londra, pleacă, se alătură Serviciului Secret din Russell Square, unde „învață arta contraspionajului şi multe alte lucruri" de la instructorul William Melville, superintendent la Scotland Yard şi apoi şeful detectivilor de la MI5. Întors în Petrograd ca membru al Misiunii Secrete Britanice, scria:

... am adunat o mulțime de ofițeri potriviți pentru Rusia, pe toți cei care erau capabili să vorbească cu adevărat bine limba, şi i-am instruit pentru a mă ține la curent cu tot ce se întâmpla. Cei de acasă păreau nemulțumiți cu informația pe care o primeau şi l-au trimis pe Samuel Hoare.

La izbucnirea războiului, Sir Samuel Hoare era Conservator MP. Apoi a susținut că în august 1914 nu ştia nimic despre problemele militare şi că nu-l interesau:

Problemele legate de armată le-am neglijat sistematic. Nu am fost niciodată soldat în armata britanică... an după an am auzit ca prin vis controversa legată de bugetele armatei.[14]

Deşi inițial a fost confirmat ca făcând parte din Norfolk Yeomanry (teritorial), a fost declarat, la sfârşitul anului 1914, inapt pentru serviciul activ, pregătindu-se terenul pentru a fi scos din armată. Pe toată durata anului 1915 lucrează la oficiul de recrutări din Norwich Cattle Market, devenind irascibil şi depresiv din cauza neşansei lui. Prin urmare, încearcă să tragă sfori politice şi să-şi găsească singur un serviciu – „unul departe de front, unde să mai fie încă nevoie de un englez". În februarie 1916, un prieten de la Oficiul de Război i-a vorbit despre un posibil post în Petrograd. După ce a urmat în Norvegia lecții de limba rusă, Hoare a aranjat, prin prietenii şi contactele pe care le avea în cercurile guvernamentale, un interviu cu „C", căpitanul Mansfield Cumming, şeful Serviciilor Secrete:

Mă aşteptam să fiu examinat în legătură cu cunoştințele mele de limbă rusă şi să mi se pună întrebări cu privire la politica şi armata rusă... de fapt, au fost numai câteva cuvinte convenționale... o privire scrutătoare şi o aprobare din cap care confirma că nu e mare lucru de făcut şi că, dacă vreau slujba, pot s-o obțin.[15]

Slujba presupunea în primul rând să plece la Petrograd pentru a aprecia munca la Misiunea Serviciilor Secrete Britanice de acolo, care era condusă atunci de maiorul C.J.M. Thornhill, apoi să aprecieze eficiența blocadei ruseşti în comerțul cu germanii. După îndeplinirea formalităților obişnuite în informații, Hoare a plecat din Londra spre Rusia în martie 1916 şi şi-a luat în primire, cu nerăbdare, postul. Cu toate că verdictul lui în legătură cu

conducerea Misiunii de către Thornhill era unul favorabil, părea limpede că era complet nepregătit pentru inevitabilele consecințe după ce „C“ primea raportul lui. Nu numai că „C“ a decis să-l demită pe Thornhill de la conducerea Misiunii, dar l-a numit în locul lui pe Hoare, recunoscându-i rangul temporar de locotenent-colonel, ca urmare a noii lui poziții.

Cum era de aşteptat, numirea lui Hoare a creat fricțiuni în sânul Misiunii Informative. S-ar părea că mulți dintre ofițerii de sub comanda sa nu numai că dezaprobau numirea unui bărbat considerat răspunzător de schimbarea lui Thornhill, care era foarte popular, dar, mai mult, îl percepeau ca politician care nu avea nici experiență militară, nici experiență în serviciile secrete pentru a fi capabil să conducă Misiunea.

Alley, al doilea la comandă după Thornhill, era din multe puncte de vedere persoana cea mai nimerită să-i pună bețe în roate, dar se ridica deasupra acestor situații, deşi a continuat să rămână adjunctul lui Hoare. Poate că îl considerau mai degrabă un tun fără ghiulele. Sigur l-a supărat pe ambasador cu o notă concisă, datată 15 martie 1915, cu instrucțiuni. Aceasta este o explicație pentru o treime din certurile interne. El şi căpitanul Simpson au fost puşi în încurcătură de Sir George Buchanan, vineri după-amiază. „Ne-am simțit amândoi jigniți de atitudinea ostilă care ne-a făcut totuşi să manifestăm un plus de deferență. Ambasadorul mi-a cerut să aduc copia instrucțiunilor mele la o anumită oră, sâmbătă după-amiază“. Şi continuă:

d) Sâmbătă am fost câteva ore la Oficiul de Război Rus ca să reînnoiesc legăturile cu diferiți ofițeri, sperând ca întâlnirea să se termine la timp; dar şeful Statului-Major, în mod neaşteptat, a stabilit o oră la care urma să mă primească maiorul Ferguson, oră care se suprapunea peste ora fixată de ambasadă. Temporar, telefoanele nu funcționau pentru a putea trimite mesajul de scuze cu explicații amănunțite şi în acelaşi timp să-l întreb pe ambasador dacă ar putea să fixeze întâlnirea o oră mai târziu, deoarece nu aveam timpul necesar pentru a fi punctual.

e) După interviul la şeful Statului-Major, generalul Leontieff nu a avut posibilitatea să ne primească decât la câteva minute după ora stabilită pentru întâlnire. Întrevederea a durat mai puțin de cincisprezece minute. Între timp, în cea mai mare viteză posibilă, am dus instrucțiunile la ambasadă.

f) Lângă ambasadă l-am întâlnit pe ambasador bombănind enervat pe trotuar. Am alergat spre el. Fără să-mi acorde răgazul

necesar pentru a-mi exprima regretul, m-a atacat violent şi mi-a adresat imprecaţii. Când am încercat să mă scuz, mi-a tăiat vorba, exclamând că nu-l interesează ce am de spus. L-am întrebat ce aş putea face cu hârtia pe care o aveam în mână şi mi-a dat o replică de neînţeles. Apoi, într-un limbaj violent, mi-a tras un perdaf pentru ratarea întâlnirii cu un ambasador în favoarea celei cu şeful personalului. După aceea mi-a întors spatele şi s-a îndepărtat.

Dacă Alley a fost în vreun fel implicat în întâlnirea lui Hoare, nu s-a dovedit niciodată. De fapt, Hoare nu era suficient de versat pentru a pricepe subtilităţile unora dintre şefii lui.

Maiorul Stephen J.Alley MC face doar o menţiune în privinţa lui Hoare din perioada când acesta s-a aflat în Petrograd. Hoare şi doamna Hoare aveau o bucătăreasă care tăia şi spânzura în casa lor şi care a adus-o pe ordonanţa lui Sir Hoare la disperare. Între timp, Hoare a căzut la pat, cu febră. (Deşi nu fusese niciodată prea zdravăn, va trăi până la şaptezeci şi nouă de ani.) Familia Hoare i-a dat bucătăresei preaviz, dar ea a refuzat să plece, aşa cum, după regulile care funcţionau în timp de război, era îndreptăţită s-o facă. Au fost nevoiţi să se descotorosească de ea, dar nu puteau decât să discute despre legalitatea acţiunii, când Stephen l-a introdus pe vizitator: comandantul poliţiei locale. Poliţistul, care prin natura muncii lui era adeptul acţiunii directe, a dat-o afară în şuturi, pe uşa din dos, în schimbul unei chitanţe de douăzeci de ruble. Localnicii aveau multă înţelegere pentru asemenea procedee.

Alley era militar, nu om de societate, dar înţelegea regulile claselor sociale ruseşti pentru că îi ştia pe reprezentanţii acestora încă de când se născuse. Bruce Lockhart ar fi spus, probabil, că era „incapabil să formuleze un raţionament politic corect“, dar educaţia şi experienţa dobândită în Rusia i-au permis să recunoască faptul că va începe curând dezastrul provocat de eforturile de război. Chiar Hoare, ale cărui cunoştinţe despre situaţia de la faţa locului erau mult mai superficiale, putea observa problemele generate de nedreptăţile sociale şi de decăderea morală care s-au amplificat de la începutul războiului. Şi chiar şi Hoare a auzit poveştile despre forţele întunericului care planau asupra familiei imperiale, ghidând-o greşit în direcţia distrugerii.

Ţarul şi Ţarina credeau că „naţiunea“ era animată de o înflăcărată loialitate faţă de familia imperială – firesc, nu legile Romanovilor înfăptuiau justiţia divină? Aşa gândea Ţarul şi autojustificarea era în acelaşi timp singura lui putere şi singura lui slăbiciune. În timp ce Europa de Vest evolua în direcţia laicizării instituţiilor sale, Rusia – şi în special cuplul imperial –

împărtăşea concepţia religioasă medievală a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse. Expresia ei politică era feudală. Ţarului, care nu era prin natura sa un tiran, i se inoculase ideea că marea masă a cetăţenilor reprezenta o resursă, ca şi moşiile, râurile şi minele, care trebuia să fie folosită în beneficiul Rusiei. Şi, aşa cum spunea soţia lui, „Ţarul *este* Rusia“.[16] Ţăranii erau ca peştii în mare. Dacă un om pierea în război, existau întotdeauna mai mulţi oameni şi, în mintea Ţarului, aceştia iubeau atât de mult monarhia şi tot ce reprezenta ea, încât trebuiau să se simtă onoraţi că o slujesc.

Ţarul a perseverat în ignorarea oricărei schimbări. Şi, poate, schimbarea era şi uşor de ignorat, pentru că se producea foarte încet. Şerbii au fost eliberaţi în secolul al XIX-lea. Au avut loc unele reforme agrare. Soldaţii şi marinarii s-au răzvrătit după războiul ruso-japonez din 1905, iar revoluţia ameninţa să se extindă; în octombrie al acelui an, Ţarul a fost forţat să le garanteze prin constituţia Rusiei dreptul de preempţiune. O constituţie presupune un guvern ales şi o Dumă bicamerală. Acestea au fost instituite numai după zece ani. Dar nu exista vot universal şi miniştrii erau numiţi de Ţar. Într-o mare măsură, guvernul încă opera prin petiţii şi dispense, ca o societate tribală în care petiţionarii trebuiau să aştepte zile întregi favorurile unui potentat.

Rasputin a înţeles sistemul. El era un manipulator, şi când, începând din 1915, Ţarul s-a retras la Stavka, departe de capitală, Rasputin a fost cel la care, în apartamentul lui îmbâcsit din strada Gorohovaia, oamenii stăteau la coadă ca să-l vadă, iar călugărul asculta şi mâzgălea o notă prin care puteau obţine ceea ce doreau.

Faptul că Duma era neputincioasă, că muncitorii erau nemulţumiţi şi mereu în grevă, că exista o clasă de mijloc pe care nu o înţelegeau deloc şi că soldaţii dezertau în masă, nu reuşea să spulbere credinţa cuplului imperial că Ţarul ştie ce face. Reacţia Ţarului la criticile constructive nu era de a asculta şi nici chiar de a înfrunta, ci de *a respinge* orice provocare; de a alunga din cameră pe oricine s-ar fi erijat în sfătuitorul care îl deranja. Aristocraţii de dreapta l-ar fi putut pune în situaţii incomode, dar Ţarul era temperamental înclinat să evite confruntările.

Şi, mai rău, era impresionabil. Ordinele pe care le dădea şi apoi le contramanda, miniştrii care veneau şi plecau cu o frecvenţă deconcertantă reprezentau alte argumente care îl scoteau din competiţie.

> *Cel mai evident defect al lui era inconsistenţa propriilor raţionamente; această trăsătură îi făcea pe generalii lui să-l dispreţuiască.*[17]

În 1905, numai Marele Duce Nikolai Nikolaievici, cel mai faimos dintre unchii Ţarului, a fost capabil să-l convingă să semneze Manifestul din Octombrie şi să aprobe constituţia. Marele Duce era mai bătrân, mult mai războinic şi foarte înalt; avea 1,90 m şi numai prezenţa lui fizică era suficientă pentru a-i conferi autoritate. Şi soldaţii îl respectau, aşa că Ţarul l-a numit comandant suprem al Armatei Ruse, la începerea ostilităţilor, în 1914.

Rusia a fost obligată prin tratat să se alieze cu Franţa şi Marea Britanie şi cu fostul lor duşman, Japonia (Aliaţii) în lupta împotriva expansioniştilor germani, apoi împotriva Imperiului Austro-Ungar şi, mai târziu, a Turciei (Puterile Centrale).[18] Aşa că Ţarul era nevoit să pornească la război; un Romanov nu putea să-şi calce cuvântul. Din nefericire, efortul de război al Rusiei se limita doar la a fi carne de tun. Au intrat în război cu 102 mari divizii de infanterie (fiecare dintre ele de 12 000 sau 20 000 de oameni), în timp ce englezii au început cu şase. Chiar la început, Marele Duce Nikolai, cu 1,6 milioane de oameni în dispozitiv, a trimis mai multe divizii spre Prusia de Est, care au deturnat vitejeşte forţele germane spre Franţa şi Belgia. Armata germană era mult mai bine aprovizionată şi mult mai bine pregătită pentru război decât gloata rusească, şi totuşi probabil că Rusia a salvat Anglia şi Franţa de o înfrângere nedemnă, pentru că ruşii erau uşor de manevrat şi se lăsau ucişi cu zecile de mii. Aşa s-a întâmplat în bătălia de la Tannenberg, când germanii au obţinut o mulţime de materiale perimate, dar folositoare.

Înainte de sfârşitul lui 1914, Turcia s-a aliat cu Puterile Centrale. Imediat, în 1915, mai ales în încercarea de a apăra graniţa de vest, Rusia a împiedicat Turcia să pună mâna pe petrolul din Azerbaidjan sau să închidă Rusiei drumurile directe prin Asia Centrală şi să se strecoare în India Britanică. (Oficial, Persia a rămas neutră, dar ostilă.) La cererea Marelui Duce Nikolai, britanicii şi francezii au contracarat agresiunea Turciei lansând campania din Dardanele, care a eşuat.

În schimb, ruşii au intrat prea târziu în luptă în Vest. Moralul scădea şi frontul german înainta în Est, apropiindu-se de Riga la nord şi de Cernăuţi la sud, la graniţa cu România. Aproape 750 000 de ruşi au fost capturaţi numai în vara lui 1915. Liniile de apărare au fost pur şi simplu spulberate. În Petrograd, Stopford mărturisea în jurnalul său:

> *Va fi cu adevărat o tragedie dacă duşmanul va ajunge aici, cu toate fabricile, pulberăriile şi tunurile existente. Riga dispune de o cantitate de trei milioane de kilograme de cherestea, care valorează mai mult decât dublu faţă de cât este estimată aici.*[19]

La Țarskoe Selo, Țarul își frângea mâinile și nu făcea nimic. El și familia lui se mulțumeau să se izoleze. Primea întruna de la Țarină o avalanșă de sfaturi mustrătoare, prezentate de obicei ca idei premonitorii ale sfătuitorului ei spiritual, Rasputin. Societatea liberală era îngrozită. Rasputin s-a oferit să fie de ajutor și să se ducă la Stavka pentru a-i împărtăși Marelui Duce Nikolai din binefacerile înțelepciunii lui. A primit în schimb, o telegramă.

Fă-o! O să te spânzur!

Nu era o idee bună să-l ofensezi pe Rasputin. Deja Țarina nu-l mai invita pe credinciosul ei sfătuitor la Palatul Aleksander pentru că soțul ei știa că unchiul Nikolai ar afla și ar face scandal; dar asta era ultima picătură. În 28 august 1915, Albert Stopford, în timp ce lua masa, ca de obicei, sub stricta supraveghere a Marelui Duce, a auzit că Nikolai Nikolaievici era ca și schimbat de la comandă.[20] L-a informat pe Buchanan asupra acestui fapt la 1 septembrie.

În 5 septembrie 1915 știrea a fost confirmată: Țarul în persoană l-a demis pe Comandantul Suprem. Marea Ducesă Vladimir, emoționată de această veste, a întârziat la cină. (Niciun Romanov nu întârzie *vreodată* la cină, comenta Stopford îngrozit.) La patruzeci de minute după sosirea ei întârziată, reprimându-și ciuda și „mâncându-și *potage St-Germain* fierbinte“[21] într-un grup de Romanovi, Stopford i-a găsit teribil de deprimați. Spre deosebire de Țar, mulți dintre acești nobili au înțeles foarte bine prețul greșelilor militare. Erau conștienți de viața nenorocită pe care o ducea sărăcimea, în primul rând, și se temeau de o răscoală care ar putea afecta supraviețuirea monarhiei. Percepeau ostilitatea intelighenției, al cărei criticism îl respingeau, punându-l pe seama unor idei dușmănoase. De asemenea, erau capabili să simtă în ceafă suflul înghețat al apropierii germanilor în vest și nu aveau încredere în soldați, marinari sau în sărăcimea de pe străzi care aclamau cauza aliaților.

Cu toții așteptăm ca germanii să ajungă aici mai devreme sau mai târziu. Până nu cade Riga, nimeni nu va ști dacă obiectivul lor va fi Petrogradul sau Moscova. Majoritatea artileriei și a fabricilor de muniție se află aici.

Pe de altă parte... iarna o să vină în circa șase săptămâni... Dacă nemții ajung aici, o să fie revoluție? Există temerea că poporul se va ridica și se va face pace pentru a se opri înaintarea germană, aceasta după ce Romanovii avuseseră o șansă și nu știuseră să profite de ea[22].

O pace separată, apreciau britanicii, ar fi lăsat liberi 350 000 de soldați germani să lupte pe frontul de Vest: asta ar fi însemnat aproape înfrângerea definitivă. Refuzând să se lase pradă disperării, Sir George Buchanan a făcut tot posibilul ca s-o determine pe Țarină să reconsidere poziția Țarului.

Am avut şansa... într-o audiență pe care am obținut-o la Împărătească la începutul lui septembrie [1915] să-i spun Maiestății Sale că împărtăşesc temerea că decizia Împăratului a fost amendată în Consiliul de Miniştri. Nu numai, am spus, că Maiestatea Sa ar purta întreaga responsabilitate pentru un dezastru care i-ar distruge armatele, dar ar putea, coroborând atribuțiile de comandant-şef cu cele de stăpân autocrat al marelui Imperiu, să fie depăşit de sarcina de a concentra puterea într-o singură mână. Împărăteasa a protestat, spunând că Împăratul se cuvine să preia comanda, el fiind cea mai înaltă autoritate, şi că acum, când armata este atât de grav lovită, locul lui era alături de trupele lui. „Nu mai pot să tolerez, a continuat ea, ca miniştrii să-l împiedice să-şi facă datoria. Situația cere fermitate. Împăratul, din nefericire, este slab; dar eu nu sunt şi intenționez să fiu fermă".[23]

Marele Duce Nikolai Nikolaievici a fost trimis să apere Rusia de turci în Caucaz. Țarul Nicolae şi-a făcut curaj şi a părăsit Țarskoe Selo ca să conducă războiul de la Stavka, la Moghilev. Acesta, amplasat la câteva sute de mile de orice linie a frontului, era departe de Petrograd şi lumea comenta că Rasputin l-a scos pe Țar din joc pentru a exercita o mai mare influență politică asupra Țarinei. Țarina i-a arătat lui Rasputin hărțile şi planurile pe care, la rândul lui, slabul ei soț i le-a arătat ei; ceea ce aproape că echivala cu o trădare. La supeurile intime de la palat şi în restaurantele din capitală şi împrejurimi, Marele Duce şi Ducesa au început să vorbească despre o acțiune directă.

Complotul pus la cale de Marele Duce şi de câțiva membri ai aristocrației era menit s-o înlăture pe Țarină de la putere şi s-o oblige să se retragă la mănăstire. Rasputin trebuia să fie trimis în Siberia, Țarul înlăturat şi Țareviciul pus pe tron. Toată lumea complota, chiar şi generalii. În ce-l priveşte pe ambasadorul britanic, Sir George Buchanan, relațiile lui cu elementele radicale i-au determinat pe mulți ruşi să-l acuze că lucrează în secret pentru Revoluție.[24]

Nu a ieşit nimic din această conspirație, poate pentru că la prima vedere lucrurile nu păreau să ia o întorsătură foarte rea. În octombrie 1905, Marea Ducesă Vladimir a dat de bunăvoie lucrurile pe față. Stopford scria acasă că ea

> *mi-a spus că l-a găsit pe împărat – care a fost s-o vadă – un alt om. El ştie; pentru prima dată în viața lui, ştie totul şi aude adevărul direct. Nikolai Nikolaievici nu a vrut niciodată să-l țină la curent şi, din ceea ce ştia, îi spunea atât de puține Împăratului, încât acestea ajungeau cu mare greutate la înțelegerea lui.*[25]

Dar informația nu era suficientă. Țarul Nicolae se dovedea incapabil să întreprindă o acțiune decisivă fără să fie împins din spate de soția lui. Avea unele cunoştințe de strategie şi logistică, pentru că el şi familia lui au controlat majoritatea resurselor țării şi ştiau cât de costisitor este un asemenea război. Acum ştia că pentru comandanții ruşi de pe front a le da muniții era ca şi cum le-ai fi smuls dinții.

În noiembrie 1915, Țarul l-a întâlnit pe Buchanan şi

> *... a făcut un apel insistent la Guvernul Majestății Sale ca să aprovizioneze armata rusă cu puşti. Dacă ei ar putea să facă asta, el, spunea, va plasa 800 000 de oameni pe câmpul de luptă şi îi va distruge pe germani... Nu am putut să-i dau nicio speranță că vom fi în stare să asigurăm aprovizionarea permanentă cu arme, era vorba numai de o livrare, şi am spus că dacă Rusia ar primi vreodată arme din afara granițelor, material de război de care duce atâta lipsă, ar trebui luate măsuri drastice pentru terminarea construirii căii ferate de la Murmansk. Împăratul a fost de acord ca munca de construcție să fie pusă sub controlul unei persoane energice şi competente, dar a respins candidatul pe care am îndrăznit să i-l sugerez pentru acest post.*[26]

David Lloyd George, energicul ministru al Munițiilor, a afirmat că producția engleză şi aprovizionarea cu arme erau de maximă urgență. Împărtăşea ideea susținerii Rusiei prin trimiterea de arme şi tancuri, dar recunoştea că aceasta avea un efect minim în raport cu paralizia politică ce cuprindea Rusia, beneficiara acestui armament. Potrivit documentelor lui Lloyd George, acesta nutrea convingerea că, fără o rezolvare a crizei interne din Rusia, perspectiva era întunecată nu numai pentru Rusia, dar şi pentru Anglia şi Franța, care ar rămâne singure în eventualitatea unui colaps în

Rusia. Pe de altă parte, Lloyd George nu era suficient de bine conectat la canalele oficiale menite să-l țină la curent cu noutățile şi dezvoltarea Rusiei. La câteva zile după audiența lui Buchanan la Țar, Lloyd a primit o scrisoare particulară de la Sir Ian Malcolm, un conservator MP din Croydon, care se afla pe-atunci în Petrograd, într-o misiune neoficială de cercetare. Malcolm locuia la Hotel Astoria şi şi-a expus fără echivoc punctul de vedere față de Lloyd George:

> *Împăratul, familia lui şi Curtea n-au nici măcar un singur prieten. Trebuie spus că au făcut toate greşelile posibile... când o revoluție vine – nu încape nicio îndoială în această privință – vine, şi, din câte mi s-a spus cel puțin jumătate din armată este atât de furioasă din cauza masacrării tovarăşilor lor ca urmare a lipsei muniției, încât ar fi îmbrățişat cauza rebeliunii.*[27]

Întors în Rusia, Buchanan urmărea îndeaproape ceea ce începuse să semene cu un sabotaj la nivel înalt din partea politicienilor care îl plăteau pe Rasputin ca să le facă treaba. Sturmer, pentru moment, era angajat la Ministerul Drumurilor şi Comunicațiilor, care includea şi căile ferate. Calea ferată între Petrograd şi Aleksandrovsk (Arhanghelsk, singurul port deschis iarna) era vitală pentru distribuirea muniției şi aprovizionare, dar nu fusese terminată. Din când în când, Țarina şi Rasputin încercau să-l convingă pe Țar să numească pe cineva care nu era bun de nimic dintr-un departament al guvernului, numai pentru ca Aliații să fie nemulțumiți de performanța rusească şi să insiste ca această persoană să fie schimbată. Țarul s-a declarat de acord cu toate, dar, ca de obicei, nu a făcut nimic. Amândoi, el şi nevasta lui, aveau un interes financiar să mențină o prietenie strânsă cu Rasputin.

Pare pur şi simplu incredibil că oameni cu o avere atât de fabuloasă ca a Romanovilor puteau lua bani în schimbul favorurilor, dar se pare că aşa stăteau lucrurile. Comisia Extraordinară care a anchetat moartea lui Rasputin în timpul primăverii şi verii lui 1917 a cercetat declarațiile Vîrubovei şi însemnări ale altora şi a căutat să descopere ce s-a întâmplat cu banii lui Rasputin. Exista o jumătate de duzină de teancuri de bani lichizi sub pat, care ar fi putut fi furați. Dar în ultimii ani i-au fost date sute şi mii de ruble în schimbul favorurilor. A primit Vîrubova bani de la el? A declarat că este săracă, dar se pune întrebarea cum a plătit spitalul şi biserica de la Țarskoe Selo? A spus că a folosit 20 000 de ruble din asigurarea ei de 100 000 de ruble primite pentru accidentul de tren. Era o sumă ridicol de mică şi ea o ştia. Banii de la petiționari au fost împărțiți, o mică parte lui Rasputin, câte

ceva Vîrubovei şi infirmeriei, iar restul a mers către „instituțiile Împăratului“. La un moment dat, șpaga era de 1000 de ruble.

> *3 noiembrie 1915, „Alex către Nicky“:*
> *... Un singur lucru a spus prietenul nostru –, dacă oamenii dau sume mari (cum ar fi pentru o* decorație*), pe de-o parte trebuie acceptat pentru că este nevoie de bani, şi pe de altă parte fiindcă îi ajutăm pe ei venind în întâmpinarea dorințelor lor, şi avem 1000 de ruble profit din asta – este adevărat, iar aceasta reprezintă o încălcare a preceptelor morale. Dar în timp de război toate sunt altfel.*[28]

Copleşit de multiplele responsabilități şi sleit de puteri, Țarul a căzut într-o depresie cu manifestări intermitente. Apatia lui era adesea remarcată şi din afară. Când nu făcea ce îi poruncea nevasta, se spunea că se află într-o stare de prostrație. Lumea vorbea că este beat şi drogat, probabil de Badmaev (vezi capitolul 5), dar ținând seama de faptul că în anii aceia se foloseau curent opiaceele, se pare că le primea de câte ori dorea de la sfătuitorul medical al familiei, dr. Botkin.

Nu avea niciun prieten adevărat care să-l susțină. L-a luat pe Țarevici la Moghilev ca să-i țină companie. I-a spus Țarinei că nu vrea ca băiatul să fie ultraprotejat şi să se teamă pentru viața lui, așa cum de altfel stăteau lucrurile. Băiețelului, care avea doisprezece ani şi era delicat şi niciodată stăpân pe el, i s-a permis să îmbrace uniforma de cazac special făcută pentru el. Erau fericiți acolo, departe de femei şi de forțele întunericului care învăluiau curtea.

5

FORȚELE ÎNTUNERICULUI

Niciun eveniment important de pe front nu se decidea fără o conferință preliminară cu starețul. *De la Țarskoe Selo, instrucțiunile plecau spre Cartierul General [Stavka] pe linia telefonică directă. Împărăteasa insista ca Împăratul să-i transmită informații complete despre situația politică şi militară. După ce primea aceste informații, adesea secrete şi de cea mai mare importanță, Țarina i le trimitea lui Rasputin şi se sfătuia cu el.*[1]

Cum era posibil ca Țarina să primească sfaturi de la un *țăran?* Pentru aristocrații Rusiei imperiale, asta era ca şi cum s-ar fi sfătuit cu un cimpanzeu.

Cu câțiva ani înainte de moartea lui, orice referire directă în presa publică la „Prietenul Nostru", cum îl numea Țarina pe Rasputin, era interzisă; denumirea codificată, folosită în majoritatea articolelor era „forțele întunericului". Aceasta servea doar la amplificarea puterilor lui mistice. Când se întâmpla să-l întâlnească, oamenii erau fascinați. Meriel Buchanan, fiica mai mică a ambasadorului, l-a observat pe Rasputin în aprilie 1916, pe când aştepta să traverseze o stradă aglomerată din Petrograd. Prin mulțime, un *isvostcik* cu hamuri de un verde strălucitor trăgea de un cal alb, nărăvaş, ducându-l pe Rasputin –

un bărbat cu barbă neagră, înalt, cu o căciulă de blană şi cizme de piele înalte care se vedeau pe sub haina de blană bine croită.[2]

Meriel a descris, poate fără să-şi dea seama, ținuta în care avea să moară. Ca toți ceilalți, şi ea a menționat că era neobişnuit de palid, cu ochi adânci şi ficşi. Acorda atenție sensului cuvintelor, dar referindu-se la Rasputin a folosit calificativele „captivant, irezistibil" şi „respingător" pe aceeaşi

pagină, ceea ce era semnificativ în sine. Atracția sexuală pe care o exercita mărea şi mai mult demonismul acestuia.

Sir Paul Dukes, pe atunci student în Petrograd, împărțea un apartament cu Gibbes, tutorele Țareviciului, care i-a spus că, dacă este atent, îl poate vedea pe Rasputin pe peronul stației, în drum spre Țarskoe, într-o anume zi (Rasputin era de obicei păzit, dar în această zi nu părea să fie). Dukes s-a dus acolo din curiozitate, dar nu a fost impresionat de omul cu aspect neîngrijit şi ochi „ca de şobolan". Iubita lui a călătorit odată cu Rasputin în acelaşi vagon numai ca să-l lovească în plină zi; i-a tras o palmă şi a plecat. Acelaşi lucru i s-a întâmplat şi vărului ei.

Rasputin s-a născut cam la 2500 km de oraşul care atunci purta numele de St Petersburg, în satul Pokrovskoe, în vestul Siberiei. Satul avea câteva străzi cu una sau două case de lemn mai spațioase, cu ferestre din lemn sculptat şi grinzi pictate. Era un sat cât se poate de obişnuit, poate ceva mai prosper şi mai animat decât altele care se întindeau de-a lungul ambelor şosele şi pe malurile râului. În 1915, ziarul *Novoe Vremia* din Petrograd, într-un articol împotriva lui Rasputin, descria Pokrovskoe ca pe un sat sărac, învăluit în ceață, îndepărtat şi sălbatic, de nelocuit din cauza *țiganilor* siberieni şi a tâlharilor.[3]

Grigori Rasputin era cel de-al doilea fiu al Annei Egorovna şi al lui Efim Iakovlevici Rasputin, căruțaş şi agricultor. Maria Rasputina dă ca dată de naştere a tatălui său ziua de 23 ianuarie 1871[4]. După calendarul Iulian prerevoluționar, această dată corespunde cu 10 ianuarie. Data exactă a naşterii lui Rasputin a fost o problemă nerezolvată timp de mai bine de un secol. Biografii lui Rasputin au oferit date diferite, cuprinse între anii 1860 şi 1870.[5]

În timpul Sovietelor, enciclopediile şi cărțile de referință dădeau ca dată de naştere a lui Rasputin anul 1864/65. Contrar părerii generale că nu există o evidență clară pentru perioada contemporană, răspunsul poate fi găsit în Arhivele din Tiumen.

Conform înregistrării din registrul bisericii din Pokrovskoe, părinții lui Rasputin (tatăl avea douăzeci de ani şi mama douăzeci şi doi) s-au căsătorit pe 21 ianuarie 1862.[6] Registrul de naşteri indică faptul că între 1862 şi 1867 s-au născut şase fete, dar toate moarte de mici.[7] Probabil că pe 7 august 1867 s-a născut un fiu, Andrei.[8] Din păcate, registrele din 1869 nu s-au păstrat. Înainte de 1869 nu există nicio mențiune asupra naşterii lui Grigori Rasputin, în niciun registru. Se poate trage totuşi concluzia că nu s-a născut înainte de 1869. Oricum, asta nu presupune că nu se poate stabili cu exactitate data naşterii lui Rasputin. Un recensământ al populației satului Pokrovskoe,

tot din Arhiva Tiumen[9], conține numele Grigori Rasputin. În coloana de lângă numele lui se află data naşterii – 10 ianuarie 1869, care s-a nimerit să fie şi ziua de Sf. Grigori. Aceasta corespunde cu data menționată de Maria Rasputina, deşi ea indică anul ca fiind 1871 şi nu 1869.[10]

Însuşi Rasputin poartă răspunderea pentru neconcordanțele referitoare la data lui de naştere. Într-un dosar ecleziastic din 1907, referitor la o investigație asupra activității lui religioase[11], Rasputin declară că are patruzeci şi doi de ani, ceea ce presupunea că s-a născut în 1873. Într-un dosar de cercetare din 1914, alcătuit de Hiona Gusieva după un atentat la viața lui, Rasputin declară: „Numele meu este Grigori Rasputin-Cel Nou, în vârstă de cincizeci de ani"[12], ceea ce însemna că se născuse în anul 1874. În noiembrie 1911, în agenda aparținând Țarinei Alexandra[13], ea înregistrează că Rasputin ar fi spus: „am trăit cincizeci de ani şi mi-am început a şasea decadă a vieții". Ceea ce sugerează ca dată de naştere anul 1877!

Raportorii care s-au ocupat de uciderea lui Rasputin la vremea respectivă au stabilit că are vârsta de cincizeci de ani. Când, şase luni mai târziu, noul Guvern Provizoriu a convocat o Comisie Extraordinară de Anchetă pentru a examina activitatea lui Rasputin şi dovezile martorilor care l-au cunoscut în Siberia sau oriunde în altă parte, acestea au fost strânse de anchetatorul şef E.P. Stimson, un respectat jurist din Harkov. Stimson a conchis că Rasputin s-a născut „fie în 1864, fie în 1865".[14] În rândurile de mai sus se poate vedea că Țarina Alexandra îl considera „mai bătrân". De fapt, era mai tânăr decât Țarul şi, probabil, din acest motiv pretindea că este mai în vârstă.

Conform rapoartelor contemporane[15], tatăl lui Rasputin era un țăran tipic din Pokrovskoe. Avea însă un standard de viață mai ridicat în comparație cu țăranii din Rusia europeană care trăiau în bordeie fără coş pentru foc. Casa cu un singur etaj a lui Efim avea patru camere – spre deosebire de a celorlalți țărani care obişnuiau să acopere ferestrele cu piei de animale. În ultimii ani, Rasputin a retractat faptul că a fost un copil care a mâncat mai degrabă pâine albă decât pâinea neagră cu care erau obişnuiți țăranii din Rusia europeană – şi peşte şi ciorbă de varză.[16]

Mama lui Rasputin a povestit că tânărul Grigori adesea „privea fix cerul" şi că la început s-a temut că nu e sănătos la minte.[17] Poveştile abundă în informații în legătură cu dezvoltarea puterilor lui paranormale la tinerețe – se pare că a găsit calea de comunicare cu animalele şi că şuşotea cu calul. Efim Rasputin avea o poveste favorită[18] despre darul fiului său descoperit de el însuşi. Efim menționează că şedea la masă cu familia şi că unul din caii lui şchiopăta în ziua aceea şi ar fi vrut să-l pună în ham. Grigori s-a

ridicat de la masă şi s-a îndreptat spre grajd. Efim s-a luat după el şi l-a văzut pe Grigori care şi-a pus mâna pe tendoanele animalului. Efim a scos apoi calul în curte – şchiopătatul, se pare, dispăruse. După spusele Mariei, fiica lui, Rasputin devenise un fel de „veterinar spiritual“[19], care vindeca vitele şi caii, adresându-le câteva cuvinte şoptite şi mângâindu-i.

Existau şi nenumărate poveşti despre presupusa abilitate a lui Rasputin de a descoperi obiectele care lipseau. Odată a fost furat un cal. Sfatul sătesc l-a chemat să discute cu el despre furt. Grigori a arătat spre unul dintre cei mai bogaţi ţărani din sat şi a declarat că el este făptaşul. În ciuda protestelor acestuia, potera sătească l-a urmat pe om în gospodăria lui şi a descoperit acolo calul furat. Ca urmare, omul a încasat tradiţionala bătaie siberiană.

Maria, fiica lui Rasputin, scria mai târziu că el putea să prezică moartea sătenilor şi venirea străinilor în Pokrovskoe.[20] Problema a rămas deschisă foarte multă vreme după ce Maria a scris despre asta în cartea sa şi a publicat interviurile. De exemplu, ancheta Guvernului Provizoriu din 1917 a stabilit că în Pokrovskoe existau martori care aveau o perspectivă diferită în legătură cu tatăl ei. „Au specificat că Efim Rasputin bea votcă din greu“, scriau anchetatorii. „Pe când era copil, Rasputin umbla întotdeauna murdar şi neglijent, aşa că băieţii de vârsta lui îi ziceau «mucosul».“[21]

Referirile Mariei la copilăria tatălui sunt tipice pentru o dare de seamă retrospectivă care a ajuns să fie acceptată fără întrebări de mulţi dintre cei care au scris despre el şi de către cercetători. În concordanţă cu imaginea deja creată, s-a stabilit că Rasputin avea darul profeţiei încă din copilărie. Unele din afirmaţiile Mariei au rămas în mare parte sub semnul întrebării, deosebindu-se radical de mărturiile sătenilor din Pokrovskoe.

În august 1877, când Grigori avea opt ani, fratele lui, în vârstă de zece ani, Mişa, a murit. Amândoi fraţii înotau în râul Tura când Mişa a fost luat de curent şi l-a tras pe Grigori după el. Deşi cei doi fraţi au fost scoşi din apă de un ţăran, Mişa a făcut pneumonie şi a murit la scurtă vreme după aceea.

La vârsta de nouăsprezece ani, Grigori s-a dus la mănăstirea Abalaţki, unde a întâlnit o fată cu doi ani mai mare decât el, numită Praskovia Feodorovna Dubrovina, din satul învecinat, Dubrovnoie. După ce i-a făcut curte şase luni, s-au căsătorit. Data exactă a căsătoriei lor este necunoscută, deşi cercetările din 1917 atestă anul 1889.[22]

Căsătoria pare să nu fi avut o influenţă deosebită asupra lui Grigori şi stilului său de viaţă. A continuat să-şi petreacă serile la cârciumă. După spusele lui E.I. Kartavţev, un vecin al lui Rasputin din Pokrovskoe care

avea şaizeci şi şapte de ani în timpul investigațiilor din 1917, „Grigori mi-a furat ulucile de la gard“.[23] Kartavțev explică mai departe că

> *le-a tăiat şi le-a pus în căruță şi era gata să plece cu ele când l-am prins asupra faptului. I-am cerut lui Grigori să le ducă la poliție şi, când a refuzat şi a început să mă lovească cu un topor, eu, la rândul meu, l-am lovit cu un par atât de tare, încât i-a dat sângele pe nas şi pe gură şi a căzut la pământ inconştient. La început m-am gândit că l-am omorât. Când a început să mişte, l-am ajutat să-şi revină ca să-l duc la poliție. Rasputin nu prea voia să meargă, dar i-am dat câțiva pumni în față, după care a mers la poliție de bunăvoie.*

La scurtă vreme după această întâmplare, Kartavțev a reclamat că i-a fost furată o pereche de cai din luncă. „În noaptea jafului păzeam chiar eu caii... Am văzut că Rasputin s-a apropiat de ei cu tovarăşii lui, Konstantin şi Trofim, dar nu m-am gândit la asta până când, după câteva ore, am descoperit dispariția cailor. Imediat m-am dus acasă la Rasputin, ca să văd care din ei mai era acolo. El a rămas acasă în zilele care au urmat, dar tovarăşii lui plecaseră.[24]

În urma furtului de uluci şi de cai, țăranii din Pokrovskoe s-au adunat ca să discute ce este de făcut cu Rasputin. Konstantin şi Trofim au fost alungați din sat pentru furt de cai. Pe Rasputin l-au acuzat că furase uluci şi tăinuise blănuri de la administrația locală. A fost chiar făcut răspunzător de furtul transportului de blănuri care au dispărut din căruță în drum spre Tiumen. S-a apărat declarând că fusese jefuit de tâlhari.

Conform spuselor fiicei lui, Maria, a negat că ar fi furat ceva şi s-a menținut ferm pe poziție, beneficiind de sprijinul altor oameni care îl acopereau. Aşa, avea posibilitatea să ascundă orice obiect furat, fără a putea fi vreodată dovedit ca hoț.[25]

Maria a afirmat că el plecase din sat în urma întâlnirii cu un tânăr student în teologie care a călătorit la el în căruță şi care se pare că l-a încurajat pe Grigori să meargă la mănăstire.[26] Mulți ani mai târziu, Rasputin a repetat această poveste în fața Țarului şi Țarinei. După spusele preceptorului imperial, Gilliard, Rasputin a fost angajat să ducă un preot la mănăstire. În timpul călătoriei, preotul l-a implorat pe Grigori să-şi mărturisească păcatele şi l-a îndemnat să jure credință lui Dumnezeu. „Acest sfat“ a spus Gilliard, „l-a impresionat pe Grigori atât de mult, încât s-a hotărât să renunțe la întunecata şi dezolanta lui viață.“[27]

Faptele care au determinat plecarea timpurie a lui Rasputin din Pokrovskoe nu par să aibă vreo tangență cu astfel de fantezii. Numeroşi martori au spus, în 1917, anchetatorilor, că implicarea lui Rasputin în criminalitatea locală era atât de profundă, încât acesta s-a gândit că e mai bine să iasă din scenă, preferând mănăstirea Verhoturie unei sentințe de arestare.

Cele trei luni cât Rasputin a stat la mănăstire, potrivit cercetărilor din 1917, au încheiat „prima perioadă de pierzanie din viața sa". Ca urmare, „Rasputin avea să devină alt om".[28] Şi-a ascuns suferința „... în spatele unei extreme nervozități, a unei absențe constante, a unor mişcări bruşte, a unui discurs incoerent, a permanentei treceri de la agitație la depresie".[29]

Când s-a întors acasă, Rasputin şi-a manifestat bucuria de a se afla în lumea reală. A renunțat la carne, zahăr şi alcool. Foarte multă vreme a lăsat impresia că se află într-o stare de misticism extatic, dar lumea din Pokrovskoe privea cu neîncredere rugăciunile şi viziunile lui. Era acelaşi vechi mincinos Grişa, lucru care li se părea evident tuturor.

Rasputin i-a ignorat. În jurul vârstei de treizeci de ani, cu ochi sălbatici şi nespălat, strigând şi agitându-şi brațele în timp ce mergea, bântuind nopțile fără somn în fiecare primăvară, era un personaj excentric care amintea vag de Vechii Credincioşi, de străvechea cultură creştină a „Sfintei Rusia", ai cărei vrăjitori, vindecători şi falşi Mesia au făcut atât de mulți prozeliți. În mod special, a străbătut de la nord la vest marea mănăstire de la Verhoturie, în Urali, unde s-a rugat la racla Sf. Simeon din Verhoturie. Acest Sf. Simeon a murit din cauza postului şi a abandonului de sine, la începutul secolului al şaptesprezecelea, dar Rasputin vedea în el un mentor spiritual.

Într-unul din momentele de rătăcire şi sub influența adepților „Sfintei Rusia", Rasputin a intrat în secta Hlisti. Sectanții Hlisti erau adepții lui Daniel Filipovici, cel care a fost crucificat şi a înviat de mai multe ori (o poveste care aminteşte de raportul lui Iusupov despre Rasputin, care, după cum se spune, a fost otrăvit şi împuşcat de aproape şi lăsat apoi să moară, dar care, o jumătate de oră mai târziu, a sărit speriat în picioare). Au existat o mulțime de astfel de Mesia ca Filipovici în istoria sectelor şi mulți dintre ei au susținut că au înviat din morți.

Hlisti erau destul de inofensivi, dar pentru ortodocşi reprezentau încarnarea diavolului. Adepții sectei credeau că pocăința nu înseamnă nimic dacă nu au un motiv pentru care să se căiască. Aşa că „păcatele" – păcate trupeşti, şi încă nenumărate – erau un preambul necesar pocăinței. Astfel încurajați să se ierte singuri, Hlisti participau la întâlniri extatice secrete, cu preoți în cămăşi de noapte „păcătuind" cu femeile din jur înainte de a face

profeții, de a se ruga şi de a se pocăi.[30] Darul profetic al lui Rasputin părea extraordinar de mare pentru cei care îl urmau; trăia un „sentiment al catastrofei care pândea imperiul".[31] Dar nimic din toate astea nu trebuia divulgat... Preoții ortodocşi s-au albit la față când, în 1903, au întrebat de Rasputin şi li s-a spus că oficiază servicii dubioase într-o capelă secretă de lângă un grajd, în Pokrovskoe.

Acționând clandestin, Hlisti îşi spuneau unii altora „al nostru" sau „ai noştri". Era o sectă „a poporului" care propovăduia un soi de credință populară. Aceasta s-a adresat poporului până când Rasputin a cucerit doamnele din St Petersburg.

Ascensiunea lui a fost extraordinară: saltul de la o treaptă socială la alta s-a produs într-o lună. În 1903, profețiile lui şi în special modul lui de exprimare direct, care emoționa sufletele ascultătorilor, l-au impresionat pe arhimandritul din Kazan. De la acesta a obținut scrisori de recomandare către un important episcop din St Petersburg, care, la rândul lui, l-a prezentat episcopului Feofan, confesorul Țarinei. Invitat să stea în apartamentul lui Feofan din Petersburg, Rasputin a făcut cunoştință cu Milița, soția Marelui Duce Piotr Nikolaevici, care era suferind. Milița era una din cele două Surori Negre, numite astfel nu numai din cauza tenului lor măsliniu, dar şi pentru că se trăgeau din Muntenegru. Cealaltă soră era Anastasia, amanta (şi mai târziu soția) înaltului şi marțialului Mare Duce Nikolai Nikolaevici, cel care l-a jignit atât de tare pe Rasputin în timpul războiului.

În această perioadă marcată de revolte şi crize internaționale, Milița şi Anastasia erau foarte apropiate de Țarină. Lumea le lua în zeflemea pentru că Țarina însăşi le-a numit „mijlocitoare ale Omului Sfânt". Rasputin a fost ultimul şi cel mai inteligent din lungul şir al aşa-zişilor oameni-sfinți. Țarina era atât de încrezătoare în prezicerile lui, încât părea o proastă chiar şi în Rusia, unde existența supranaturalului era, în general, acceptată.

Încă din prima ei tinerețe, viitoarea Țarină, Alexandra de Hesse, era total lipsită de simțul umorului. În adolescență a primit o propunere de căsătorie din partea prințului Albert Victor, sau Eddy, cum era îndeobşte cunoscut, prezumtivul moştenitor al tronului Angliei. Eddy, care avea să moară tânăr, după ce a renunțat la tron în favoarea fratelui său George, era un dandy simpatic şi aproape deloc evlavios. Pe de altă parte, Nicolae, tânărul moştenitor al tronului Rusiei, era dominat în permanență de anxietate şi ar fi vrut ca într-o zi să fie capul Bisericii ortodoxe ruse. Dar Alexandra era luterană ...

Alexandra a trebuit să-şi reprime conştiința religioasă vreme de trei ani înainte să consimtă să se mărite cu Țareviciul Nicolae. Era un tânăr reținut,

insignifiant, fizic –aproape dublura vărului său englez, prințul George. Ea avea o figură mai impunătoare decât el, cu călcâiele lipite sub lunga fustă foşnitoare şi cu pălăria caraghioasă care semăna cu o bezea mare.

Nu s-au căsătorit până când tatăl lui Nicolae, Alexandru al III-lea, n-a murit, în 1894. Pentru celebrarea încoronării lui Nicolae şi Alexandra s-a organizat o petrecere pentru sărăcime în stradă, unde se înghesuiau cu sutele şi miile spre a beneficia de o masă gratis. Mulțimea a călcat în picioare câteva mii dintre ei. La vremea aceea, Marele Duce Serghei era guvernator general al Moscovei şi toată lumea îl blama pentru proasta administrare a oraşului. Nicolae şi Alexandra au participat la balul pe care francezii l-au dat în onoarea lor în seara aceea. În timp ce ei au dansat, căruțaşii au scos trupurile zdrobite de pe scena dezastrului. O astfel de nepăsare nu se putea uita uşor.

Oricum, societatea din St Petersburg o disprețuia pe Alexandra. Un strop de veselie atenua severitatea caracterului său, dar era arogantă şi distantă şi nu-şi făcea uşor prieteni. Cea mai mică indecență o făcea să pălească, în timp ce societatea din St Petersburg era foarte relaxată şi tolerantă.[32]

Georgina Buchanan, soția lui Sir George Buchanan, cunoştea „atitudinea ei lipsită de compromisuri şi inflexibilă". S-a „străduit încă de la început să-şi influențeze bărbatul în sensul a ceea ce ea considera a fi raționamentul corect"[33]. Alexandra îşi însuşise ideea că esența ruşilor se exprima prin „poporul", şi ei toți, de la Arhanghelsk la Vladivostok, erau loiali din convingere. Urma apoi un soi de criticism care i-a fost defavorabil. În credința ei mistică despre „popor" amintea de Milița, dar şi de bunica sa, regina Victoria. Principiile bătrânei regine au influențat-o încă de pe vremea când era copil şi când Victoria nutrea convingerea că se afla mai aproape de spiritul englezesc decât aristocrația. Ca şi Alexandra, bătrâna doamnă era virtuoasă şi se simțea lezată de manifestarea oricărei forme de desfrâu. Dar Victoria avea o minte ascuțită, în timp ce Alexandra era total lipsită de rațiune.

La cumpăna dintre secole, Curtea era condusă în St Petersburg de Marea Ducesă Vladimir, în timp ce Țarul şi Țarina, precum şi cele trei fete ale lor rareori părăseau Țarskoe Selo. Magnificele palate ale Romanovilor nu erau aproape niciodată vizitate, iar bogățiile, modeste comparativ cu acelea ale Palatului Aleksander, nu erau puse în valoare. În schimb, Alexandra a vopsit pereții în mov şi a comandat garnituri întregi de mobilă oribilă de la Maples, de pe Tottenham Court Road. Însăşi regina Victoria, cu pelerina ei scoțiană

în culori spălăcite, cu mobilierul ei greoi ornamentat, nu a fost niciodată atât de lipsită de gust.

Ca să explice de ce neglija societatea, ignoranța ei în materie de știință și tot mai marea ei dependență mistică de clarvăzători și vraci, Alexandra punea pe primul plan preocupările de mamă. Imperiul trebuia să aibă descendent pe linie bărbătească. Existența Alexandrei își pierdea orice sens pentru ea dacă nu năștea un fiu. Trebuia să fie capabilă să transmită puterea imperială prin sângele și carnea ei. Magia ar fi fost folositoare, după părerea ei. La începutul secolului, Monsieur Philippe, un magician din Lyon, i-a fost prezentat Țarinei de către Milița.

Philippe era un șarlatan evident. Numai o femeie dominată de o singură obsesie cum era Alexandra în perioada aceea, putea să-l ia în serios. Soacra ei, Împărăteasa văduvă Maria Feodorovna, a intervenit pe lângă Nicolae, dar fără niciun rezultat. Probele ticăloșiei francezului au fost prezentate Țarinei. Dar Alexandra avea un defect fatal – darul credinței. Era ca Regina Albă care se antrenase să creadă întotdeauna în zece lucruri imposibile înainte de micul dejun. Nimic nu-i putea zdruncina credința.

Atunci când, în 1901, a dat naștere celui de-al patrulea copil al ei, despre care Philippe îi spusese că va fi băiat – noul Țarevici –, dar care s-a dovedit a fi o fată, a devenit neîncrezătoare. Monsieur Philippe a regretat că prezicerea lui a fost greșită, dar dacă ea va avea și mai multă credință, cu siguranță aceasta se va adeveri. I s-a părut că spusele lui aveau un sens și și-a sporit credința.

Vestea condamnării lui Philippe de către serviciile secrete a sosit de la Paris. Agentul, Piotr Rakovski, care a condus Ohrana din Europa de Vest timp de zece ani, trebuia să părăsească postul dacă Monsieur Philippe rămânea la palat. De partea cealaltă, Romanovii erau exasperați. Țarina (ca și soțul ei, pentru că Nicolae prefera să fie de acord cu nevasta lui decât să se confrunte cu istericalele care urmau dacă o contrazicea) i-a acordat, vrăjită, lui Philippe o atenție mai mare ca oricând. În 1902 părea că așteptа un copil. Magicianul din Lyon i-a diagnosticat starea și a declarat că, de data asta, ar putea fi un băiat. După ce doctorii și-au manifestat dubiile, afirmând că nu era vorba de o sarcină adevărată, Alexandra n-a mai permis nimănui s-o examineze. Philippe a prezentat niște hârtii care atestau faptul că avea o diplomă rusească de doctor în medicină. În august, Țarina a pierdut în greutate și și-a revizuit părerea. Fusese o sarcină falsă, imaginară.

Având ca singure prietene Surorile Negre, cuplul imperial s-a izolat complet în credința sa în Philippe. Marele Duce Nikolai, cu toate că n-o mai iubea pe Anastasia, era deranjat de asocierea lui cu toată această afacere.

Sora mai mare a Alexandrei, Elizaveta Feodorovna, care era la fel de credincioasă ca şi ea şi măritată cu Marele Duce Serghei, a încercat s-o convingă că acest mistic trebuie să plece. Războiul ruso-japonez era în plină desfăşurare şi Nicolae avea nevoie de tot ajutorul pe care putea să-l primească. Cu regrete, cuplul imperial l-a trimis pe Philippe acasă, în Franța, cu o maşină de lux şi un onorariu generos.

În vara lui 1904, Alexandra a dat naştere unui băiat. Era încântată că în sfârşit credința ei a fost suficient de mare. Totuşi, copilul era susceptibil de o boală misterioasă. Se ştia puțin despre hemofilie la vremea aceea, şi a fost nevoie de un an ca doctorii să pună diagnosticul. Țarina, care n-avea nicio tangență cu ştiința sau cu rațiunea, a fost profund jenată. Fetele mai mari şi toți ceilalți din micul cerc imperial au jurat să păstreze secretul. Copilul făcea frecvent crize şi doctorii erau neputincioşi. Alexandra nu avea la cine să apeleze, pentru că între timp hemofilia fusese diagnosticată, iar Monsieur Philippe murise; s-a stins din viață în Franța, în 1905. I-a spus, oricum, că „se va întoarce sub chipul altcuiva".

Episcopul Feofan a fost prezentat cuplului imperial şi a devenit confesorul Țarinei. Era un preot ortodox cinstit şi ascet. Nu era chiar ceea ce îşi doreau, şi Părintele Ioann din Kronstadt a închis cercul. Provenea tot din rândurile ierarhiei ortodoxe şi avea mulți adepți şi reputație de vindecător. Dar nici el, nici Feofan nu au putut ține în frâu această pereche nervoasă, superstițioasă şi disperată.

În spatele porților tuturor palatelor mocnea furia protestatarilor care doreau o schimbare. Marele Duce Serghei a contribuit la explodarea unei bombe. Revolta marinarilor şi protestele militanților pentru pace au fost înăbuşite de cazaci.

În octombrie 1905, la trei zile după ce Nicolae a nesocotit sfatul soției sale şi a semnat documentele prin care promitea cetățenilor o constituție, Rasputin a venit la ceai. Impresia pe care a lăsat-o la această primă vizită a fost bună, dar nu excepțională. La vremea aceea avea cam treizeci de ani, dar părea mai în vârstă şi nu se deosebea prea mult de sălbaticul din Siberia. Începuse să facă baie, să se îmbrace cu haine curate, dar țărăneşti – pentru că nu era preot. A intrat în multe case în care existau instalație sanitară, şi covoare, şi pian; una sau două aveau chiar şi lumină electrică. Încă mânca cu degetele, dar îşi înfrâna pofta de mâncare şi avea obrajii supți, iar ochii spălăciți şi ficşi nu pierduseră nimic din magnetismul de odinioară. Vorbea despre păcatul trufiei. Nu s-ar putea spune că vorbea fluent; cuvintele lui se rostogoleau unul peste altul într-un torent, şi pentru una ca Alexandra, care întotdeauna auzea numai ce voia să audă, ele păreau

magice. I-a îndemnat pe Țar şi pe Țarină „să lase deoparte teama şi să nu țină seama de reguli".[34]

Țarul nu l-a acceptat la fel de bucuros ca soția lui pe Rasputin. Avea şi aşa destule probleme.

Rasputin a decis să iasă de sub influența lui Feofan (încă locuia în casa acestuia) înainte de a vizita pentru a doua oară cuplul imperial. Trebuia să găsească o casă unde să locuiască. Nu a fost greu, pentru că după prima lui vizită la St Petersburg câştigase o mulțime de susținători. Unele doamne chiar şi-au făcut un obicei din a strânge unghiile tăiate de la degetele lui, pe care şi le puneau în lenjeria de corp. Acum a întâlnit-o pe devotata şi fanatica ființă care l-a primit bucuroasă în frumoasa ei casă. În săptămânile care au urmat după întâlnirea lui cu Nicolae şi Alexandra, Rasputin a părăsit apartamentul lui Feofan şi s-a mutat în cel al Olgăi Lohtina, soția unui funcționar de la Țarskoe Selo. Era numită „gazda celui mai elegant salon pentru turişti".[35] Era înainte de a-l întâlni pe Rasputin.

Aproape că îşi pierduse mințile. După propria-i mărturisire, când s-au întâlnit era bolnavă de „o neurastenie intestinală care m-a țintuit la pat".[36] Ca multe altele, a început şi ea să întrețină relații sexuale cu țăranul fascinant. În primele săptămâni s-au lăsat în voia unor plăceri inocente, sărutându-se şi făcând baie împreună la Pokrovskoe. Şase ani mai târziu, după spusele lui Filipov, prietenul şi editorul lui Rasputin, relația lor a evoluat şi funcționa satisfăcător pentru amândoi.

> *Ajungând la Rasputin dimineața devreme pentru ceai, aşa cum obişnuiam... l-am văzut în spatele paravanului care separa patul lui de restul camerei. O bătea violent pe Madame Lohtina, care era îmbrăcată într-o ținută bizară constând într-o rochie albă care atârna de două panglici mici. Femeia se agățase de brațele lui şi striga „Tu eşti Dumnezeu!" Am roşit pentru el... „Ce faci acolo? Bați o femeie!" Rasputin a răspuns „Vrea să mă părăsească, e o javră şi cere să fie pedepsită!" Şi Lohtina, ascunzându-se în spatele paravanului, se tânguia „Sunt mielul tău şi* tu eşti Hristos!"

În 1911, Lohtina a fost alungată de soț, şi-a părăsit fetița şi toate bunurile ei lumeşti şi şi-a petrecut viața bătând şoselele şi drumurile Rusiei desculță şi nespălată, într-o rochie albă, cu fruntea înconjurată de o panglică pe care scria „aleluia". În zilele reci purta pe cap o blană de lup.

Dar în 1906 era o elegantă şi frumoasă femeie, încă măritată cu un bărbat răbdător, funcţionar la Ţarskoe Selo. În casa din St Petersburg a Lohtinei a auzit Rasputin toate clevetelile din micul cerc regal şi a înţeles că Ţareviciul era bolnav. Dorinţa cea mai mare a Ţarinei era ca cineva să-l poată vindeca pe fiul său. Rasputin a obţinut o icoană de la Sf. Simeon de la Verhoturie, Olga Lohtina a scris câteva cuvinte respectuoase de măgulire şi le-a trimis Ţarului împreună cu icoana în numele lui Rasputin.

Astfel, aproape la un an de la prima întâlnire, Nicolae i-a acordat o altă audienţă ţăranului tămăduitor din Pokrovskoe şi, de data asta, „el a făcut o puternică impresie Maiestăţii Sale şi mie".[37] A fost invitat să-l vadă pe băieţelul lor, care avea atunci doi ani şi tocmai făcuse o criză, şi ca urmare a rugăciunilor lui copilul şi-a revenit. Rasputin părea capabil să facă miracole. Nu s-a mulţumit doar să se roage; a stabilit o relaţie de prietenie cu copilul în anii care au urmat. Era întotdeauna bun cu copiii şi animalele şi avea instincte bune. Ştia cum să şi-i apropie şi era sincer şi cald cu ei.

Dacă s-ar fi oprit aici, Rasputin ar fi rămas doar un simplu tămăduitor care îşi concentra toată atenţia asupra moştenitorului tronului şi nu şi-ar fi atras niciodată oprobriul public, aşa cum a făcut-o. Dar combinaţia dintre un Ţar slab şi o Ţarină puternică şi perversitatea acestui ţăran şiret, care a înţeles repede rolul pe care trebuie să-l joace pentru a câştiga încrederea Ţarinei, au reprezentat un pretext pentru obscenităţi, lipsă de respect şi ridicol. De îndată ce cuplul imperial a căzut pradă incoerentului, analfabetului ţăran, chiar bunul-simţ a început să dispară.

În primii ani, puţini erau conştienţi de faptul că Ţarul şi Ţarina şi-au găsit noul făcător de miracole. La început nici chiar Milița nu ştia cum stau lucrurile, pentru că Rasputin a luat premeditat iniţiativa şi s-a prezentat singur cuplului regal. N-a vrut să depindă de Milița. Oricum, ea avea în cap altceva. Sora ei Anastasia era pe cale să obţină divorţul pentru a se mărita cu Marele Duce Nikolai. Ţarina a fost scandalizată, dar n-a ostracizat cuplul pentru că cei doi îi erau prieteni. Încă îndurerată din cauza dizgraţiei în care căzuse, Milița şi-a dat seama că Rasputin, departe de a fi propria ei descoperire, era deja un favorit admirat la Palatul Aleksander; şi, ceea ce i se părea şi mai greu de acceptat, ea, Milița, nu mai era cea mai bună prietenă a Ţarinei. Poziţia i-a fost uzurpată de o femeie mai tânără, Anna Vîrubova.

Milița era furioasă şi îl suspecta pe Rasputin că a îndepărtat-o pe Ţarină de ea. Rasputin a făcut una dintre călătoriile lui acasă, însoţit de numeroase doamne din St Petersburg, şi a constatat că, odată ajuns la Pokrovskoe, întreaga suflare bisericească din Tobolsk i-a ieşit în întâmpinare.

Au pus întrebări (nu pentru prima dată), au luat declarații de la martori şi în general au făcut caz de faptul că el fusese membru al sectei Hlist, ai cărei adepți erau vinovați de păcate trupeşti, adulter şi orgii sexuale cu diferite femei. Olga Lohtina, care încă nu îşi părăsise familia ca să umble în picioarele goale, în rochie albă cu panglicuțe, a dedus că trebuia să existe o influență malefică în spatele acestor investigații ad-hoc. A conchis că duşmanul secret era Milița şi s-a întors la Țarskoe Selo, unde s-a asigurat că Țarul va îngropa pentru totdeauna dovezile incriminatorii de îndată ce vor ajunge la el.

Începând cu anul 1907, Milița, Anastasia şi Marele Duce Nikolai s-au plasat „în afara grupului", în timp ce Rasputin şi Anna Vîrubova făceau parte din el.

Vîrubova era o tânără nemăritată care, atunci când a devenit prietena apropiată a Țarinei, se numea Anna Taneev. Tatăl ei era un demnitar de la Curte, iar ea a gravitat în preajma cercului intim – Iusupov şi-a amintit că o detesta pe vremea când era la şcoală. În 1907, când s-a măritat, apăruseră deja bârfe despre o legătură lesbiană între ea şi Țarină. Soțul ei, o nulitate care avea o moşie mare, i-a oferit doar un nume şi statut marital; după câțiva ani au divorțat. L-a acuzat de impotență şi sadism, şi se pare că într-adevăr mariajul n-a fost niciodată consumat. El s-a însurat din nou, destul de repede, a fost perfect fericit cu noua lui soție şi a trăit liniştit la moşia de la țară. Vîrubova şi Țarina, oricum, au dat naştere bârfelor cum că împart patul.[38]

Una dintre cele mai complicate urmări ale poveştii lui Rasputin este relația dintre Țar şi Țarină. Aparent era exagerat de drăgăstoasă, totuşi îşi domina partenerul. De obicei aceasta se repercutează nefavorabil asupra cuplului. Credințele lor religioase i-au împiedicat probabil să recunoască faptul că au probleme maritale, chiar unul față de celălalt. De-a lungul anilor se pare că au găsit un *modus vivendi.*

Din păcate, nimeni nu credea acest lucru. În 1909, părintele Ioann a murit şi familia regală şi-a luat un alt sfătuitor religios. Deşi nu era calificat ca preot, Rasputin i-a luat efectiv locul. Din 1910 se vorbea adesea despre el, şi nu în termeni măgulitori.

Lumea îl considera un aventurier care îşi consolida statutul. Rasputin se plângea că Țarina abia dacă îi plătea ceva, în plus aştepta ca el să fie la dispoziția ei. Locuia în condiții modeste în St Petersburg – de fapt, în apartamentul altora – şi se pare că primea de la Țarină doar câteva ruble şi unele cămăşi de mătase brodate de mână. Dar el disprețuia banii şi dădea cu

generozitate din puținul pe care îl avea; probabil hainele frumoase şi prietenii importanți valorau mai mult.

Oricum, banii erau trimişi acasă, aşa că ceilalți admiratori trebuie să fi contribuit şi ei cu ceva. În Pokrovskoe s-au construit două case cu etaj, confortabile, pentru a fi puse la dispoziția doamnelor din capitală care îl vizitau. Acum, că se apropia de patruzeci de ani şi că trei dintre copiii lui care trăiau în Pokrovskoe se făcuseră mari, Rasputin trebuie să fi recunoscut că profețiile şi vindecările puteau foarte bine să-i asigure traiul.

Şi-a făcut noi prieteni, printre care se numărau episcopul Hermogen de Tobolsk şi celebrul predicator Iliodor. Acesta din urmă l-a prezentat pe Rasputin unei mulțimi de noi admiratori şi, drept mulțumire, Rasputin l-a invitat la Pokrovskoe. Acolo i-a arătat scrisorile pe care le-a primit de la Țarină şi de la fetele ei; şi tot de acolo, în 1910, Iliodor a furat una sau două din aceste scrisori.

Foarte şocante, mai ales după 1910, erau poveştile tot mai frecvente despre faptul că Rasputin le ducea pe doamnele din St Petersburg la baia publică. Recunoştea deschis acest lucru şi se justifica prin aceea că Țarina era în cunoştință de cauză. „Nu m-am dus numai cu o persoană ... şi eram însoțit“, i-a spus el editorului său, Sazonov.[39] A insistat că era bine ca aceste femei să renunțe la mândria lor însoțind un țăran la baia comunală; mândria reprezenta un păcat. Era celebru pentru promiscuitatea în care trăia. Doi ani mai târziu, agenții de supraveghere ai Ohranei au observat că Rasputin şi doamna Sazonov mergeau împreună la baia comunală.

La sfârşitul lui 1910, prietenii lui Rasputin au avut altă idee. Episcopul Feofan, episcopul Hermogen şi, mulțumită lor, întregul Sinod voiau să-l țină pe Rasputin sub control. Vicleanul Iliodor continua să fie prietenos cu Rasputin. În ziare apăreau articole despre Rasputin, niciunul dintre ele nefiind măgulitor pentru el sau pentru Țar şi Țarină. Cuplul imperial nu şi-a dat niciodată seama cât de mult contează opinia publică. Stolîpin, prim-ministru şi ministru de Interne, considera că Rasputin era un ticălos; dar Rasputin funcționa ca un paratrăsnet, canalizând furia spre adevărata țintă.

În 1909, Rasputin şi Stolîpin s-au aflat pentru scurtă vreme de aceeaşi parte a baricadei. Ca într-o repetiție pregătitoare pentru 1914, sârbii ortodocşi din Balcani le-au cerut ruşilor să-i apere de austro-ungari. Sinodul ortodox a solicitat ca Țarul să trimită trupe menite să-i apere pe sârbi; la fel au procedat Marele Duce Nikolai şi prințesa din Muntenegru; li s-au alăturat toți tinerii ofițeri care s-au simțit umiliți când Rusia a pierdut războiul cu

Japonia. Numai Stolîpin a atras atenția asupra faptului că germanii vor ataca dacă Țarul încearcă să apere Serbia şi că Rusia nu era pregătită să facă față. Aşa că Serbia a fost ocupată şi Rusia umilită, dar amenințarea cu războiul, după cum se ştie, s-a menținut. Nu datorită lui Stolîpin sau chiar mai vârstnicului om de stat, contele Witte, a stat Țarul deoparte, ci pentru că l-a sfătuit Rasputin.

Țarina

... i-a fost recunoscătoare lui Rasputin şi fericită că propriile ei dorințe concordau cu recomandările Părintelui Grigori şi ale cerului.[40]

Aceasta era cheia influenței lui. Pierre Gilliard, preceptorul Țareviciului, care îl vedea des pe Rasputin şi care lua parte la întâlnirile de familie încă din 1904, scria în memoriile sale:

Fire vicleană, înzestrată cu perspicacitate, Rasputin era foarte precaut atunci când dădea sfaturi în probleme de politică. Avea întotdeauna grijă să se informeze în legătură cu ce se petrecea la Curte şi în privința sentimentelor personale ale Țarului şi ale soției sale. De regulă, profețiile lui confirmau dorințele secrete ale Țarinei. De fapt, era aproape imposibil să te îndoieşti că în realitate ea îl inspira pe „inspirat", dar cum dorințele ei erau interpretate de Rasputin, ele păreau să echivaleze în ochii ei cu o revelație.[41]

Stolîpin, ca toți ceilalți, îl blama mai degrabă pe Rasputin decât pe Țarină pentru deciziile adoptate, mai ales pentru aceea de a pune în fruntea Sinodului pe unul din adepții lui Rasputin, numit Sabler. Nu-l putea suferi pentru asocierea lui cu aripa de dreapta a lui Iliodor. Reiese din notele lui că Rasputin şi Witte au devenit încet-încet prieteni, iar contele Witte râvnea postul de prim-ministru al lui Stolîpin, în timp ce acesta din urmă pierdea susținerea Țarului pentru politica lui reformistă.

A început să-şi facă publice resentimentele. Astfel, a refuzat să cenzureze articolele din presă care îl condamnau pe Rasputin. În calitatea lui de ministru de Interne, ordonase Ohranei să strângă dovezi în legătură cu comportamentul lui Rasputin, despre care el ştia că este nepotrivit pentru o persoană angajată ca sfătuitor imperial. Rasputin trebuie să fi avut nenumărați copoi pe urma lui, pentru că Alexandra a aflat în scurt timp despre

operațiunea Ohranei şi i-a cerut soțului său să o interzică. Stolîpin n-a fost în stare să raporteze mai nimic Țarului despre

> *...viața privată a lui Rasputin, despre o serie de beții şi uneori legături sexuale scandaloase şi, mai recent, despre relațiile cu antreprenori dubioşi şi pariori care încercau să-i folosească influența în favoarea lor.*

Aceasta este o descriere anonimă din raportul lui Stolîpin din cartea despre Nicolae al II-lea, publicată în 1917. Semnificația ei constă în aceea că plasează bețiile şi actele de corupție mult mai devreme de 1910 sau 1911, în timp ce alți autori – bizuindu-se pe depozițiile prietenilor lui Rasputin în fața Comisiei Extraordinare din 1917 – spun că bețiile şi corupția au apărut mai târziu. Observatorii cu idei preconcepute erau şi mai intoleranți. Printre aceştia se afla şi Vladimir Nikolaievici Kokovțov.

> *Am funcționat unsprezece ani în Administrația Centrală a Închisorilor... şi am văzut toate închisorile pline de ocnaşi, şi... printre vagabonzii siberieni cu străməşi necunoscuți erau o mulțime de Rasputini. Oameni care, în timp ce-şi fac semnul crucii, te pot lua de gât şi sugruma cu zâmbetul pe față.*[42]

La scurt timp după declarațiile lui Stolîpin, Rasputin a fost sfătuit să facă un pas înapoi, drept care s-a decis să plece în pelerinaj la Ierusalim.

A stat departe patru luni, întorcându-se în vara lui 1911 şi publicând o succintă lucrare consacrată călătoriilor lui. Aceasta a fost dictată de el şi pusă pe hârtie de Lohtina. Rasputin învățase să citească şi să scrie, dar nu foarte bine. Lohtina a făcut lizibile divagațiile lui şi a păstrat pasajele inspirate.

În toamnă s-a dus la Kiev, unde Țarul şi Țarina participau la inaugurarea lucrărilor noii Dume regionale. Stolîpin trebuia şi el să fie acolo, pentru că, datorită zelului său reformator, fusese instalat în cele din urmă un guvern regional.

Potrivit mărturiei unui politician de extremă dreapta, numit Hvostov (un oponent înfocat al progresistului Stolîpin), se pare că Rasputin a fost implicat în asasinarea lui Stolîpin la Kiev. Cu zece zile înainte de ceremoniile de la Kiev, Rasputin a călătorit la Nijni Novgorod ca să-i facă lui Hvostov o vizită inopinată. Hvostov nu-l mai întâlnise niciodată înainte şi, când Rasputin i-a oferit slujba lui Stolîpin, ca ministru de Interne, omul şi-a pierdut

minţile. A replicat că funcţia era deja ocupată. „Ah, a spus Rasputin, dar Stolîpin la fel de bine, ar putea să renunţe la ea“. Hvostov a făcut câteva remarci glumeţe şi a privit prin el.

... a plecat furios. Nu l-am invitat să ia masa şi am refuzat să-l prezint familiei mele, chiar dacă mi-a cerut-o.[43]

Zece zile mai târziu, Stolîpin a fost împuşcat la opera din Kiev. Asasinul a avertizat Ohrana locală cu o noapte înainte în legătură cu timpul şi locul unde va fi împuşcat, totuşi lui Stolîpin i s-a permis să se ducă la operă.

Încă de la început s-a avansat ideea că Rasputin era implicat în asasinat. Episcopul Hermogen şi chiar Iliodor au considerat că depăşise măsura. În 16 decembrie 1911 (o dată care s-a dovedit fatală cinci ani mai târziu), l-au păcălit şi l-au determinat pe Rasputin să viziteze mănăstirea Iaroslav. Acolo, în faţa unei curţi alcătuite din clerici care au înscenat o parodie de proces, a fost judecat, găsit vinovat şi bătut zdravăn de o adunătură de oameni sfinţi înainte de a fi ameninţat cu vârful sabiei, pocnit în cap cu un crucifix şi alungat. Hermogen nu s-a oprit aici şi a declarat în faţa Sinodului că Rasputin a făcut parte din secta Hlist şi, în particular, l-a acuzat de adulter cu Ţarina. Cum se ştie, lucrurile s-au oprit aici, iar Hermogen şi Iliodor au fost trimişi în exil. Sfidători, cei doi au refuzat să plece şi s-au ascuns în St Petersburg, scriind articole de protest în ziare. Chiar şi acum, Iliodor ţinea cu dinţii de prada lui secretă: scrisorile furate. Între timp, Makarov, noul ministru de Interne care l-a înlocuit pe Stolîpin, a ordonat Ohranei, în ianuarie 1912, să-l supravegheze. Intenţiona să aştepte momentul potrivit şi să nu sufle un cuvânt despre descoperirea sa decât în clipa în care va avea proba necesară. Ţarul a fost de acord ca Rasputin să fie supravegheat, dar numai pentru a putea fi protejat; şi mai târziu, evenimentele au demonstrat că avea cu adevărat nevoie de protecţie.

În 1912, agenţii Ohranei îl supravegheau pe Rasputin în timp ce venea şi pleca de la baia comunală cu prostituate şi cu adepţii lui. De asemenea, îi monitorizau vizitele pe care le făcea în casa de pe Moika a Golovinei (Munia Golovina se număra printre susţinătorii lui încă din 1908). Munia l-a prezentat pe Rasputin lui Iusupov, în salonul ei personal, în 1909, înainte ca tânărul playboy să plece la Oxford. Printre adepţii lui Rasputin se aflau acolo şi: Zinaida Manshtedt – una dintre iubitele lui, dacă mărturiile din declaraţiile doicilor copiilor Ţarului puteau fi crezute –, şi Lili Dehn, o bine-cunoscută actriţă şi prietenă apropiată a Ţarinei. Mai multe zile la rând

a fost văzută în compania lui şi Akilina Laptinskaia, una dintre doicile care locuia acolo de mai mulţi ani; prin 1903, ea a lucrat la mănăstirea Verkoturie.

Rasputin îşi petrecea ziua în compania acestor femei, alergând prin tot oraşul cu birja sau cu trăsura, şi, când rămânea singur, lua cu el o prostituată şi o ducea la baia comunală sau, foarte rar, undeva într-o cameră. Aceste episoade, chiar dacă sunt puse sub semnul întrebării, se justificau prin afirmaţia lui că trebuia să se lase ispitit şi să reziste, ca o condiţie a propriei mântuiri. Dacă avea legături cu ele, şi numeroase femei au mărturisit că au întreţinut relaţii intime cu el (cu sau fără consimţământul lor), cert este că nu s-a auzit ca vreuna să fi rămas însărcinată.

Uneori se vedea cu Badmaiev. Badmaiev era un asiatic din stepa Estului îndepărtat care prepara şi vindea cu amănuntul remedii pe bază de plante. A fost protejatul lui Alexandru al III-lea, tatăl Ţarului. În mare parte remediile lui erau prescrise ca să mărească potenţa, dar adesea vindea şi pilule pentru fericire: decocturi preparate probabil pe bază de opium, care îi făceau pe oameni calmi, visători şi iraţionali. Badmaiev se număra printre prietenii lui Rasputin, dar era şi un apropiat al lui Hermogen şi al altor clerici. Îl cultiva pe Rasputin cu speranţa deşartă că într-o bună zi va fi numit furnizor de ierburi incluse în cura Ţareviciului. Hermogen şi Iliodor erau încă urmăriţi de poliţie, dar Makarov ştia că scrisorile furate există şi că reprezentau arma folosită de Iliodor pentru a-l şantaja pe Ţar. A ordonat Ohranei să le caute şi agenţii acesteia le-au găsit. Păreau a fi (şi mai târziu acest lucru a fost confirmat şi de Alexandra) complet nevinovate:

> *Mult-iubitul meu, n-o să-l uit niciodată pe învăţător, salvator şi instructor. Mă simt vrednică de plâns fără tine. Sufletul meu este lipsit de sprijinul pe care îl avea când tu, învăţătorul meu, erai lângă mine. Îţi sărutam mâinile şi îmi odihneam capul pe umerii tăi binecuvântaţi. Mă simţeam în al nouălea cer. Mai ales voiam să adorm, să dorm de-a pururi pe umărul tău, în îmbrăţişarea ta. Sunt fericită când îţi simt prezenţa aproape de mine. Unde eşti, unde ai plecat? ... Întoarce-te curând. Te aştept şi tânjesc după tine. Am nevoie de binecuvântarea ta sfântă. A ta, în veci iubitoare, Mama.*[44]

Ca şi alţii înaintea lui, Makarov credea că Ţarul ar fi fost şocat dacă ar fi citit asemenea cuvinte şi ar fi ordonat ca Rasputin să fie alungat de la Curte. Însă se înşela. Rasputin a părăsit St Petersburg pentru un timp, dar numai din cauză că prezenţa lui era stânjenitoare; Ţarul nu era deloc supărat (spre deosebire de nefericitul Makarov).

Un contemporan relatează disperat în jurnalul său:

Țarul a depășit orice măsură și Țarina declară că numai grație rugăciunilor lui Rasputin Țarul și fiul lor sunt în viață și sănătoși; și asta în secolul douăzeci![45]

Țarul era suspicios în privința Dumei. A fost destul de binevoitor acceptând existența ei, dar acum ea stătea între el și „popor". Era întruchipată în persoana înaltă și grasă a președintelui Dumei, Rodzeanko. Din spatele lui pândeau tot felul de liberali. Îl detesta în special pe Gucikev fiindcă îl disprețuia pe Rasputin. Nicolae le-a cerut lui Rodzeanko și Dumei să-și vadă de treburile lor. Prietenia familiei lui cu Rasputin era pur și simplu o problemă personală. Se simțea profund ofensat; acești oameni păreau să-i conteste autocrația.

După douăsprezece luni, Rasputin s-a întors în St Petersburg cu poziția consolidată, pentru că se pare că realizase o vindecare miraculoasă.

Cu trecerea timpului, Țarul și Țarina au ajuns să se bizuie pe el în privința vindecării bolii fiului lor. Avea întotdeauna grijă să nu le înșele așteptările. Vorbea cu băiatul și se ruga cu el, se odihnea cu el și, în general, prezența lui era atât de liniștitoare, încât determina oprirea sângerării interne. În 1912, a avut loc o vindecare ce nu a putut fi explicată științific, deoarece Rasputin se afla la o distanță de 1000 de mile de pacientul său când a avut loc evenimentul. Familia regală petrecea o mare parte din vară în Crimeea, dar acum, pentru că venea toamna, se afla la cabana de vânătoare din Polonia, unde Țareviciul a avut un accident minor. Oricare alt copil s-ar fi ales cu o vânătaie urâtă. Chirurgii au alergat în Polonia de la St Petersburg, dar au dat înapoi; în zona inghinală se formase o mare tumoare, amenințând să se infecteze, dar ei nu îndrăzneau să-l opereze fiindcă băiatul ar fi sângerat cu siguranță până ar fi murit.

Rasputin stătea la Pokrovskoe toată vara. Djunkovski, șeful Ohranei, îl supraveghea discret. Rasputin a primit o telegramă. S-a rugat. S-a rugat atât de intens, încât fața îi devenise „cenușie și era acoperită de sudoare".[46] A trimis la rândul lui o telegramă; doctorii n-au mai fost nevoiți să chinuie băiatul, care și-a revenit.

Nimeni n-a putut să-și explice acest lucru, dar asta a fost realitatea. După această întâmplare, Țarina nu i-a mai permis niciodată lui Rasputin să plece atât de departe. Rasputin s-a întors imediat în St Petersburg, mult mai în siguranță decât înainte. Și-a adus cele două fete la oraș ca să le

asigure o educație. Nu le rămăseseră mulți bani, pentru că Țarina nu părea să-şi dea seama că el şi familia lui au nevoie de bani ca să trăiască, dar el a închiriat un apartament nu departe de elegantul Chei Englezesc. Bea puțin vin, numai rareori depăşea măsura. Şi-a impus singur restricții şi în materie de hrană, mâncând numai legume şi peşte, şi renunțând la zahăr. Akilina Laptinskaia şi tânăra Katia Peteorkina aveau grijă de casă.

Vechile vizite la Țarskoe Selo au reînceput. Poziția lui n-a fost niciodată mai sigură. Deşi era mulțumit, se comporta ca un om care are copoii pe urmele sale. Fiindcă nu excela la capitolul organizare, în câteva luni a adoptat ceea ce noi numim acum „un stil de viață haotic". Stătea treaz toată noaptea şi se culca târziu, iar când era treaz îi primea pe petiționari şi admiratori, îşi vizita prietenii şi pălăvrăgea. În general, întâlnirile aveau ca scop afacerile, favorurile şi banii, iar pe parcursul vizitelor obişnuia să bea unul după altul câteva pahare de Madeira. Rasputin mergea la baia comunală zilnic, de obicei însoțit de o prostituată pe care o culegea de pe undeva, şi rareori era treaz. Îi plăcea vinul dulce şi muzica țigănească, şi ar fi dansat cu frenezie în fiecare noapte dacă ar fi avut ocazia. Viața de noapte din capitală era plină de distracții ca acelea oferite la Villa Rhode sau la restaurantul de la Astoria, unde „marmura scărilor, vesela de cristal, covoarele groase şi plantele decorative confereau localului o strălucire pe care nu o întâlneau în niciunul din celelalte hoteluri din Petrograd [*sic*]".[47] Rasputin era văzut adesea acolo; şi, mulți ani mai târziu, şeful chelnerilor de la Villa Rhode îşi amintea dezgustătoarele lui maniere la masă.[48] După o seară petrecută la un club de noapte sau la restaurant, pleca împreună cu însoțitorii săi de-a lungul Nevei, spre Insule, spre sălbăticie, țigani... şi şampanie.

Țiganii erau faimoşi; lumea se dădea în vânt după cântecele lor. Bruce Lockhart se stabilise în Moscova şi, în primele zile ale şederii lui aici, în 1912, gazdele care l-au invitat la un bal spectaculos au organizat o mică petrecere la Streilna, un club de noapte aflat departe de centrul oraşului, ca să-i asculte pe țigani.

> *Muzica țigănească este, de fapt, mai periculoasă decât opiumul, sau femeile, sau băutura, şi chiar dacă şampania este un adjuvant esențial pentru plăcere, aceste cântece de dor şi de jale sunt aproape irezistibile pentru rasele slavă şi celtică. Îi fac pe oameni să-şi piardă stăpânirea de sine, conducându-i uneori chiar la crimă. Şi mâine, dacă aş avea milioane şi dorința de a-i risipi, nu există loc de distracție în New York, Paris, Berlin sau Londra, sau oriunde în lume, care m-ar atrage mai mult decât o seară petrecută la țigani ...*[49]

Diplomatul britanic descrie fără să vrea o pasiune comună, fiindcă Rasputin, pe care îl disprețuia, era tot atât de robit de muzica țigănească precum era el însuși.

În ce privește favorurile, Rasputin era în situația de a le putea oferi din plin. Iusupov, căruia nu i se poate acorda credit în asemenea probleme, scria că a văzut un cufăr plin cu pachețele învelite în ziar în apartamentul din strada Gorohovaia, în 1916.

„Sigur nu erau bani?“ am întrebat.

„Sigur că erau – nimic altceva decât bancnote; le-am primit astăzi“, a răspuns fără ezitare.

„Cine ți le-a dat?“

„Tot felul de oameni. Mai adineauri am aranjat o afacere şi, drept mulțumire, au făcut o donație Bisericii“.[50]

Părea destul de plauzibil. Câtă vreme Rasputin i-a dominat pe Țar şi pe Țarină, el s-a aflat în fruntea Sinodului şi, mai târziu, într-o poziție-cheie din guvern, iar banii, cu siguranță, treceau din mână în mână. Bruce Lockhart a văzut numai rezultatul:

Din când în când... am întâlnit semnele fiarei în casa lui Celnokov, unde primarul mi-a arătat un bilețel în care i se cerea să plaseze o anume persoană într-un post sigur şi confortabil în Consiliul Orăşenesc. Nota era semnată cu o mâzgălitură de analfabet „GR“ – Grigori Rasputin. Cererile erau returnate invariabil de inflexibilul Celnokov.[51]

Rasputin nu stabilea neapărat un contact direct cu solicitanții. Nu îl interesau banii, avea deja destui ca să facă tot ce voia şi să-i ajute şi pe alții dacă dorea. Încă de la începutul anului 1914, amanta lui de cursă lungă, Akilina Laptinskaia, care a fost cândva soră la mănăstirea Verhoturie, funcționa ca „secretară“ personală şi îi punea la dispoziție banii lichizi dați ca stimulent de cei care doreau favoruri. Prietenul lui Filipov, bancher şi editor, mărturisea în fața Comisiei Extraordinare în 1917:

Laptinskaia era o persoană de o inteligență extraordinară, mânată doar de mercantilism; mulți oameni îi ofereau anumite sume de bani când veneau la Rasputin. Şi Rasputin a dat-o afară după un timp... suspectând-o că furase sume de ordinul miilor.[52]

Trebuia să existe o portiță de scăpare. Rasputin însuşi trebuia să fie foarte atent, pentru că erau mulți cei care îl urmăreau; Rodzeanko şi majoritatea celor din Ohrana încercau să-l prindă pe picior greşit, iar Djunkovski, şeful Poliției de pe lângă ministrul de Interne, a angajat pe ascuns o echipă de supraveghere de la Ohrana. Țarul se aştepta ca Ohrana să-l păzească pe Rasputin tot timpul din cauza numeroaselor atentate la viața lui.

Astfel, în 1913, Iliodor, excomunicat de Biserica Ortodoxă şi trăind sub numele lui adevărat de Serghei Trufanov, a pus la cale un complot. Câteva prostituate trebuiau să-l seducă pe Rasputin şi să-l castreze. Complotul a eşuat, pentru că Rasputin a fost avertizat în prealabil, dar Trufanov nu a renunțat.[53] Ştia că în primăvara lui 1914 Rasputin era la Ialta, în Crimeea, pentru a-i sfătui pe „țari". Oricine ştia lucrul acesta – lumea vindea poze cu el postat în fața hotelului. Vîrubova îl vizita constant (stătea la familia regală, în palatul de vară de la Livadia) şi se lăuda în fața funcționarilor hotelului cu legătura ei cu cuplul imperial. În cele din urmă, Rasputin a devenit un fel de atracție turistică, aşa că Nicolae l-a determinat să plece. Şi-a luat nevasta şi fetele, care vizitau St Petersburg, şi a plecat cu ele acasă, la Pokrovskoe. Şi Iliodor ştia acest lucru. Una dintre femeile care a fost implicată în complotul castrării era Hiona Gusieva, „cîndva o prostituată foarte frumoasă, acum desfigurată de sifilis".[54]

În 28 iunie 1914, arhiducele Ferdinand şi soția lui au fost împuşcați la Sarajevo, iar Rasputin s-a trezit, la Pokrovskoe, față în față cu Gusieva deghizată în cerşetoare

> *... care i-a cerut bani. În timp ce el băga mâna în buzunar, ea a scos un cuțit şi l-a înjunghiat în stomac, a ridicat lama spre coaste şi l-a rănit grav. În momentul în care a ridicat cuțitul pentru a doua lovitură, Rasputin şi-a adunat puterile pentru a o lovi cu bastonul, în vreme ce o gloată furioasă a înhățat-o, lăsându-l pe stareț leşinat*[55].

Cel mai apropiat doctor era la distanță de şase ore de mers, dar a venit cât de repede a putut şi l-a dus pe Rasputin, încă şase ore de drum plin de hârtoape, la spitalul din Tiumen. Datorită constituției lui robuste, a supraviețuit, cu toate că a rămas în spital până la sfârşitul lui august 1914, anul în care Rusia a declarat război. Probabil că Țarul ar fi şovăit sau n-ar fi fost de acord cu intrarea țării în război dacă Rasputin ar fi fost prin preajmă ca să-l sfătuiască. Aşa că Rasputin a trimis o telegramă – firește, plină de profeții. Spunea că dacă Rusia intră în război, autocrația ar fi terminată şi

s-ar înregistra mari pierderi de vieți omenești. Avea dreptate în ambele privințe, dar apelul lui era emoțional lipsit de contraargumente: apărarea resurselor şi onoarea Rusiei care ar fi ieşit întărită dacă Țarul nu şi-ar ține promisiunea. Marele Duce Nikolai a înțeles foarte bine aceste idei şi s-a dus la palat ca să le prezinte cu convingere. Exista un curent de opinie în favoarea războiului. La început a fost un val de susținere pentru luptă şi monarhie. Această stare de spirit n-a supraviețuit însă Tannenberg-ului.

Întors în St Petersburg – denumit Petrograd la începutul ostilităților din august 1914 –, Rasputin închiriază un alt apartament. Akilina Laptinskaia găsise pe strada Gorohovaia un apartament destul de confortabil pentru ca el să poată locui împreună cu fetele şi Katia, servitoarea, şi să-l folosească pentru întâlniri.

După atentat, Rasputin a început să bea mai mult. Înainte bea un strop de Madeira sau de şampanie. Acum s-a întors la votcă şi era vizibil beat toată ziua, nu numai după chefurile nocturne. Probabil că votca alina durerea şi îi alunga temerile provocate de iminența unui alt atentat. Curând a ajuns un bețiv notoriu. Era cu atât mai scandalos cu cât prohibiția era în floare, ca măsură restrictivă adoptată în timp de război. Pentru cei care îşi puteau permite, alcoolul ilicit costa mai scump. Cluburile de noapte au ajuns să servească votca în căni de ceai.

Alcoolul era un viciu costisitor, şi Țarina nu excela prin generozitate în materie de bani. De multă vreme Rasputin se împăcase cu ideea că Akilina lua mită. Curând şi-a făcut doi prieteni în persoana lui Rubinstein, bancherul care îi administra afacerile, şi a lui Aron Simanovici, care lucra ca secretar, paznic şi portar.

Toți observatorii au căzut de acord că Rasputin era în stare să se trezească extraordinar de repede din beție dacă voia. Anii de post şi autoflagelare l-au ajutat să-şi dezvolte capacitatea de autocontrol şi acum, dacă era chemat pe neaşteptate la Țarskoe Selo după ce băuse, era în stare să se controleze şi să pară coerent.

Deşi Țarina era mai dependentă ca oricând de *stareț*, Nicolae manifesta unele rezerve. În pofida tuturor prezicerilor lui Rasputin, mulțimea l-a întâmpint cu ovații pe Împărat când războiul a fost declarat, în 1914, şi lui îi plăcea să fie adulat. De asemenea, probabil că se săturase de intrigile Vîrubovei, ale Alexandrei şi ale lui Rasputin. Aşa cum se putea prevedea că se va întâmpla în acest cerc restrâns, s-a produs un mic cataclism: Vîrubova şi Alexandra s-au certat, în timp ce Rasputin a rămas prieten cu

amândouă. Vîrubova şi-a recăpătat statutul de cea mai bună prietenă după rănile căpătate în accidentul de tren care i-au atras simpatia lui Nicolae şi a Alexandrei. Rasputin a readus-o la viaţă de pe patul de moarte, în prezenţa cuplului imperial. Aceasta l-a determinat pe însuşi Nicolae să fie mai blând cu el – ceea ce a fost un noroc, dar Rasputin a reuşit să cadă din nou în dizgraţie. Incidentul a avut loc la Moscova. Bruce Lockhart a venit la Rasputin în fatidica seară din prima jumătate a lui 1915:

Într-o seară de vară am fost la Yar, cel mai luxos stabiliment de noapte din Moscova, cu nişte invitaţi englezi. Pe când asistam la spectacolul de music-hall în sala principală, un scandal teribil a izbucnit într-unul din separeurile alăturate. Ţipete ascuţite de femei, înjurături, pahare sparte şi zgomot de uşi trântite se amestecau într-un haos de nedescris. Patronul a trimis după un poliţist care este întotdeauna la datorie într-un asemenea local. Dar tărăboiul şi scandalul au continuat. Mai mulţi chelneri şi poliţişti veneau şi plecau, scărpinându-se în cap şi sfătuindu-se. Cauza scandalului era Rasputin – beat şi libidinos, şi nici patronul, nici poliţia nu îndrăzneau să-l dea afară. Poliţistul a telefonat la inspectorul diviziei sale, inspectorul a telefonat prefectului. Prefectul i-a telefonat lui Djunkovski, care s-a adresat ministrului adjunct de la Interne şi şefului poliţiei. Djunkovski, care era fost general şi om de mare caracter, a dat ordin ca Rasputin – la urma urmei doar un cetăţean obişnuit, nici măcar preot – să fie arestat cu forţa. Cum tulburase liniştea publică vreme de două ore, a fost târât spre cel mai apropiat post de poliţie în timp ce mârâia că o să se răzbune. A fost eliberat a doua zi dimineaţa în urma instrucţiunilor primite de la cel mai înalt nivel. A plecat în aceeaşi zi din St Petersburg şi, în douăzeci şi patru de ore, Djunkovski a fost destituit din funcţie.[56]

S-a spus că Rasputin a bătut o femeie şi că s-a auto-denunţat. Ţarul nu asculta însă astfel de poveşti. La scurt timp după aceea, Samarin, un loial şi onest om angajat de Biserică, a fost destituit la porunca lui Rasputin; murmurele de protest creşteau ameninţător.

Rasputin era considerat de aproape oricine în Moscova ca o ilustrare elocventă a incompetenţei Ţarului. „Jos cu autocraţia!" strigau liberalii. Dar chiar şi printre reacţionari erau oameni care spuneau: „Dacă autocraţia trebuie să înflorească, daţi-ne un bun *autocrat."*[57]

Cu alte cuvinte, toată lumea voia schimbarea, dar aceasta nu s-a produs. Sfătuit de soția lui și de Rasputin, Țarul l-a înlăturat pe Marele Duce Nikolai din funcția de Comandant Suprem al Armatelor ruse și, odată cu plecarea lui Nikolai, disperarea s-a accentuat. Și mai multe comploturi s-au țesut în jurul *starețului*, și împotriva antisemitismului, pentru că Simanovici (care între timp fusese botezat) și Rubinstein erau prietenii lui.

Din acest moment, Țarina a început să țină un jurnal despre viața conjugală cu soțul ei, în care îl cita foarte des pe „Prietenul Nostru" și părerile lui. Pentru mulți alții, Rasputin era considerat un geniu al răului într-un triumvirat, ceilalți doi fiind piloni reprezentați de Țarină și Vîrubova. Între timp, România a intrat în război, în august 1916, și despre Rasputin s-a presupus că a fugit din țară.

6

PE MARGINEA PRĂPASTIEI

În 1916, aproape de mijlocul verii, strădania lui Sir Buchanan de a menține Rusia în război devenea tot mai anevoioasă. Infrastructura Rusiei era mai subdezvoltată ca oricând, iar pierderile de oameni, armament şi echipamente erau dezastruoase. La mijlocul lui 1916, Rusia a cerut treisprezece milioane.[1] Ajutorul urma să vină de la Aliați dacă Rusia rămânea în luptă.

În mod tradițional, marile proiecte al Rusiei erau finanțate de Londra, dar finanțiştii britanici nu erau acum în situația de a oferi ajutor, aşa că banii trebuiau luați din America, cu care britanicii aveau contacte curente. Aşa că, în prima săptămână din iunie 1916, la câteva luni după prima audiență la Țar („Am fost convocat de un servitor în livrea de agent din secolul 18, cu o pălărie turtită împodobită cu pene de struț"), Albert Stopford a tranşat afacerea. Nota în jurnalul său:

Luni 5 iunie

Am plecat la ambasadă ca să vorbesc cu Excelența Sa despre împrumutul american oferit ruşilor de National City Bank, care era posibil să nu se mai acorde. Fără ezitare, Excelența Sa şi-a exprimat acordul. Reprezentanții băncii care au venit de la New York i-au cerut să vorbească cu Sazonov. Problema era de competența lui Bark, ministrul de Finanțe.

M-am întors la hotel ca să discut cu bancherii, care au vrut să ştie dacă ambasadorul îi poate primi înainte să vorbească cu Sazonov. I-am scris imediat şi am dus scrisoarea personal.

Joi 6 iunie

L-am întâlnit pe ambasador pe chei. M-a oprit şi l-am informat că m-am întâlnit cu bancherii, iar el a fost de acord cu tot ce au spus. Mi-a zis că i-a prezentat situaţia lui Sazonov, care a plecat în noaptea aceea la Stavka. La hotel am luat masa, pe terasă, cu americanii, care după aceea s-au dus în apartamentele lor ca să joace bridge.[2]

Sazonov, ca ministru de Externe, era obişnuit cu englezii, pentru că Ţarul nu prea părea dispus să ţină seama de sfaturile Aliaţilor; considera că britanicii erau mult prea insistenţi. Sir George „s-a aventurat să-i sugereze" să renunţe la lucrurile care nu-i plac şi care întotdeauna l-au plictisit şi să lase Duma să ia mai multe decizii în privinţa miniştrilor pe care îi are în subordine. Ambasadorul francez a fost chiar nepoliticos. Amândoi îşi dădeau seama cât de nepotrivită era Rusia ca aliat şi, în particular, recunoşteau că o asemenea situaţie apare inevitabil într-un sistem politic defectuos, care pune o responsabilitate atât de mare pe umerii unei singure persoane – care poate, ca în acest caz, să se dovedească incapabilă să ducă sarcina la bun sfârşit şi care le nesocotea sfaturile, preferând să-şi asculte nevasta.

Cum războiul de pe frontul de Est mergea din rău în mai rău, grija guvernului britanic în legătură cu un posibil eşec rusesc era din ce în ce mai mare. Un astfel de eşec ar fi fost fatal pentru frontul de Vest, pentru că le-ar fi lăsat nemţilor libertatea de acţiune şi le-ar fi permis să-şi canalizeze întreaga forţă armată spre Vest, în loc să fie nevoiţi să lupte pe două fronturi. Secretarul de Stat britanic pentru Război, lordul Kitchener, care era şi el conştient de acest pericol iminent, i-a cerut prim-ministrului Asquith aprobarea pentru o iniţiativă urgentă sub forma unei misiuni speciale în Rusia. Asquith şi-a dat consimţământul şi a fost de acord că Kitchener era omul cel mai potrivit să conducă o astfel de misiune, pentru că, din punctul lui de vedere, lordul era singurul britanic capabil să-l facă pe Ţar să-l asculte. Mai mult decât atât, pe Kitchener l-au interesat întotdeauna problemele ruseşti şi, prin urmare, prevăzuse de mult consecinţele colapsului rusesc. Era convins că Rusia înclina să nu ţină seama de interesele britanice, şi a spus acest lucru în Cabinet în mai multe împrejurări, în timpul primăverii lui 1916, avertizând asupra acelor forţe din Rusia care încearcă să determine încheierea unui armistiţiu cu Germania şi, ca urmare, încheierea unui tratat de pace separat. Mai mult, relaţiile lui Kitchener în cercurile militare ruseşti erau foarte bune, iar părerile şi reputaţia lui contau mult din punctul de vedere al Ţarului.

Ca rezultat al acestor demersuri diplomatice secrete, Țarul a conchis că delegația condusă de Kitchener este bine-venită. La începutul lui mai 1916 a fost deci expediată o scrisoare prin care Kitchener era invitat formal să viziteze Rusia şi să se întâlnească cu Țarul Nicolae. Cu toate că pe agenda lui Kitchener aprovizionarea cu armament figura pe primul loc, el dorea mai ales să-l convingă pe Țar de efectul destructiv pe care influența lui Rasputin o avea asupra relațiilor anglo-ruse şi să urgenteze numirea unui guvern național autentic, care să-i strângă laolaltă pe cei mai capabili şi eficienți politicieni. Deoarece aprovizionarea cu muniție era o misiune de importanță majoră, Asquith a considerat că este necesar ca Lloyd George să-l însoțească pe Kitchener. Odată restabilită ordinea în Dublin după Revoluția din Est din lunile precedente, prim-ministrul

a plecat la Dublin ca să examineze situația la fața locului. Legea marțială era încă în vigoare, şi cei trei principali ofițeri ai coroanei – lordul locotenent, lordul Wimbourne, ministru secretar al Irlandei, Mr Birrell, şi subsecretarul Sir Matthew Nathan – fuseseră consemnați la posturi.[3]

Lloyd George se referă la această situație după întoarcerea sa:

Mr Asquith m-a abordat, sugerându-mi că aş putea încerca să negociez o înțelegere cu conducătorii revoluționarilor irlandezi. Cererea venea într-un moment dificil ... Lordul Kitchener a plecat spre Rusia, via Arhanghelsk, ca să se consulte cu autoritățile militare de acolo în legătură cu o cooperare mai strânsă pe front, iar eu am aranjat să merg cu el ca să mă informez personal în legătură cu adevărul despre teribila lipsă de armament despre care auzisem şi să aflu dacă ministrul Muniților a făcut tot posibilul ca să remedieze situația. Asta era problema care, pentru moment, mă interesa mai mult decât jalnica şi murdara tragedie care depăşea sfera politicii noastre deficitare din Irlanda. Dar planurile mele au fost date peste cap de propunerea lui Mr Asquith.[4]

De fapt, Asquith a scris personal o scrisoare de mână către Lloyd George, pe adresa Downing Street 10, în 22 mai:

SECRET

Dragul meu Lloyd George,

Sper că înțelegi că trebuie să mergi în Irlanda; oricum, e o deplasare pe termen scurt. Este o unică oportunitate şi acolo nu există nimeni altcineva care să poată face mai mult pentru a găsi o soluție permanentă.

Al tău sincer,

H.H. Asquith[5]

Deşi Lloyd George a simțit că nu poate refuza cererea prim-ministrului, a opus rezistență. De fapt, această decizie i-a salvat viața, pentru că în 5 iunie HMS *Hampshire*, cu care au plecat Kitchener şi misiunea lui în Rusia, a fost aruncată în aer de o mină germană din Insulele Orkney. Kitchener şi mulți membri ai echipei sale au fost uciși (au supraviețuit numai douăsprezece persoane din echipa de 200). O lună mai târziu, în 6 iulie, după unele deliberări, Asquith l-a numit pe Lloyd George secretar de stat la Război, un post care pe timp de război era al doilea ca importanță după cel de prim-ministru.

Dacă Lloyd George şi Kitchener aveau cu siguranță puncte de vedere diferite în ceea ce priveşte viabilitatea sistemului imperial rus, ei erau în schimb de aceeaşi părere în legătură cu Rasputin. Când Lloyd George a preluat Ministerul de Război, i-a cerut prim-ministrului să constituie o altă misiune britanică în Rusia, dar timp de mai multe luni nu s-a întâmplat nimic. Fără o platformă solidă prin care Aliații să fie de acord ca el să conducă războiul, Țarul nu ar fi fost finanțat de America sau de Anglia şi în cele din urmă ar fi trebuit să semneze pacea cu Germania.

Țarul a fost lăsat pradă lui Rasputin, Vîrubovei şi Țarinei. Era slab, dar ei îl susțineau necondiționat în convingerea lui: credința mistică în dreptul lui divin de a fi Țar, la care se adăuga groaza de a abdica. Nimic nu trebuia să slăbească monarhia. Nu a uitat niciodată că bunicul lui, Alexandru al II-lea, tocmai se pregătea să facă concesii liberalilor când a fost asasinat. În schimb, tatăl lui, Alexandru al III-lea, un fervent exponent al naționalismului, ortodoxiei şi autocrației, a murit în patul lui.

Țarina îi amintea mereu soțului său să fie ferm pentru că, spunea ea, acesta era sfatul lui Rasputin. Nicolae era conştient de greşelile lui Rasputin, dar avea încredere în el aşa cum oamenii simpli cred în puterea unor amulete, speră să fie protejați de Mâna din alamă a Fatimei, sau de un medalion cu Sf. Cristofor, sau de un picior de iepure. Când ceilalți îl avertizau că apropierea lui Rasputin de Țarină ştirbea respectul public pentru cuplul

imperial, Nicolae făcea pe martirul. Se situa pe sine şi pe Ţarină deasupra lumii ignorante, fluturând stindardul adevărului sfânt, fără să ia în seamă cuvintele de batjocură. În cele din urmă, din punct de vedere psihic, nu era altceva decât un model perfect al unui *mari complaisant*.

Influenţa lui Rasputin asupra Ţarinei creştea pe măsură ce steaua Aliaţilor apunea. Ţarina îi transmitea Ţarului plângerile lui Rasputin legate de absurditatea atâtor pierderi de vieţi omeneşti. Paléologue, ambasadorul Franţei, se revolta la gândul că Alexandra ar putea lucra împotriva Aliaţilor; din punctul lui de vedere, Ţarina avea tot respectul pentru englezi. Sir George Buchanan nu era atât de sigur.

Cu toate acestea, Ţarina ţinea intermitent legătura cu fratele ei, prinţul Ernest von Hesse, în timpul războiului, şi în 1915 a fost aproape să fie considerată pasibilă de înaltă trădare când prinţul Ernest a convins pe un expatriat rus în Germania să-i transmită o scrisoare de la ea.[6]

> *17 aprilie 1915, „Alex pentru Nicky"*
> *Am primit o lungă şi preţioasă scrisoare de la Erni... E departe de a fi rezolvat dilema că cineva trebuie să găsească o punte de legătură. Aşa că a avut ideea de a trimite, în secret absolut, o persoană de încredere la Stockholm, care ar trebui să se întâlnească cu domnul trimis de tine ... Cineva urmează să fie acolo în 28... Am scris imediat o scrisoare de răspuns... şi am trimis-o domnului... ca mai bine să nu aştepte – şi asta pentru că mai este mult până când se va ajunge la pace, încă nu a venit timpul. Am vrut ca totul să fie gata înainte de întoarcerea ta fiindcă ştiu că nu va fi plăcut pentru tine.*

Nicolae nu voia să se ploconească în faţa Germaniei – a neobrăzatului unchi al Alexandrei, unchiul Willy. A trimis scrisoarea la Ministerul Afacerilor Străine. Dar în loc să confirme că Ţarul şi Ţarina sunt alături de Aliaţi, scrisoarea a întărit dubiile în legătură cu loialitatea Ţarinei faţă de aceştia. După moartea lui Kitchener, în iunie, au avut loc în sfârşit două întâlniri oficiale cu emisarii germani.

În iulie 1916, Protopopov, la acea dată preşedinte al Camerei deputaţilor din Dumă, a plecat la Stockholm în calitate de şef al delegaţiei Dumei în Suedia. În această perioadă s-a întâlnit cu un oficial de la Ambasada Germaniei, pe nume Fritz Warburg.[7] Neamţul i-a transmis lui Protopopov dorinţa Kaiserului de a încheia o pace separată cu Rusia şi a precizat termenii în care Berlinul înţelegea să încheie această pace. În timp ce noi avem numai o idee aproximativă despre condiţiile pe care Warburg i le-a expus lui

Protopopov, declarația lui că acești termeni au reprezentat o înțelegere „onorabilă şi avantajoasă“ era probabil destul de exactă. Este adevărat că prin comparație cu condițiile pe care germanii le-au pus bolşevicilor, câțiva ani mai târziu, aceasta era una dintre cele mai bune oferte pe care au primit-o ruşii vreodată.

Când Protopopov s-a întors la Petrograd, a cerut o audiență la Țar, în timpul căreia a raportat despre întâlnirea cu Warburg şi a sugerat că Rusia trebuie să poarte cu germanii discuții deschise despre tratatul de pace. Țarul a respins sugestia, susținând că şi-a dat personal cuvântul față de Aliați că Rusia nu va cere o pace unilaterală. Canalele prin care Protopopov a păstrat legăturile cu nemții au rămas totuşi deschise. Faptul că Serviciile Secrete Britanice au aflat de întâlnirea lui Protopopov de la Stockholm de la agenții lor de acolo şi l-au supravegheat după întoarcerea lui a reprezentat pentru toți o mare surpriză. Dar nici serviciile secrete, nici colegii lui din Duma nu ştiau că Protopopov menținea contact strâns şi secret cu Rasputin. Cei doi s-au întâlnit în 1915 la prietenul lor comun Piotr Badmaiev, doctor siberian şi practicant de medicină tibetană. Cunoscut de multă vreme pentru participarea lui la numeroase orgii bizare, Protopopov şi-a neglijat bolile venerice şi, în cele din urmă, s-a decis să recurgă la dubioasele remedii oferite de Badmaiev. De asemenea, avea o formă incipientă de „paralizie generală provocată de nebunie“, corespondentul de la acea dată pentru simptomele sifilisului terțiar.[8]

Mai târziu în cursul acelui an, Buchanan, fără îndoială inspirat dintr-un raport informativ, l-a întrebat pe Țar (despre a cărui loialitate față de Aliați spunea că nu poate fi pusă la îndoială)

> *... dacă este adevărat că, în discuția pe care Protopopov a avut-o cu agentul german la Stockholm, acesta din urmă a declarat că, dacă Rusia ar fi încheiat pacea, Germania s-ar fi retras din Polonia şi nu s-ar fi opus ca Rusia să invadeze Constantinopole...*

Acesta a fost unul din aspectele politice ale discuției pe care Protopopov a avut-o cu Fritz Warburg, dar a existat şi unul financiar, pentru că Warburg era consilier economic al ambasadei şi fratele mai tânăr al lui Max Warburg, bancher din Hamburg.[9] Din această familie de şapte frați mai făcea parte Paul Warburg din Khum, Loeb & Co. din New York, reformator al Federal Reserve Bank; Felix Warburg, un puternic bancher din New York al cărui socru era legendarul finanțist din New York, Jacob Schiff; şi Aby, cel mai

bătrân dintre ei, savant.[10] Raportul lui Fritz, aşa cum l-a relatat familiei, era întrucâtva nesincer:

> *În iulie 1916, Fritz a intrat în cărţile de istorie numai printr-o întâmplare. O delegaţie rusă a trecut prin Stockholm tocmai când el se întorcea acasă de la Londra, de la nişte întâlniri pe teme financiare. Contele Olusfiev i-a cerut să se întâlnească cu un neamţ care activa în sfera economică. După ce a sondat starea de spirit din Franţa şi din Anglia, s-a gândit să facă acelaşi lucru şi în cazul Germaniei. Aceasta presupunea o muncă serioasă. În timpul discuţiilor purtate la Oficiul pentru Străinătate din Berlin, Fritz a primit instrucţiuni pe care urma să le folosească pentru o astfel de abordare, iar von Lucius l-a încurajat să se întâlnească cu ruşii... Poate pentru a oferi guvernului german posibilitatea de a se apăra, lăsând impresia că nu are nicio legătură cu aceste discuţii, Fritz a pretins că aştepta la Grand Hotel pe un funcţionar mărunt din administraţie şi că a fost uimit când uşa s-a deschis şi în încăpere a apărut Aleksander Protopopov, vicepreşedintele Dumei ruse. Fritz a afirmat că discuţia legată de pacea separată între Germania şi Rusia era neoficială... Felix a avut grijă să sublinieze că era vorba de propria părere, şi nu de punctul de vedere al guvernului... [şi că pentru nemţi] singurul motiv de nemulţumire era legat de Franţa şi Anglia, nu de Rusia. A propus un schimb în care Germania ceda teritoriile baltice, iar Rusia renunţa la o parte din Polonia ocupată, schimb urmat de o dezvoltare a comerţului dintre Germania şi Rusia.*[11]

Familia Warburg se afla pe un teren şubred. Stabilită în Germania între secolele paisprezece şi şaptesprezece, membrii ei nu se grăbeau să-şi demonstreze loialitatea faţă de patrie. Nu considerau necesar fiindcă erau nişte nemţi patrioţi; Aby era refractar faţă de cultura anglo-saxonă şi Max obţinuse Crucea de Fier. Max pălea de furie când Cancelarul îi discrimina pe evrei în armata germană şi dispreţul lui faţă de această stare de fapt a fost făcut public cu numai câteva săptămâni înainte. Banca din Hamburg a finanţat construirea flotei Germaniei şi pe a flotei comerciale înainte de război. În anul precedent, Max l-a trimis pe Carl Melchior, consilierul lui cel mai apropiat, în România ca să-i convingă pe furnizorii de grâu că era preferabil ca România să rămână neutră.

Dar Felix nu putea oferi acum decât avantaje teritoriale şi Ţarul nu avea nevoie de mai mult pământ, ci de un capital generos care să încurajeze

demersurile pentru pace. Mai fusese în situația asta, în 1905; ar fi avut nevoie de bani ca să reconstruiască țara şi să reprime elementele rebele.

Evreii ruşi, în general, erau pro-germani, iar în ce priveşte pogromurile şi insultele zilnice, aşa cum scria Sir Bernard Pares într-un mesaj către Oficiul pentru Străinătate, „este dificil să-i blamezi". Propaganda germană sugera (cu o sinceritate discutabilă) că pacea cu Germania însemna eliberarea. Dar Max Warburg nu putea promite Țarului reconstruirea Rusiei. Germania suferea din cauza blocadei Aliaților, ea şi cu banca lui. Dar în acest stadiu al războiului, familia Warburg din Germania şi bancherii germani şi ruşi în general puteau *doar* să obțină bani pentru Rusia din America – şi ei ştiau că Wall Street refuza să le împrumute. Socrul lui Felix Warburg, Jacob Schiff, detesta atât de tare regimul țarist, încât s-a străduit din răsputeri să împiedice Rusia să primească bani de pe Wall Street. Pe lângă faptul că îl detesta pe Țar pentru victimizarea evreilor, Schiff a fost şi cel care a făcut rost de bani pentru finanțarea victoriei japonezilor în 1904-1905.[12] Provenind dintr-o veche familie de bancheri din Frankfurt, el nu înțelegea de ce se luptau nemții cu Aliații; iată ce consemnează biograful său:

> *Schiff a contat pe imparțialul Wilson să medieze o pace statusquo. Obiectând în legătură cu pregătirile de război din America, s-a opus exportului de muniții şi fonduri pentru beligeranți*[13].

Prin familiile Warburg şi Rothschild, el reprezenta crema evreimii. Distinsul domn în vârstă Schiff, Felix şi Paul Warburg decideau împreună cine primeşte bani americani şi cine nu. Puteau crea mari dificultăți financiare băncilor care îl sprijineau pe Țar.

Pe de altă parte, dacă Felix Warburg era în situația de a nu-i putea oferi lui Protopopov nimic din ceea ce dorea Țarul, acesta a adus în discuție sosirea banilor de la New York, bani pe care Buchanan a fost în măsură să-i promită Țarului în vara lui 1916. Era posibil ca aceştia să fi provenit de la J.P. Morgan Jr., un anglofil notoriu a cărui *Britannica Online*

> *... în timpul primilor trei ani ai celui Dintâi Război Mondial, a devenit unicul agent de achiziții în Statele Unite pentru guvernele francez şi englez, cumpărând furnituri militare şi alte stocuri de la firmele americane, în valoare de circa 3 000 000 000 $, destinate acestor țări. Pentru finanțarea cererilor de credite franco-britanice în Statele Unite, a mobilizat circa 2000 de bănci pentru a subscrie un total de peste*

1 500 000 000 $ în depozitele Aliaților. După sfârşitul războiului, firmele lui au oferit împrumuturi mai mari de 10 000 000 000 $ pentru munca de reconstrucție a Europei[14].

Americanii erau în situația de a pune condiții. Se puteau lăsa convinşi de argumentul lui Buchanan, adesea formulat, că *în urma înlăturării lui Rasputin*, Țarul ar ceda puterea Dumei progresiste, pro-Aliați.

Pe lângă demersurile făcute de Protopopov şi reacția ulterioară a lui Nicolae, există şi o probă care ne face să credem că Berlinul avea în vedere şi alte opțiuni în legătură cu termenii de negociere a păcii cu Rusia. La zece ani după evenimentele din 1916, Aleksei Raivid, consulul sovietic la Berlin, a avut una din întâlnirile lui întâmplătoare cu baronul von Hochen Esten în care a fost abordat subiectul Rasputin. Baronul, un specialist în probleme ruseşti, angajat la Ambasada ungară, i-a spus lui Raivid că, în vara lui 1916, el şi mulți alții au fost trimişi la Petrograd. Scopul misiunii sale era să stabilească contacte cu anumite elemente de la Curtea rusă care vehiculau ideea unei păci separate cu Germania. Raivid a înregistrat în jurnalul său un raport cu privire la ceea ce i-a spus von Hochen Esten în ziua aceea:

El afirma că legăturile dintre cele două Curți nu s-au întrerupt niciodată în timpul războiului şi au fost menținute neoficial de diferite elemente apropiate Curților. Scopul propus al misiunii era să obțină avantaje din situația creată în Rusia şi să avertizeze persoanele influente de la Curtea Rusiei că Rusia putea fi salvată de o revoluție inevitabilă numai prin ieşirea din războiul cu Germania şi prin câteva reforme sociale. Era însărcinat, dacă acest lucru se dovedea necesar, să coopereze şi cu alte persoane pentru pregătirea unei lovituri de stat în urma căreia Nicolae al II-lea să fie înlăturat de la putere. La sosirea lui, a intrat în legătură cu trei persoane care, împreună cu Țarina, lucrau pentru realizarea unui tratat de pace separat: Sturmer; Beletki, directorul Departamentului de Poliție; şi unul dintre capii Sinodului, Vasili Mihailovici Skvorțov. Grupul, în colaborare cu alți agenți germani, încerca să-l convingă pe Rasputin că el împreună cu Țarina ar trebui să conducă mişcarea pentru pacea cu Germania. Deoarece Nicolae, care s-a opus ideii de a semna un tratat de pace separat cu Germania (el îşi explica poziția prin faptul că în calitate de nobil nu poate să-şi încalce promisiunea făcută Aliaților), trebuia să fie convins să abdice de la tron pe 6 decembrie (ziua lui onomastică), în favoarea moştenitorului Aleksei. Urma apoi ca Alexandra, în calitate de regentă, să încheie tratatul de pace separat,

pentru că nici ea, nici Țareviciul nu făcuseră o astfel de promisiune Aliaților. Conform acestui plan, regenta ar fi urmat să publice un manifest în care se specifica cum că circumstanțele sociale dificile din Rusia impuneau semnarea tratatului de pace, ceea ce atrăgea după sine implementarea unui program de reforme în țară. Acest manifest făcea promisiunea că „se va da pământ poporului". Von Hochen Esten pretinde că Rasputin a fost printre cei care au elaborat proiectul manifestului şi că era în favoarea ideii de pace separată şi aproba în totalitate sloganul care promitea pământ poporului.[15]

Jurnalul lui Raivid, care reprezintă numai un mic fragment din probele ce susțin ideea unui astfel de complot, a fost luat în serios de David Lloyd George, pe biroul căruia se adunaseră rapoarte informative cu privire la iminența unei catastrofe.

7

JOCURI DE RĂZBOI

Luna august a anului 1916 a adus şi veşti bune, şi veşti rele. Vestea bună era că România declarase în cele din urmă război Germaniei, iar cea rea că România era atât de prost pregătită, încât ţara putea fi imediat invadată, cel puţin pe la sud de Carpaţi, iar Rusia şi Aliaţii trebuiau să-i acorde asistenţă militară. Experţii Aliaţilor recomandau distrugerea resurselor care, altfel, le-ar fi permis nemţilor să se desfăşoare de-a lungul României spre Marea Neagră şi să se instaleze acolo. Ofiţerul de la Serviciile Secrete Britanice, a cărui echipă urma trupele în retragere, arzând rezervele de grâu şi distrugând fabricile, câmpurile de floarea-soarelui şi cele de petrol, era căpitanul John Dymoke Scale.

Scale, care avea cam 1,80 m, treizeci şi patru de ani şi era fost ofiţer în armata indiană, îşi lăsase soţia şi copiii mici în Anglia. Era de ascendenţă pur britanică, fiul unui jurist din Merthyr[1], educat la Repton şi antrenat ca ofiţer de armată la Sandhurst. A învăţat rusa înainte de război, în perioada în care a ocupat un post în Rusia. A luptat pe frontul de Vest în 1914, când s-a ales cu o rană gravă provocată de un şrapnel. A fost detaşat în Franţa în vara lui 1916 şi, tot în acea vară, a însoţit un grup din parlamentul rus care vizita Anglia, din care făcea parte şi Protopopov, şeful delegaţiei. Miliukov şi Şingarev, care erau liderii opoziţiei, reprezentau diferite opinii.

Odată cu intrarea României în război în august 1916, Scale a fost detaşat la biroul SIS din Petrograd. Avea deja legături foarte strînse în societatea din Petrograd, nu numai datorită contactelor lui cu parlamentarii, dar şi pentru că îl cunoştea pe Robert Wilton, corespondentul la Petrograd al lui *Times*, care însoţise o parte din jurnaliştii ruşi în Anglia cu câteva săptămâni înainte de propria călătorie cu membrii Dumei. Din grupul lui Wilton făcea parte şi Vladimir D. Nabokov, comandantul cadeţilor. Scale îl cunoştea pe fratele acestuia, diplomatul Konstantin D. Nabokov, care, din 1912, era consul-general al Rusiei la Calcutta; la acea dată lucra la Ambasada imperială a Rusiei din Anglia.[2] Konstantin Nabokov coresponda cu Scale şi,

neîndoielnic, îl informa în legătură cu opiniile curente, ca şi cu „bârfele... despre orgiile diavoleşti ale lui Rasputin şi despre pierderea prestigiului monarhiei ca urmare a influenţei dezastruoase a acestui isteric şi vicios nemernic, considerat un sfânt şi un făptuitor de miracole".[3]

Scale a sosit în Rusia pe 31 august, via Finlanda, şi a tras direct la Hotel Astoria, în Petrograd, unde erau încartiruiţi cei mai mulţi angajaţi ai Misiunii Serviciilor Secrete Britanice.

> *Astoria era o clădire cu cinci etaje, prevăzută cu o sală de mese rotundă, cu o cupolă de sticlă colorată, ale cărei geamuri multicolore, care dădeau spre camerele din interior, păreau... nemţeşti... Fusese rechiziţionat de guvern... şi acum era hotel „oficial", deschis numai pentru diplomaţi, ofiţeri şi funcţionari... Multă lume locuia acolo pe timp nedeterminat, în pofida regulii potrivit căreia diplomaţii şi funcţionarii puterilor aliate nu aveau dreptul să stea la hotel mai mult de un anumit număr de zile. De la cinci şi până târziu în noapte, saloanele erau un caleidoscop de mişcare şi culoare. Cazaci, ofiţeri din Corpul de Gardă, ofiţeri din marină, de fapt bărbaţi în toate uniformele ruseşti imaginabile (majoritatea civililor în Rusia purtau uniformă) şedeau la masă sau în picioare, în grupuri, sporovăind despre sexul slab. Adesea, femei foarte frumoase se aflau şi ele acolo, împodobite cu haine şi bijuterii splendide. Ici şi colo, în mulţime, puteau fi văzuţi ofiţeri în uniforma uneia sau alteia dintre puterile aliate. Misiunea militară română abia sosise şi era în centrul atenţiei. În hotel domnea buna dispoziţie. De fapt, cu greu s-ar fi putut distinge ce se vorbea în grupul militarilor, atât de mare era zarva convorbirilor şi râsetelor. Astoria era un loc plin de viaţă şi lipsit de griji (dar şi un loc ideal pentru agenţii duşmanului!).*[4]

A început să lucreze pentru Misiunea Secretă Britanică. Îi revenea sarcina să facă schimb de informaţii cu conducerea ofiţerilor ruşi şi englezi asupra mişcărilor trupelor germane. Telegrame cifrate soseau de la Londra, explicând care dintre unităţile germane erau operaţionale în Franţa; trebuiau să le descifreze şi să le compare cu informaţiile ruseşti despre fronturile din Rusia şi România. Se ajungea la nesfârşite neînţelegeri, certuri şi frustrări („... acest Regiment de rezervă 21 s-a stabilit acum că aparţine noii Divizii 216, deşi era cunoscut ca aparţinând Diviziei de rezervă 36...")[5] provocate de şiretenia nemţilor, delăsarea ruşilor şi uneori, din punctul de vedere al lui Scale, de tendinţa Londrei de a credita mai degrabă spionajul francez din Moscova decât pe cel britanic.

În „jocul“ lui, Scale s-a plasat mai mult de partea lui Alley decât de cea a lui Hoare. Acesta din urmă acționa în primul rând ca om de birou. Alley şi Scale se cunoşteau încă din 1912, când Scale s-a calificat, în Rusia, ca interpret de primă mână. Auzise totul despre bârfele care circulau în legătură cu Rasputin din relatările lui Alley, Rayner şi Felix Iusupov,[6] cu care, de asemenea, făcuse cunoştință prin intermediul lui Alley pe când se afla în Rusia la primul post. Nu putem decât să ne imaginăm măsura în care acest soldat din armata indiană şi veteran al tranşeelor s-a folosit de Iusupov şi de bizarele lui relații sociale. Poate la acea vreme nimic nu-l mai surprindea. Iusupov şi Pavlovici erau extraordinar de originali; Iusupov descindea din hoardele tătare care au cotropit cândva sudul Rusiei, şi se spune că era unul din membrii familiei care, în materie de bogăție, ocupa locul al doilea în Rusia. Iusupov scria despre copilăria lui:

> *Călătoream destul de rar peste graniță, dar uneori părinții mei ne luau pe mine şi pe fratele meu într-un tur al nenumăratelor lor moşii care erau răspândite în întreaga Rusie; unele se aflau la o distanță atât de mare încât nu am ajuns niciodată acolo. Una dintre moşiile noastre era în Caucaz şi se întindea pe o sută douăzeci şi cinci de mile de-a lungul Mării Caspice; era atât de mult petrol încât pământul părea înmuiat în el, şi țăranii îl foloseau ca să-şi ungă roțile carelor.*
>
> *Pentru aceste călătorii lungi, vagonul nostru personal era ataşat la tren… [în acesta] se intra printr-un vestibul, care, vara, se transforma într-un fel de verandă, unde se afla o colivie; cântecele păsărilor acopereau zgomotul monoton al trenului. Sufrageria... era căptuşită cu lambriuri din lemn de mahon, scaunele erau îmbrăcate în piele verde şi perdelele de la geamuri erau din mătase galbenă. Urmau apoi dormitorul părinților, camera mea şi a fratelui meu, ambele decorate cu creton vesel, şi baia. Lângă încăperile noastre se aflau câteva compartimente rezervate prietenilor. Personalul care ne servea, întotdeauna foarte numeros, ocupa compartimentele de lângă bucătărie, la celălalt capăt al vagonului. Mai exista un vagon staționat la granița ruso-germană pentru călătoriile noastre în străinătate, dar nu l-am folosit niciodată.*
>
> *În toate călătoriile eram însoțiți de multă lume, fără de care tata nu putea trăi...*[7]

Felix Iusupov urma să moştenească palate şi moşii în şaptesprezece provincii ale Rusiei. Multe erau în St Petersburg şi mai ales la Moscova şi în împrejurimi, şi mai puține în Crimeea. Relatarea lui despre multe din palatele sale era expediată în câteva rânduri (despre palatul din Moika 94) –„casa a

fost un cadou de la Ecaterina cea Mare pentru stră-străbunica mea, Prințesa Tatiana“. În toate palatele puteau fi admirate lucrările celor mai desăvârșiți sculptori, pictori, creatori de mobilă din Rusia şi Europa, adunate de-a lungul a sute de ani. Unele, ca Palatul Iusupov, aveau mai mult de o sală de bal, o galerie de pictură şi o serie de camere de recepție opulente; existau camere de biliard şi biblioteci, camere pentru bone şi budoare, piscine şi saune, camere de muzică şi camere secrete. În sfârşit, două palate aveau sală de teatru în mărime naturală; cea din Palatul Iusupov era remarcabilă. Şaliapin, Chopin şi Liszt au dat concerte acolo, iar Alexander Blok şi-a citit versurile. La moşiile de la țară existau acri întregi de sere, fântâni de marmură, râuri şi lacuri. „La Moscova, ca şi la St Petersburg, părinții mei țineau casă deschisă.“ Prințesa Zinaida avea camera de odihnă ticsită cu boluri cu pietre prețioase. Soțul ei, a cărui imaginație secătuise, i-a oferit odată, ca dar de ziua ei, un munte.

Felix a fost un copil antipatic, sălbatic şi foarte răsfățat. Detesta să se plictisească, dar când părinții lui nu dădeau baluri şi recepții, apartamentele de gală din casele somptuoase din oraş erau închise, iar copiii erau nevoiți să se mulțumească cu anostele camere obişnuite. Plictiseala a fost în cele din urmă alungată când Nikolai, fratele mai mare al lui Felix, l-a introdus în cercurile boemiene din St Petersburg, unde a cunoscut-o pe viitoarea lui iubită, Polia. Felix era pasionat de mobilă, design interior şi haine – haine de damă în special, aşa că a profitat de prietenia cu Polia ca să se îmbrace cu hainele ei. El, Nikolai şi Polia au vizitat, în secret şi deghizați, localurile de noapte din St. Petersburg, cu Felix deghizat într-o frumoasă fată. Ulterior, în pofida protestelor lui ipocrite, greu a mai fost admis ca elev.

„Frumoasa fată“ avea mare succes, astfel că, într-o noapte anume, s-au dus la teatru. Iusupov a observat că a stârnit interesul unui domn în vârstă şi, când s-au aprins luminile, l-a recunoscut pe regele Edward al VII-lea. Un ofițer din suită l-a oprit pe Nikolai în foaier, în pauză, şi l-a întrebat cum se numeşte „tânăra drăguță pe care o însoțeşte“.

> *Am început să duc o viață dublă: ziua eram elev şi noaptea o doamnă elegantă. Polia [sic] se îmbrăca foarte bine şi toate hainele ei îmi veneau perfect... Mergeam prin* café-concerts *şi cunoşteam majoritatea şlagărelor la modă pe care eram în stare să le cânt cu voce de soprană. Lui Nikolai i-a venit ideea să valorifice acest talent, obținând pentru mine un angajament la „Acvarium“, la data aceea cel mai elegant* café-concert *din St Petersburg.*[8]

A dat audiția într-un „taior gri, cu vulpe roşie şi pălărie mare“, în calitate de tânără cântăreață care interpretează ultimele şlagăre din Paris, şi a fost angajat pe loc. Au comandat toalete şi pălării noi. Şi-a făcut apariția, i s-au cerut trei bisuri chiar din prima noapte şi a fost, firește, sărbătorita tuturor. Pentru o săptămână. Apoi,

... în a şaptea seară am văzut câțiva prieteni ai mamei holbându-se la mine prin binoclu. M-au recunoscut după asemănarea cu mama, dar şi după bijuteriile pe care le purtam.[9]

S-a iscat un mare scandal, dar acest gen de bucluc era numai începutul. Scandalul îi însoțea pe Felix şi pe fratele lui oriunde se duceau. Nu aveau nimic special de făcut, niciun rost – Nikolai, în cele din urmă, ar fi moştenit moşiile, dar pentru Felix nu exista un viitor cert; cu siguranță nu dorea să intre în armată. Călătoreau mult, cel mai adesea la Paris, unde Nikolai s-a îndrăgostit de o faimoasă curtezană, iar el şi fratele lui au învățat să fumeze opium şi să evite raidurile poliției. S-au lăsat purtați de vârtejul plăcerilor câțiva ani, dar totul s-a sfârşit în lacrimi. În 1908, Nikolai s-a îndrăgostit fără speranță de o fată care urma să se căsătorească. Şi, deşi pînă la urmă s-a căsătorit, cei doi au continuat relația. Soțul a aflat şi l-a provocat pe Nikolai la duel. Preaiubitul frate mai mare al lui Felix a fost împuşcat mortal.

Familia i-a deplâns dispariția. Prințesa Zinaida nu şi-a revenit niciodată. Prințul Iusupov s-a orientat spre religie şi acte de filantropie. Cu acel *savoir-vivre* care îl caracteriza, s-a deghizat la o petrecere într-unul dintre acei dezgustători cerşetori care îşi petrec noaptea în canalele din St Petersburg, unde oamenii străzii şi alcoolicii, disperații şi bolnavii îşi caută adăpost. Era un tânăr săritor şi această experiență a reprezentat o tristă revelație. După asta a început să-i ajute pe oamenii aflați în suferință. Era inspirat şi de Elizaveta Feodorovna care, de la asasinarea Marelui Duce Serghei, se orientase spre Biserica Ortodoxă.

Şi prințul Iusupov a început să aibă preocupări spirituale. Aceasta a determinat-o pe Munia Golovina să i-l prezinte pe Rasputin, în 1909, dar tânărul nu a fost impresionat.

L-am examinat îndelung şi m-au frapat ochii lui: erau uluitor de respingători. Nu numai că nu se citea nicio urmă de rafinament spiritual pe fața lui, dar chipul lui amintea de un satir viclean şi lasciv... Zâmbetul lui era libidinos şi, în plus, crud, viclean şi senzual. Aveai senzația că ceva nespus de supărător se ascundea sub o mască de ipocrizie şi fățărnicie.[10]

Spiritualitatea şi generozitatea lui Felix faţă de sărăcime riscând să-l abată de la drumul său, părinţii au continuat să-şi facă griji pentru el. După moartea fratelui său, el urma să moştenească averea familiei Iusupov, iar acum îşi propunea ca atunci când va intra în posesia ei să împartă o bună parte din ea. Părinţii şi-au dat seama că nu exista alt remediu pentru exagerata lui *largesse* decât o nevastă bună, şi probabil au fost foarte uşuraţi când, împotriva protestelor lor, a plecat la Oxford pentru trei ani de plăceri, urmaţi de mai multe luni de desfrâu în Londra. O fotografie din 1910 îl înfăţişează pe Felix în costum cu găitane şi pălărie, amintind de un *boier* spilcuit din secolul al XVI-lea, cu zâmbetul fin subliniat de ruj şi fard.

Adevărata problemă a apărut atunci când s-a întors şi când Felix Iusupov i s-a alăturat lui Dmitri Pavlovici. Se cunoşteau încă din copilărie. Mama lui Dmitri murise când el era mic, iar tatăl lui, Marele Duce Paul Aleksandrovici, se recăsătorise, cu doamna Pistolkors, care avea şi ea doi copii. O asemenea căsătorie morganatică l-a descurajat probabil, aşa că tatăl lui Dmitri a decis să plece în exil. Dmitri Pavlovici şi sora lui au rămas în Rusia, unde au fost crescuţi de unchiul şi mătuşa lor, Marele Duce Serghei Aleksandrovici şi soţia lui, Elizaveta Feodorovna, sora mai mare a Ţarinei. Marele Duce Serghei era homosexual şi nu a avut copii; în 1905 a fost împuşcat mortal de un asasin. În pofida trecutului său zbuciumat, Dmitri a intrat în armată.

În 1913, după trei ani de şedere în Anglia, prinţul Felix Iusupov avea douăzeci de ani, era sofisticat, cosmopolit şi prea puţin pregătit pentru însurătoare. La întoarcere

> *... am aflat de marea ispravă a Marelui Duce Dmitri Pavlovici, care tocmai intrase în Garda Călare. Împăratul şi Împărăteasa îl iubeau amândoi şi îl tratau ca pe propriul lor fiu; locuia la Palatul Aleksander şi îl însoţea pe Ţar peste tot. Îşi petrecea tot timpul liber cu mine; îl vedeam aproape în fiecare zi şi făceam împreună drumuri lungi şi plimbări.*
>
> *Dmitri era extrem de atrăgător: înalt, elegant, rasat, cu ochi adânci gânditori care aminteau de portretele strămoşilor lui... Aproape în fiecare noapte luam o maşină şi mergeam în St Petersburg ca să ne distrăm în restaurante şi cluburi de noapte şi la ţigani. Invitam artişti şi muzicanţi să supeze cu noi, într-o cameră aparte; bine-cunoscuta balerină Anna Pavlova a fost adesea invitata noastră. Aceste seri minunate zburau ca un vis şi niciodată nu plecam acasă înainte să se crape de ziuă.*[11]

Ţarul şi Ţarina au fost dezamăgiţi că Dmitri s-a lăsat acaparat de farmecul lui Felix, pentru că erau „la curent cu zvonurile scandaloase despre modul meu de viaţă“. Dmitri a fost consemnat la Ţarskoe Selo, în vreme ce Felix era supravegheat de agenţii Ohranei. În cele din urmă, Dmitri a părăsit Palatul Aleksander şi, aşa cum făceau tinerii, s-a mutat într-unul dintre palatele sale – Palatul Serghei de pe Neva. Elizaveta Feodorovna, mama surogat, la data aceea aflată la mănăstire, i l-a făcut cadou. „M-a rugat să-l ajut să-şi redecoreze noua casă“, a explicat simplu Felix în cartea lui. Asta îl ţinea ocupat pe moştenitorul averii Iusupov, dar prinţesa Zinaida îşi dădea seama că modul de viaţă al preaiubitului ei fiu nu mai putea continua aşa. I-a găsit o nevastă. Îl cunoştea bine pe Felix şi a prevăzut că numai o fată tânără, frumoasă, subţire şi elegantă, care să-i semene foarte mult, ar putea fi soluţia. La începutul lui 1914, spre disperarea Ţarului şi a Ţarinei, Felix Iusupov s-a însurat cu nepoata lor, prinţesa Irina, fiica Marelui Duce Aleksander Mihailovici şi a Marii Ducese Xenia. În 1915 se naşte primul şi unicul lor copil, o fiică. Cei doi se adoră, dar Irina era departe de a-şi face iluzii în legătură cu sexualitatea soţului ei.

La sfârşitul lui 1915 a intrat în Corpul Pajilor, Gărzile de Tineret, pentru un an de instrucţie. În pofida atitudinii lui antimilitariste, era conştient că făcea ce trebuia; după cum admitea el însuşi, totul se datora faptului că nu avea viaţă socială, în vreme ce toţi cei pe care îi cunoştea purtau uniformă.

În toamna lui 1916 era pregătit pentru examenul final. Antrenamentul militar nu fusese prea dur şi era dornic să plece – Dmitri Pavlovici fiind încartiruit la Stavka, alături de Ţar. Irina şi copilul au rămas în călduroasa Crimee, în timp ce Iusupov supraveghea lucrările la noua lor locuinţă în Palatul Iusupov. Câteva camere din palat au fost amenajate pentru el personal, ca un fel de *pied-ŕ-terre* al unui burlac, urmând să fie folosite atunci când ceilalţi membri ai familiei erau plecaţi din oraş.

La mii de mile distanţă, în New York City, fostul prieten intim al lui Rasputin, episcopul Iliodor, a ieşit din nou la suprafaţă pentru a se arunca în mijlocul unei furtuni cu urmări pe termen lung. Evenimetele au fost declanşate la o zi sau două de la sosirea lui în 18 iunie, moment când l-a întâlnit pe H.J. Wigham, preşedintele revistei *Metropolitan*, în biroul lui din Manhattan. În timpul întâlnirii, s-au înţeles ca Iliodor să fie intervievat de un jurnalist care vorbea limba rusă, pe nume Tobenkin (Iliodor nu vorbea englezeşte), care lucra pentru revista *Metropolitan.* Interviul trebuia să aibă ca subiect o serie de noi descoperiri care, în principal, erau legate de Rasputin, Ţarină şi de acţiunile ce urmau să ducă la încheierea tratatului de pace dintre Rusia şi Germania. Sursa poveştii, după Iliodor, o reprezentau scrisorile,

documentele şi informaţiile pe care le adusese cu el din Rusia. Interviul urma să fie transpus într-o serie de cinci articole, semnate de Iliodor. S-a căzut de acord ca acesta să primească la sfârşit o sumă totală de 5 000 $, pe 1 august 1916.

Interviul urma să apară la începutul lui septembrie, primul articol fiind intitulat „Rasputin: Diavolul Sfânt al Rusiei". Scos din ediţia pe septembrie şi reprogramat să apară în noiembrie, articolul a fost considerat „cea mai importantă relatare a revistei din anul acela!" Câteva zile mai târziu, Iliodor a primit doi vizitatori neaşteptaţi în casa lui din Bronx – arhiepiscopul Evdokin şi un anume Mihail Ustinov, consulul general al Rusiei. I-au spus că au citit în revista *Metropolitan* că urma să scrie câteva articole despre Rasputin şi Ţarină. L-au îndemnat să sisteze publicarea lor şi i-au oferit 25 000 $ dacă este de acord să nu le mai tipărească nicăieri. În caz contrar, i-au spus ei în termeni foarte clari, consulatul rus îşi poate folosi influenţa ca să împiedice publicarea.

La Petrograd se desfăşura o activitate febrilă în spatele scenei, pentru că Ţarina şi-a îndemnat soţul, la sugestia lui Rasputin, să-l numească pe Protopopov în influenta funcţie de ministru de Interne. Pe 7 septembrie, Ţarina scria:

> *Iubirea mea ... Grigori te imploră să-l numeşti pe Protopopov [ca ministru de Interne]. Cred în înţelepciunea şi sfaturile Prietenului Nostru... Dragostea lui pentru tine şi pentru Rusia este neţărmurită şi Dumnezeu ni l-a trimis ca să vină în ajutorul tău şi să te sfătuiască.*

Din răspunsul lui de a doua zi este clar că Ţarul avea unele dubii în privinţa numirii unui om atât de schimbător cum era Protopopov, spunând că „trebuie să se mai gândească... să fie cu mare băgare de seamă cînd este vorba de o poziţie atât de importantă".[12]

În pofida dubiilor, Nicolae n-a rezistat prea mult şi, la 18 septembrie, spre uimirea tuturor, s-a anunţat numirea lui Protopopov ca ministru de Interne. David Lloyd George i-a explicat cât se poate de clar prim-ministrului Asquith într-un memo „confidenţial" că:

> *influenţa germanofililor a stat la baza ultimelor schimbări recente. Prietenii noştri au dispărut unul câte unul şi acum nu există nimeni care să aibă o oarecare autoritate în birocraţia rusă şi despre care să se poată spune că vrea binele acestei ţări.*[13]

În Petrograd, Ţarina şi Rasputin se felicitau pentru numirea lui Protopopov. În aceeaşi zi în care s-a făcut numirea, Alexandra trimitea Ţarului prima dintr-o serie de telegrame, implorându-l să oprească ultima ofensivă pe care, la început, părea că vrea s-o întreprindă. Consecvent cu sine, şi-a schimbat repede gândul, supunându-se presiunii consilierilor militari de la Stavka. Cu aceeaşi grabă, Alexandra a expediat o altă misivă în 24 septembrie, spunându-i ezitantului ei soţ că „Prietenul Nostru este foarte derutat... zice că dacă tu ai fi fost inspirat de la început să dai acest ordin, şi Dumnezeu l-ar fi binecuvântat". Nicolae n-a revenit asupra ordinului, aşa că Alexandra a replicat prompt: „Oh, ordonă-i încă o dată lui Brusilov – opreşte masacrul inutil... Generalii noştri nu pun preţ pe vieţi – şi ăsta este un păcat... cruţă aceste vieţi".[14]

Pe de altă parte, peste Atlantic, proprietarii revistei *Metropolitan* au anunţat sistarea articolelor lui Iliodor din 3 octombrie. A fost o decizie pe care ziariştii nu au luat-o cu uşurinţă, mai ales că ediţia din noiembrie era deja pregătită pentru tipar. Tipografii nu fuseseră instruiţi să scoată efectiv articolul. Din punct de vedere practic, nu se mai putea revizui decât coperta, care prezenta o ilustraţie color cu sinistrul Rasputin alături de Ţarină. Cititorii erau lăsaţi să-şi bată capul cu conţinutul articolului, evident atât de iritant încât determinase implicarea autorităţilor ruse.

Vălul a fost în fine ridicat când şefii revistei au fost convocaţi să apară în faţa Curţii Supreme din New York, în 2 noiembrie, ca pârâţi în acţiunea intentată de furiosul Iliodor. El a spus în faţa Curţii că, de fapt, „a fost prieten intim şi confesor al lui Rasputin" şi că relatarea lui despre influenţa lui Rasputin asupra Ţarinei fusese interzisă de guvernul rus.

A pretins că Rasputin

> *este excesiv pro-german şi are suficientă influenţă asupra Ţarinei pentru a o folosi împotriva Aliaţilor... este acum amestecat într-o conspiraţie care îşi propune să încheie o pace separată, guvernul rus cerând un împrumut de trei milioane de ruble de la guvernul englez. În cazul în care banii nu vor veni, există riscul ca pacea separată să fie semnată în iarna asta.*[15]

Deşi cauza nu se judecase, revista a ajuns la un consens cu Curtea. Indiferent dacă Iliodor s-a lăsat călăuzit de teama şi ura lui pentru Rasputin sau dacă i-a fost oferită o sumă importantă de bani pentru povestea lui,

ambele situații rămân deschise oricărei ipoteze. Cert este că povestea a fost luată în serios de agenția SIS din New York, condusă de Sir William Wiseman. Mai știm că unul dintre ofițerii lui Wiseman, căpitanul Norman Thwaites, a făcut câteva rapoarte pentru C, la Londra, și către Misiunea Serviciului Secret Britanic din Petrograd în legătură cu afirmațiile lui Iliodor. Suntem îndreptățiți să credem că aceste rapoarte nu erau simple reluări la mâna a doua ale informațiilor pe care Thwaites le-a adunat din rețeaua lui de surse. După ce cazul a fost clasat, Iliodor a declarat pentru *New York Times* că:

> *Înainte ca articolul meu să fie suprimat, am fost solicitat de un agent al guvernului britanic căruia i-am spus câte ceva despre actele pe care le dețineam în legătură cu Rasputin*[16].

Dovezi mult mai complete provin din documentele șefului oficiului, Sir William Wiseman, care atestă nu numai că SIS din New York a avut contact direct cu Iliodor, dar, mai târziu, și-a propus chiar să-l trimită înapoi în Rusia cu o misiune de propagandă.[17]

Fără îndoială, se ajunsese atât de departe într-un punct critic, încât britanicii erau îngrijorați. Pentru Lloyd George, proiectul de pace aranjat între Rusia și Germania ar fi putut avea consecințe înspăimântătoare pentru Anglia și Franța pe frontul de Vest.

> *Asemenea știri ca acelea care ne-au parvenit în timpul toamnei lui 1916 din Rusia demonstrau cât de catastrofală ar fi fost abandonarea misiunii. Toate semnele indicau o prăbușire a eforturilor militare ale Rusiei și încheierea unei păci separate cu Germania. Regele Suediei (care avea simpatii pro-germane) i-a atras atenția ambasadorului englez de la Stockholm, după ce a auzit noutățile, că s-ar putea face pace între Germania și Rusia cel mult în două luni! Sir George Buchanan... a menționat într-o scrisoare personală către lordul Charles Beresford, din 17 octombrie, importanța zvonurilor despre o pace separată pe care Stürmer o negase oficial, și a raportat despre intensificarea sentimentelor pro-germane în cercurile oficiale.*[18]

În scrisoarea sa, Sir George i-a identificat pe Stürmer (la data aceea, lucrător la Oficiul pentru Străinătate), Protopopov și Rasputin ca fiind liderii germanofililor. Suspiciunile lui Lloyd George erau confirmate de un alt raport informativ aflat pe biroul lui.

SECRET

INFORMAȚII DE LA O SURSĂ DE ÎNCREDERE

În diferite cercuri din Elveția se vorbeşte despre o presupusă discuție privată între Germania şi Rusia. Este imposibil de dovedit, dar se spune că această discuție a avut loc între Prințesa moştenitoare şi Împărăteasa Rusiei şi Rataieff [sic], şeful Poliției Secrete ruse, în Elveția, ca intermediară. Ultimul discurs al lui Bethmann Hollweg pare să confirme această presupunere. Tonul lui este curtenitor față de Rusia şi asigurările că Germania nu vrea să se amestece în politica internă a Rusiei, precum şi completa absență a unei declarații privitoare la Polonia indică faptul că Germania voia ca această problemă să rămână deschisă în perspectiva unei înțelegeri cu Rusia. Vehemența lui Bethmann împotriva Angliei şi presupusa dorință a acesteia de a se folosi de Aliați pentru a-şi atinge propriile interese întăresc convingerea că, dacă aceste discuții au existat cu adevărat, ele trebuie să fi avut o bază profund antibritanică. Cuvintele lui Bethmann „nu ne vom amesteca" par să contrasteze cu temerile exprimate întotdeauna de partea reacționară din Rusia cum că Aliații au intenția să se amestece[19].

Lloyd George nu a fost singurul care a intuit iminența unei catastrofe. Multă lume din Rusia a încercat să-l determine pe Nicolae să-l trimită pe Rasputin în exil. Mama Țarului, împărăteasa văduvă Maria Feodorovna, fusese mai demult înlăturată de la palat şi plecase din Petrograd, stabilindu-se la Kiev. Rareori îi vedea pe soți sau pe nepoți. „În doisprezece ani am vizitat-o pe Maria Feodorovna poate de trei ori, împreună cu [Țarina] Alexandra Feodorovna", mărturisea mai târziu Vîrubova.[20] Dar, în octombrie 1916, împărăteasa văduvă a făcut o călătorie specială ca să-şi avertizeze fiul, aproape în aceiaşi termeni folosiți şi de Sir George Buchanan, că dăunătoarea influență a „sfătuitorului" soției sale punea în pericol monarhia. Țarul nu a luat nicio măsură.

8

CU CĂRȚILE PE MASĂ

S-a vorbit mult despre uciderea lui Rasputin şi, în linii mari, doar asta s-a făcut: s-a vorbit. *Mujicul* părea atât de bine păzit încât, practic, n-ar fi fost posibil acest lucru. Cel mai probabil era să fie asasinat de ofițerii aristocrați, pentru că ei disprețuiau tot ceea ce reprezenta el şi nu ar fi avut nicio remuşcare să ucidă un asemenea insolent.

Cândva, în toamna lui 1916, un complot bine pus la punct pentru uciderea lui Rasputin a început să capete contur în mintea unora.

Criminalul trebuie să fie o persoană din preajma lui, dar a cărui prezență să nu stârnească bănuiala lui Rasputin sau a susținătorilor lui.

Persoana respectivă trebuie să aibă un alibi perfect.

Este necesar ca Rasputin să dispară pur şi simplu. Lumea ar putea crede că a murit într-o încăierare la beție în Insule, unde obişnuia să se ducă.

După descoperirea corpului, această presupunere urma să fie confirmată.

Un britanic care ar fi corespuns acestor reguli n-ar fi îndeplinit prima condiție; n-ar fi putut fi niciodată un apropiat al lui Rasputin.

Prințul Felix Iusupov, pe de altă parte, l-a întâlnit pe Rasputin şi o cunoştea foarte bine pe Munia Golovina, unul dintre discipolii lui apropiați. Era măritată cu un Romanov, ceea ce însemna că probabil n-ar fi fost supusă persecuțiilor. De asemenea, avea motive personale să se răzbune pe Rasputin. După părerea lui Iusupov, tatăl lui şi-a pierdut funcția de guvernator-general al Moscovei pentru că i-a denunțat Țarului pe uneltitorii pro-germani care îi stânjeneau activitatea.[1]

Cât despre Iusupov – dacă l-ar putea ucide pe Rasputin cu sânge rece...

prinţul avea multe motive ca să încerce. Ca membru al Corpului Pajilor, Iusupov făcea parte din multe frăţii militare la care era îndreptăţit să adere în virtutea reputaţiei lui. Lumea îl suspecta că ar fi căzut la examen cu scopul de a evita serviciul activ. Pe de altă parte, implicarea lui în uciderea lui Rasputin făcea din el un erou în ochii celor din clasa lui.

Marele Duce Dmitri Pavlovici avea ceva mai mult decât un alibi. Niciun Romanov nu putea face parte dintr-un detaşament de trageri.

Identitatea celor implicaţi în plănuirea uciderii lui Rasputin nu poate fi pusă sub semnul îndoielii. Ce rămâne neclar este dacă ofiţerii serviciilor secrete britanice li s-au alăturat activ lui Iusupov şi Dmitri Pavlovici în ideea de a săvârşi o crimă prin procură, sau doar au auzit de intenţia lor de a-l ucide pe Rasputin şi s-au gândit să exploateze această oportunitate în propriul folos. Oricum, raporturile de lungă durată dintre Iusupov, Stephen Alley, John Scale şi Oswald Rayner au fost cheia colaborării lor.

Cele două fiice ale lui John Scale, Betty şi Muriel, îşi amintesc cum că l-au auzit pe tatăl lor declarând că a fost amestecat în complot. Conform spuselor lui Betty, el le-a mărturisit că „se implicase în plănuirea atentatului, dar nu a fost un criminal".[2] Muriel a confirmat că:

> *A fost amestecat în plănuirea acestuia; toţi au contribuit... De fapt, el n-a fost de faţă când ei chiar l-au omorât. În momentul acela se afla undeva în altă parte, aşa că nu a luat parte practic la atentat, dar el a fost amestecat în toate planurile legate de modalitatea suprimării lui... Îl cunoştea foarte bine pe Iusupov. Obişnuia să locuiască în palatul lui*[3].

Noi avem confirmarea că britanicul a fost amestecat în plănuirea crimei din alte surse. William Compton era unul dintre şoferii care a lucrat pentru Spitalul Anglo-Rus din iunie 1916 până la închidere, în februarie 1918, cînd personalul a fost evacuat în Anglia. A ţinut un jurnal din care reiese clar că unii şoferi erau folosiţi noaptea pentru a-i conduce pe ceilalţi membri ai comunităţii britanice din Petrograd. Compton personal i-a dus cu maşina pe Oswald Rayner şi pe John Scale. Şi mai semnificativ este faptul că acest jurnal (mai corect, o colecţie de rapoarte) confimă că în şase împrejurări, între sfârşitul lui octombrie şi mijlocul lui noiembrie 1916, i-a transportat pe Rayner şi Scale la şi de la Palatul Iusupov. Alte două vizite ulterioare la Palatul Iusupov au fost înregistrate după plecarea lui Scale în România, pe 11 noiembrie, ultima dintre ele având loc în noaptea dinaintea crimei.

Indiferent dacă iniţial ideea uciderii lui Rasputin le-a aparţinut lui

Iusupov şi lui Dmitri Pavlovici sau ofiţerilor serviciilor secrete, este limpede că şi unii, şi ceilalţi au fost de acord să contribuie la suprimarea acestuia. Călcâiul lui Ahile al celor doi playboy era faptul că toată lumea le cunoştea intenţiile.

> *Primele zvonuri despre asasinat l-au surprins pe Simanovici la „Fire Club", un cazinou pe care acesta îl conducea în casa contesei Ignateva în Champ de Mars... Ivan a venit la el să-i spună că la Naţional [un club rival] avea loc o misterioasă întrunire în care se vorbea foarte mult despre Rasputin. Aleksis lucra uneori în încăperea unde se ţineau întrunirile. Simanovici i-a dat 500 de ruble şi i-a spus să-i ceară lui Aleksis să afle cât mai multe amănunte. Aleksis a raportat că întrunirea era prezidată de Purişkevici şi că erau aşteptaţi Marele Duce Dmitri Pavlovici, prinţul Felix Iusupov şi câţiva ofiţeri tineri. „Au vorbit foarte mult despre Rasputin la aceste întâlniri", a spus Simanovici; au fost menţionate numele ambasadorului englez, Buchanan, şi cele ale Ţarului şi Ţarinei.*[4]

Firește, faimosul raport al crimei scris de Iusupov, tradus şi rescris în 1927 de Oswald Rayner care a colaborat la redactarea lui, nu face referire la amestecul britanic. În pofida cinismului unora dintre istorici în legătură cu raportul lui Iusupov, cartea a devenit raportul autorizat al crimei pentru cei mai mulţi contemporani. Rayner însuşi a considerat că îi revine mare parte din merit şi a dat asigurări că numele lui a apărut cu litere grase, numai cu puţin mai mici decât cele ale numelui lui Iusupov, pe pagina de titlu a ediţiei britanice. De fapt, se pare că el, nu Iusupov, a fost cel care l-a contactat pe editorul Jonathan Cape din Londra pentru a-i propune să publice cartea. După afirmaţiile lui Iusupov, conspiraţia a fost exclusiv ideea lui. A vorbit despre asta mai întâi cu prinţesa Irina, care a fost de acord cu el că trebuie făcut ceva. Şi-a luat măsuri de siguranţă (nu este oferită nici o dată) că făcea ceea ce era necesar.

> *Am decis să nu acord o importanţă specială tuturor zvonurilor supărătoare care se răspândeau, ci mai întâi să obţin dovezi irefutabile despre trădarea lui Rasputin.*[5]

Şi-a prezentat pledoaria împotriva lui Rasputin Muniei Golovina şi ea a confirmat că Ţarul şi Ţarina discută afaceri de stat cu omul pe care el îl numeşte

„un *mujic* obscurantist şi needucat“. „Sigur există în spatele lui oameni care îl manipulează în secret“, i-a spus el neînduplecat.

Nu l-a ascultat; el nu înțelegea esența sfinției lui Rasputin, i-a spus Golovina. Asta era destul.

> *Mi-am dat seama că nu trebuie să pierd multă vreme cu discuțiile, era necesar să se acționeze, deliberat şi energic, înainte ca totul să fie pierdut.*[6]

A decis „să se consulte cu unele persoane influente“ şi să le vorbească despre tot ce făcea Rasputin. Aceştia erau cu toții oameni care în trecut se plângeau de influența individului, dar acum, când îi aborda în perspectiva acțiunii efective, dădeau înapoi. Erau „dependenți de o viață liniştită şi preocupați exclusiv de propria bunăstare“.

Unul dintre cei care au înțeles sensul spuselor lui, dar care nu era în situația de a face ceva, a fost Rodzeanko, o cunoştință a lui Iusupov care, între timp, ajunsese preşedintele Dumei. A fost de acord că totul este îngrozitor, dar ce ar putea face un singur om când „membrii guvernului şi toți cei care sunt în contact strâns cu Împăratul erau, fără excepție candidații propuşi de Rasputin?“ Singura scăpare, a spus Rodzeanko, era asasinarea ticălosului“.[7]

Iusupov nu-şi putea ascunde îngrijorarea, dar o voce interioară îi întărea decizia:

> *Orice asasinat este un păcat, dar în numele țării tale trebuie să-ți asumi responsabilitatea. Nu este admisă nicio ezitare. Pe front, milioane de oameni au fost ucişi...“*[8]

A luat decizia şi s-a întrebat „cui i-aş putea încredința secretul meu?“ Era ceva tipic pentru Iusupov, aşa că nu ştia dacă trebuia să acționeze singur sau să plătească pe cineva să facă în aşa fel încât nimeni să nu poată descoperi adevărul. Dar primul lui impuls a fost să se elibereze de ceea ce acum nu era decât un simplu secret.

S-a decis să-i abordeze pe Dmitri Pavlovici şi pe locotenentul Suhotin. Serghei Suhotin, din elegantul regiment Preobrajenski, avea douăzeci şi nouă de ani, ca şi Iusupov, şi la data aceea era în convalescență la Spitalul Anglo-Rus în urma rănilor căpătate în luptă. Iusupov l-a vizitat, practic, în fiecare zi.

Amândoi au fost imediat de acord să participe la complot. Iusupov a alungat neliniştea provocată de „cele mai catastrofale posibilități“ care puteau surveni, aşa că

> *m-am agățat de speranța că distrugerea lui Rasputin va salva familia Țarului, iar împăratul, smuls din vraja sub care căzuse, va putea să conducă țara spre o victorie decisivă în fruntea poporului său unit.*

Toți trei erau convinşi în sinea lor că micuțul bărbat slab era un luptător curajos, în armură strălucitoare, capabil să mînuiască sabia libertății. Pentru Iusupov, eroul ascuns nu era la vedere în momentul acela; Dmitri Pavlovici, care trebuia să se întoarcă curând la Stavka, era sigur că Țarul trebuie să fi fost drogat.

Au aranjat ca la viitoarea venire a lui Dmitri de la Stavka, între sâmbătă 10 decembrie şi joi 15 decembrie, „să lucreze la detaliile planului de anihilare a lui Rasputin şi să pregătească terenul pentru îndeplinirea lui“.[9]

Când Dmitri a părăsit Petrogradul, convalescentul Suhotin (care a stat la Dmitri, la Spitalul Anglo-Rus tot timpul) i-a făcut lui Iusupov o vizită „acasă“ – probabil la palatul socrului său, Marele Duce Aleksander, unde a rămas până când s-au încheiat lucrările la apartamentele din Palatul Iusupov; sau s-a dus să-l cunoască mai bine pe Rasputin şi să încerce să-l convingă sau să-l mituiască să plece de la Țarskoe Selo. Dar

> *... trebuia să decidem metoda pe care urma să o folosim în cazul unui refuz, ceea ce ne-ar fi obligat să recurgem la violență. Am propus să-l tragem la sorți pe cel care trebuia să-l împuşte pe* stareț.[10]

Iusupov şi Rasputin s-au întâlnit de două ori; prima dată sub pretextul că Iusupov are nevoie de îngrijiri, iar a doua oară pentru că Rasputin voia să asculte muzică țigănească (la care prințul se pricepea foarte bine, deşi nu mai cântase de mult ca soprană). Apoi Iusupov a avut de învățat pentru un examen şi nu l-a mai văzut pe Rasputin un timp, până când Munia Golovina a insistat să meargă cu ea în apartamentul lui Rasputin.

Când maşina lor a ajuns foarte aproape, Golovina i-a spus şoferului să oprească lângă colț şi i-a explicat lui Felix că oamenii Ohranei îl supraveghează pe Rasputin tot timpul şi țin evidența vizitatorilor. Iusupov a spus mai târziu că ea „ştia cât de mult îl disprețuieşte familia mea pe *stareț*, şi că nu precupețesc niciun efort ca să țin secretă relația cu el.“[11]

După întâlnirea din strada Gorohovaia, Iusupov a fost sigur că Rasputin era hotărât să plece din Petrograd din proprie voință și că nu ducea deloc lipsă de bani; primea sume consistente de la oamenii care umblau după funcții și putere. S-a întors la Rasputin din nou, de data asta pentru o ședință terapeutică. „După această ședință de hipnoză m-am dus în repetate rânduri la el, uneori cu Munia, alteori singur." A povestit în detaliu laudele lui Rasputin, care, beat fiind, i-a spus:

> *Când totul va fi rezolvat, o vom aclama pe Alexandra ca Regentă a tânărului său fiu și eu o să-l trimit pe el [pe Țar] la Livadia pentru totdeauna... N-o să fie o plăcere pentru el? Să devină precupeț de legume! Este terminat... are nevoie de odihnă.*[12]

La un moment dat au intrat niște străini misterioși și Iusupov a pândit din spatele ușii.

> *Patru dintre ei erau fără îndoială evrei. Ceilalți trei erau ciudat de asemănători; aveau părul blond, fețe roșii și ochi mici.*[13]

Spioni germani, cei mai mulți dintre ei! Asta a pus capac. Iusupov era acum convins că Rasputin „stătea la baza întregului rău și reprezenta prima cauză a nefericirii care se abătuse asupra Rusiei".

Totuși, el și-a dat seama că dacă Rasputin ar fi împușcat în apartamentul lui, Țarul ar interpreta moartea acestuia ca pe o „demonstrație împotriva sa și a familiei sale". Consecințele care ar fi decurs de aici erau incalculabile. De aceea, Iusupov s-a gândit că ar fi mai bine ca Rasputin să dispară mai degrabă printr-o moarte accidentală, imposibil de dovedit, iar făptașul să nu poată fi descoperit.

Dacă într-adevăr voia să-l ucidă el, ar fi fost prins cu siguranță fiindcă cu cât mai multă lume știa despre plănuirea crimei cu atât mai probabil era ca el să fie descoperit. În eventualitatea în care acest lucru s-ar fi întâmplat la „Fire Club", Iusupov a continuat să recruteze și mai mulți conspiratori.

În Dumă au avut loc două noi atacuri împotriva lui Rasputin: unul din partea lui Maklakov și altul din partea lui Purișkevici (19 noiembrie). Aceste atacuri prezentau importanță prin aceea că Rasputin era pentru prima dată asociat cu numele codificat „Forțele Întunericului". Maklakov era un distins avocat. Purișkevici era același monarhist și antisemit care, înainte de război, disprețuia într-atât Duma, încât o dată s-a prezentat la lucrările acesteia

purtând o floare la butonieră. De când Țarul căzuse sub vraja lui Rasputin, Purişkevici se schimbase. Acum înțelegea rostul Dumei şi era un membru activ. Grație zgomotosului dispreț pentru „demnitarii lepădături“, cum îi numea el, câştigase chiar susținerea populară.

Iusupov s-a hotărât să-i întâlnească pe amândoi. Maklakov a fost intrigat şi a pretextat că are de îndeplinit sarcini mai importante. Oricum, l-a încurajat atingându-l cu bastonul.

Purişkevici s-a arătat dornic să colaboreze, deşi la un moment dat a atras atenția că Rasputin este bine păzit şi ar fi greu să te apropii de el. Iusupov i-a explicat că acest aspect al problemei era deja rezolvat. Purişkevici i-a sugerat apoi să conteze pe ajutorul dr. Lazovert – medicul detaşamentului său militar, care putea fi folosit ca şofer. Acum erau cinci: Dmitri, Iusupov şi Suhotin, conspiratorii inițiali, şi Purişkevici şi Lazovert din al doilea eşalon.

Au fost luate unele decizii. S-a pus problema zgomotului făcut de focurile de armă şi a rănilor. Rasputin putea fi otrăvit cu cianură de potasiu pentru că „otrava era cel mai sigur mod de a-l omorî fără a lăsa nicio urmă a crimei“. Ar putea fi atras în sufrageria de la subsol din apartamentele private ale prințului Iusupov, care „se pretează admirabil la realizarea schemei noastre“. Se aflau la o distanță apreciabilă de restul palatului, nimeni nu se putea apropia fără să fie auzit, zidurile erau groase, iar ferestrele mici şi amplasate în partea de sus. Şi nu avea ieşire afară.

A fost aleasă data de 16 decembrie, pentru că în ziua aceea prințesa Irina era aşteptată să se întoarcă din Crimeea. Rasputin a vrut întotdeauna s-o întâlnească. (Era, de asemenea, ziua premergătoare *plecării* lui Iusupov în Crimeea – a relatat variante diferite ale poveştii, în momente diferite – şi ziua dinainte ca Purişkevici să ducă întreaga Dumă să-i vadă trenul-spital.)

În ce-o priveşte pe Irina, adevărul era că toată această poveste nu-i plăcea deloc, dar dacă tot nu putea împiedica desfăşurarea evenimentelor, nu strica să fie de față. (Ca membră a familiei Romanov, se putea opune intervenției poliției.) Scrisoarea către Iusupov din 25 noiembrie exprimă clar sentimentele ei:

> *... Mulțumesc pentru scrisoarea ta nebunească. Nu înțeleg nici jumătate din ea. Constat că ai decis să faci un gest disperat. Te rog să fii atent şi să nu te amesteci în toate aceste afaceri murdare. Cel mai supărător lucru este că ai decis să faci totul fără mine. Nu văd cum m-aş putea implica acum, când totul este aranjat. Într-un cuvânt, fii atent. Înțeleg din scrisoarea ta că te afli într-o stare de entuziasm*

debordant şi eşti gata să escaladezi zidul... Voi fi în Petrograd pe 12 sau 13, aşa că nu încerca să faci nimic fără mine, sau altfel nu mai vin deloc. Fie ca Dumnezeu să te aibă în pază.[14]

Iusupov ar fi vrut să-l invite pe Rasputin la Moika, promiţându-i că o va întâlni acolo pe Irina. „Vei servi drept momeală“,[15] i-a scris el Irinei ca răspuns la scrisoare, în 27 noiembrie. Şi Rasputin s-a lăsat bucuros păcălit de binefăcătorii lui în noaptea aceea, căci nu voia să-l supere pe noul său prieten, Iusupov. Acesta ar fi vrut să afle dacă Ţarina a auzit de la agenţii Ohranei că l-a vizitat pe Rasputin, situaţie în care părinţii lui ar fi descoperit adevărul mai devreme sau mai târziu şi s-ar fi înfuriat.

Totul mergea conform planului, în afară de un singur lucru: prinţesa Irina, copleşită de emoţii sau de teamă în ultimul moment, a rămas în Crimeea. Iusupov nu i-a spus acest lucru lui Rasputin. El a fost de acord să vină şi nu a bănuit că ar fi ceva în neregulă. I-a cerut lui Iusupov să-l ia din strada Gorohovaia după miezul nopţii, după plecarea supraveghetorilor, şi să intre prin uşa din spate. Purişkevici povesteşte în jurnalul lui despre felul în care Iusupov s-a apropiat de Rasputin şi despre noaptea crimei. El relatează şi despre faptul că l-a asociat pe Rasputin cu „Forţele Întunericului“ în Duma din 19 noiembrie, şi despre felicitările pe care le-a primit atunci şi în zilele care au urmat. Una dintre ele, de la prinţul Iusupov, pe care nu-l cunoştea, i s-a părut extrem de surprinzătoare şi, când prinţul l-a vizitat a doua zi în uniformă („era foarte mândru de statutul lui de ofiţer“), Purişkevici

a fost foarte impresionat atât de aspectul lui exterior, care radia eleganţă, cât mai ales de capacitatea lui de stăpânire. Este evident un om de mare voinţă şi caracter – calităţi rare printre ruşi, mai ales pentru cei din cercurile aristocrate.[16]

A continuat cu descrierea întâlnirii dintre el, Suhotin („lent, dar puternic“) şi Dmitri (un bărbat înalt, maiestuos şi frumos“). În această companie Purişkevici, cu chelia lui lucitoare, cu barba neagră stufoasă şi cu ochelarii cu rame negre, probabil că nu s-a simţit în elementul lui.

După spusele lui Iusupov, Irina era în Crimeea şi nu avea intenţia să se întoarcă, dar Rasputin a fost ademenit la Palatul Iusupov cu promisiunea că va fi prezentă acolo. Acum trebuia să decidă cum să-l omoare, cum să înlăture suspiciunile şi cum să se debaraseze de cadavru. Toţi au hotărât să-l otrăvească: „Palatul Iusupov se afla pe Canalul Moika, chiar vizavi de postul

de poliție, așa că era exclusă folosirea pistolului“. Cel mai dificil era să scape de cadavru. Aveau nevoie de un șofer şi nu voiau să recurgă la servitori. În acest moment intră în scenă „Dr. S. Lazovert, un bătrân [*sic*] doctor care a lucrat cu mine doi ani la unitatea mea militară“. Purişkevici a făcut prima referire la faptul că aveau puțin timp la dispoziție. „Intenționam să plec la Iași, pe frontul din România, la mijlocul lui decembrie, imediat după procurarea mărfurilor necesare pentru armata noastră din zona aceea“.

În seara de 24 noiembrie, el, Lazovert, Iusupov, Dmitri Pavlovici şi Suhotin s-au întâlnit la ora zece în vagonul-bibliotecă al trenului-spital, care era staționat în zona pentru marfare a stației Varşovia.

> *Cu prilejul acela, prințul Iusupov ne-a arătat nişte cianură de potasiu pe care o obținuse de la V. Maklakov. Mare parte din ea era sub formă de cristale şi alta sub formă de soluție, păstrată într-o fiolă mică pe care a continuat s-o agite tot timpul cât am stat în vagon.*
>
> *Conversația noastră a durat circa două ore şi, împreună, am pus la punct următorul plan: în ziua stabilită, sau mai degrabă noaptea, trebuia să ne întâlnim cu toții la Iusupov fix la miezul nopții. La 12,30, după încheierea pregătirilor în sufrageria lui Iusupov de la subsolul palatului, trebuia să urcăm în biroul lui. Aproximativ la ora unu, Iusupov urma să plece cu maşina mea ca să-l ia pe Rasputin din Gorohovaia. Dr. Lazovert trebuia să fie şoferul lui.*

În continuare planul a fost afectat de nenumărate erori şi neînțelegeri datorită faptului că urma să fie adus la îndeplinire de nişte oameni atât de nedisciplinați, necumpătați şi nepunctuali.

Lazovert trebuia să conducă maşina lui Purişkevici până în curtea Moika 92 şi să parcheze aproape de uşa laterală, în aşa fel încât Iusupov să-l poată duce pe Rasputin direct în aripa lui din palat şi să-l conducă la subsol, în sufragerie.

După aceea Lazovert trebuia să-şi scoată uniforma de şofer şi să urce scările spre biroul lui Iusupov, unde aşteptau Dmitri Pavlovici, Purişkevici şi Suhotin, gata s-o ia la goană pe scări dacă lucrurile mergeau prost.

În zece sau cincisprezece minute de la sosire, Rasputin urma să bea Madeira în care era pusă otrava şi să moară. Prințul Iusupov le-ar fi dat de veste celorlalți, care l-ar fi urmat în jos pe scări şi ar fi împachetat hainele. Suhotin trebuia să se îmbrace cu paltonul lui Rasputin, iar Dmitri să ia bocceaua cu celelalte haine şi să le pună în maşină. Maşina urma să fie condusă ca şi înainte de Lazovert. Destinația lui era trenul-spital, unde

doamna Lazovert şi doamna Purişkevici (care nu fuseseră consultate după cum am crezut) trebuiau să ardă hainele. Se presupunea că arderea hainelor putea împiedica identificarea în momentul descoperirii cadavrului. Oricum, acţiunea n-avea niciun sens. Rasputin purta un soi de vestă brodată de mâna Ţarinei, dar abia mai târziu s-a aflat că făptaşii intenţionaseră să ardă numai paltonul. Maşina lui Purişkevici trebuia apoi să fie încărcată în tren. Lazovert, Suhotin şi Dmitri Pavlovici urmau să meargă „cu taxiul sau pe jos“ spre Palatul Serghei de pe Nevski Prospekt (care se află la mare distanţă de staţia Varşovia). Acolo îi aştepta maşina lui Dmitri, care trebuia din nou dusă în curte şi parcată aproape de perete. În continuare urmau să intre în birou pentru a-i lua pe Iusupov şi Purişkevici.

Împreună ar fi trebuit să coboare în sufrageria de la subsol ca să-l înfăşoare pe Rasputin ca pe o mumie în nişte „materiale convenabile“, să-l ducă pe scări, să-l urce în maşina lui Dmitri şi să se îndrepte spre spărtura care trebuia făcută în gheaţa râului pentru a-l arunca în apă. Era necesar să fie legat cu lanţuri şi să i se ataşeze „greutăţi de două puduri“,[17] ca să-l împiedice să iasă la suprafaţă prin gaura făcută în gheaţă – deşi iarna era atât de geroasă încât cu greu se mai găsea vreo porţiune de apă neîngheţată.

S-au despărţit, Purişkevici acceptând să cumpere lanţuri şi greutăţi din piaţa Aleksandrov. În 28 noiembrie, Iusupov l-a invitat să vadă camera de unde vor fi scoase „forţele răului“ moarte. Purişkevici a intrat pe poarta principală din Moika 94, într-o sală baroc, proiectată la scara unui palat şi iluminată de candelabre aprinse, menite să pună în valoare covorul gros de pe podeaua de marmură de culoare deschisă care continua cu o scară largă de marmură, ce se despărţea în două şi urca, ieşind din raza vizuală, spre un tavan cu splendide mulaje. Era sala prin care trecea mulţimea strălucitoare de prinţi cu decoraţii şi prinţese pline de bijuterii înainte să-şi facă intrarea triumfală în anfilada de săli de recepţie şi în galeriile de la primul etaj.

Dar Purişkevici nu a observat nimic din toate acestea. E drept că a fost îngrozit de numărul mare de servitori, în special de credinciosul Tesphé, un servitor etiopian pe care Felix şi Irina îl aduseseră de la Ierusalim.

„Ascultă, prinţe“, i-am spus, „eşti sigur că toată banda asta de pe holurile dumitale, condusă de un negru în livrea, nu va fi prin preajmă în noaptea în care o să dăm recepţia pentru Rasputin?“

Iusupov i-a dat asigurări că vor fi prezenţi numai doi oameni de serviciu şi că ei se vor afla în palatul principal, nu în aripa lui Felix. Restul servitorilor,

inclusiv negrul, erau liberi în noaptea aceea. În schimb, în sufrageria de la subsol, care de obicei era plină de constructori şi muncitori care instalau electricitatea, a putut vedea zidurile groase şi ferestrele mici, perfecte pentru scopul lor, deoarece, „chiar dacă focurile de armă se trăgeau de acolo, zgomotul nu se putea auzi din stradă“.

I-a cerut lui Maklakov să participe şi el. Maklakov a spus că s-ar putea să fie la Moscova la data aceea, dar a promis că va acţiona în apărarea lor dacă va fi nevoie. I-a cerut lui Purişkevici să-i trimită o telegramă după comiterea asasinatului; mesajul trebuia să fie „Când soseşti?“

Pe 29 noiembrie, Purişkevici şi-a luat nevasta cu el la Piaţa Aleksandrov ca să-l ajute să care greutăţile şi lanţurile. Le-au dus cu grijă la tren, aşa că n-au atras atenţia asupra lor. (Este greu de imaginat o doamnă din St Petersburg, de familie bună, bine îmbrăcată, ridicând o greutate de 16 kg – dar ea era soră medicală şi a petrecut mulţi ani alături de Purişkevici, ceea ce dovedea o mare tărie de caracter.) Au ascuns totul în farmacie şi în spatele cărţilor din biblioteca vagonului. Purişkevici şi-a petrecut după-amiaza umblând cu maşina condusă de Lazovert prin împrejurimi, „examinând fiecare copcă de gheaţă din Neva şi din râuşoarele şi bălţile din jurul Petrogradului“. Au găsit numai două care li s-au părut acceptabile. Una era pe canalul care pleca de la Fontanka spre staţia Ţarskoe Selo; noaptea, locul era prost luminat. Cealaltă se afla în afara oraşului, „pe vechea Nevă“, lângă podul care ducea spre Insule.

În ziua următoare,

am văzut costumul dr. Lazovert care a fost achiziţionat astăzi din ordinul meu, cu 600 de ruble: o haină de blană de şofer, un fel de şapcă de astrahan cu urechi şi mănuşi adecvate. Astfel îmbrăcat, Lazovert semăna cu un şofer adevărat – spilcuit şi obraznic. A luat toate cumpărăturile la Hotel Astoria, unde stătea pe timpul vizitelor noastre la Petrograd.

Următoarea decizie era deosebit de dificilă. Trebuia ca la stabilirea momentului crimei să se ţină seama de programul persoanelor implicate. Iusupov şi Dmitri Pavlovici voiau să rezolve problema până în 12 decembrie inclusiv, dar agenda lui Dmitri era plină până vineri 16 decembrie. În treacăt, Iusupov le-a spus (aşa cum confirmă propriul raport) că Rasputin îi oferise un post de guvernator.

„Şi tu ce ai spus? a întrebat Marele Duce, aruncându-i o privire plină de subînţeles în timp ce trăgea din ţigară.

„Eu", a replicat Iusupov, coborând privirea şi clipind din gene, arborând un zâmbet ironic, „l-am informat cu modestie că mă consider prea tânăr, neexperimentat şi nepregătit ca să lucrez în domeniul administrativ, dar că am fost măgulit că cineva atât de cunoscut pentru perspicacitatea sa ca Grigori Efimovici ar putea avea o părere atât de bună despre mine".

Amândoi am izbucnit în râs.

Erau convinşi că Rasputin le comunica supraveghetorilor lui din Ohrana unde se ducea. Pentru a înlătura suspiciunile, au decis ca după ce hainele vor fi duse la trenul-spital pentru a fi arse, Suhotin să telefoneze la Villa Rhode de la o cabină telefonică din staţia Varşovia. Trebuia să întrebe dacă Rasputin era acolo şi la auzul răspunsului negativ să se arate foarte uimit, spunând „încă nu e acolo. Înseamnă că trebuie să ajungă din minut în minut". Aşadar, dacă ulterior ar fi întrebaţi dacă Rasputin a fost la Palatul Iusupov, ei puteau răspunde că, într-adevăr, a venit şi mai târziu a plecat la Villa Rhode.

Era un act de bravadă. Planul A putea să eşueze în oricare din punctele lui; în schimb, nu exista niciun plan B.

Joi, 13 decembrie, s-au întâlnit pentru ultima dată. „Vania a sosit", suna anunţul telefonic recepţionat la Palatul Iusupov. Vineri 16 decembrie urmau să treacă la fapte în cursul nopţii. O altă subtilitate era menită să asigure desfăşurarea planului în bune condiţii: un gramofon fusese pus pe coridorul de lângă birou, pe podea, deasupra sufrageriei din subsol. Era menit să înăbuşe vocile şi să-l facă pe Rasputin să creadă că o aşteaptă pe prinţesa Irina care, şi-ar fi spus el, se întreţinea sus cu câteva doamne. Şi Iusupov le-a arătat un fel de bastoane de cauciuc, adică „haltere grele de cauciuc ca acelea folosite pentru gimnastică", pe care le avea de la Maklakov şi le păstra doar „în caz de nevoie".

În ziua premergătoare crimei, într-o joi, Purişkevici şi familia lui şi-au părăsit apartamentul din oraş şi s-au mutat în trenul-spital,

dr. Lazovert a cumpărat o perie, vopsea kaki, şi-a pus un şorţ de piele şi şi-a petrecut toată ziua în maşina care ne va folosi nouă mâine noapte ca să-l transportăm pe exaltatul nostru musafir. Toate maşinile din detaşamentul meu aveau inscripţionate pe ele, cu litere mari, roşii, SEMPER IDEM, *mottoul meu. Inscripţia... putea fi cheia care să conducă autorităţile direct la Palatul Iusupov şi la trenul meu.*

Temperaturile mult sub nivelul înghețului nu erau, în general, propice pentru uscarea vopselei; dar problema putea fi rezolvată. Aşa că dr. Lazovert, un şofer înghețat care picta o maşină în zona marfarelor din stația Varşovia, era destul de bătător la ochi. „Echipajul trenului s-a strâns grămadă în jurul lui“, punându-i întrebări. Le-a spus că urma să se ducă la o petrecere în Insule în noaptea următoare şi nu voia ca cineva să descopere maşina – mottoul putea fi pictat la loc mai târziu, în drum spre România.

Purişkevici a dat liber personalului vineri noaptea, ca să nu-i incomodeze. Era mulțumit că nu existau dovezi care să confirme legătura între el şi moartea lui Rasputin.

Jurnalul lui Purişkevici a apărut în Rusia în 1918 şi la Paris în 1923, când autorul fiind mort, i s-a cerut părerea lui Maklakov înainte de publicare.

Maklakov trăia atunci la Paris. A funcționat ca ambasador în Franța sub Guvernul Provizoriu din 1917. Scrisoarea conține unele elemente discutabile. Unul dintre cele mai îndoielnice erau datele. Nici în privința amănuntelor nu era sigur, pentru că nu fusese de față. Acestea prezintă inadvertențe în aspectele lor esențiale.

> *Jurnalul lui Purişkevici reprezintă mai degrabă o formulă literară pe care a ales-o pentru memoriile lui... Această poveste a lui Purişkevici este doar un amestec al diferitelor discuții care au avut loc în diverse momente şi chiar cu oameni diferiți, despre care Purişkevici putea afla doar de la o terță persoană...*
>
> *Îmi amintesc de prima noastră întâlnire şi chiar de surpriza pe care mi-a produs-o – surpriză legată de faptul că* Purişkevici *era amestecat în complot... Purişkevici mi-a dezvăluit numele participanților,* ziua *crimei şi asta a fost tot... Nu am vorbit niciodată cu Purişkevici despre această poveste şi nici acum nu consider că el era destul de serios şi nici deosebit de discret pentru asemenea acțiune.*

Se pare că Iusupov l-a contactat mai întâi pe Maklakov şi a primit un răspuns evaziv; apoi l-a căutat pe Purişkevici, care a fost de acord să participe; şi apoi s-a dus din nou să-l vadă pe Maklakov şi a fost respins (după Iusupov). Maklakov nu neagă acest lucru, dar în ce priveşte cianura de potasiu,

> *nu era cianură de potasiu ceea ce i-am dat eu lui Iusupov sau, mai precis, ceea ce Iusupov considera că este cianură de potasiu – dacă ar fi fost în stare pură, oricât de riguros ar fi fost Rasputin, nu ar fi putut supraviețui.*[18]

În cele din urmă, Iusupov le-a expus planul Irinei, lui Purişkevici, Maklakov şi Rodzeanko; Pavlovici a vorbit cu Stopford, iar Purişkevici cu Hoare, în noiembrie. Purişkevici l-a pus pe listă şi pe Lazovert, care le-a declarat angajaților de pe tren că pleacă în Insule. Purişkevici era un bârfitor, ca şi Dmitri Pavlovici şi Iusupov. Dacă crima ar fi avut loc, ar fi fost firesc ca toți ochii să se întoarcă spre ei. Iusupov ar fi fost profund afectat dacă şi-ar fi pierdut poziția socială, iar Maklakov era un distins avocat.

> *Chiar înainte de crimă, participantul, cu care s-a întâmplat să stau de vorbă, m-a implorat să nu părăsesc Petersburgul în ziua crimei şi să fiu acolo în cazul în care ar fi nevoie de sfatul meu. Nu am sugerat niciodată vreunui participant că voi fi* apărător în proces.[19]

Maklakov a limpezit lucrurile mai târziu, în scris, afirmând că, deşi a considerat că este imposibil ca făptaşii să fie cercetați (asta era „prea supărător pentru Rusia"), pe de altă parte „nu era posibil nici ca asasinii să rămână nepedepsiți".

> *De aceea ei trebuiau să acționeze în aşa fel, încât să nu poată fi descoperiți. În esență, acest lucru nu era dificil, cu toate că autoritățile, înțelegând semnificația întreprinderii, ar fi încercat din răsputeri să-i găsească pe criminali. Ei trebuie doar să* facă tot posibilul pentru *a nu fi descoperiți. Prin urmare, conspiratorii trebuie să evite orice paradă inutilă, care ar grăbi descoperirea lor, nu trebuie să se laude sau să se confeseze cuiva.*[20]

Maklakov a fost pe punctul să renunțe la sarcina lui inițială, care consta în întocmirea unui raport verbal la Societatea Avocaților din Moscova, dar şi-a dat seama în ultimul moment că nu poate să facă acest lucru; trebuia să ia trenul şi să plece din oraş. Întâmplător l-a întâlnit pe Purişkevici la Dumă, după-amiaza târziu, vineri 16 decembrie şi i-a spus să-i transmită mesajul lui Iusupov. Acela a fost momentul, a spus el, când Purişkevici a acceptat să-i trimită o telegramă „dacă afacerea era încununată de succes".

9

O CAMERĂ LA SUBSOL

Palatul Iusupov din Moika 94 avea o faţadă lungă, cu douăzeci şi şase de ferestre la fiecare nivel şi şase porticuri cu coloane toscane care se înălţau până la al doilea etaj; sus, deasupra, era o mansardă pe care se afla blazonul familiei Iusupov. Zidul din faţă al palatului se întindea de-a lungul drumului îngust care urma cursul canalului. În spate, alte două aripi închideau o curte cu coloane, având pe ambele părţi intrare pentru trăsuri.

Lipită de palat, în partea de est, se afla o casă mult mai modestă, la numărul 92, aparţinând şi ea tot Iusupovilor. Era retrasă faţă de faţada de la numărul 94 cu doisprezece metri. În faţa acesteia se afla o curte pietruită, cu alei făcute din lemn solid, în stil rusesc, având trei rânduri de porţi duble de-a lungul lor.

Prinţul Iusupov şi prinţesa Irina îşi aranjaseră apartamentele personale în aripa de est a palatului şi le reamenajaseră după ce s-au căsătorit, cu doi ani în urmă; lucrarea era încă neterminată. Între timp, Felix şi-a remobilat camerele personale din aceste apartamente, care dădeau spre strada care mergea de-a lungul canalului Moika. Voia să le folosească de câte ori venea în St Petersburg fără soţie şi copil. Camerele de la demisol erau puţin ridicate deasupra nivelului solului. Se ajungea la ele fie prin palatul principal, fie printr-o mică uşă, fixată în peretele aripii de est, care dădea spre curtea de la numărul 92. Această uşă se deschidea la picioarele unei scări înguste. Şase trepte duceau la un birou spaţios, cu ambele ferestre orientate spre curtea de la numărul 92 şi canal, iar de la birou mai multe trepte coborau spre subsolul boltit, spaţios, care fusese transformat în sufragerie. Aici, aproape sub pământ, ferestrele erau mici, îngropate adânc în ziduri şi cu vedere spre stradă, la nivelul pavajului. Ferestrele din spate erau tot atât de mici şi de înalte şi dădeau spre curte.

Uşa mică, sufrageria de la subsol, biroul de la nivelul de deasupra, ferestrele şi curtea au jucat un rol crucial în evenimentele din noaptea crimei.

Ministrul de Interne şi postul de poliție învecinat au stabilit că până la fațada de la numărul 94 nu erau decât cincizeci de metri peste canalul înghețat al Moikăi. La est de numărul 92, în colțul din dreapta al străzii Moika se afla aleea Pracesni. În noaptea crimei, temperatura era sub nivelul de îngheț; a nins puțin între timp, sigur între momentul activității desfăşurate în curte şi acela în care poliția a făcut cele trei fotografii ale scenei crimei, sâmbătă 17 decembrie, pe la prânz.

Întâmplările din camera de la subsolul casei din Moika 92 la primele ore ale dimineții de 17 decembrie şi numele celor care au fost în cele din urmă responsabili de moartea lui Grigori Rasputin au făcut subiectul multor teorii de-a lungul anilor. Cu ajutorul documentelor şi mărturiilor depuse în timpul investigațiilor inițiale, coroborate cu dovezile autopsiei din 1916, şi ca urmare a reluării cercetărilor de medicină legală, ca şi pe baza noilor dovezi care doar în ultimul timp au fost scoase la lumină, putem acum să eliminăm câteva din relatările fanteziste care au tulburat apele în ultimele nouă decenii.

Raportul Departamentului de Poliție, scris în 17 decembrie, cuprindea audierile făcute de poliție în dimineața de după crimă. Acesta arăta[1] că „la ora două şi jumătate, sâmbătă dimineața, polițistul de pază la Ministerul de Interne, peste canal, vizavi de Palatul Iusupov, a auzit o împuşcătură dinspre palat. Obligațiile de serviciu nu i-au permis să părăsească postul, aşa că a intrat în minister şi a telefonat sergentului de serviciu de la postul de poliție de alături. Acesta din urmă a anunțat Districtul de Poliție, şi ofițerul-şef al poliției, colonelul Rogov, s-a dus la fața locului cu un detaşament de oameni. S-a interesat la administratorul palatului şi a spus că „împuşcătura“ s-a auzit dinspre aripa locuită de prinț. Adjutantul lui Rogov, Krîlov, a intrat în clădire (probabil în palatul principal) şi valetul i-a spus că în palat avea loc o petrecere şi unul dintre musafiri a ochit o țintă, dar a lovit în geam. I-a arătat „geamul spart de pe pavajul din curtea interioară a casei alăturate“. Rogov a raportat la rândul lui ofițerului superior, Grigoriev, şi unui funcționar care era de serviciu la prefectură.

Ofițerul de poliție abia părăsise palatul când o maşină s-a îndepărtat, luând-o de-a lungul cheiului canalului Moika, şi a oprit aproape de piciorul mic al podului, orientat spre palat. Patru bărbați au fost văzuți coborând din maşină. În clipa în care au plecat, şoferul

a stins farurile şi a pornit în mare viteză de-a lungul canalului. Această scenă a fost descrisă de un detectiv al Ohranei, numit Tihomirov, fiind ulterior analizată de Departamentul de Poliție care ancheta cazul Rasputin.

Bărbații nu au intrat în palat pe poarta principală, ci au folosit uşa separată, a lui Iusupov, din curtea interioară de la numărul 92.

Tihomirov a crezut că sunt hoți, aşa că a alergat peste canal la secția de poliție şi a telefonat la şeful Ohranei. Colonelul Rogov a consemnat toate acestea în raport şi a plecat acasă, menționând doar că a fost alertat de Ohrana în legătură cu un „atac" la palat (Rogov, ca ofițer superior, fără îndoială că avea telefon acasă). A trimis acolo câțiva ofițeri, cărora valetul le-a spus următoarele: „câțiva musafiri foarte importanți sosiseră adineauri din împrejurimile Petrogradului". Polițiştii s-au întors şi au scris raportul către guvernatorul Petrogradului, generalul Balk. Puțin după ora şase dimineața, când polițiştii ieşeau din post au răspuns, aşa cum era obiceiul la ei, la întrebările despre evenimentele de peste noapte: „câteva fluiere ale polițiştilor s-au auzit în stradă". Toți au alergat la ferestrele postului de poliție şi au văzut că la intrarea principală a palatului „două femei erau trase afară şi opuneau rezistență, refuzând să urce în maşină şi făcând tot posibilul să intre din nou în palat".

Poliția a acționat sirena ca răspuns la protestele femeilor, dar în timp ce polițiştii s-au grăbit să se ducă să vadă ce se întâmplă, „maşina rula deja de-a lungul cheiului". Ofițerul lor superior, colonelul Borojdin „a chemat maşina poliției secrete care staționa în fața clădirii Ministerului de Interne şi a pornit în urmărirea bărbaților. Oamenii lui au alergat la palat. Ei au spus că celor două femei, două *demimondene* cu „o conduită necorespunzătoare", li se ceruse să plece. Maşina lui Borojdin nu era suficient de rapidă ca s-o poată prinde din urmă pe cealaltă, „care nu avea nici număr, nici lumini". S-au întors şi el, şi Rogov (care ar fi avut nevoie de ceva somn) şi au întocmit un raport comun adresat generalului Balk în legătură cu evenimentele de peste noapte.

Întreaga afacere pare să fi fost declanşată în momentul în care, deodată, din curtea din fața palatului s-au auzit patru focuri de armă care s-au succedat rapid. Alarma de la cele două posturi de poliție a sunat în acelaşi timp şi din nou detaşamentul de poliție s-a prezentat la palat. Un oficial în uniformă de colonel s-a îndreptat spre ei şi i-a anunțat că în palat, împreună cu prințul, se afla şi Marele Duce, şi că

Înălțimea Sa va da personal explicații persoanelor autorizate, dacă va fi necesar.

Astfel concediat, ofițerul de poliție s-a retras la bază, lăsând o patrulă în dreptul palatului, pe canal. O oră mai târziu, o maşină a venit din direcția Podului Albastru.

Servitorii asistați de şofer, în prezența unui ofițer îmbrăcat într-o pelerină lungă de blană, scoteau afară ceva ce părea a fi un trup uman pe care l-au aşezat în maşină. Şoferul a sărit înăuntru şi a plecat în viteză, luând-o de-a lungul canalului. Aproape în acelaşi timp, generalul Grigoriev a fost informat de prefectură că Rasputin fusese omorât în Palatul Iusupov.

Între timp, alți polițişti au sosit la palat. Puțin mai târziu, palatul era vizitat de „directorul Departamentului de Poliție, de şeful Ohranei şi de toți generalii din Jandarmerie". În cursul zilei, toate patrulele de poliție au fost chestionate. La ora cinci, sâmbătă după-amiază, s-a expediat câte o telegramă secretă către fiecare post de poliție din oraş pentru a se obține informații în legătură cu maşinile care fuseseră văzute peste noapte; agenții voiau să afle de unde veneau şi unde s-au dus. Au fost trimise patrule în Insule „şi în districtele din suburbii".

În vreme ce raportul Poliției era clar în privința comiterii crimei în Palatul Iusupov în noaptea precedentă, confirmînd că Rasputin era presupusa victima, nu se pomenea nimic în legătură cu termenii culpabilității. Singurele persoane menționate în raport erau Iusupov şi un Mare Duce, căruia nu i se preciza numele.

A doua zi, un protocol, care se crede că a fost scris de Albert Stopford[2], a început să circule în rândurile comunității britanice. Spre deosebire de raportul poliției, acesta conținea nume.

Potrivit acestui raport, Rasputin fusese împuşcat în camera din subsolul Palatului Iusupov cu puțin timp înainte de ora şapte, sâmbătă dimineața. Marele Duce Dmitri Pavlovici, prințul Feodor şi prințul Nikita, care erau frații prințesei Irina, şi Felix Iusupov au fost cu toții prezenți. Ei şi alții, printre care se număra şi fiul Marelui Duce Konstantin, au luat decizia cu ceva timp în urmă să-l îndepărteze pe Rasputin, de numele căruia se lega dezonorarea imperiului şi a Romanovilor. Au existat foarte multe zvonuri potrivit cărora unul dintre fiii Marelui Duce Konstantin a fost desemnat să înfăptuiască crima, dar el „a ezitat", astfel că proiectul a fost amânat.

Rasputin s-a întâlnit deseori cu Iusupov şi cu cumnatul lui, precum şi cu alţi tineri Romanovi la Palatul Iusupov; la aceste întâlniri, când era beat, vorbea despre accesul lui în cercul imperial şi despre schimbările ministeriale. Numai la prorogarea neaşteptată a Dumei din 16 decembrie s-a luat decizia finală; unii îl considerau pe Rasputin parţial responsabil. Şi pentru ca el să nu devină suspicios, au invitat în noaptea aceea „câteva dintre doamnele prietene cu Rasputin".

Din raportul poliţiei din 17 decembrie şi din alte informaţii obţinute de reporteri din rândul personalului de la *Novoe Vremia* reiese că, la ora două şi jumătate dimineaţa, lui Rasputin i s-a spus că trebuie să moară şi a avut posibilitatea să opteze între a se sinucide sau a fi împuşcat. I s-a dat un revolver şi el a tras la întâmplare spre Dmitri Pavlovici. S-a spart un ochi de geam şi poliţia a auzit împuşcătura. Rasputin a fost omorât, corpul lui fiind transportat într-un loc necunoscut, probabil la Ţarskoe Selo.

Acest raport pare să pună laolaltă numeroase zvonuri şi poveşti care au circulat în Petrograd timp de douăzeci şi patru de ore după incidentul de la Palatul Iusupov. Fiind o relatare cu caracter direct, documentul conţine un număr de declaraţii pe care unii autori nu au considerat necesar să le verifice. Mai mult, se susţinea că Rasputin i-a întâlnit adesea pe Iusupov şi prinţii Feodor şi Nikita Romanov la Palatul Iusupov. Oricum, din rapoartele Ohranei cu privire la mişcările lui Rasputin reiese că această vizită fatală din noaptea crimei a fost prima şi ultima pe care a făcut-o la palat.

Deoarece vom prezenta în capitolul următor raportul detaliat al lui Iusupov, despre crimă din 1927, vom face precizarea că acesta era, de fapt a treia versiune a asupra evenimentelor oferită de el, cele două anterioare fiind interviurile date autorităţilor pe 17 şi 18 decembrie 1916, şi raportul pe care i l-a înaintat lui Albert Stopford la Ialta, pe 6 iunie 1917, şi pe care Stopford l-a redactat şi l-a intitulat „Adevărul şi autentica poveste a uciderii lui Grigori Rasputin".[3]

În versiunea pe care Iusupov i-a relatat-o lui Stopford a declarat că Rasputin s-a lăsat cu greu convins să vină la palat. Iusupov a programat crima pentru 16 decembrie, fiindcă pleca în Crimeea în seara următoare. Nu au participat la petrecerea de la etajul clădirii din Moika 92 decât Dmitri Pavlovici şi Purişkevici (Stopford nu l-a putut determina pe Iusupov să recunoască cum că au fost prezente şi două femei, deşi, întrucât poliţia le văzuse, el credea că fuseseră acolo). Nici Marele Duce, nici Purişkevici nu l-au văzut pe Rasputin în timp ce se aflau în palat. În sufrageria de la subsol, Rasputin „a afirmat cu certitudine" că Ţarina intenţiona să devină regentă în 10 ianuarie.

Aparent, Rasputin a băut Madeira otrăvită, în vreme ce Iusupov, care era „total abstinent“ nu a băut nimic. Otrava fusese cumpărată cu trei săptămâni înainte şi îşi pierduse din tărie, astfel că i-a provocat doar o stare de somnolenţă lui Rasputin. Iusupov a urcat apoi la etaj ca să ia revolverul lui Purişkevici. După ce a coborât, l-a împuşcat pe Rasputin în partea stângă, mai jos de coaste, şi l-a lăsat pe covorul din blană de urs. Stopford subliniază că din raportul poliţiei reiese că „a existat un moment când doamnele care au intrat în *salonul* de la parter au fost convinse să părăsească palatul“. Iusupov a coborât apoi ca să vadă dacă Rasputin a murit, însă a constatat că ochii nu erau complet închişi şi că străluceau cu o „furie de tigru“. Apoi Rasputin s-a ridicat cu o „uimitoare vitalitate“ şi l-a apucat de gât pe Iusupov, încercând să-l sugrume. Nu a reuşit decât să-i smulgă epoleţii, înainte de a o lua la goană pe scări, ca să ţâşnească afară pe uşa neîncuiată, spre curtea interioară, unde a căzut epuizat în zăpadă. Iusupov a urcat în fugă ca să-l cheme pe Purişkevici, care a ieşit şi a tras patru focuri de armă în Rasputin. Două dintre ele şi-au ratat ţinta, unul a pătruns în ceafă şi unul în frunte.

Apoi trupul a fost dus înapoi în casă în aşteptarea maşinii care trebuia să se întoarcă (probabil după ce dusese femeile). L-au pus în maşină şi s-au îndreptat spre Insula Kristovski şi i-au dat drumul într-o copcă făcută în gheaţa Nevei Mici. Iusupov s-a dus la Palatul Serghei cu Dmitri Pavlovici şi au rămas acolo până când a plecat în Crimeea.

Stopford nu a fost atent la inadvertenţele din relatarea lui, cum ar fi rezultatele anchetei sau cercetarea balistică, ceea ce făceau absurdă declaraţia lui Iusupov potrivit căreia cele două împuşcături ale lui Purişkevici îl răniseră în ceafă şi în frunte. Raportul autopsiei şi fotografiile făcute în acest moment indicau clar trei răni provocate de împuşcături; una în partea stângă a pieptului, a doua în partea dreaptă, în spate, şi a treia în frunte.[4]

Dimpotrivă, familia lui Rasputin a prezentat o versiune foarte diferită a evenimentelor.[5] Conform spuselor fiicei lui Rasputin, Maria, Iusupov i-a cerut lui Rasputin să-l însoţească la palat pentru că soţia lui, Irina, avea o cumplită durere de cap. Când au ajuns la palat, Iusupov i-a spus lui Rasputin că Irina „dă o petrecere... şi încearcă să se descurce, deşi are o durere de cap îngrozitoare“.[6] Iusupov i-a sugerat ca ei să aştepte în camera de jos, unde i-a oferit lui Rasputin vinul otrăvit, prăjituri, bomboane şi mâncăruri dulci. Rasputin, care „nu era amator de dulciuri“[7], a refuzat mâncarea, dar a acceptat Madeira. Când Rasputin a început să se neliniştească din cauza absenţei îndelungate a Irinei, Iusupov i-a spus că se duce sus s-o aducă. S-a întors însă cu un pistol pe care i-l dăduse Dmitri Pavlovici, urmat de dr. Lazovert,

Dmitri Pavlovici, „alți doi bărbați“[8], Suhotin și Purișkevici. Rasputin a fost atacat de cei șapte bărbați. Când s-a ridicat de pe podea, Iusupov i-a tras un singur glonț în cap și Rasputin a căzut pe spate pe blana albă de urs. A urmat o luptă și mai îndârjită, după care l-au lăsat să moară și s-au întors în biroul de sus. În timp ce se aflau acolo, au auzit zgomot pe scări și au ieșit în grabă afară. Au constatat că Rasputin nu numai că era în viață, dar încerca să se târască în sus pe scări și să iasă pe ușa care ducea afară, spre curtea interioară.

Purișkevici a alergat apoi în curte după el și a tras patru focuri, dar în raport nu se menționează câte l-au atins pe Rasputin și unde. Trupul a fost apoi dus cu mașina în Insula Petrovski și aruncat în râu. În pofida rănilor grave, Rasputin părea să fie încă în viață când l-au aruncat în apă, și a murit înecat. Dintre toate rapoartele, acesta prezintă cele mai multe similitudini cu cel al medicului legist. Potrivit raportului autopsiei, împușcătura în frunte a fost a treia, nu prima, și, deși exista ceva apă în plămâni, Rasputin nu a murit prin înec.[9] Unul dintre „ceilalți bărbați“ se numea Pavel Stepanov, dar nimeni nu-l cunoștea ca fiind un asociat al lui Iusupov și nici nu se știa să fi avut măcar o legătură vagă cu povestea. Afirmația că Rasputin nu s-a atins de mâncare a fost susținută de raportul autopsiei, reprezentând unul din rezultatele avute în vedere de istoricii ruși și de dramaturgul Edvard Radzinski, la optzeci și patru de ani după crimă, în biografia *Rasputin – Ultimul cuvânt*.[10] Deși relatarea lui Radzinski urmărește succesiunea faptelor, sfârșitul poveștii diferă mult de versiunea tradițional acceptată.

După Radzinski, Iusupov l-a împușcat pe Rasputin în piept cu pistolul Browning al lui Dmitri Pavlovici. Lăsându-l să moară în sufrageria de la subsol, conspiratorii s-au întors în biroul de sus ca să sărbătorească evenimentul împreună cu cele două femei la prezența cărora se face referire în raportul inițial al poliției. S-a decis atunci că cele două femei trebuie duse acasă; ele au fost conduse în jos pe scări, spre ușa mică, și trimise cu mașina lui Dmitri Pavlovici. Iusupov s-a întors în subsol și a descoperit că Rasputin nu murise. Alergând în sus pe scări, a strigat: „Trage! Vrea să iasă!“ Între timp, Rasputin și-a recăpătat cunoștința, s-a târât spre scară și a făcut ultima încercare să fugă în curte. Purișkevici a alergat afară după el și a tras două focuri, amândouă ratate. Din fericire, Dmitri Pavlovici era deja în curte și a tras două focuri cu pistolul Browning pe care Iusupov i-l înapoiase – „primul foc l-a făcut pe Rasputin să se oprească; al doilea, tras în ceafă, l-a trântit la pământ în zăpadă“.[11]

După Radzinski, Dmitri Pavlovici avea cele mai multe motive personale

ca să-l omoare pe Rasputin – Rasputin a fost cel care i-a zădărnicit proiectul de a se căsători cu Olga, fiica Ţarului, vorbindu-i lui Nicolae despre homosexualitatea sa. De asemenea, Rasputin a provocat o ruptură în familia Romanov şi în familia apropiată a tatălui său.[12] Oricât de plauzibile ar fi motivele prezentate de Radzinski, povestea este infirmată de probele oferite de medicina legală.

Dacă Dmitri Pavlovici a tras cu adevărat al doilea şi al treilea foc cu acelaşi pistol Browning pe care i l-a dat la început lui Iusupov ca să tragă primul foc, atunci ar fi de aşteptat ca toate cele trei răni să fie provocate de gloanţe de acelaşi calibru. Însă raportul autopsiei, pe care l-am amintit deja, stabileşte clar că „gloanţele provin de la revolvere de calibre diferite".[13] Mai mult, raportul autopsiei şi fotografiile aferente arătau că glonţul tras în cap „a lovit victima în frunte"[14], „nu în ceafă"[15], aşa cum menţiona Radzinski. Mult mai convingătoare, în sensul eliminării acestei teorii, sunt concluziile cercetărilor ulterioare care au revăzut dovezile autopsiei din 1916, cele mai recente dintre ele[16] indicând că rana fatală din frunte nu ar fi putut fi făcută cu pistolul Browning pe care îl avea Dmitri Pavlovici în noaptea aceea.

În acelaşi an în care apărea biografia *Ultimul Cuvânt*, alt dramaturg rus, Oleg Şişkin, a publicat o carte[17] în care îşi expunea propriile păreri despre moartea lui Rasputin. Şişkin începe prin a analiza zvonurile care circulau în epocă despre amestecul britanicilor. Pornind de la raportul lui Sir Buchanan despre audienţa lui la Ţar în timpul căreia Nicolae şi-a exprimat vagi suspiciuni în privinţa amestecului britanicilor, el a început să-i cerceteze pe cei care nu erau numiţi individual. A conchis în cele din urmă că lt.-col. Sir Samuel Hoare, şeful Misiunii Secrete Britanice, a fost un misterios prieten de facultate cu Iusupov şi că el a tras glonţul fatal în fruntea lui Rasputin. În continuare, Şişkin a presupus că, vorbind cu Purişkevici despre intenţia de a-l „lichida" pe Rasputin, Hoare s-a întors la Palatul Iusupov în noaptea crimei şi a intrat pe uşa laterală de la numărul 92.[18] După ce Iusupov i-a arătat cadavrul lui Rasputin, Hoare se pare că ar fi ieşit prin uşa neîncuiată prin care intrase. Asta, în viziunea lui Şişkin, i-a dat lui Rasputin ultima şansă de a scăpa. Când Hoare era aproape de poartă, Rasputin a ieşit fuga în curte pe uşa descuiată, urmat la o oarecare distanţă de Purişkevici. Încercările lui nereuşite de a-l împuşca pe Rasputin din spate l-au lăsat pe Hoare fără alternativă. Pentru a-l împiedica pe Rasputin să fugă, a tras spre silueta care se profila în umbră, ţintindu-l fatal în frunte.

Pe lângă serioasele dubii pe care trebuie să le fi ridicat (şi care urmează să fie analizate în capitolul 11) faptul că Rasputin chiar a fost în stare să părăsească sufrageria din subsol, să urce scările în fugă sau să alerge de-a

lungul curții, şi identitatea lui Hoare ca fiind misteriosul bărbat este discutabilă.

Hoare era cu adevărat absolvent al Oxford University, ca şi Iusupov, deşi în urma unei cercetări făcute la New College, rapoartele Oxford arătau că Hoare a fost înmatriculat în octombrie 1899 şi a absolvit studiile clasice în 1901, iar istoria modernă în 1903. Iusupov, în schimb, a fost înmatriculat în octombrie 1909 şi a absolvit în 1912. Prin urmare, nu au fost prieteni în perioada studiilor – de fapt, nu există nicio dovadă că Hoare şi Iusupov s-au întâlnit vreodată în viața lor, nici măcar la universitate.

Aşa cum am consemnat deja, când Hoare a aflat de complot de la Purişkevici, nu l-a luat în serios. În noaptea crimei se pare că a fost acasă cu nevasta şi a avut musafiri la masă.[19] Deşi poliția l-a invitat să vadă corpul lui Rasputin după ce a fost descoperit, Hoare nu a acceptat, aşa cum pretinde Şişkin, din cauza unui puseu al bolii sale recurente.[20]

Luând în considerare versiunile evenimentelor oferite de cei care nu au fost prezenți în noaptea crimei, se impune compararea rapoartelor celor trei indivizi care au luat parte activă la evenimente – Iusupov, Purişkevici şi Lazovert.

10

A FOST ODATĂ

În 1918, V.M. Purişkevici şi-a publicat relatarea despre uciderea lui Rasputin în limba rusă, iar după moartea lui, aceasta a fost reeditată la Paris în 1923. *Jurnalul* lui Purişkevici este departe de a pune într-o lumină favorabilă evenimentele din noaptea aceea, dar cuvântul „incompetent“ pare să nu fi existat în vocabularul lui. Îşi începe povestea cu evocarea momentelor din seara de vineri, 16 decembrie, devreme. A stat toată ziua în trenul-spital, citind, afirmație care nu corespunde cu spusele lui Maklakov cum că l-a întâlnit pe Purişkevici în Dumă, târziu după-amiază, dar nu contează.

A intenționat să plece din stația Varşovia pe la opt şi jumătate seara şi să ia un tramvai ca să ajungă la sediul Dumei. Aici ar fi urmat să stea, „ca să-şi omoare timpul“, până la miezul nopții, când dr. Lazovert, şoferul lui în uniformă, ar fi trebuit să-l ia de la turnul cu ceas al Dumei ca să-l ducă la Palatul Iusupov. Pentru orice eventualitate, la ora şapte şi-a pus în buzunar revolverul Savage şi un box de alamă.

A pornit la drum târziu; a plecat din stație la nouă şi jumătate şi a mers puțin cu tramvaiul până la clădirea Dumei, pustie, şi cu holul neluminat. Nu se întrunise cvorumul, aşa că şedința nu mai avusese loc. Nu-i rămânea altceva de făcut decât să-l pună pe portar să-i deschidă biroul preşedintelui Camerei Deputaților ca să poată să scrie câteva scrisori şi să-l aştepte pe Lazovert.

Şi-a petrecut o oră cu scrisorile, dar la unsprezece fără un sfert nu mai avea nimic de făcut. Nu voia să se învârtească pe stradă îmbrăcat în uniformă militară.

> *Am decis să-mi petrec restul timpului la telefon şi, sunând-o pe una dintre doamnele care-mi era prietenă, actrița N., am sporovăit cu ea până după unsprezece.*

Nu mai puteam prelungi şederea în Dumă, aşa că am îmbrăcat haina şi am ieşit afară pe trotuar. Cum ceasul din turnul Dumei arăta ora 11,15, am aruncat scrisorile în cutia de scrisori şi am început să hoinăresc pe străzile învecinate. Vremea era plăcută. Nu păreau să fie mai mult de două sau trei grade sub zero şi începuse să ningă uşor.[1]

Minutele treceau „ca o eternitate pentru mine" şi la ora stabilită nu era nici urmă de Lazovert. Când maşina a apărut după ceva mai mult de cinci minute, era supărat şi s-a răstit la doctor, care a spus că a avut o pană.

Au luat-o spre Palatul Iusupov. Curtea interioară de la numărul 92 avea un grilaj de fier [*sic*] care o separa de stradă şi două rânduri de porţi de fier... pe care nimeni nu şi-a amintit să le deschidă.

Crezând că era prea devreme, Purişkevici şi Lazovert au mai umblat un timp, înconjurând scuarul de la Mariinski Teatr, şi s-au întors spre palat prin aleea Pracesni. Porţile continuau să fie închise.

Purişkevici, care era deja iritat, se plictisise. Au oprit în faţa porţilor principale ale palatului.

Am sunat. Un soldat mi-a deschis uşa şi, fără să-mi scot haina, dar privind în jur ca să văd cine mai era în foaier (am văzut doar un bărbat îmbrăcat în uniformă militară, şezând pe o bancă), m-am întors spre uşa din stânga şi am intrat în apartamentul ocupat de tânărul Iusupov.[2]

A intrat înăuntru şi i-a găsit pe Iusupov, Suhotin şi Dmitri Pavlovici în birou. I-au reproşat lui Purişkevici că a întârziat. Iusupov a ieşit ca să deschidă porţile şi Lazovert a apărut în haina lui de şofer, putând acum să parcheze maşina, conform planului, aproape de uşa care dădea în curte. Toţi au luat-o în jos, spre sufragerie, unde masa de ceai era „plină de prăjituri şi alte delicatese". Camera de la subsol părea de nerecunoscut, mobilată cu bun-gust. Au mâncat şi au băut în tihnă, ştiind că Iusupov nu trebuia să plece înainte de douăsprezece şi jumătate ca să-l ia pe Rasputin. Apoi şi-au îndreptat atenţia spre otravă. Dr. Lazovert şi-a pus mănuşile „pe care le-a procurat Iusupov" şi a zdrobit „bucăţile" de cianură de potasiu cu cuţitul, pe o farfurie. Erau două feluri de prăjituri, umplute cu o cremă roz ori cu ciocolată. Ridicând capacul prăjiturii roz, a pus cianura înăuntru. Cealaltă prăjitură roz era tăiată şi lăsată pe jumătate mâncată pe farfurie. Lazovert a ars apoi mănuşile. Şemineul a început să fumege. Şi-au petrecut următoarele zece minute aerisind încăperea.

Odată ajunşi în camera de pictură,

Iusupov a luat două fiole cu cianură de potasiu din biroul lui şi i-a dat una lui Dmitri Pavlovici şi una mie. La douăzeci de minute după ce Iusupov a plecat ca să-l aducă pe Rasputin, le-am pus în două din cele patru pahare care erau aşezate în spatele sticlelor, pe masă, în sufrageria de la subsol.[3]

La unu douăzeci şi cinci, Lazovert, în uniformă de şofer, şi Iusupov, în haină cu gulerul ridicat, au plecat. Suhotin s-a dus să vadă dacă funcţionează gramofonul. Purişkevici şi-a pus pistolul greu, Savage, pe masă. Tăceau cu toţii şi se întrebau dacă pot să fumeze, pentru că mirosul de trabuc sau de ţigări i-ar putea stârni bănuielile lui Rasputin. Purişkevici a subliniat pentru prima dată că Rasputin insistase ca niciun bărbat să nu fie prezent în noaptea când va sosi la palat. Purişkevici şi Dmitri Pavlovici s-au dus jos ca să aranjeze vinul din pahare. S-au întors apoi în biroul de sus, au aşteptat şi, când s-a auzit maşina, Suhotin a potrivit gramofonul şi i-a dat drumul să cânte *Yankee Doodle* – „o melodie care mă urmăreşte şi acum".

Pe de altă parte, avem punctul de vedere al lui Iusupov.

Ziua fatală a sosit. Trebuia să fie o crimă de *lux*. Eroul nostru, un designer *manqué*, s-a întors după prânz de la palatul socrilor ca să-şi petreacă după-amiaza supraveghind aranjarea mobilei în subsolul boltit.

Bolţile îl împărţeau în două; jumătatea mai mare urma să fie folosită ca sufragerie. Din cealaltă jumătate, scara... ducea în camera mea la etajul de deasupra... Pereţii erau din piatră cenuşie, podeaua din granit...

Când am sosit, i-am găsit pe muncitori ocupaţi cu aranjarea covoarelor şi a perdelelor. Trei vase mari roşii de porţelan chinezesc erau deja aşezate în nişele din pereţi. Diferite obiecte pe care le-am ales eu erau aduse înăuntru: scaune sculptate din lemn de stejar, măsuţe acoperite cu broderii vechi, pocaluri de fildeş şi multe alte curiozităţi... Amintesc îndeosebi un anume scrin incrustat cu abanos, plin cu o mulţime de oglinjoare, coloane mici de bronz şi sertare secrete. Pe el era un crucifix din rocă de cristal şi argint, un exemplar splendid din secolul al şaisprezecelea, o capodopreă a maeştrilor italieni. Pe poliţa din granit roşu a căminului se aflau boluri aurii, farfurii de majolică antică şi grupuri statuare din fildeş. Un covor mare persan acoperea podeaua şi, în colţ, în faţa scrinului incrustat cu abanos, era întinsă o blană albă de urs.

În mijlocul camerei se afla masa la care Rasputin avea să bea ultimul pahar de ceai.

Cei doi servitori ai mei... m-au ajutat să aranjez mobila. Le-am cerut să facă ceai pentru şase persoane, să cumpere biscuiţi şi prăjituri şi să aducă vin din pivniţă. Le-am spus că aştept câţiva prieteni la unsprezece seara şi că ei vor sta în camera de serviciu până când o să sun după ei.[4]

Şi-a petrecut mare parte din seară rugându-se în Catedrala Fecioarei din Kazan. Când s-a întors, a fost încântat de rezultatul eforturilor sale:

Frumos mobilată şi bine luminată, această cameră de la subsol îşi pierduse aerul sinistru. Samovarul fumega pe masă, înconjurat de farfurii pline cu prăjituri şi delicatese pe care Rasputin le aprecia atât de mult. O mulţime de pahare şi sticle erau alături. Lămpi vechi cu sticlă colorată luminau camera din tavan; cele două portičres grele din damasc roşu erau lăsate în jos.

În cămin, un buştean trosnea şi arunca scântei pe dalele de piatră. Aveam senzaţia că, orice s-ar întâmpla, evenimentele din noaptea aceea vor rămâne pentru totdeauna îngropate în încăperea liniştită, cu pereţi groşi.[5]

Ăsta trebuie să fi fost un gând reconfortant.

A sunat un clopoţel; Dmitri Pavlovici şi ceilalţi au sosit. Odată ajunşi în sufrageria de la subsol, Iusupov a luat „cutia cu otravă" de după cupele şi prăjiturile de pe masă. Trei prăjituri erau cu glazură de ciocolată şi trei cu glazură de migdale. Dr. Lazovert şi-a pus mănuşile şi a scos cristalele din cutie. Le-a zdrobit şi le-a strecurat sub glazura de ciocolată.

Vor pune mai târziu cristalele de cianură în pahare, ca să nu se evapore cianura. Dr. Lazovert „ne-a asigurat că doza era mult mai puternică decât era necesar ca să provoace moartea". Au răvăşit camera. Lazovert şi Iusupov au plecat; ceilalţi trebuiau să urce în birou mai târziu. Dr. Lazovert a ieşit ca să pornească maşina, în timp ce Iusupov îmbrăca haina şi îşi punea pălăria.

Ajungând în strada Gorohovaia, Iusupov a avut un scurt schimb de cuvinte cu paznicul şi a urcat scările din spate pe un întuneric beznă. Rasputin l-a băgat în casă prin bucătărie. Iusupov a simţit că cineva îl urmăreşte din „camera alăturată". Iusupov a fost singurul martor la evenimentele care au urmat:

Am mers în dormitorul lui, care era parțial luminat de o lampă din colț, așezată în fața icoanelor. Rasputin a aprins o candelă. Am observat că patul era nefăcut – probabil că se odihnea. Haina lui de blană și căciula de castor erau pregătite. Pe duşumea se afla o pereche de şoşoni.

Era îmbrăcat într-o cămaşă albă de mătase brodată cu albăstrele şi încins cu o cingătoare groasă, zmeurie, cu ciucuri mari, cu pantaloni largi de catifea neagră şi cizme înalte, nou-nouțe. Părul şi barba erau pieptănate cu grijă. Când s-a apropiat de mine, am simțit un miros de săpun ieftin. Fără îndoială că dăduse mare atenție toaletei sale în seara aceea; nu l-am văzut niciodată atât de curat şi de îngrijit.[6]

Rasputin ar fi vrut să meargă împreună la țigani. Era îngrijorat la gândul că mama lui Iusupov s-ar putea afla la palat; ştia că nu-l plăcea deloc. Şi apoi a spus:

Şi ce crezi? Protopopov a trecut pe aici astă-seară şi m-a făcut să promit că o să stau acasă în următoarele câteva zile. „Vor să te omoare", a spus el. „Oameni răuvoitori au complotat împotriva ta."

Alungându-şi îngrijorarea, s-a hotărât să plece cu Iusupov. Înainte de a ieşi din încăpere, a deschis un cufăr plin cu bani strânşi în teancuri împachetate în ziar. I-a vorbit despre nunta fiicei sale. A stins candela, apoi au plecat.

După o slăbiciune de moment, Iusupov şi-a recăpătat stăpânirea de sine în timp ce se îndreptau spre Palatul Iusupov.

S-au apropiat de intrarea laterală şi Iusupov l-a introdus pe Rasputin prin uşa mică. Dintr-odată, Rasputin a auzit un cântec american la un gramofon de deasupra şi a întrebat dacă avea loc o petrecere acolo. Iusupov i-a spus că Irina se distra cu câteva prietene şi o să vină curând să se întâlnească cu el. L-a condus apoi în sufrageria de la subsol.

Musafirul a refuzat şi ceaiul, şi cafeaua. S-au aşezat la masă şi au început să discute despre prietenii comuni – Golovina şi Vîrubova. După un timp, Iusupov i-a oferit ceai şi biscuiți. Mai târziu, prăjituri. Rasputin nu a vrut nimic din toate astea; erau prea dulci, a spus el. Apoi a mâncat toată farfuria. N-au avut niciun efect.

Iusupov l-a îndemnat să bea puțin vin de Crimeea. La început i-a dat vin într-un pahar curat şi abia mai târziu, când a schimbat vinul cu Madeira, l-a păcălit cu băutura din paharul care avea pe margine cristale de cianură.

... a băut încet, cu înghiţituri mici, exact ca un cunoscător. Chipul i-a rămas impasibil; doar din când în când îşi ducea mâna la gât, ca şi cum ar fi avut uşoare dificultăţi la înghiţit.

După trei pahare de Madeira, Rasputin încă aştepta ca petrecerea Irinei să se termine şi să dea ochii cu ea, în linişte. Iusupov se gândea că victima o să capoteze.

Un conflict mut părea să fi izbucnit între noi. Eram agasat. Simţeam că mă înfruntă cu ochii lui satanici. Am început să-mi pierd controlul. Aveam o stranie senzaţie de amorţeală. Capul mi se învârtea... Nu mai vedeam nimic... Nu ştiu cât a durat asta...

Iusupov şi-a revenit şi i-a oferit lui Rasputin o cană de ceai; Rasputin a acceptat, spunând că e însetat. Apoi i-a cerut lui Iusupov să cânte la chitară şi voce, ceea ce a şi făcut... Curând, „acele ceasornicului arătau două şi jumătate“. Şi de sus se auzea mult zgomot. Iusupov s-a dus să vadă ce se întâmplă.

Între timp, ceilalţi erau asudaţi (revenim la punctul de vedere al lui Purişkevici). Lazovert, „şoferul“, s-a târât sus ca să-şi schimbe uniforma, apoi cu toţii, acoperiţi de muzica de la gramofon, s-au dus să asculte zgomotele care se auzeau din sufrageria de la subsol. Iată cum descrie Purişkevici scena:

Ne îngrămădisem cu toţii: eu eram primul pe scară, cu boxul de alamă în mână; în spatele meu se afla Marele Duce; în spatele lui lt. Suhotin; ultimul era dr. Lazovert.

Au stat pe scări aproape o jumătate de oră, nervoşi, punând iar şi iar placa cu *Yankee Doodle*. Au ascultat ce se întâmplă în spatele uşii, apoi au revenit în birou.

Iusupov a venit şi le-a spus că Rasputin nu voia nici să mănânce, nici să bea. Ce era de făcut? Dmitri Pavlovici i-a spus să se întoarcă jos imediat, fiindcă dacă Rasputin venea după el, îi va vedea pe toţi şi va deveni suspicios – „şi atunci trebuia ori să-l lase să plece, ori să termine totul cu tărăboi – ceea ce putea avea consecinţe grave“. Felix s-a întors la subsol. Ceilalţi şi-au reluat poziţia iniţială, pe scări. O jumătate de oră mai târziu au auzit o pocnitură de dop şi pahare ciocnite. (Prin pereţii solizi, prin draperii şi uşa cu *portiĉre* groase, aşa părea.) Apoi s-a făcut linişte. Dmitri a crezut că nu mai aveau mult de aşteptat. S-au întors în birou.

Cincisprezece minute mai târziu, Iusupov a urcat, palid la față. Rasputin mâncase toate prăjiturile, băuse două pahare de vin otrăvit şi nimic nu se întâmplase, „absolut nimic“ – Rasputin vărsa şi scuipa, dar asta era tot. Şi se supărase fiindcă Irina nu mai venea. Iusupov îi spusese că ar trebui să coboare în zece minute.

Ceilalți l-au sfătuit să se ducă jos din nou şi să mai aştepte cinci minute ca otrava să-şi facă efectul. Când a plecat, Purişkevici a spus că Lazovert, care era curajos şi de neclintit când se afla în zona de luptă sub tirul gloanțelor, a făcut o criză de nervi. Era „roşu ca sfecla, de parcă suferise un atac de apoplexie“ şi a plecat. După un timp nedeterminat a revenit, „palid şi istovit“, şi a spus că e bolnav, după care s-a întors la maşină şi a căzut cu fața în zăpadă. Asta l-a ajutat să-şi revină.

Iusupov s-a întors; era lipsit de orice speranță. Dmitri Pavlovici le-a spus să abandoneze planul şi să-l lase pe om să plece. Dar Purişkevici a rămas ferm pe poziție.

„Niciodată!“ am exclamat. „Înălțimea Voastră, nu înțelegeți că dacă pleacă astăzi, scapă pentru totdeauna? Credeți că se va întoarce mâine la Iusupov după ce şi-a dat seama că a fost păcălit? Rasputin nu face asta!“ Am continuat cu voce şuierată, accentuând pe fiecare cuvânt, „nu se poate şi n-o să-l lăsăm aici în viață... Dacă otrava nu-şi face efectul... va trebui să-l răpunem cu mâinile noastre. Ori mergem cu toții jos, ori lăsați asta în seama mea. O să-l pun la pământ fie cu revolverul Savage, fie o să-i zdrobesc țeasta cu boxul. Ce ziceți de asta?“

Au început să se târască pe scări în şir, în spatele lui Purişkevici care avea boxul în mână. Lazovert a adus şi bastonul de cauciuc, deşi spunea că se îmbolnăveşte dacă îl foloseşte. Dar Purişkevici n-a coborât decât o treaptă sau două, când Dmitri Pavlovici i-a spus să se oprească, şi l-a tras pe Iusupov deoparte. Ceilalți s-au întors în birou. Când Dmitri Pavlovici şi Iusupov au intrat, au căzut de acord ca Iusupov să-l împuşte pe Rasputin. „Va fi mai rapid şi mai simplu“, a spus prințul, apoi a luat un Browning din sertarul biroului şi a coborât scările.

Cinci minute mai târziu au auzit o împuşcătură, un strigăt şi zgomotul unui corp căzând pe podea. Au alergat pe scări şi au năvălit prin uşa de la subsol, şi unul dintre ei a atins comutatorul lăsându-i pe toți în beznă.

Au bâjbâit după comutator, l-au răsucit şi l-au văzut pe Rasputin întins

pe blana de urs şi pe Iusupov, în picioare lângă el, cu revolverul la spate. Nu se vedea nicio urmă de sânge. „Evident era o hemoragie internă – glonțul a pătruns prin pieptul lui Rasputin şi nu a ieşit afară."

Dmitri Pavlovici a presupus că trebuie să fie vreo pată, aşa că l-au tras pe Rasputin pe partea cu dale a podelei, „cu picioarele spre fereastra dinspre stradă şi capul spre scara pe care am venit". Nu era sânge pe covor. S-au învârtit în jurul corpului, îngroziți de bizareria situației şi de forța bărbatului care zăcea în fața lor în cămaşa lui albă brodată, cu pantaloni de catifea şi cizme splendide. Apoi au ieşit cu toții, „stingând lumina şi lăsând uşa întredeschisă".

Relatarea lui Iusupov, publicată la distanță de nouă ani față de cea a lui Purişkevici, era întrucâtva diferită. Când a urcat pe scări prima dată, Dmitri Pavlovici, Suhotin şi Purişkevici au alergat spre el agitându-şi pistoalele şi întrebând ce s-a întâmplat. El le-a spus că Rasputin era nevătămat şi au decis să se ducă jos împreună şi să-l sugrume. Când se pregăteau să coboare, Iusupov i-a chemat înapoi în birou; nu era exclus ca Rasputin, care avea o forță ieşită din comun, să-i pună la pământ pe toți. În cele din urmă i-a convins pe ceilalți că el personal trebuia să-l împuşte.

A luat revolverul lui Dmitri şi a coborât scările.

Rasputin şedea pe un scaun la masă, părând puțin palid. Iusupov s-a aşezat alături de el. Rasputin a mai cerut vin şi i-a propus să meargă la țigani. Iusupov i-a mai turnat un pahar. Avea pistolul ascuns la spate. S-a ridicat şi s-a dus spre crucifix, oprindu-se să-l admire.

Rasputin l-a urmat. A spus că preferă dulăpiorul şi a început să deschidă sertăraşele şi uşițele.

„Grigori Efimovici, mai bine ai privi crucifixul şi ai spune o rugăciune înaintea lui."

Rasputin m-a privit cu uimire şi pe chipul lui a apărut o umbră de spaimă... A venit direct spre mine, m-a privit fix în față şi am avut impresia că citeşte în privirea mea un lucru la care nu se aştepta. Am înțeles că sosise momentul. „Dumnezeu să-mi dea puterea să termin totul", am gândit şi am scos pistolul la iveală. Rasputin încă stătea nemişcat în fața mea. Cu capul întors spre dreapta şi ochii pe crucifix.

„Unde să țintesc", am gândit. „În tâmplă sau în inimă?" Fulgere păreau că-mi străbat corpul. S-a auzit un urlet ca de fiară sălbatică şi Rasputin a căzut cu toată greutatea pe spate, pe blana de urs.

Ceilalți au alergat în jos pe scări, dar brusc s-a făcut întuneric. Când lumina a fost aprinsă din nou, l-au văzut pe Rasputin zăcând, cu ochii închiși. „Era o pată mică roşie pe cămaşa lui.“ Începea să se liniştească. Glonțul trecuse prin inimă; murise. Dmitri Pavlovici a mutat corpul de pe covor, au stins lumina, au părăsit camera, au închis uşa şi au urcat scările.

Acum trebuiau să decidă ce să facă cu victima. Lazovert, ca şofer, Dmitri Pavlovici şi Suhotin, îmbrăcat cu hainele lui Rasputin, urmau să plece, aşa cum plănuiseră, în direcția străzii Gorohovaia, ca să convingă orice urmăritor din Ohrana că Rasputin a ieşit în timpul nopții, dar de fapt ca să ia cu ei câteva din hainele lui Rasputin şi să le ardă în stația Varşovia. Trebuia să se ducă până în stația Varşovia cu maşina lui Purişkevici, urmând să se întoarcă apoi cu trăsura la Palatul Serghei, ca să ia maşina lui Dmitri Pavlovici. Cu aceasta trebuia să se întoarcă în Moika pentru a lua cadavrul.

Au plecat; Iusupov şi Purişkevici au rămas în urmă şi au schimbat păreri despre viitorul Rusiei, „eliberată acum pentru totdeauna de geniul răului“.

În mijlocul conversației noastre am fost deodată cuprins de un vag sentiment de neliniște: m-am simțit stăpânit de dorința de a coborî, în sufragerie. Am coborât şi am deschis uşa.

Rasputin zăcea nemişcat, dar când l-am atins am descoperit că era cald încă. I-am luat pulsul. Nu mai bătea.

Din rană picura o dâră de sânge care cădea pe podeaua de granit.

Iusupov a atins trupul şi l-a scuturat; a căzut înapoi fără viață. A rămas puțin în picioare, gata să plece, când

atenția mi-a fost atrasă de un tremur uşor al pleoapei stângi. M-am aplecat peste el şi i-am examinat fața. Începuse să se mişte convulsiv. Mişcările erau din ce în ce mai ample. Dintr-odată, ochiul lui stâng s-a deschis pe jumătate. Şi imediat după aceea a ridicat pleoapa dreaptă. Şi amândoi ochii – ochii lui Rasputin – erau fixați asupra mea cu o expresie de ură diabolică.

Iusupov a încremenit pe loc. Rasputin s-a ridicat în picioare, urlând, şi l-a apucat „ca un fier înroşit în foc“ de umăr şi „a încercat să mă strângă de gât“, repetând mereu numele prințului cu „un şuierat răguşit“. Dar, „cu un efort supraomenesc, am reuşit să mă eliberez“.

Rasputin a căzut din nou pe podea. Iusupov a alergat pe scări strigând după Purişkevici. Îi dăduse propriul pistol lui Dmitri Pavlovici, aşa că era

neînarmat, şi, cum Purişkevici a scos pistolul lui din toc, au fost alarmaţi de zgomotul de pe scări. Iusupov a năvălit în birou, a apucat bastonul de cauciuc şi s-a întors pe scări. Rasputin a urcat spre ei „urlând şi gâfâind ca un animal rănit". Cu un efort supraomenesc, s-a îndreptat spre uşa care ducea în curte.

Iusupov credea că uşa era încuiată şi Dmitri Pavlovici şi ceilalţi au chei. S-a înşelat. Rasputin a dispărut prin uşă în întunericul de afară. Purişkevici s-a luat după el şi a tras de două ori.

Iusupov s-a gândit: *Rasputin o să scape pe poartă.* Aşa că:

am alergat către intrarea principală...

A străbătut biroul, a lăsat în urmă camerele valetului, apoi apartamentul care fusese redecorat pentru el, pentru Irina şi copil; a trecut prin budoarul Irinei, cu elegantul ei alcov de argint cu coloane din marmură Diana şi cu tavanul boltit, pictat cu păsări ale paradisului; a trecut pe lângă cada lui de baie săpată în marmură şi camera sa cu scaune şi canapea *art nouveau* tapisate cu mătase; a lăsat în urmă camera de studiu cu dulapurile ei cu uşi ornamentate, cu placă de marmură de Karelia deasupra căminului şi parchet de mesteacăn; a trecut prin grădina de iarnă cu ferigi şi pilaştri de marmură verde; a străbătut sala mică de bal cu stâlpi şi parchet incrustat şi a ajuns în clădirea principală. Ţinându-şi respiraţia, a alergat de-a lungul pivniţelor de dedesubt, care duceau spre marea *enfilade* a camerelor de la primul etaj – cea roşie, cea verde, cea albastră, marea rotondă, mica rotondă – de-a lungul galeriilor de pictură cu pânzele lui Canova acoperite de praf, cu Rubenşii şi nenumăraţi Rembrandt tăcuţi; a străbătut camerele maure cu lămpile lor filigranate; a trecut cu privirea împăienjenită pe lângă sutele de nimfe din onix şi naiade, prin holul cu bănci, prin sala de banchete, prin sala de bal, prin camera antică, prin camera romană şi prin teatru; şi, în fugă, a străbătut colosalul foaier baroc de marmură, apoi a ieşit afară prin uşile de stejar şi

... am alergat de-a lungul cheiului Moika, spre curte, sperând, în cazul în care Purişkevici îl pierduse, să-l opresc pe Rasputin la porţi.

A auzit încă două împuşcături. Rasputin a căzut lângă mormanul de zăpadă. Purişkevici a stat în picioare deasupra lui un moment, apoi s-a întors şi a intrat în casă.

Iusupov, „după ce s-a uitat în jur şi a constatat că strada este goală şi că împuşcăturile nu au atras atenţia“, a trecut peste mormanul de zăpadă şi a văzut că Rasputin era mort. „În tâmpla stângă se deschidea o rană mare, care, aşa cum am aflat mai târziu, a fost provocată de călcâiul lui Purişkevici.“

Dar oamenii se apropiau din două părţi.

Purişkevici relatează o altă poveste. Văzând cadavrul şi alergând sus alături de ceilalţi, a lăsat uşa întredeschisă. El face observaţia că trecuse de ora trei dimineaţa şi că trebuia să se grăbească. Suhotin a îmbrăcat haina de blană a lui Rasputin şi galoşii, şi şi-a tras mănuşile. Lazovert şi-a pus din nou uniforma de şofer. Au plecat în maşina lui Purişkevici, cu Dmitri Pavlovici, gonind spre staţia Varşovia, aşa cum plănuiseră, ca să ardă hainele lui Rasputin în vagonul de pasageri al trenului, „unde soba era fierbinte“.

Iusupov l-a părăsit pe Purişkevici în birou şi s-a îndreptat spre apartamentele lui, trecând prin hol şi prin apartamentele părinţilor lui, goale în momentul acela, pentru că ei erau plecaţi din oraş. Purişkevici a fumat o ţigară şi s-a calmat. Apoi, împins de o „forţă interioară“, şi-a luat pistolul şi

... sub presiunea acestei forţe misterioase, am părăsit biroul a cărui uşă dinspre hol era închisă şi am ajuns în coridorul comun.

Înaintasem mult pe culoar când am auzit paşi în spate, lângă scări, apoi zgomotul unei uşi – care se deschidea spre sufrageria unde zăcea Rasputin – pe care intra o persoană. Evident, uşa nu era închisă.

În clipa următoare a auzit strigătul sălbatic al lui Iusupov în spate – „Trage, Purişkevici! Trage! Este viu! O să scape!“ Iusupov „alerga ţipând“ în sus pe scări, alb ca foaia de hârtie, cu ochii ieşiţi din orbite. A trecut de Purişkevici, apoi prin uşa de la holul principal şi prin apartamentele părinţilor săi (când Purişkevici şi-a dat seama, el era departe). Purişkevici a auzit

... paşi grei, iuţi îndreptându-se spre uşa care ducea în curte... Trebuia să acţionez imediat, aşa că, fără să-mi pierd capul, am scos pistolul Savage din buzunar, l-am armat şi am alergat în jos pe scări.

Afară, a ţintit în Rasputin, alergând repede prin zăpada depusă lângă gard. Rasputin striga „Iusupov, Iusupov, o să-i spun Ţarinei totul“ şi acum, pentru că „puterea lui, vitalitatea sa fenomenală dispăruse... am alergat după el şi am tras“.

A ratat. Nici a doua împuşcătură nu şi-a atins ţinta. Purişkevici era furios fiindcă, după cum se spunea, a dărâmat nenumărate ţinte pe câmpul de trageri de la Semionovski, „dar astăzi nu sunt capabil să pun la pământ un om de la douăzeci de paşi“. Rasputin ajunsese lângă poartă. Era doar o chestiune de concentrare. Purişkevici şi-a muşcat mâna stângă cât de tare a putut, ca să se dezmeticească, şi a treia împuşcătură l-a nimerit pe Rasputin în spate. S-a oprit

> *... şi de data asta, ţintind cu atenţie în acelaşi punct, am tras pentru a patra oară. Aparent, l-am nimerit în frunte, pentru că s-a prăbuşit cu faţa în zăpadă, cu capul clătinându-se. Am alergat spre el şi l-am pocnit în tâmplă cu călcâiul, cu toată puterea. Zăcea acolo, cu braţele întinse în faţă, ca şi cum ar fi încercat să se târască pe burtă. Dar n-a mai putut să se mişte şi doar a scrâşnit din dinţi.*[7]

Purişkevici s-a întors în casă pe drumul pe care venise. Între împuşcături, a observat doi bărbaţi care se plimbau pe caldarâmul de afară; „unul dintre ei“ a luat-o la fugă când a auzit împuşcătura.

Acum se întreba ce este de făcut. „Eram pierdut, Iusupov îşi ieşise din minţi, iar servitorii nu ştiau ce s-a întâmplat“. Şi cadavrul era în grădină. Orice trecător putea să-l vadă. Şi mai ales...

> *Poate servitorii nu au auzit împuşcătura lui Iusupov în cameră, dar era imposibil ca cei doi soldaţi postaţi în holul de la intrarea principală să nu fi auzit patru împuşcături puternice ale pistolului meu Savage, în curte. M-am îndreptat spre holul de la intrarea principală.*
>
> *„Băieţi“, m-am adresat lor, „Am omorât...“ La aceste cuvinte au înaintat spre mine foarte serioşi ca şi cum ar fi vrut să mă măsoare. „L-am omorât pe Grişka Rasputin, duşmanul Rusiei şi al Ţarului.“ La aceste ultime cuvinte, unul dintre soldaţi, vădit emoţionat, a alergat să mă îmbrăţişeze. Celălalt a spus „Mulţumesc lui Dumnezeu, era şi timpul!“*

I-a făcut să promită că nu vor spune nimic. Ei au zis „suntem ruşi... n-o să te trădăm“.

Purişkevici l-a găsit pe Iusupov vomând în baia părinţilor lui. L-a dus înapoi în birou, în timp ce Iusupov mormăia întruna „Felix, Felix“. Când am intrat în birou, prinţul s-a eliberat de Purişkevici, a dat cu pumnul în

birou, a luat bastonul de cauciuc de la Maklakov, a fugit în jos pe scări, furios, şi a început să lovească cadavrul în cap.

A fost nevoie de doi servitori ca să-l smulgă de acolo pe Iusupov, care era plin de sânge. L-au „dus sus în braţe“ şi l-au aşezat pe sofa, unde continua să rotească ochii, cuprins de convulsii, repetându-şi propriul nume. Purişkevici le-a cerut servitorilor „să găsească undeva nişte haine“, să înfăşoare cadavrul şi „să le lege strâns cu o sfoară“. Unul dintre ei a plecat să îndeplinească ordinul, în timp ce celălalt i-a spus că poliţistul de serviciu a întrebat despre împuşcături şi a insistat că trebuie să întocmească un raport în acest sens.

Zece minute mai târziu, când a venit Vlasuk, Purişkevici şi-a dat seama că a făcut o greşeală chemându-l, pentru că poliţistul era „un veteran al vechii şcoli“. Poate spera să-l mituiască. Poliţistul l-a recunoscut imediat pe Purişkevici şi, având de-a face cu cazul uciderii lui Rasputin prezentat de un deputat din Dumă cu darul vorbirii, s-a arătat dispus să uite de crimă. A promis să nu spună nimic, în afară de cazul în care i s-ar cere s-o facă sub jurământ, situaţie în care va trebui să mărturisească adevărul. Purişkevici l-a lăsat să plece pentru că „şeful districtului era lt. Grigoriev (care este, după câte ştiu eu, un tip foarte cumsecade, un băiat de familie bună)“. A decis „să lase viitorul în seama sorţii“.

Jos, servitorul a înfăşurat cadavrul în ceva ce părea o draperie albastră şi l-a legat cu o sfoară. Purişkevici le-a cerut servitorilor să-l cureţe de sânge pe Iusupov şi să aibă grijă de el.

Ceilalţi s-au întors. Le-a spus ce s-a întâmplat. În mare grabă au cărat cadavrul la maşină „împreună cu lanţurile şi greutăţile de două puduri pe care le adusesem în apartamentul lui Iusupov în noaptea aceea“. (Poate că Lazovert le-a pus în maşina lui şi le-a scos mai târziu, la Palatul Iusupov. Purişkevici nu le-a luat cu el cu tramvaiul spre Dumă, sau le-a cărat prin zăpadă înainte de miezul nopţii.) Purişkevici a delegat un soldat să-l caute pe Iusupov.

Dmitri Pavlovici s-a instalat la volan (avea mai multe maşini şi era un bun şofer). Suhotin s-a aşezat alături de el. Dr. Lazovert a stat în spate, în dreapta lui Purişkevici, „şi alături de cadavru era un soldat pe care am decis să-l luăm cu noi ca să ne ajute să aruncăm corpul greu în spărtura din gheaţă“.

Erau pregătiţi de plecare când Purişkevici a văzut galoşul lui Rasputin şi haina de blană în spatele maşinii. Curajoasa doamnă Purişkevici a refuzat

să le taie în bucăți ca să le ardă, iar când Dmitri Pavlovici a protestat, ea nu s-a lăsat intimidată. Au ars numai „mânecile hainei“ şi mănuşile, restul urmând să fie aruncat odată cu el. Au telefonat la Villa Rhode.

După aceea şi-au continuat călătoria în liniște, bucurându-se de aerul înghețat care intra prin geamurile deschise, cu Purişkevici care visa cu ochii deschişi la momentul când Marele Duce Nikolai Mihailovici îl va invita ca să-i vorbească despre îngrijorarea lui cu privire la Rasputin şi despre versiunea prezentată Țarului.

Odată încheiată această neverosimilă digresiune, Purişkevici a revenit cu picioarele pe pământ. Era în maşină, cu cadavrul „la picioarele mele“, şi mergeau în afara oraşului pe un drum cu hârtoape. În cele din urmă, Dmitri Pavlovici s-a îndreptat spre pod şi s-a oprit pe mal. Au văzut o gheretă de santinelă în depărtare înainte ca lămpile să se stingă. (Fotografia făcută luni 19 decembrie confirmă că erau felinare din loc în loc, de fiecare parte a Podului Petrovski.) Purişkevici a sărit primul din maşină, iar soldatul, dr. Lazovert şi căpitanul Suhotin l-au ajutat să balanseze cadavrul şi să-l arunce în copca făcută în gheață (o gaură aflată cam la cinci metri, judecând după fotografie). Dmitri Pavlovici a rămas de pază lângă maşină.

Apoi şi-au adus aminte că au uitat de greutăți şi le-au aruncat ulterior; dar greutatea hainei şi lanțul care o lega erau suficiente. Dr. Lazovert a găsit unul dintre galoşi şi l-a aruncat peste pod; au văzut santinela adormită şi s-au întors pe drumul care îi ducea spre Fortăreața St Petru şi Pavel. Nu a fost o călătorie uşoară; maşina se oprea, motorul dădea rateuri şi „de fiecare dată... dr. Lazovert sărea din maşină, curăța bujiile, după care porneam din nou“. Pe drumul de întoarcere, Purişkevici şi-a exprimat față de Dmitri Pavlovici îndoielile în legătură cu felul în care se descotorosiseră de cadavru. Spera ca trupul să fie găsit, sublinia el, pentru că altfel ar apărea „falşi Rasputini“; ar fi trebuit să-l lase mai la vedere.

Au oprit din nou pentru reparații vizavi de Fortăreața Sf. Petru şi Pavel. După aceea au rulat fără probleme spre Palatul Serghei. Când motorul s-a oprit, au găsit celălalt galoş şi câteva pete de sânge pe covorul maşinii. Servitorul lui Dmitri Pavlovici, „care ne-a ajutat să coborâm şi care m-a privit de parcă ar fi ştiut cum stau lucrurile“, a primit ordin să ardă galoşul şi carpeta. Apoi Lazovert, Suhotin şi Purişkevici au plecat. Au luat două trăsuri spre gara Varşovia, unde îi aşteptau nevestele – inclusiv doamna Suhotin, care şi-a petrecut noaptea în trenul-spital. Era trecut de cinci dimineața când s-au întors şi tot personalul trenului dormea, cu excepția doamnei Purişkevici.

Să revenim acum la poveste, aşa cum a fost relatată de Iusupov. L-am părăsit când era în curte, alături de corpul lui Rasputin. În clipa aceea a văzut câțiva oameni apropiindu-se. Erau doi dintre servitorii lui şi un polițist. S-a aşezat în aşa fel încât să-l împiedice pe polițist să-l vadă pe Rasputin. Ofițerul a întrebat ce s-a întâmplat. I-a explicat că zgomotul a fost provocat de musafirii prezenți la petrecere şi l-a condus la porți. Când s-a întors, servitorii „erau acolo. Purişkevici le spusese să ducă trupul în casă". Rasputin îşi schimbase poziția şi Iusupov era îngrozit; crezând că omul este încă în viață, a plecat înăuntru, chemându-l şi pe Purişkevici, apoi a intrat în cameră ca să bea apă. Purişkevici a venit şi l-a calmat, apoi l-a dus în birou.

Între timp a apărut servitorul lui Iusupov, care a spus că polițistul s-a întors; împuşcăturile au fost auzite de la postul de poliție al districtului, aşa că i s-a cerut să comunice superiorilor lui, la telefon, tot ce ştie.

Iusupov şi Purişkevici au încercat să-l convingă să-şi țină gura. Sub imperiul emoției, Purişkevici a declarat că Rasputin a fost omorât. „Eram cuprins de groază în timpul acestei conversații, dar mi-a fost imposibil să intervin şi să-i pun capăt." După aceea, simțindu-se rău, Iusupov a părăsit biroul cu bastonul de cauciuc în mână şi a văzut corpul mai jos, pe palier, plin de sânge. Ca şi Purişkevici, Iusupov a simțit un impuls inexplicabil: de astă dată dorea să sfărâme cadavrul în bucățele.

În acel moment toate legile lui Dumnezeu şi ale oamenilor îşi pierduseră orice valoare. Purişkevici mi-a spus după aceea că dorința era atât de chinuitoare, încât n-a putut-o uita niciodată.

După aceea Iusupov a leşinat şi ceilalți au ieşit cu cadavrul.

Când a venit şi el, le-a spus servitorilor să ia un câine de la una din casele din jur şi să-l omoare. „Apoi a târât câinele pe urmele lui Rasputin, astfel încât să facă imposibilă orice analiză de sânge ulterioară, şi l-a aruncat pe troianul de zăpadă, acolo unde nu cu mult înainte zăcuse *starețul* mort."

Iusupov şi-a adunat servitorii şi i-a pus să jure că îşi vor ține gura, apoi a plecat, în jurul orei cinci dimineața, spre Marele Duce Aleksander Mihailovici, unde Feodor, tânărul lui cumnat, îl aştepta. I-a spus că o să explice totul dimineață: apoi „m-am urcat în pat şi am căzut într-un somn adânc".

Prin urmare, am avut două relatări la „prima-mână" cu privire la noaptea crimei; două relatări care conțin un număr atât de mare de inadvertențe

majore şi importante, încât este imposibil ca ele să fie compatibile. De exemplu:

Iusupov spune că Dmitri Pavlovici şi ceilalți trei conspiratori au sosit împreună la palat[8], în timp ce Purişkevici susține că el şi Lazovert au venit împreună – Dmitri Pavlovici fiind deja acolo[9].

Iusupov spune că a fost otrăvită crema de ciocolată[10], în timp ce Purişkevici vorbeşte de crema roz[11].

Iusupov afirmă că i-a cântat la chitară lui Rasputin[12], dar Purişkevici nu face nicio mențiune în acest sens.

Iusupov spune că l-a lăsat singur pe Rasputin numai o dată, ca să urce în birou[13], în timp ce Purişkevici susține că a venit sus de trei ori[14].

După ce Rasputin a băut mai multe pahare de vin şi a mâncat câteva prăjituri, Iusupov spune că avea „gâtul iritat“[15], iar Purişkevici afirmă că „a vărsat des şi a salivat“[16].

Purişkevici spune că, fiind în birou, Lazovert a început să se simtă rău şi a coborât scările ca să iasă afară. Când s-a întors în birou părea foarte suferind şi le-a zis celorlalți că, deşi afară a leşinat, zăpada rece l-a ajutat să-şi revină[17]. Iusupov nu face nicio mențiune despre faptul că Lazovert a ieşit afară şi s-a întors mai târziu.

Iusupov spune că atunci când s-a întors la tovarăşii lui de conspirație, în birou, Dmitri Pavlovici i-a înmânat un pistol[18], iar Purişkevici susține că Iusupov s-a întors în cameră şi şi-a luat propriul „Browning micuț“ din sertarul biroului[19]. Aş vrea de asemenea să menționez că, în versiunea din iunie 1917 a poveştii, Iusupov susține că a primit pistolul de la Purişkevici.

După ce Iusupov a tras şi ceilalți au alergat jos ca să vadă corpul, Iusupov spune că a stins lumina şi a încuiat uşa sufrageriei[20]. Purişkevici afirmă că ei au stins lumina, dar au lăsat uşa deschisă[21].

Purişkevici spune că, după ce l-a împuşcat pe Rasputin în curte, a rămas în picioare, lângă corp, câteva minute – Iusupov nu era acolo[22]. Potrivit relatării lui Iusupov, el a stat alături de Purişkevici[23].

Iusupov şi-a schimbat într-o măsură şi mai mare declarația din 1927 când a adus dovezi, sub prestare de jurământ, în două cazuri de calomnie instrumentate în 1934 şi 1965. În procesul din 1934 de la Înalta Curte din Londra, a pretins că Rasputin era încă în viață când l-a lovit cu bastonul de cauciuc. În cartea sa din 1927, asta s-a întâmplat după moartea lui Rasputin. În 1965, într-un caz asemănător, la Curtea Supremă a Statului din New

York, Iusupov a susținut nu numai că el a tras primul glonț, dar şi că tot el l-a tras şi pe al doilea, care în carte îi este atribuit lui Purişkevici[24].

Contradicția dintre relatarea scrisă de Iusupov şi cea a lui Purişkevici transpare şi din raportul din 1923 al dr. Stanislav Lazovert, „Asasinarea lui Rasputin", care sporeşte confuzia:

Când Iusupov şi Lazovert s-au dus în casa lui Rasputin ca să-l ia cu maşina, Lazovert spune că „el (Rasputin) m-a primit personal" şi mai adaugă: „l-am convins pe diavol să mă însoțească la casa prințului Iusupov"[25]. Potrivit relatării lui Iusupov, Lazovert rămâne în maşină în timp ce Iusupov se duce singur în apartament[26].

Întorşi la Palatul Iusupov, în sufrageria de la subsol, Lazovert spune că Rasputin a vorbit despre complotul în care era amestecat şi a declarat că germanii vor fi curând în Petrograd[27]. Relatările lui Iusupov şi Purişkevici nu cuprind nicio referire în acest sens.

Lazovert lasă impresia că a fost în sufragerie când Rasputin a ingerat prăjiturile şi vinul otrăvit: „după un timp [Rasputin] s-a ridicat şi s-a îndreptat spre uşă. Ne-am temut că eforturile noastre au fost zadarnice. Deodată... cineva a tras în el... am părăsit camera ca să-l lăsăm să moară". În altă versiune, Lazovert este sus şi coboară numai ca să examineze corpul lui Rasputin pe care îl declară mort[28].

Lazovert relatează că, mai târziu, Purişkevici s-a luat după Rasputin „în grădină" şi a tras iute „două focuri în fața lui teşită"[29]. Purişkevici însuşi spune că a tras patru focuri[30].

Ceea ce Iusupov, Purişkevici şi Lazovert au în comun este faptul că amintirile lor coincid în multe din relatările de după crimă. După comiterea crimei, participanții au acceptat adesea să spună aceeaşi poveste. Fondul relatării lor era foarte asemănător, în schimb apăreau inadvertențe în privința micilor detalii datorită incapacității lor de a colabora sau de a se înțelege – în acest punct povestea nu se leagă.

Toate trei relatările sunt la fel de iraționale şi în favoarea lor. În afară de contradicțiile dintre ele, contravin şi probelor aduse de martori şi dovezilor oferite de autopsie. Pe cine şi ce ar trebui să credem? Prin eliminarea celor mai multe relatări improbabile şi prin aplicarea concluziilor medicinii legale, putem, în cele din urmă, să reconstituim cea mai plauzibilă soluție a acestui mister al deceniului al nouălea.

11

SFÂRŞIT DE DRUM

Se pare că n-avem motive să nu credem povestea că Rasputin a fost luat din apartamentul lui, după miezul nopții, de către Iusupov, şi că amândoi au fost duşi la Palatul Iusupov în maşină de cineva care ar fi putut fi Lazovert. Maşina cu „capota de pânză", descrisă ulterior ca fiind gri sau kaki, pare să fi fost a lui Purişkevici.

În privința evenimentelor care au urmat, relatările măsluite ale lui Iusupov şi ale servitorilor lui pot fi tratate cu suspiciune, ca şi cele ale lui Purişkevici. Faptul că lui Rasputin i-au fost oferite prăjituri şi vin otrăvite poate fi considerat ca real. Potrivit declarației profesorului Kossorotov, care a efectuat autopsia, „examinarea nu a scos la iveală urme de otravă"[1]. Trebuie spus că dacă Rasputin a fost otrăvit, ori a înghițit o cantitate mică de otravă, ori cianura era expirată. Cu toate că Iusupov şi Purişkevici se contrazic unul pe altul în privința detaliilor, relatarea lor coincide în descrierea dozelor suficient de mari ca să ucidă mai mulți cai. Ingerând o cantitate de otravă atât de mare cum spun ei, Rasputin ar fi trebuit să moară pe loc. Maria, fiica lui Rasputin, a fost „sigură că tatăl meu nu a mâncat din prăjiturile otrăvite, pentru că avea oroare de dulciuri... Niciodată nu l-am văzut mâncând prăjituri"[2]. Alții, care cred că Rasputin a mâncat prăjiturile otrăvite, au susținut că cianura nu şi-a făcut efectul pentru că „a fost neutralizată de zahărul din prăjituri"[3]. Pentru a obține o evaluare exactă în această problemă şi în privința altor aspecte cruciale legate de moartea lui Rasputin, profesorul Derrick Pounder, şeful Catedrei de Medicină Legală de la Dundee University şi şeful echipei de anatomo-patologie a guvernului, a fost solicitat să examineze raportul original al autopsiei şi probele de medicină legală.

Analizând problema otrăvirii, profesorul Pounder a conchis că teoria zahărului-ca-antidot

... nu are fundament ştiinţific. Este un nonsens care nu îşi găseşte susţinere în literatura de medicină legală. Dacă cianura ar fi fost amestecată cu zahărul la prepararea prăjiturilor, atunci era posibilă o oarecare reacţie. În caz contrar, o astfel de reacţie nu poate avea loc. În contact cu acidul din stomac, cianura de potasiu eliberează cianura, care este absorbită de organism şi ucide rapid, blocând funcţia componentelor chimice din organism care asigură folosirea oxigenului. În acest fel, victima este lipsită de oxigen, în ciuda cantităţii mari de oxigen din organism. Imediat, în contact cu acidul din stomac, cianura de potasiu reacţionează cu acesta şi eliberează cianura înaintea oricărei alte reacţii complexe care ar putea avea loc cu zahărul. Adevărata dovadă că această teorie nu are o susţinere practică este faptul că nu folosim fructoza sau glucoza ca antidot în otrăvirile cu cianură. Faptul că profesorul Kossorotov nu a detectat mirosul specific cianurii la autopsie nu exclude posibilitatea ca Rasputin să fi înghiţit cianură. În primul rând, circa 10% din persoane nu pot detecta mirosul specific de cianură şi nu ştim dacă profesorul Kossorotov nu făcea parte dintre cei care nu simt mirosul de cianură. În cele din urmă, dacă profesorul Kossorotov era capabil să distingă mirosul de cianură, dar nu a detectat-o, nu este exclus ca Rasputin să fi ingerat o doză de cianură care a fost însă insuficientă ca să-l omoare.

Dacă Rasputin a fost cu adevărat otrăvit cu cianură, dar nu a murit ca urmare a acestui fapt, atunci singura concluzie logică este că el nu a ingerat suficientă cianură. Cercetătorul renascentist specialist în toxicologie, Paracelsus, spunea că „otrava constă în doză". Dacă cianura a fost în cantitate insuficientă ca să ucidă, dar suficientă ca să producă simptomele ingerării de cianură, atunci aceasta s-ar putea explica printr-o cantitate insuficientă de cianură de bună calitate sau, invers, printr-o cantitate suficientă de cianură de proastă calitate.

Dacă atentatorii au considerat că i-au dat o cantitate suficientă de cianură ca să-l omoare, atunci ori au fost păcăliţi şi i-au administrat prea puţină, ori, invers, au administrat cantitatea care ar fi fost suficientă să ucidă, dar asta nu s-a întâmplat, din cauza calităţii necorespunzătoare a otrăvii. Doza letală de cianură este în mod normal suficient de mică, aşa că prima variantă pare puţin probabilă, în schimb, a doua variantă este mai plauzibilă. Dacă otrava a fost slabă calitativ, atunci asta se putea explica fie prin faptul că era de proastă calitate, conţinând o cantitate mică de cianură de potasiu şi având un conţinut ridicat de material inert (într-un fel asemănător

cu heroina care poate fi cumpărată de pe stradă astăzi), fie prin faptul că otrava a fost inițial de bună calitate, dar s-a deteriorat din cauza depozitării îndelungate.[4]

Otrăvirea era, desigur, metoda ideală de ucidere. În aceste condiții se pune o întrebare: în momentul în care nu a funcționat, de ce dr. Lazovert nu s-a dus repede la trenul-spital şi nu a adus seringa cu doza letală de diamorfină? Chiar Purişkevici avea la îndemână aşa ceva. Într-o notă din „jurnal“, din 5 decembrie, se poate citi „numai eu eram responsabil de stocul de medicamente, lenjerie, cizme, tutun şi cărți necesare în tranşee“[5]. În dispensarul din trenul lui existau aceste medicamente.

Următorul „fapt“ pe care putem fi înclinați să-l acceptăm este că cel puțin una sau două împuşcături au fost auzite în jurul orei două şi jumătate sau trei dimineața. Dacă acceptăm că inițial atentatorii au plănuit să-l otrăvească pe Rasputin şi că împuşcătura sau împuşcăturile s-au tras la miezul nopții, atunci se impune examinarea împrejurărilor. Povestea cu Rasputin confruntat cu o parodie de proces, în cadrul căruia se aştepta ca el să se împuşte, este cu totul improbabilă. Purişkevici îl considera pe Rasputin un ticălos, iar Iusupov credea despre el că este supraom. Oricât de beți ar fi fost, este greu de crezut că vreunul dintre protagonişti şi-ar fi asumat riscul de a-i pune pistolul în mână.

Chestionat de poliție aproape imediat, Bîjinski, valetul, a indicat „geamul spart pe podeaua de sub fereastra care dădea în curtea casei alăturate“. Nimeni nu a raportat că a găsit vreo bucată de sticlă afară sau că a auzit când s-a spart geamul, dar din fotografii reiese că fereastra dinspre curte a biroului arăta altfel decât celelalte; părea să aibă un soi de ramă în jurul unui pătrat de hârtie care acoperea spărtura de circa 10 cm diametru. Spărtura este regulată, ca şi cum ar fi fost făcută din interior, de la mică distanță. Dacă un bărbat ar fi stat în picioare în curte, gaura din fereastră s-ar fi aflat cam la jumătate de metru deasupra capului său.

Este greu de crezut că vreuna dintre cele două împuşcături fatale l-a nimerit pe Rasputin în miezul nopții. Conform raportului autopsiei, „victima a fost slăbită de hemoragia provocată de rana din ficat (glonț rana 1) şi din rinichi (glonț rana 2). Moartea era inevitabilă în 10 sau 20 de minute“[6].

S-au tras mai multe focuri de armă mai târziu, înregistrate de un întreg grup de polițişti cam la o oră după ce au ieşit din tură, la ora şase fix – împuşcături care nu aveau nicio legătură cu cele două răni căpătate de Rasputin la ora trei dimineața.

La scurtă vreme după ce împuşcătura sau împuşcăturile au fost auzite, patru bărbaţi, se spune, şi-au făcut apariţia într-o maşină care rula cu viteză. Tihomirov, omul Ohranei, „atent să-l supravegheze pe Rasputin“, i-a văzut şi l-a alertat pe şeful Ohranei la telefon. Se pune întrebarea ce făcea Tihomirov acolo, la locul faptei. Nicăieri nu s-a menţionat că l-a urmărit pe Rasputin din strada Gorohovaia până la palat. Nu părea să aibă maşină la dispoziţie – deşi exista una staţionată la Ministerul de Interne de vizavi. Nu ştim de unde l-a urmărit.

Pare posibil ca Tihomirov să fi fost ultimul sosit, trimis de Protopopov. Când, în 1917, s-a întrunit Comisia Extraordinară, Protopopov a admis că l-a vizitat pe Rasputin imediat după miezul nopţii, cam la zece minute [7]. Iusupov scria că Rasputin i-a spus că Protopopov a fost acolo în noaptea aceea şi l-a avertizat să nu se ducă la Palatul Iusupov. După unii autori, a existat o înţelegere potrivit căreia, dacă Rasputin nu-l suna la telefon pe Simanovici până la ora două din noapte, acesta trebuia să informeze autorităţile. Fapt destul de plauzibil. Dacă Protopopov a primit un telefon de la Simanovici, pe care îl ştia bine, l-ar fi trimis pe Tihomirov la Palatul Iusupov.

Dacă cei patru bărbaţi şi-au făcut apariţia în maşină, unde au fost până atunci şi de ce nu s-au aflat la faţa locului? După Tihomirov, cei patru au intrat pe uşa alăturată, de la numărul 92, ceea ce îndreptăţeşte presupunerea că au venit invitaţi. Fraţii prinţesei Irina, prinţul Andrei, Feodor şi Nikolai, sunt trei posibili vizitatori ale căror nume au fost legate de crimă încă de la început.

Acceptând faptul că Rasputin a supravieţuit încercării de otrăvire, următoarea metodă putea exclude şi ea vărsarea de sânge, la fel ca otrăvirea, dovedindu-se în acelaşi timp fatală – o bătaie zdravănă.

Dat fiind că printre protagonişti se numărau Dmitri Pavlovici, Iusupov (care cu siguranţă avea oroare de violenţă fizică de acest fel, în pofida afirmaţiilor pe care le-a făcut mai târziu)[8] şi Lazovert (care aproape că s-a îmbolnăvit din cauza tensiunii)[9], e de presupus că un ţăran robust cu reputaţie de bătăuş beţiv reprezenta o perspectivă înfricoşătoare. Indiferent dacă, în lumina observaţiilor lui Tihomirov, Iusupov a exclus ulterior această metodă, ea trebuie oricum luată în seamă ca fiind o posibilitate. Cert este că raportul autopsiei indică existenţa unor răni severe, căpătate în urma unor atacuri fizice extrem de dure:

Ochiul drept a ieşit din orbită şi s-a prelins pe față. În colțul ochiului drept, pielea este sfâşiată.

Urechea dreaptă este ruptă şi parțial detaşată.

La gât există o rană provocată de un obiect bont.

Fața victimei şi corpul poartă semne de lovituri produse de obiecte flexibile, dar grele.

Organele genitale au fost zdrobite.

În partea stângă a spatelui este o rană adâncă, făcută cu un obiect ascuțit.

În 1993, o echipă condusă de expertul anatomopatolog dr. Vladimir Jarov a realizat o meticuloasă revizuire a materialelor autopsiei. În raportul lor, care nu a fost făcut public niciodată (dar s-a aflat la îndemâna autorului), afirmă:

Vătămările fizice în regiunea capului au fost provocate de o succesiune de lovituri aplicate cu un obiect greu şi bont. Rănile nu au putut fi provocate de lovirea corpului de pilonul podului de pe care a fost aruncat[10].

Mai mult, echipa lui Jarov a consemnat şi alte răni care nu sunt specificate în raportul autopsiei, cum ar fi „nasul zdrobit şi deformat“ şi numeroase „zgârieturi cu formă neregulată“. O astfel de formă neregulată era litera rusească G, a patra literă a alfabetului chirilic, care a fost zgâriată pe falca dreaptă, probabil cu o sabie sau cu un cuțit. Explicația cea mai plauzibilă este că Rasputin a fost bătut de numeroşi atacatori înainte de a fi împuşcat şi că unul dintre ei era înarmat cu un baston de cauciuc. Jarov şi colegii lui au speculat în continuare că „rănile adânci“ de pe partea dreaptă a spatelui au putut fi făcute cu o sabie sau cu un cuțit. După ce o sabie sau un cuțit i-au fost înfipte în partea dreaptă, în spate, Rasputin a fost lăsat să moară în sufrageria de la subsol.

După bătaie, fără îndoială, participanții s-au retras în birou, ca să se calmeze după tensiunea nopții şi să ciocnească un pahar pentru succesul lor.

În cărțile lor, Purişkevici şi Iusupov îl fac pe Rasputin să urce scările singur şi să iasă în curte, de unde a fugit spre porți (treizeci de metri prin zăpadă, parte din ei în umbra clădirii). Purişkevici, se zice, a tras de patru ori, dar numai două gloanțe şi-au atins ținta. Curtea este neluminată. Purişkevici este miop.

Conform raportului autopsiei, două gloanțe au fost trase de la o distanță de 20 cm și unul cu pistolul lipit de frunte. E de așteptat ca Purișkevici să fi denaturat lucrurile; Rasputin nu a fost nimerit de gloanțe în timp ce fugea. Dar s-a clătinat fiindcă era beat și rănit. Și altă persoană, la fel de beată, care știa că a scăpat, putea trage la întâmplare din birou în curte – gaura din fereastră este foarte regulată, ca și cum s-a tras de la distanță mică, și dacă persoana a tras din dreptul ferestrei, atunci probabil că ar fi țintit între mormanul de zăpadă și gard. Un glonț sau două trase de deasupra l-au făcut pe Rasputin să cadă la pământ; el nu putea fi văzut lângă gard din cauza mormanului de zăpadă.

Existau acolo niște pete de sânge pe care Iusupov a încercat să le ascundă; acestea se întindeau de la ușă, de-a lungul zidului și al gardului. Aici a făcut poliția fotografia crimei ca să arate urmele de sânge din zăpadă. Este posibil ca Rasputin, sângerând, să se fi prăbușit în curte și să fi fost lăsat acolo fără ca cineva să îndrăznească să apeleze la poliție și să se apropie de el.

Împușcătura sau împușcăturile care au fost trase de la fereastră au determinat prima vizită a poliției. În urma acestei întâmplări a inventat Iusupov povestea cu câinele împușcat. După spusele lui Iusupov, el știa că sunt urme de sânge pe zăpadă și, pentru a-i deruta pe anchetatori, a decis să împuște un câine și să-i târască trupul peste dârele de sânge deja existente. O situație cu adevărat absurdă. Sângele nu pătează zăpada. El poate fi luat cu lopata și pus într-o găleată pentru a fi apoi aruncat la primul canal. Este mult mai plauzibil că Iusupov a vrut să găsească pretexte pentru prezența umbrei negre de lângă mormanul de zăpadă care era aproape de gard. Ori acesta a fost motivul, ori era prea beat ca să gândească corect. Mai mult, a pretins că, urmându-i instrucțiunile, un servitor a împușcat câinele, ceea ce are și mai puțin sens. Nimeni din vecinătate nu a declarat că a auzit această împușcătură care, potrivit relatării lui Iusupov, s-a produs la un anumit interval după împușcătura sau împușcăturile auzite la ora două și jumătate sau trei, dar cu o bună bucată de vreme înainte de împușcăturile semnalate imediat după ora șase.

Există un hiatus între ultimele două ore, poate trei, între împușcătura sau împușcăturile inițiale din curte, care au adus poliția la palat, și semnalul de adunare a polițiștilor de la ora șase, care a fost întrerupt de alungarea femeilor. Semnalul de adunare este singurul element sigur de care dispunem între plecarea lui Rasputin din strada Gorohovaia și găsirea cadavrului. La secția de poliție, schimbul de noapte ieșea din serviciu, iar cei din schimbul de zi, mult mai numeroși, intrau în tură. Mulți polițiști au văzut ce s-a întâmplat: două femei bete care erau alungate cu forța. Cea mai plauzibilă

explicație este că aceste femei ştiau că bărbații puneau la cale o crimă şi, ori au vrut să-i oprească, ori au intenționat să participe la atentat. Dar bărbații au decis să le alunge. Mai există şi altă explicație, care nu vine în contradicție cu faptele, potrivit căreia au vrut deliberat să distragă atenția poliției de la cele ce se întâmplau în curte.

Era nevoie de cineva cu nervii tari care să se ducă şi să-l tragă de acolo pe Rasputin. Zorile se apropiau, aşa că trebuia scos din clădire, urmând ca după aceea să scape de el. Împuşcarea era singura modalitate de a-l lichida, dar aceasta putea provoca neplăceri într-un spațiu închis cum este casa scării.

După un timp nedeterminat, ceva mai târziu, s-au auzit patru împuşcături „în succesiune rapidă, în curtea din față". Asta nu înseamnă neapărat că s-a tras *în* curtea din față, dar este foarte posibil. Şi putem examina cu acelaşi scepticism afirmația „succesiune rapidă". Potrivit rapoartelor în care se menționează că împuşcăturile au răsunat la un interval de cinci sau zece minute, sau în timpul când au fugit femeile, ar putea părea nepricepuți. Dar, de fapt, în acest caz polițiştii n-au *vrut* să vadă nimic. Un polițist conştiincios din Ohrana, un agent care s-ar fi amestecat în treburile Romanovilor sau ale prinților ar fi deranjat astfel persoana nepotrivită şi şi-ar fi riscat cariera.

Seria de împuşcături trase în zori, la intervale scurte între ele, a provenit de la revolvere diferite potrivit raportului autopsiei. Acest punct de vedere este susținut şi de dr. Vladimir Jarov, care a revizuit raportul în 1993. Jarov a declarat pentru postul BBC că măsurătorile microscopice ale interiorului rănilor dovedesc că cele trei găuri făcute de gloanțe erau de dimensiuni diferite[11]. Autorul raportului consideră că rana din piept a fost cel mai probabil provocată de un revolver Browning de 6,35 mm, modelul folosit de Iusupov şi de Dmitri Pavlovici. Rana din partea dreaptă a spatelui era ceva mai mare, prin urmare fusese făcută de revolverul Savage de 7,65 mm al lui Purişkevici. Potrivit raportului autopsiei, aceste două focuri au fost trase de la o distanță de aproximativ 20 cm, în timp ce Rasputin se afla *în picioare*[12]. Un glonț „a pătruns prin partea stângă în piept, şi a trecut prin stomac şi ficat", iar celălalt „a intrat prin partea dreaptă a spatelui şi a trecut prin rinichi". Aceste două focuri fiind trase simultan, în timp ce Rasputin se afla în picioare sau aşezat, exista riscul ca asasinii să se rănească reciproc, în diagonală față de trupul lui Rasputin.

Trebuie să fi existat un interval între împuşcături. Dar cum ar fi putut Rasputin să rămână în picioare? Pare mult mai probabil că a fost târât afară cu mâinile legate şi pus să şadă, rezemat de mormanul de zăpadă; două persoane au tras în el şi unul din gloanțe l-a nimerit, aşa că a căzut în față. Ambele răni ar fi fost fatale în douăzeci de minute.

Potrivit raportului autopsiei, al treilea glonț, care ar fi fost fatal instantaneu, fusese tras cu bătaie directă în timp ce trupul era culcat pe spate. Conform celui mai plauzibil scenariu, după ce l-au împuşcat pe Rasputin de două ori, conspiratorii au înfăşurat corpul în haine şi l-au târât prin curte spre maşina care aştepta. Supoziția este confirmată de fotografia făcută la locul crimei, care indică o dâră de sânge ce pleacă din dreptul uşii şi străbate curtea. Dacă Rasputin ar fi mers clătinându-se prin curte, aşa cum susțin Iusupov şi Purişkevici, ar fi trebuit să se imprime o dâră de sânge şerpuită. Când ucigaşii s-au apropiat de poartă, un spasm sau vreun icnet le-a indicat că Rasputin este încă în viață, ori au observat asta pur şi simplu. În acest moment trupul a fost pus jos şi cineva, cu un revolver de calibru diferit de cele care au tras primul şi al doilea glonț, a dat acel *coup de grâce* care a pus capăt vieții lui Rasputin[13]. A treia împuşcătură este totuşi crucială în determinarea identității ucigaşului lui Rasputin. Profesorul Derrick Pounder, care a revizuit raportul balistic, a observat că

> *în mijlocul frunții există o rană provocată de o împuşcătură care se prezintă sub forma unei găuri centrale cu marginile zdrențuite, cu două linii de iradiere accentuată, în poziția orei opt şi a orei zece de pe cadranul ceasornicului, care s-ar putea să reprezinte răni adiacente. Aceste răni au devenit vizibile după deschiderea găurii principale şi prin trecerea unui glonț mult mai mare decât cel care s-a presupus că a fost tras, având în vedere dimensiunea rănii centrale. Marginile zdrențuite se explică prin deteriorarea pielii de către glonț în momentul pătrunderii acestuia.*[14]

Concentrându-se asupra identificării glonțului, profesorul Pounder a estimat că

> *gaura centrală a rănii are un diametru real de circa 6 mm, iar marginile zdrențuite au un diametru real între 12 şi 15 mm. Dimensiunea totală a rănii, împreună cu marginea zdrențuită, îndreptățeşte presupunerea că s-a tras un glonț mare fără cartuş*[15].

Gloanțele fără teacă de metal pentru pistoale au fost folosite în Primul Război Mondial. Acestea erau prevăzute cu un înveliş metalic ca să prevină explozia la impact. De fapt, folosirea gloanțelor fără înveliş metalic ca muniție pentru armele mici a fost limitată prin Acordurile de la Haga în 1899 şi 1907. Anglia era singura țară care folosea gloanțele fără înveliş

pentru revolverele standard ale ofițerilor săi, Webley de .455-inchi (11,56 mm), argumentând că, formal, nu încălcau acordurile.

Luând în considerare faptul că un pistol de calibru ieşit din standard la momentul crimei era singurul compatibil cu dovezile balistice, profesorul Pounder a conchis, ținând seama de calibru, că

> *Webley este singurul pistol corespunzător... Webley era un revolver care trăgea gloanțe fără înveliş metalic, în timp ce celelalte arme [folosite de Dmitri Pavlovici, Purişkevici şi Iusupov] erau pistoale cu muniție învelită, o diferență care de asemenea este în favoarea unui Webley, pentru că gloanțele fără înveliş provoacă răni cu margini mult mai zdrențuite*[16].

În raportul din 1993, dr. Jarov susține punctul de vedere al profesorului Kossorotov conform căruia al treilea glonț a fost tras direct în cap, ieşind prin ceafă. De asemenea, ei au subliniat faptul că nu există fotografii ale cefei, aşa că nu se poate stabili nimic cu certitudine. Punctul de reper este pata de sânge care apare în fotografia crimei făcută de poliție, aproape de a doua poartă a curții. Aceasta corespunde cu conturul rănii din ceafă care s-a imprimat cât timp corpul a zăcut pe pământ. Echipa dr. Jarov a împărtăşit punctul de vedere al profesorului Kossorotov potrivit căruia, deşi corpul lui Rasputin a fost mutat din curte şi aruncat în fluviu, s-ar putea ca victima să nu fi murit şi de aceea a fost înecată.

> *Cauza morții nu a fost înecul... plămânii nu erau umflați şi nu exista apă în organele respiratorii*[17].

Deşi plămânii conțineau o cantitate mică de apă, profesorul Derrick Pounder a apreciat că

> *nu a fost înecat, dată fiind prezența loviturilor letale inițiale. Lichidul din plămâni este un element comun nespecific care apare în orice autopsie, şi nu îndreptățeşte stabilirea diagnosticului de înec*[18].

Reconstituirea evenimentelor a fost făcută pe baza celor mai bune scenarii inspirate din rapoartele timpului, precum şi a declarațiilor şi depozițiilor consemnate în documentele contemporane.

Indiferent dacă împuşcăturile au fost trase din interiorul clădirii sau de afară, din curte, în oricare moment al nopții, este limpede că adevărul este următorul:

Prima şi a doua împuşcătură au fost trase de la distanţă mică, în succesiune rapidă[19], cu pistoale de calibre diferite.

A treia împuşcătură trasă direct în frunte a fost cea care l-a omorât pe Rasputin.

Niciuna dintre împuşcături nu a fost trasă de la distanţă mare, ceea ce contrazice versiunea lui Purişkevici. Afirmaţia lui cum că ar fi tras glonţul fatal nu stă în picioare datorită faptului că pistolul lui, un Savage, cu gloanţe cu înveliş metalic, nu corespunde probelor balistice pentru rana fatală.

Rana făcută de al treilea glonţ, cel fatal, este compatibilă cu un glonţ fără înveliş, de .455 provenit de la un revolver Webley de .455-inchi al unui ofiţer britanic.

Rasputin nu a murit înecat – a fost omorât înainte şi apoi aruncat în râu.

Pornind de la aceste fapte, trebuie să stabilim cine a fost de fapt prezent la scena crimei şi, un aspect mult mai semnificativ, cine a tras glonţul al treilea, fatal, care a pus capăt vieţii lui Rasputin.

Pare clar că Rasputin a fost atras la Palatul Iusupov de pe Moika de perspectiva unei companii feminine – o tânără şi frumoasă Romanov căsătorită cu un bine-cunoscut homosexual. Se subînţelege că Rasputin a fost atras de o posibilă aventură. Poate i-a văzut fotografia, dar n-a întâlnit-o niciodată. Cum a fost invitat să o întâlnească vineri, la miezul nopţii, se putea aştepta să găsească o petrecere particulară şi s-o vadă şi pe ea în compania altora; dar ea nu era acolo.

Iusupov i-a spus generalului Popov că două femei au plecat cu Dmitri Pavlovici. În momentul în care şi-a expus versiunea în faţa lui Stopford, pe 6 iunie 1917, a susţinut că femeile nu au fost prezente. El dezminte afirmaţiile făcute în „jurnalul“ lui Purişkevici, publicat în anul următor, negând prezenţa oricărei femei. Dar poliţia a văzut două femei. Doamna Derfelden a fost pusă sub arest la domiciliu pentru patruzeci şi opt de ore după crimă, şi detectivii Ohranei i-au cerut Verei Koralli să nu părăsească hotelul. În corespondenţa care a urmat imediat între Iusupov şi Irina – care într-un moment de rătăcire a intenţionat să fie prezentă – se face referire la alte femei care au fost invitate.

Au fost prezente cel puţin două femei.

Există unele semne de întrebare şi în privinţa servitorilor lui Iusupov. Avea o ordonanţă şi un valet. Ordonanţa ar fi putut fi îmbrăcată în uniformă militară, dar Purişkevici i-a văzut pe servitorii lui Iusupov înainte şi ştia că

numai doi dintre ei trebuiau să fie de serviciu; el susține că doi bărbați erau de serviciu în noaptea aceea, dintre care unul l-a lăsat să intre în palat şi celălalt, „îmbrăcat în uniformă de soldat“, şedea pe bancă şi nu i-a putut identifica gradul. El o numeşte pe ordonanța lui Dmitri Pavlovici „servitor“ şi îşi exprimă dezacordul în legătură cu faptul că a fost acceptat să participe la secret. Purişkevici îi repudia sincer pe servitori; „obraznic“, gândea despre un şofer care îl privea, şi toți reprezentau un risc atât de mare pentru siguranța sa, încât era îngrijorat. *Nu s-a gândit că şi cei doi bărbați care i-au deschis uşa şi care au ajutat la curățenia generală erau tot servitori.* Tihomirov, agentul Ohranei, depune mărturie despre existența „unui bărbat în uniformă militară de câmp“ care se afla în curtea din față, seara devreme. Iusupov, în declarația lui către maiorul Popov, îl descrie în aceiaşi termeni. Acesta nu putea fi Nefedev (ordonanța lui Iusupov) sau Bîjinski (valetul), nici Iusupov, Purişkevici sau Suhotin, care purtau tunici, adică uniforma în vigoare. Purtau uniformă de câmp numai cei care erau în serviciu activ.

Iusupov a spus că au luat cu ei un soldat ca să-i ajute să arunce corpul. Dacă unul dintre servitorii lui Iusupov ar fi plecat cu ei, i-ar fi raportat lui Iusupov la întoarcere. Dar abia a doua zi la prânz a aflat Iusupov exact, de la Dmitri Pavlovici, unde a fost aruncat corpul. Asta înseamnă că „soldatul“ nu era nici Nefedev, nici Bîjinski. Este posibil să fi fost acolo alte două persoane îmbrăcate în uniformă militară. Ofițerii britanici din Petrograd purtau pelerinele armatei ruse peste tunicile lor, considerând propriile haine nepotrivite pentru frigul extrem din timpul iernii ruseşti.

Oswald Rayner a fost în palat în noaptea aceea. Se număra printre apropiații lui Iusupov. Acest om secretos nu i-a povestit niciodată verişoarei sale, Rose Jones, că s-a aflat în palat în noaptea crimei.[20] Era, ca şi John Scale, „amestecat în complot“. Ştim asta din jurnalul lui William Compton, şoferul lui Rayner şi al lui Scale, care a înregistrat vizitele lui Rayner şi Scale la Palatul Iusupov în 26 şi 29 octombrie, 3, 4, 9, 16 şi 28 noiembrie şi 2 decembrie (conform calendarului în vigoare în Anglia). (Aceste date corespund datelor ruseşti de 13, 16, 21, 22 şi 27 octombrie şi 3, 15 şi 19 noiembrie – cu cinci zile înainte ca Purişkevici să-şi țină discursul electrizant în Dumă.) Singura zi care nu e consemnată în jurnal este aceea a crimei[21].

Scale a plecat din Petrograd spre România pe 11 noiembrie (24 noiembrie în calendarul englezesc), aşa că nu putea fi prezent la ultimele două întâlniri sau în noaptea crimei. Nu există nicio îndoială în privința acestui fapt: însemnările lui despre călătorie, ca şi acțiunile lui în România nu pot fi puse sub semnul întrebării. Aruncarea fabricilor în aer şi arderea

câmpurilor de petrol care i-au blocat pe invadatorii germani stau mărturie acestei misiuni periculoase. A primit un DSO (document secret oficial).

Căpitanul Stephen Alley a fost şi el amestecat în plănuirea crimei lui Rasputin. Cum am arătat deja, el şi familia lui aveau strânse relaţii de prietenie cu familia lui Iusupov. Ca şi Rayner, Alley vorbea fluent limba rusă. L-a însoţit el pe Rayner (cu care împărţea un apartament) la Palatul Iusupov în acea noapte? Vorbind fluent limba rusă şi îmbrăcaţi în haine de câmp ruseşti, perechea nu se deosebea de ceilalţi militari ruşi, nici chiar de Purişkevici sau de oricine altcineva care i-ar fi întâlnit.

Prezenţa unui britanic a fost, într-o oarecare măsură, inspirată, aceasta având menirea de a supraveghea dacă treaba era dusă satisfăcător la bun sfârşit. Este puţin probabil să fi existat vreodată speranţa ca englezii să participe activ la acţiune. Dovezi suplimentare de complicitate din partea lui Rayner şi a lui Alley se găsesc în scrisoarea pe care Alley i-a scris-o lui Scale la opt zile după crimă. Scale, care tocmai primise ordinul ferm să se întoarcă din România la Petrograd, şi-a făcut cunoscută părerea cum că numai aruncarea în aer a câmpurilor de petrol nu era suficientă. Prin urmare, a propus continuarea sabotajelor prin raiduri regulate ca să se asigure că germanii erau incapabili să pună din nou în funcţiune puţurile[22]. Se pare că Londra a fost destul de reticentă în privinţa acestei idei.

7 ianuarie 1917

Dragă Scale,

Încă nu a venit niciun răspuns de la Londra în legătură cu propunerea ta referitoare la câmpurile de petrol.

Deşi problemele pe care le avem aici nu au evoluat conform planului, obiectivul nostru a fost sigur acceptat. Reacţia la demiterea „Forţelor Întunericului" a fost privită cu ochi buni de toţi, deşi s-au pus câteva întrebări supărătoare despre un amestec prea mare.

Rayner este preocupat de probleme mărunte, de ultimă oră; este nerăbdător să te întorci.

Al tău,

Stephen Alley, cpt.[23].

Acesta este şi motivul pentru care corpul lui Rasputin a fost fotografiat în diferite momente ale nopţii. Imaginile trebuiau să demonstreze că era cu adevărat mort înainte de înlăturarea corpului (care se spera să nu fie niciodată

descoperit). La două luni după crimă, aceste fotografii au fost menționate în raportul poliției.

SECRET

Şefului Departamenului de Securitate Publică
Petrograd
22 februarie 1917

No 5698
Secția Cinci

Din ordinul Şefului Departamentului de Informații Secrete al Cartierului General al Districtului Militar din Petrograd din data de 18 februarie, ref. 3641, pe 19 februarie a fost efectuată o cercetare în apartamentul secretarului prințului Iusupov, contele Sumarokov-Elston, locotenentul drujinei 308 din Petrograd, Leonid Rambur, domiciliat în Ofițerskaia 36. Ca rezultat al cercetării s-au descoperit două fotografii ale cadavrului lui Rasputin, împreună cu cheia de la depozitul nr. 912 de la Banca Azovsko-Donskoi. Rambur, care nu figurează în rapoartele noastre printre persoanele lipsite de loialitate politică, a fost eliberat[24].

Este unul dintre numeroasele documente ale poliției şi ale Ohranei care mai degrabă ridică întrebări decât oferă răspunsuri cu privire la o anchetă care, retrospectiv, poate fi considerată ineficientă. Câtă vreme se recunoştea că cercetarea era în curs de desfăşurare când a venit de sus ordinul să fie sistată, omisiunea este surprinzătoare. Petele de sânge care au fost înregistrate de fotografiile poliției la locul crimei par să se întindă de la uşă până la mormanul de zăpadă din dreptul celei de-a doua porți. În raportul poliției nu se specifică nici că trupul a fost târât, nici că maşina a intrat în curte. Se pare că trupul a fost ridicat în curte şi dus de-a lungul pavajului până la maşină.

S-a presupus că maşina era a lui Dmitri Pavlovici, care se afla la volan, însoțit de Lazovert, Suhotin şi Purişkevici.

Altă omisiune are cauze politice interne. Stepan Beleţki mărturişeşte mai târziu în Fața Comisiei Extraordinare că, întrucât Protopopov nu dorea să se ştie că l-a vizitat pe Rasputin, „a ordonat ca agenții de supraveghere de afară să fie înlăturați după ora 10.00 p.m.“[25]. I-a asigurat pe Țarină şi pe

Rasputin că gardianul va fi acolo, dar (spune Beleţki) „el era staționat nu la poartă, ci peste stradă, într-un loc de unde nu avea vizibilitate“. Cu alte cuvinte, nu era niciun om al Ohranei staționat în locul cu maximă vizibilitate, de unde îi putea observa pe toți cei care veneau în vizită. Popov ar fi putut auzi de la intendentul din strada Gorohovaia că lui Protopopov i-a scăpat informația despre moartea lui Rasputin, noaptea târziu. Dacă a făcut-o, fie a considerat că e mai înțelept să procedeze astfel, fie doar a vorbit fără să vrea. Unii dintre cei care au cercetat cazul, inclusiv Oleg Şişkin[26] şi Phil Tomaselli[27], au susținut că paznicul lui Rasputin era de partea conspiratorilor. De fapt, era foarte important pentru reuşita planului asasinării să se ştie dacă paznicul se retrage la ora zece.

Purişkevici, Iusupov şi Lazovert şi-au publicat propriile rapoarte aducând motive ulterioare. Purişkevici dorea să fie admirat de mulțime şi în 1918, după revoluție, a vrut să-şi recâştige popularitatea. În 1927, Iusupov avea nevoie de bani. Şi, de asemenea, a menținut legătura cu Oswald Rayner. Lazovert, la rândul său, a recurs la scurta sa relatare din 1923 pentru a scoate în evidență modestul său rol în derularea evenimentelor şi, fără îndoială, a fost bine plătit pentru osteneală.

Cele trei poveşti sunt similare în ceea ce priveşte respectarea elementelor esențiale: cu otrava au dat greş; Rasputin nu a murit în urma primului glonț; a ieşit din casă şi a alergat de-a lungul curții; s-au tras în el încă două gloanțe; a fost lovit în cap şi bătut cu sălbăticie de Iusupov.

Detaliile variază. Otrava se prezintă sub formă de cristale sau praf; este pusă în crema de ciocolată sau în cea roz; grupul a stat în biroul de sus sau în altă parte... Niciunul dintre criminali n-a afirmat că Rasputin era îmbrăcat în vesta albastră brodată cu flori – în ambele rapoarte vesta este albă şi brodată. Albastră sau albă, aceasta a căpătat culoarea cordonului de la brâu.

Diferența esențială dintre cele două rapoarte constă în tonul protagoniştilor. Cititorii pasionați ai lui Purişkevici consideră că el a fost un tip dinamic: animat de un soi de forță supranaturală, el a salvat epoca de Rasputin. În povestea lui Iusupov, el încearcă să fie eroul, dar sfârşeşte prin a fi victima puterilor supranaturale ale lui Rasputin. Lazovert, şi el, îşi atribuie un rol important, activ.

Iusupov nu putea să declare că a tras ultimul glonț, iar povestea lui Purişkevici nu se potriveşte cu dovezile din raportul de medicină legală. La vremea aceea, mulți se aşteptau ca Dmitri Pavlovici să îşi asume vina. Însă, în următoarele treizeci şi şase de ore a devenit clar pentru toată lumea că el nu este dispus să recunoască nimic. Lazovert şi Suhotin sunt candidați la fel de improbabili. Aşadar, cine l-a omorât pe Rasputin?

Era puternic şi sănătos şi mai greu de omorât decât îşi imaginaseră ei. Tentativa otrăvirii a eşuat. A fost înjunghiat cu sabia şi lăsat să moară. A scăpat cu viaţă când ceilalţi erau sus şi l-au auzit deschizând uşa. Unul din atentatori a tras în el prin fereastră şi poate altcineva s-a dus afară, în curte, să vadă ce s-a întâmplat. Alte focuri de armă nu mai puteau fi trase. Au venit întăriri.

L-au târât în grabă înapoi în casă, şi tot atât de repede a venit şi poliţia. N-au mai vrut să tragă în el ca să nu fie auziţi de poliţişti. L-au legat şi au aşteptat să moară înainte de a-l duce spre Podul Petrovski. Dar el n-a murit.

Exasperaţi, doi dintre ei au tras în el, afară, în curte. În timp ce îl cărau spre maşină, un al treilea bărbat l-a cercetat şi, simţindu-i pulsul, i-a tras un glonţ în cap.

Cu excepţia susţinerii pe care Oswald Rayner i-a acordat-o lui Iusupov pentru publicarea cărţii despre Rasputin în 1927, nimeni altcineva din cercurile britanice nu a scris un rând despre uciderea lui Rasputin. Sir Samuel Hoare şi Sir George Buchanan şi-au scris memoriile care cuprind scurte referiri la evenimente cu caracter general. Jurnalul lui Albert Stopford pare să fi fost întocmit mai degrabă de un comentator decât de un participant.

Numeroase poveşti s-au răspândit printre copiii şi nepoţii ofiţerilor britanici care au fost implicaţi în plănuirea uciderii lui Rasputin. Familia lui William Compton, şoferul, a strâns multe date despre perioada şederii lui în Petrograd, despre condiţiile grele în care a lucrat, despre Spitalul Crucii Roşii şi uciderea lui Rasputin. Compton susţinea că nu se ştia că Rasputin a fost împuşcat nu de un rus, ci de „un englez“ pe care el l-a cunoscut în Rusia[28]. Nu spune nimic mai mult despre acel bărbat decât că era un om al legii şi că provenea din aceeaşi zonă a Angliei ca şi Compton. Spusele lui nu au fost niciodată luate în serios de familia sa, care a considerat că nu este vorba decât despre povestea unui bătrân care voia să aducă puţină culoare într-o viaţă lipsită de evenimente.

Familia lui Compton susţine că William s-a născut nu departe de Birmingham. O cercetare asupra naşterii sale a scos la iveală faptul că a văzut lumina zilei la 27 ianuarie 1881, în Kempsey, Worchester, cam la zece mile de locul unde s-a născut şi a crescut Oswald Rayner.[29] În toate documentele oficiale, înainte de moartea lui din 1961, Rayner s-a descris pe sine ca fiind „avocat în Drept“[30]. Nu s-a destăinuit numai verişoarei sale, Rose Jones, că a fost în Palatul Iusupov când a avut loc crima, dar a arătat şi membrilor familiei un glonţ despre care spunea că îl are din noaptea crimei[31]. Ştim deja că Rayner avea un revolver de serviciu Webley.455 care, după

spusele profesorului Derrick Pounder, este arma ale cărei gloanțe au provocat rana mortală din frunte.

Misteriosul englez la care s-a referit Țarul în timpul discuției sale cu Sir Buchanan, pe care îl bănuia de amestec în crimă, nu a fost cu siguranță Samuel Hoare, care, după cum am văzut deja, nu a fost coleg de facultate cu Iusupov. Bărbatul a cărui identitate a ascuns-o Buchanan cu atâta grijă când i s-a cerut să spună ce-şi amintea din cele întâmplate a fost, indiscutabil, Rayner.

În după-amiaza care a urmat crimei, Iusupov l-a întâlnit pe Rayner la palatul socrului său, Marele Duce Aleksander Mihailovici[32]. Amândoi au luat masa cu cei trei frați ai Irinei, prințul Andrei, prințul Feodor şi prințul Nikita, cu preceptorul lor Mr. Stuart şi cu domnişoara Evreinova, doamna de companie a mamei Irinei. După masă, Rayner, Iusupov, cei trei cumnați ai lui şi Mr. Stuart au plecat cu maşina la gară ca să prindă trenul de ora nouă spre Crimeea. În stație au întâlnit un mare grup de polițiști pe treptele de la intrarea principală. Iusupov a fost informat de colonel că din ordinul Țarinei n-avea voie să părăsească Petrogradul, urmând să fie arestat la domiciliu. Prințul Nikita a decis să plece în Crimeea cu Mr. Stuart. Ceilalți s-au urcat în maşină şi s-au întors la palat. Rayner a rămas acolo cu Iusupov. Deşi evadarea lui a fost dejucată, a supraviețuit ca să-şi spună povestea. După o scurtă apariție la lansarea cărții lui Iusupov, Rayner a ieşit discret din scenă.

12

CONSECINȚA

În afară de haosul creat, o singură țintă a fost atinsă: Rasputin a murit. Nimeni nu a fost arestat şi nu s-a formulat nicio acuzație. Când Țarul şi-a dat seama cât de mare este amestecul familiei lui, investigația a fost sistată. În pofida cererii lui Dmitri Pavlovici de a fi trimis în fața Curții Marțiale, Nicolae a decis să-l exileze pe Iusupov la moşia lui din Rakitnoe, lângă Kursk, iar pe Dmitri Pavlovici în Persia. Nu s-a luat nicio măsură împotriva niciunei persoane despre care se credea că a fost implicată în crimă. Curtea Marțială ar fi făcut din Dmitri Pavlovici un erou şi i-ar fi creat o platformă publică. Nicolae a adoptat o atitudine şovăitoare şi în acelaşi timp una de slăbiciune şi îngăduință.

Corpul lui Rasputin nu a fost lăsat să se odihnească în pace. În martie 1917, un grup de soldați care păzeau palatul au scos la lumină trupul, l-au stropit cu gaz şi i-au dat foc în pădurea din apropiere. Această poveste nu este în întregime confirmată, dar mai există şi alte dovezi potrivit cărora trupul a fost dezgropat din ordinul lui Aleksander Kerenski şi dus departe pentru a fi ars[1].

Peste ani, mulți biografi ai lui Rasputin au susținut că el şi-a prezis propria moarte, făcând aluzie la o scrisoare a acestuia adresată Țarului, scrisoare al cărei conținut l-a făcut public Simanovici.

> *Țar al Rusiei! Am presimțirea că voi părăsi această lume pe 1 ianuarie. Dacă voi fi omorât de ucigaşi plătiți, atunci tu, Țarule, nu vei avea de ce te teme. Rămâi pe tron şi domneşte în continuare. Dar dacă criminalul provine din familia ta, atunci niciun membru al casei imperiale nu va supraviețui mai mult de doi ani*[2].

Originalul acestei scrisori, cu scrisul lui Rasputin, nu a fost niciodată găsit (dacă a existat vreodată). Cei care, în anii din urmă, au studiat scrisul lui Rasputin au ajuns la concluzia că frazele din acest text nu amintesc de stilul lui Rasputin, needucat, ci se remarcă printr-un stil poetic şi respectă regulile gramaticale[3].

Limbajul folosit în acest pasaj poartă marca Simanovici, cel care a publicat scrisoarea după execuţia Ţarului şi a familiei sale, construind încă un mit în jurul lui Rasputin.

Indiferent de autenticitatea scrisorii, cert este că, în lunile care au urmat morţii lui Rasputin, dinastia Romanovilor, care domnea în Rusia de 300 de ani, s-a prăbuşit. În 3 martie 1917, forţele muncitoreşti ale lui Putilov declanşează greva în Petrograd, care se va transforma în grevă generală la 9 martie. În noaptea de 11 martie, trupele mobilizate de Ţar trec de partea grevi̧ştilor. La o zi după abdicare, Comitetul Executiv al Dumei alcătuieşte Guvernul Provizoriu sub conducerea prinţului Lvov. Acesta a proclamat dreptul civil, s-a angajat să convoace o adunare constituantă şi şi-a anunţat intenţiile de a continua războiul împotriva Germaniei.

Nu acesta a fost cursul evenimentelor pe care Dmitri Pavlovici, Iusupov, Purişkevici şi ceilalţi participanţi la complot l-au avut în vedere sau l-au prezis. Ei au sperat că Ţarul ar putea în vreun fel să-şi exileze nevasta şi să conducă Rusia la victorie, cu Duma unită în spatele lui. În realitate, Ţarul a fost alungat, şi Ţarina odată cu el, iar Duma s-a dovedit incapabilă să preia controlul. Guvernul Provizoriu a menţinut Rusia în război alături de Aliaţi până în octombrie 1917, când bolşevicii au preluat puterea. Timpul a lucrat în favoarea Aliaţilor, aşa că americanii au intrat în război în aprilie şi, în cele din urmă, au început să-şi facă simţită prezenţa. Iniţial, infanteria lor era nesemnificativă din punct de vedere numeric şi au avut nevoie de aproape un an ca să alcătuiască o armată mare. Între timp, Lenin a declarat armistiţiu în decembrie 1917. Soldaţii americani au străpuns frontul de Vest. În martie 1918, când Rusia a semnat Tratatul de la Brest-Litovsk cu Germania, un milion de americani se aflau pe câmpul de luptă.

Tratatul de pace cu Germania impus lui Lenin a fost mult mai dur decât cel oferit de Ţar în vara lui 1916. În acest moment, oricum era prea târziu pentru a fi împiedicată victoria Aliaţilor în Vest, deşi Germania a lansat o ultimă ofensivă de amploare pe 21 martie 1918, în speranţa unei victorii decisive. Deşi ofensiva a avut rezultate spectaculoase la început, în cele din urmă Germania a cedat în faţa contraatacului Aliaţilor, în iulie.

Realitatea este că exilul lui Iusupov şi al lui Dmitri Pavlovici le-a salvat viaţa. Tatăl lui Dmitri, ca şi familia Ţarului au fost împuşcaţi de bolşevici. Cei care au supravieţuit au plecat în sud, spre Ucraina, aflată sub dominaţia forţelor antibolşevice care se luptau la acea dată cu noul guvern al lui Lenin într-un sălbatic război civil. La începutul lui 1919, bolşevicii au înaintat până în Crimeea. În Londra, George al V-lea, fără îndoială regretând refuzul său iniţial de a acorda azil în Anglia Ţarului şi familiei lui, reuşea să-şi salveze mătuşa, împărăteasa văduvă Maria. Nava de război HMS *Marlborough* a fost prin urmare trimisă în martie 1919 în Marea Neagră ca să-i pună la adăpost pe Maria şi pe ceilalţi membri supravieţuitori ai familiei Romanov. Căpitanul vasului, C.D. Johnson, a adus cu el o scrisoare de la mama lui George, regina Alexandra, care îşi implora sora să se pună sub protecţia căpitanului Johnson. În scene foarte asemănătoare celor de pe Arca lui Noe, împărăteasa văduvă Maria, Marea Ducesă Xenia, fiii ei Andrei, Feodor şi Nikita, Marele Duce Nikolai, Marele Duce Piotr, Felix şi Irina Iusupov s-au aflat printre cei care s-au îmbarcat la bordul lui *Marlborough* dintr-un mic port de pe coasta Crimeii, Koreiz, la 7 aprilie 1919. După spusele lui Rayner, şi el a fost prezent la Koreiz pentru a-l însoţi pe Iusupov[4], care a luat din tezaurul familiei atât de mult cât putea transporta cu vaporul.

John Scale, pe de altă parte, care abia a scăpat cu ce avea pe el după ce bolşevicii au preluat puterea, s-a întors în cele din urmă la Londra, unde s-a prezentat în faţa lui C, la Cartierul General al Curţii de Apel. C a decis să-l numească şeful Staţiei ST din Stockholm, cu misiunea sub acoperire de a trimite noi cadre de agenţi britanici în Rusia, care să întocmească rapoarte despre politica şi intenţiile bolşevicilor. În 15 martie 1918, Scale, cunoscut acum ca STo, i l-a prezentat lui C pe un anume Sidney Reilly care, mai târziu, a dobândit faima de „Asul Spionilor". Reilly a devenit agent STI. Scale a recrutat circa treizeci de alţi agenţi ST, printre care se aflau şi Oswald Ryner, Sir Paul Dukes, Arthur Ransome[5] şi Augustus Agar[6]. A rămas în munca de informaţii până în 1922, când s-a îmbolnăvit şi, în cele din urmă, s-a retras din armată în mai 1927. Până la moartea sa, în 1949[7], a rămas totuşi în strânse legături cu foştii lui agenţi. Fiica lui Scale îşi aminteşte de numeroasele vizite ale lui Sir Paul Dukes acasă la ei în perioada interbelică. Când Felix Iusupov era într-o situaţie financiară disperată pe la începutul anilor 1930, Dukes a fost cel care s-a dus în Franţa şi l-a salvat de la ruină[8]. Nu ştie din dispoziţia cui a făcut Dukes acest serviciu.

Situaţia financiară a lui Iusupov s-a redresat în cele din urmă datorită unui concurs fericit de împrejurări. În 1932, MGM a produs o foarte costisitoare peliculă, *Rasputin şi Împărăteasa*, în care jucau John Lionel şi

Ethel Barrymore, film care a fost prezentat în Anglia în anul următor sub titlul *Rasputin, călugărul nebun.* Cum persoanjele principale erau deja moarte, au fost prezentate sub numele lor real, celorlalți participanți la complot care erau în viață dându-li-se nume fictive. De exemplu, asasinul lui Rasputin a fost numit prințul Cegodiev, iar personajul cel mai apropiat de prințesa Irina Iusupova s-a numit prințesa Natașa. În martie 1933, prințesa Irina a fost pusă în legătură cu o avocată, Fanny Holtzmann, care era convinsă că MGM a comis infracțiunea de calomnie la adresa ei. Din punctul de vedere al lui Holtzman, filmul conținea „imagini și replici care sugerau că prințesa Natașa s-a lăsat sedusă de Rasputin"[9].

În procesul de la Înalta Curte din Londra, care a început la 28 februarie 1934, contestația Iusupovilor cum că prințesa Natașa era de fapt prințesa Irina, care fusese calomniată de MGM, a fost acceptată de judecători[10]. Prințesa Irina a fost despăgubită cu 25 000 Ł și mai târziu a mai primit de la MGM 75 000 Ł în baza unei alte contestații pe care Iusupov a înaintat-o în SUA și împotriva distribuitorilor filmului.

Încă o întâmplare a marcat viața Iusupovilor în 1940, când armata germană a trecut prin Franța. Se pare că ofițerii germani i-au găsit la vila lor din Sarcells și i-au informat că se pot întoarce în Paris, unde puteau fi găzduiți într-un castel la alegerea lor. În schimb, ar trebui să joace rolul de gazde oficiale ale unor musafiri importanți la petreceri și dineuri. Spre cinstea lui, Iusupov a declinat oferta. În 1941 au primit o altă ofertă din partea lui Hitler, care și-a trimis mesagerul personal să-i întâlnească[11]. După invazia germană în Rusia, naziștii credeau că există posibilitatea instalării unui regim imperial marionetă în Rusia învinsă, și i s-a sugerat lui Iusupov, prin mesager, că ar putea fi un candidat potrivit pentru tron. Încă o dată, plin de tact, a declinat propunerea, sugerând că există în Paris supraviețuitori din rândurile familiei Romanov pe care germanii ar putea să-i contacteze. El s-a oferit să le dea numele și adresele dacă doresc[12].

Iusupov a murit la Paris în septembrie 1967, fără să-i mai întâlnească pe ceilalți patru asasini. Purișkevici a murit de tifos în 1920, pe când fugea de bolșevici în timpul Războiului Civil Rus. Serghei Suhotin s-a stins din viață la Paris în iunie 1939[13], în timp ce Dmitri Pavlovici a murit de o boală de rinichi la Davos, în Elveția, în septembrie 1942. După exilul lui în Persia, Dmitri s-a înrolat în armata britanică și a fost căpitan în Forțele Expediționare Britanice în Mesopotamia. Cel mai ciudat dintre toți, Stanislas Lazovert, după spusele fiului său, pe patul de moarte[14] și-a retras declarația că ar fi pus otrava în prăjituri și în vin. A murit tot la Paris, în 1934.

Fiind considerat ca posibil colaborator al naziştilor, Iusupov s-a aflat fără ştirea lui în aceeaşi companie cu fostul şef al Misiunii Secrete Britanice, Sir Samuel Hoare. După război, Hoare a devenit secretar de stat al Forţelor Aeriene sub Stanley Baldwin şi secretar de stat pentru India în guvernul naţional al lui Ramsey MacDonald. A atins culmea carierei politice în 1935, când Baldwin l-a numit secretar la Externe. Mai târziu, tot în acel an, Hoare i s-a alăturat lui Pierre Laval, prim-ministrul francez, în efortul de a rezolva criza creată de invazia italiană în Etiopia. O înţelegere secretă, cunoscută ca Pactul Hoare-Laval, prevedea ca Italia să primească două treimi din teritoriul cucerit şi să-şi extindă coloniile în Africa de Est. În schimb, Etiopia urma să primească o fâşie îngustă de teritoriu şi acces la mare. Detaliile pactului au fost divulgate de presă în 19 decembrie 1935. Schema era denunţată ca un fel de aplanare a agresiunii italiene. Cabinetul Baldwin a respins planul şi Hoare a fost nevoit să demisioneze.

Hoare a revenit în guvern ca Prim-Lord al Amiralităţii în iunie 1936. Atitudinea lui împăciuitoristă era apreciată de Neville Chamberlain care în 1937 îl promovează ca secretar la Interne. La izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, intră în Cabinetul de Război ca Lord Privy Seal. Când Churchill a devenit prim-ministru în 1940, Hoare a fost unul dintre miniştrii înlăturaţi pentru atitudinea sa împăciuitoristă. În opinia lui Sir Alexander Cadogan, în timpul cât a îndeplinit funcţia de secretar permanent al Oficiului pentru Străinătate, Hoare a fost un candidat menit să conducă guvernul marionetă în eventualitatea ocupării Angliei de către Germania[15]. „A fost un trădător al Angliei“, mărturisea Cadogan după schimbarea lui Hoare din Cabinet[16]. În octombrie 2004, cercetarea dosarului MI5 lansat de Albrecht Haushofer, considerat de Servicii ca „cel mai mare expert din Germania în Imperiul Britanic“, aruncă o nouă lumină asupra suspiciunilor lui Cadogan. Într-un memo înaintat lui Hitler în 1941, intitulat „Conexiunile engleze şi posibilitatea folosirii lor“, Haushofer menţionează câţiva „tineri conservatori“ care, credea el, ar fi colaborat – printre aceştia se numărau şi ducele Hamilton, lordul Astor, Sir Samuel Hoare şi R.A.B. Butler[17].

La scurt timp după moartea lui Rasputin, pare limpede că Londra a intenţionat să-l înlocuiască pe Hoare din funcţia de şef al Misiunii Secrete Britanice. În 29 ianuarie 1917, el transmite la Londra:

Sănătatea mea a fost atât de precară în ultimul an încât aş fi mulţumit dacă mi s-ar da ocazia să părăsesc postul actual. Cu un an

în urmă am devenit incapabil să-mi desfăşor activitatea în afara graniţei şi în tot acest timp nu cred că m-am simţit bine nici măcar o singură zi. Dacă, din acest motiv, se decide să-mi încetez activitatea în Rusia, nimeni nu va fi mai încântat decât mine[18].

Curând după ce scris scrisoarea a primit un nou post la Roma. Având în vedere că fusese bolnav pe tot parcursul şederii lui în Petrograd şi că nu se simţea mai rău în ianuarie 1917 decât altă dată în timpul misiunii sale, pare destul de puţin probabil că a fost înlocuit numai din motive de sănătate. Cel mai plauzibil motiv al înlocuirii îl reprezintă implicarea sa în episodul Rasputin. Este foarte posibil ca, pe parcursul anului 1916, Londra să fi luat decizia să-l treacă pe linie moartă, urmând să aştepte momentul potrivit pentru a-l activa din nou. Indiferent dacă a fost blamat pentru asocierea cu evenimentele legate de moartea lui Rasputin, pare cu totul improbabil ca Londra să fi optat pentru Stephen Alley ca succesor, cu atât mai mult cu cât acesta părea să fi fost în miezul complotului.

Cert este că Londra l-a înlocuit cu Alley. În perioada haotică a Guvernului Provizoriu, el, John Scale şi restul echipei lui se străduiau să facă tot posibilul ca noul guvern să ia frâiele puterii. Când au fost răsturnaţi de bolşevici, Alley s-a străduit să ia legătura cu comisarii lui Lenin. În lunile dinaintea încheierii Tratatului de la Brest-Litovsk s-a întâlnit în secret cu cei din Comitetul Central care, în cele din urmă, ar fi semnat tratatul[19]. Cu siguranţă se urmărea respingerea termenilor tratatului şi, în consecinţă, amânarea transferului trupelor germane spre frontul de Vest. Troţki, comisarul pentru Afaceri Externe, s-a opus iniţial ratificării tratatului, adoptând o politică de „nici pace, nici război", în speranţa că revoluţia va izbucni în curând şi în Germania şi Austria. Stalin, în schimb, era în favoarea tratatului. În cele din urmă, Troţki a decis să ţină seama de îndemnul lui Lenin de a ratifica tratatul pentru a împiedica Germania să reia atacul asupra Rusiei în situaţia în care intervenea o altă întârziere în acceptarea termenilor tratatului. Pe 23 februarie 1918, Comitetul Central, alcătuit din cincisprezece membri, şi-a exprimat acordul cu şapte voturi contra patru şi cu patru abţineri. În vreme ce majoritatea nu dorea încă să voteze în favoarea tratatului, Troţki şi-a schimbat decizia şi cei patru care se obţinuseră şi-au dat aprobarea.

În timpul acestei întâlniri secrete cu membrii Comitetului Central, în săptămâna care a început cu 23 februarie, Alley aminteşte:

Într-una din telegramele pe care le-am primit se spunea că eu trebuia să-l lichidez pe Stalin. Ţinând seama de faptul că eu am

negociat cu el, nu cred că este o idee bună, pentru că asta ar fi însemnat să mă lichidez şi pe mine şi pe el în acelaşi timp.

Când m-am întors la Londra... am spus că cineva s-a amestecat în treburile mele, şi acesta s-a întâmplat să fie E.T. Boyce, cel care a fost unul dintre oamenii mei în Rusia. Cred că demiterea mea s-a datorat faptului că nu l-am omorât pe Stalin care – istoria atestă acest lucru – a devenit liderul bolşevicilor din Rusia[20].

Făcând abstracţie de enormitatea declaraţiei lui Alley în legătură cu Stalin şi de scurgerile de informaţii care ar fi avut loc în poliţia britanică, au apărut şi alte întrebări importante în legătură cu uciderea lui Rasputin. În timp ce, în urma comparării dovezilor, se hotărăşte că Alley, Rayner şi Scale au fost amestecaţi într-o ticăloasă operaţiune[21] împotriva lui Rasputin, dirijată fără ştiinţa Londrei, revendicarea lui Stalin ridica unele dubii semnificative.

Acceptarea formulată de Camera Comunelor în octombrie 1920[22] dovedeşte că guvernul lui Lloyd George nu era împotriva folosirii crimei şi a „acţiunii directe“ a poliţiei în reprimarea tulburărilor din Irlanda. Dacă aceste tactici puteau fi folosite în Irlanda, atât de aproape de casă, cât de mare era posibilitatea ca ei să le poată utiliza în situaţii în care reprezentau o mult mai serioasă ameninţare pentru interesele naţionale decât IRA?

În cartea sa *MI6: Cincizeci de ani de operaţiuni speciale*, istoricul serviciilor secrete Stephen Dorril, îl consideră un *modus operandi* al MI6 în contextul asasinării. Deşi pune accentul pe perioada postbelică, analiza lui Dorril este în mod special relevantă pentru metodele folosite de MI6 în prima jumătate a secolului douăzeci.

El identifică în special, „o filosofie care este esenţială pentru astfel de operaţiuni şi a fost o marcă specifică a planurilor lui MI6 – poate contestabilă“, conchizând că „folosirea unui al treilea participant minimalizează teama în orice operaţiune nerezolvată de a nu putea descoperi mâna organizaţiei care o subvenţionează“[23]. Mai face observaţia că „în timp de război, constrângerile în astfel de operaţii nu sunt foarte mari şi sunt mult mai uşor de justificat“[24]. Uciderea lui Rasputin şi ordinul primit de Alley de a-l asasina pe Stalin datează din timpul Primului Război Mondial şi în acest sens ar putea fi considerate ca acţiuni necesare pentru realizarea unor obiective militare.

Întâmplări ulterioare furnizează exemple de situaţii în care politicienii au căutat să-şi apropie ofiţeri superiori de informaţii cu ajutorul cărora să ajungă direct la sursă[25], şi chiar de împrejurări în care ofiţeri de informaţii au autorizat operaţiuni fără cunoştinţa ori acceptul politicienilor[26]. Datorită

bogăției de dovezi, ştim că secretarul de stat pentru Război şi ofițeri superiori de informații erau la curent cu chestiunea Rasputin şi proiectul de pace separată, şi este greu de crezut că aceştia, fiind în posesia unor astfel de informații, au rămas indiferenți ştiind că soarta Angliei depinde de rămânerea Rusiei în război. Într-un scenariu în care granița fragilă ce desparte înfrângerea de victorie depindea doar de stânjeneala unei păci separate, credința autorului este că moartea lui Rasputin, realizată de un al treilea, a fost oficial aprobată, fie de Lloyd George care, ca secretar de stat pentru Război, era politic responsabil de Serviciile Secrete, fie de ofițerii superiori ai serviciului secret.

Într-un alt scenariu, Sir Samuel Hoare era în afara cercului asasinilor din motivele pe care le-am discutat mai devreme în această carte. Este la fel de probabil că orice dovadă scrisă care putea oferi date despre cel care a autorizat o astfel de acțiune a dispărut între timp, dacă o astfel de dovadă a existat vreodată cu adevărat. Aşa cum ne reaminteşte profesorul John Lewis Gaddis, „relațiile umane, mai ales cele între agenții secreți, nu pot fi niciodată reconstituite după documente“[27]. Fie că documentele există sau nu, fie că rămân inaccesibile sau sunt disponibile numai în arhive, cert este că „discuțiile care au loc pe coridoare, la telefon sau la cocktailuri pot modela evenimentele într-o măsură mult mai mare decât un întreg morman de memorandumuri oficiale care ajung în arhive“[28].

Nu se ştie precis ce împrejurări au stat în spatele înlocuirii lui Alley cu Ernest Boyce. S-ar părea că a fost implicat într-o altă misiune dificilă după Brest-Litovsk, misiune care în cele din urmă a eşuat[29]. Pe baza dovezilor valabile în prezent, nu este posibil să se determine în ce măsură acest eşec a influențat în vreun fel demiterea lui.

În pofida turnurii nefericite pe care au luat-o evenimentele, Alley a continuat să lucreze în informațiile secrete, în serviciul unității MI5, până la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. A murit pe 6 aprilie 1969, la nouăzeci şi trei de ani, cu documentele şi memoriile inspirate de lunga sa carieră în serviciile secrete adunate într-un cufăr.

Şi Rayner şi-a păstrat rapoartele. Se pare că a montat într-un inel glonțul din noaptea uciderii lui Rasputin[30]. A fost decorat cu ordinul Sf. Stanislav în 1917 şi a rămas la Petrograd până în martie 1918, când a fost detaşat la Misiunea Secretă din Stockholm, sub conducerea lui John Scale. În luna iulie a aceluiaşi an, lui i-a revenit sarcina să raporteze regelui şi reginei, la Londra, asasinarea familiei imperiale ruse[31]. Mai târziu, în 1922, s-a întors în Rusia, unde a devenit membru al Misiunii Comerciale Britanice. În perioada şederii la Moscova s-a însurat cu Tatiana Alekseevna

Glubokovskaia-Marek, pe care a luat-o în Anglia. Au avut trei copii şi au divorţat în august 1940[32]. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Rayner a fost din nou implicat în munca de informații ca ofițer de legătură în Canada. În 1943 a fost trimis în Spania, unde a rămas până la sfârşitul războiului.

În 1946 s-a căsătorit cu fosta lui secretară, Margaret Huntingford. Când a fost diagnosticat cu cancer în fază terminală, cu puțin timp înainte de a muri, în 1961[33], a ars toate hârtiile care aveau legătură cu perioada şederii sale în Rusia. Din fericire, se pare că a fost o excepție.

ANEXA 1

CURTEA SUPREMĂ – NEW YORK

SERGIUS MIHAILOW TRUFANOFF, declar sub jurământ următoarele:

Locuiesc în Borough din Bronx, district şi stat al New Yorkului.

Pârâtul este o societate pe acțiuni privată şi publică revista *Metropolitan* în Avenue Borough 432 din Manhattan, New York City.

Alăturat este anexată plângerea în această acțiune cu care mă constitui parte sub jurământ şi mă aflu aici pentru a face lumină.

Am ajuns în Statele Unite ale Americii în 18 iunie 1916. Pe 19 iunie 1916 sau în jurul acestei date am sunat la sediul revistei *Metropolitan* şi l-am întâlnit pe domnul H.J. Wigham care, aşa cum am informat, este preşedintele pârâtului. La această discuție au fost prezenți Mr. Hermank Bernstein, Mr. Tobenkin şi un stenograf. Tobenkin este un bine-cunoscut scriitor care este angajat la revista *Metropolitan*. Eu nu vorbesc engleza. Conversația dintre mine şi domnul Wigham a fost tradusă de Bernstein. Am spus apoi în prezența domnului Wigham prin domnul Bernstein în rusă că i-am dat interviuri domnului Tobenkin cu regularitate şi că informațiile pe care i le-am furnizat trebuiau să apară în cinci articole sau povestiri. Aceste articole ar fi trebuit publicate o dată pe lună, începând cu octombrie 1916.

Cum în această discuție nu a fost menționată o sumă exactă, eu am primit în 13 mai 1916 o telegramă de la domnul Bernstein care făcea legătura între mine şi pârât după cum urmează:

Aranjament convenit pentru manuscris, 5000 $. Întreaga sumă va fi plătită înainte de 1 august în mai multe rate; trimit bani acum. Rog expediază imediat capitolul Rîjevski, precum şi originalele scrisorilor sau fotografiilor. Răspunde prin telegramă

BERNSTEIN
Clay Avenue 1781

Din această conversație am înțeles că 5000 $ trebuie să-mi fie plătiți la 1 august 1916. Din când în când am vorbit cu domnul Tobenkin în

legătură cu înțelegerea şi i-am dat datele şi materialul în care am scris povestea în engleză pentru pârât. Nu am păstrat notele discuției mele cu el. I-am dat aceste interviuri domnului Tobenkin cam de două, trei ori pe săptămână. Această muncă a început în iunie 1916 şi a continuat până la sfârşitul lui septembrie 1916. Aceste interviuri sau povestiri despre care am vorbit sunt încă în posesia pârâtului.

În prima parte a lui septembrie, cred că era în jur de 9, arhiepiscopul Evdokin şi un anume Michael Oustinoff au cerut să mă vadă la locuința mea din Borough din Bronx. Soția mea, care se uita pe fereastră, mi-a spus că ei erau acolo şi am coborât ca să-i întâlnesc. M-au luat cu un automobil şi am mers prin Bronx Park. Mi-au spus că au citit în *Metropolitan* că am început să scriu câteva articole despre Rasputin şi Țarina Rusiei. M-au rugat să nu public articolele. Au spus că în caz contrar aş aduce o ofensă Rusiei şi s-au oferit să-mi dea 25 000 $ şi să-mi acorde iertarea, aşa că, dacă nu le publicam, mă puteam întoarce în Rusia. Au adăugat că, dacă refuz oferta, articolele nu vor fi oricum publicate în revista *Metropolitan* deoarece proprietarul societății este foarte bun prieten cu ei. Au mai declarat că ei au destulă influență la revistă, unde le este respectată chiar şi cea mai modestă rugăminte privind publicarea. În continuare au precizat că au încercat să cumpere articolul numai din dorința de a mă împiedica să-l public în oricare alt ziar sau revistă. Le-am spus că puteam renunța la publicarea acestui articol, dacă eu credeam că ar fi necesar pentru binele Rusiei şi că discreditarea autorității lui Rasputin nu ar fi o jignire pentru Rusia, ci un real ajutor pentru această țară. Am stat la închisoare vreme de unsprezece luni în Rusia pentru patriotismul meu şi dorința mea de a salva Rusia. Au insistat în continuare să nu public acest articol, dându-mi de înțeles până unde ar putea merge ei.

Aparent am ținut seama de obiecțiile lor. Le-am spus că am dat deja articolele la revista *Metropolitan* şi chiar dacă eu aş fi de acord să nu fie publicate, împricinații puteau să le publice singuri, dar m-au asigurat că ei ar putea aranja cu revista să retragă articolele. I-am întrebat dacă sunt de acord să-mi returneze articolele, să anuleze totodată înțelegerea mea cu revista şi să-mi plătească 25 000 $ în trei zile.

Un răspuns afirmativ mi-ar fi dovedit că acționează fără ştirea lui Rasputin. Mi-au cerut un răgaz pentru a lua legătura cu Petrogradul şi a-mi obține iertarea şi banii necesari, iar eu am fost de acord şi am înțeles definitiv că numitul Rasputin era amestecat în aceste negocieri.

În jurul datei de 14 septembrie 1916 au venit încă o dată la mine acasă.

Mi-au spus că au aranjat să fiu iertat şi că ei au banii. Mi-au cerut să sun

la biroul consulului pentru bani în zilele următoare. A doua zi am telefonat la biroul consulului rus, în Washington Square 22. M-am întâlnit cu consulul general Oustinoff şi cu consulul Ruţki. Am vorbit cu amândoi. Consulul general mi-a comunicat că el a făcut aranjamentele cu *Metropolitan* şi că ei nu vor publica articolele; cu toate acestea nu mi-a spus că i-a ordonat consulului să-mi plătească 1000 $, ci mi-a dat el 1000 $, iar eu am semnat o chitanţă în rusă pentru bani. Această chitanţă am lăsat-o la consulul general. În cursul discuţiei mi s-a dat de înţeles că au trimis vorbă la Petrograd că au aranjat să oprească publicarea şi, în schimb, îmi vor plăti banii imediat ce vor primi instrucţiuni de la Petrograd. De asemenea, mi-au sugerat că ei au făcut acest aranjament cu acordul împricinatului aici de faţă şi că ar obţine de la revistă articolele scrise de Tobenkin şi interviurile pe care i le-am dat eu. În acest moment am început să cred că numitul Rasputin era la curent cu această problemă şi eram extrem de dornic să primesc o ofertă bănească din partea lui.

În data de 19, am primit un mesaj telefonic de la consulul Ruţki care mi-a spus că îi pare rău să-mi comunice că acest subiect nu mai e de actualitate şi că întreaga afacere a căzut. Consulul general a vorbit şi el cu mine, în aceeaşi perioadă, şi mi-a cerut să-l caut la birou pentru o discuţie prietenească.

M-am dus acolo pe 20 şi el mi-a spus că li s-au dat instrucţiuni de la Petrograd ca eu să nu primesc banii. Consulul general mi-a comunicat că el a vorbit cu domnul Whitney, acţionarul principal al împricinatului, şi l-a convins să fie de acord să nu publice articolele. M-a întrebat ce am de gând să fac şi i-am spus că nu ştiu. Apoi m-a sfătuit să fiu foarte prudent şi mi-a recomandat să stau departe de Rusia pentru tot restul vieţii mele.

Cu o zi înainte, în 19, domnul Wigham mi-a telefonat şi mi-a cerut o întrevedere.

M-am dus să-l văd şi el mi-a spus că e posibil ca articolele să nu fie niciodată publicate, poate doar după război sau după un an; nu a precizat o dată anume. Mi-a zis că-i pare foarte rău pentru mine, în schimb poate plăti restul de 2000 $. Imediat după aceea am primit de la împricinat 2000 $. Am refuzat banii.

Ulterior l-am văzut din nou pe domnul Wigham şi mi-a repetat că nu le va publica deloc.

În timpul conversaţiei mele cu împricinatul, acesta a fost de acord că articolul trebuia să fie publicat începând cu octombrie 1916, după aceea fiind urmat de cinci articole a 5000 $. Banii trebuiau plătiţi la 1 august. Am primit numai 2000 $.

Se pare că acum şi de conivenţă cu guvernul rus, *Metropolitan* refuză să publice aceste articole şi îmi oferă bani ca să le retrag. Nu voi fi niciodată de acord să renunţ la articole. Intenţia mea a fost să le public şi înţelegerea mea cu pârâtul a fost să tipăresc articole nu să le retrag. Am venit în această ţară şi am decis să transmit informaţia revistei *Metropolitan* cu scopul de a publica într-o ţară neutră aceste materiale de un interes atât de mare pentru Rusia şi poporul meu. Am suportat închisoarea din cauza opoziţiei faţă de Rasputin şi nu permit pârâtului sau oricui altcuiva să-mi răpească libertatea de exprimare. Banii pe care i-am primit reprezintă numai o mică compensaţie pentru eforturile mele. Refuzul articolelor de către revistă şi a drepturilor de autor asupra subiectului împiedică alte reviste să le publice şi zădărniceşte astfel demascarea pe care doresc să o fac.

Pârâtul susţine că deţine numitele articole de la data când le-am predat şi le consideră proprietatea sa, cu care poate face ce doreşte, şi îmi va interzice să le public în altă parte.

La începutul lui noiembrie, pârâtul a publicat pe copertă imaginea mea, sau o ilustraţie care se presupune că îmi aparţine, dar articolul nu a mai apărut.

Din acel moment, pârâtul a încercat în mod repetat să obţină acceptul meu pentru 2000 $, dar i-am refuzat.

Pârâtul a încălcat prevederile contractului prin neplata banilor la 1 august 1916 şi prin refuzul de a publica numitele articole şi în felul acesta a intenţionat şi intenţionează să le suprime.

Vreau să folosesc materialul pe care l-am pus la dispoziţia lor şi alte materiale pe care le am în proprietate în legătură cu împăratul Rusiei, cu Ţarina şi Curtea Rusă şi solicit o hotărâre judecătorească care să-i retragă dreptul pârâtului de a publica sau folosi numitele manuscrise sau orice altă informaţie pe care le-am dat-o sau să le facă publice sau să le arate altor persoane sau societăţi, până la judecarea acestei acţiuni.

Împreună cu Aliaţii, Rusia este acum în război cu Germania şi aliaţii ei. Informaţia pe care eu am obţinut-o de la oamenii mei de legătură de la Curtea Rusă şi de la guvernul rusesc este deosebit de importantă în acest moment, în timp de război. Cât de mult valorează aceste informaţii se va şti după război. Viaţa de la Curtea Rusă şi tot ce se întâmplă în guvernul rus este acum un interesant subiect pentru literatură, reviste şi ziare şi e posibil ca acest interes să dispară după război. Mai mult, suprimarea acestor informaţii într-un asemenea moment, când ar putea slăbi sau distruge influenţa lui Rasputin, ar provoca daune incalculabile Rusiei şi ar anula scopul pentru care am muncit şi pentru care am suferit în închisoare.

În plângerea de față se specifică că am studiat la Sfântul Colegiu Imperial din Petrograd şi am fost hirotonisit preot şi preot călugăr. De asemenea, am fost profesor de oratorie şi morală, un faimos predicator în Rusia. Am fost de asemenea stareț la mănăstirea Țarinei. M-am implicat în mod deosebit în reprimarea revoluției din 1905. Mi s-a recunoscut rolul esențial pe care l-am jucat în înăbuşirea ei.

Am fost prieten apropiat şi sfătuitor al lui Rasputin, un țăran analfabet şi needucat, care este cunoscut ca un pelerin cu anumite înzestrări supranaturale, capabil să domine Curtea Rusă, pe Țarină şi pe Țar într-o mare măsură. Relațiile mele cu Rasputin au fost atât de strânse, încât am aflat de secretele de la Curtea Rusă şi de orgiile sălbatice pe care curtenii ruşi le imaginau pentru împărătească. Acest Rasputin are o puternică orientare pro-germană şi o influențează pe Țarină împotriva Aliaților şi în favoarea Germaniei. Aceasta a avut ca urmare recenta schimbare de miniştri din guvernul rus. Acum, Rasputin este amestecat într-o conspirație pentru încheierea unei păci separate, care determină guvernul rus să ceară trei milioane de ruble de la guvernul englez, amenințând că dacă banii nu sosesc, pacea separată va fi semnată în această iarnă. De asemenea, sunt informat că există un ofițer rus, o rudă a lui Rasputin, trimis din Rusia ca să mă spioneze.

Toate aceste informații, precum şi articolele care trebuiau să apară în *Metropolitan* sunt acum suprimate.

Domnul Wigham, preşedintele pârâtului, a afirmat că el consideră acest articol şi informația ca pe proprietatea revistei, adică pârâtul, şi asta în condițiile în care eu intenționez să fac orice aranjament cu oricare altă publicație, să public aceste articole sau să dau interviuri oricui în legătură cu Rasputin şi Curtea Rusă. Ei consideră faptul ca pe o încălcare a dreptului lor asupra numitelor manuscrise şi vor să zădărnicească publicarea lor în revistă, iar pe mine să mă împiedice să le tipăresc în altă parte.

N-a existat nicio cerere în acest sens. Prin urmare, solicit o hotărâre judecătorească care să oblige numita revistă *Metropolitan* să nu mă împiedice în publicarea articolelor mele şi în oferirea de informații în legătură cu ele, în prezentarea oricărui articol sau al oricărui înscris care a rezultat în urma discuțiilor cu ei, altor persoane sau societăți, sau de a le face publice, şi să-i interzică să mă împiedice să public aceste materiale în altă parte.

Mărturie sub prestare de jurământ, astăzi 17 octombrie 1916

SERGIUS MICHAILOW TRUFANOFF

ANEXA 2

Raport al Poliției – 17 decembrie 1916

Astăzi, în jurul orei 2,30 dimineața, polițistul care era de gardă la Ministerul de Interne, situat pe Morskaia, a auzit o explozie din direcția Palatului Iusupov, situat vizavi, pe Moika. Întrucât polițistului îi este interzis să-şi părăsească postul, a intrat în minister şi a comunicat prin telefon cu sergentul aflat la datorie la postul învecinat. Apoi noutățile despre detunătură au fost transmise districtului de poliție Kazan, în care este situat palatul. Ofițerul-şef de poliție, colonelul Rogov, cu un detaşament de oameni, a plecat spre locul faptei. În urma audierii portarului de serviciu de la casa alăturată s-a stabilit că împuşcătura s-a auzit dinspre partea de palat a tânărului prinț. Ofițerul-adjunct de poliție, căpitanul Krîlov, a ordonat să se intre în palat şi a fost informat de către valet că înăuntru are loc o petrecere şi că unul dintre musafiri, în timp ce exersa la o țintă, a nimerit greşit şi a tras în fereastră. În sprijinul afirmației sale i-a arătat căpitanului Krîlov fereastra spartă de la parterul care dădea spre curtea casei alăturate. Datele obținute în timpul investigației au fost comunicate de colonelul Rogov, în aceeaşi noapte, comandantului poliției diviziei a doua, generalul-maior Grigoriev, şi domnului Ceaplîghin, funcționarul de serviciu din prefectură.

Ofițerii de poliție tocmai părăseau palatul când o maşină care rula de-a lungul cheiului Canalului Moika a oprit lângă piciorul mic al podului opus palatului. Patru bărbați au fost văzuți coborând din maşină. În momentul în care au plecat, şoferul a stins farurile şi, în viteză maximă, a luat-o de-a lungul canalului. La această scenă a fost martor detectivul Ohranei, numit Tihomirov, care era în misiune specială de urmărire a lui Rasputin. Tihomirov, presupunând că bărbații care au intrat în palat nu pe poarta principală, ci pe uşa care era situată de cealaltă parte a palatului şi care dădea în curtea casei alăturate erau hoți, s-a îndreptat în grabă spre stația de poliție şi, de acolo, a raportat ce a observat şefului poliției secrete.

Colonelul Rogov abia ajunsese acasă când a fost atenționat de Ohrana că a primit o informație referitoare la un atac la palatul prințului Iusupov. Câțiva ofițeri de poliție au fost din nou trimişi acolo. Valetul a ieşit afară şi le-a explicat că nişte musafiri de rang foarte înalt tocmai au sosit din împrejurimile Petrogradului. În legătură cu aceasta s-a întocmit un raport, în timpul nopții, către prefect, generalul Balk.

La puțin timp după ora 6 a.m., la postul de poliție de lângă palat, în vreme ce ofițerii de poliție erau întrebați ca de obicei dacă au fost evenimente

speciale în acea noapte, sunetul mai multor fluiere poliţieneşti s-a auzit în stradă. Plutonierii şi sergenţii de poliţie au ieşit la fereastră şi au observat că, de la intrarea principală a palatului prinţului, două femei erau împinse să plece şi că ele opuneau rezistenţă şi încercau din răsputeri să intre din nou în palat. Ca răspuns la protestele lor, detectivii staţionaţi de-a lungul canalului au dat alarma. Între timp, poliţiştii au scos din postul de poliţie maşina şi au pornit în goană de-a lungul cheiului. Vrând să plece după bărbaţi, inspectorul de poliţie, colonelul Borozdin, a chemat maşina ce aparţinea Poliţiei Secrete, care era permanent de serviciu în faţa clădirii Ministerului de Interne, şi a pornit în urmărire. În acelaşi timp, oamenii lui se grăbeau spre palat. A fost imposibil să prindă din urmă maşina fugarilor, care rula cu o viteză superioară; mai mult, nu avea nici număr, nici faruri. Poliţiştilor care au venit la palat să ceară explicaţii li s-a spus că două doamne, două demimondene, s-au comportat necorespunzător şi au fost invitate să părăsească palatul.

Raportul personalului despre aventurile nocturne urma să fie trimis la prefectură dimineaţa, de către colonelul Rogov şi colonelul Borojdin. Întreaga afacere părea să ia sfârşit când, dintr-odată, din curtea de lângă palat s-au auzit patru împuşcături succesive. Încă o dată a sunat alarma în ambele staţii de poliţie şi iarăşi un detaşament de poliţie a apărut la palat. De data asta, un oficial îmbrăcat în uniformă de colonel a ieşit şi a anunţat că în palatul prinţului era prezent Marele Duce şi că H.I.H. va da personal, la propriul detaşament, orice explicaţie care ar fi fost necesară. După o astfel de declaraţie, inspectorul de poliţie, incapabil să obţină o altă lămurire, şi-a reluat îndatoririle obişnuite, lăsând o patrulă pe partea opusă, pe Moika, pentru orice eventualitate. A trecut cam o oră până când, din direcţia Podului Albastru, a apărut o maşină care se îndrepta spre palat. Servitorii, asistaţi de şofer, în prezenţa unui ofiţer îmbrăcat într-o haină lungă de blană, scoteau ceea ce părea a fi un corp uman pe care l-au pus în maşină. Şoferul a sărit înăuntru, a demarat în trombă şi a luat-o de-a lungul canalului şi a dispărut imediat. Cam în acelaşi timp, generalul Grigoriev a fost informat de prefectură că Rasputin a fost omorât în Palatul Iusupov.

Ofiţerii de poliţie care au sosit la palat s-au întâlnit de data aceasta cu prinţul Felix Iusupov în persoană, care le-a spus că ar trebui să facă un raport despre uciderea lui Rasputin. La început, acest anunţ nu a fost luat în serios, în lumina straniilor întâmplări din noaptea aceea. Oficialii poliţiei au fost invitaţi să intre în sufrageria de la subsol şi acolo au văzut pata de sânge pe care a lăsat-o corpul. Au văzut pe podea o baltă de sânge închegat

şi urme de sânge se vedeau şi pe zăpadă, în curtea din faţă a casei alăturate. Ca răspuns la întrebarea unde era corpul, prinţul a replicat că acesta se afla acolo unde trebuia să fie, refuzând să dea mai multe explicaţii.

La scurt timp după ce palatul a fost vizitat de directorul departamentului de Poliţie, de şeful Poliţiei Secrete şi de toţi generalii din Jandarmerie, patrulele de poliţie au fost trimise înapoi la secţiile lor, iar rezultatele cercetărilor ulterioare le-au parvenit oficialilor din departamentul de poliţie. La ora 5 în după-amiaza următoare s-a stabilit itinerariul maşinilor care au ieşit din palat în timpul nopţii, unul şi acelaşi cu cel urmat de vehiculul care a cărat trupul lui Rasputin dimineaţa. În acelaşi timp, numeroase patrule de poliţie au fost răspândite în insule pe Neva şi în districtele din suburbii.

ANEXA 3

Următoarele trei rapoarte (CTG.91, CTG.95 şi CTG.119) trimise de Sir Samuel Hoare către Mansfield Cumming, Şeful Informaţiilor Secrete, sunt reproduse mai jos integral:

CTG.91
De la Lt.-Col. Sir Samuel Hoare (Petrograd)
Către: „C“ (Londra)
1 ianuarie 1917

Moartea lui Rasputin

Sâmbătă, 30 decembrie, devreme, s-a comis în Petrograd una din acele crime care, prin gravitatea încălcării normelor morale stabilite şi prin urmările ei schimbă istoria unei generaţii.

Grigori Efemici Novih – pentru care Rasputin, „desfrânatul“, nu era decât o poreclă pentru excesele lui în satul natal – a stăpânit Rusia din ziua în care, cu patru ani în urmă, şi-a demonstrat pentru prima oară puterile de vindecător al Ţareviciului, în palatul imperial din Polonia. A descrie influenţa pe care o exercita, scandalurile ce însoţeau viaţa sa şi tragediile pe care le-a semănat în cale înseamnă a rescrie romanele lui Dumas.

De trei ori a fost la un pas de a fi omorât. O dată, o fată batjocorită din satul natal din Siberia l-a înjunghiat – dar rana nu a fost fatală. A doua oară a încercat călugărul Heliodor, care se pare că l-a luat din milă în chilia lui de la catedrala metropolitană din Kiev – dar forţa lui Rasputin şi ajutoarele din afară i-au salvat viaţa. Încă o dată, numai cu zece luni în urmă, într-un separeu dintr-unul din cele mai bune restaurante din Petrograd, Ursul, nişte ofiţeri din Garda Călare l-ar fi omorât dacă apropiaţii lui şi poliţia secretă nu ar fi apărut la timp. Documentele nu cuprind niciun fel de referiri la toate aceste episoade. Este adevărat că numai dacă îi pronunţa numele, persoana respectivă risca o amendă de trei mii de ruble. Zi şi noapte, poliţia secretă era pe urmele lui. Numai pentru că l-a scos afară dintr-un restaurant, Hvostov, ministrul de Interne, a fost demis. Rareori se întâmpla ca apetenţa mujicului pentru orgii şi desfrâu să-l lase fără apărare în faţa duşmanilor lui. Există în Moscova un fost ofiţer din Corpul de Gardă, acum angajat la Jandarmerie, care se laudă că încununarea carierei lui a reprezentat-o bătaia

pe care i-a tras-o lui Rasputin în timpul unor orgii sălbatice. Există şi alţii care l-au văzut beat în ultimul hal pe străzi şi în locurile publice. Unul dintre aceste incidente a fost fotografiat şi fotografia, se spune, a fost arătată împărătesei. În concordanţă cu porecla lui, întâmplarea a făcut ca Rasputin să-şi piardă viaţa într-o orgie.

În 29 decembrie, sesiunea Dumei a fost brusc închisă cu douăzeci şi patru de ore înainte de termenul prevăzut. Pe 14 noiembrie, dezbaterile au început cu atacul vehement al lui Miliukov împotriva „Forţelor Întunericului", nume codificat care începuse să devină sinonim cu activităţile lui Rasputin, un atac în care pentru prima oară un membru îndrăznea să menţioneze numele lui Rasputin. Lucrările s-au încheiat cu un alt atac violent, mai puţin personal, mai puţin senzaţional. „Atmosfera era încărcată de electricitate", perora Miliukov, „Nimeni nu ştie când şi nici unde se va produce explozia (aplauze)". A doua zi dimineaţa explozia, cu efecte care nu puteau fi estimate, se produsese deja.

Sâmbătă după-amiază mă aflam la Comitetul pentru limitarea pretenţiilor duşmanului. De mai multe ori în timpul şedinţei, unii membri au părăsit sala şi s-au întors şoptind mesaje vecinilor. Pe moment nu am dat atenţie acestei întreruperi a lucrărilor. Când acestea s-au încheiat, m-am dus cu preşedintele şi secretarul într-o altă cameră pentru a discuta diferite puncte legate de publicarea Listei Negre Ruseşti. La un moment dat, pe parcursul discuţiilor, un bine-cunoscut oficial din Ministerul Comerţului a venit cu noutatea că Rasputin a fost omorât în dimineaţa aceea de Marele Duce Dmitri Pavlovici şi de prinţul Iusupov. Profesorul Struve, preşedintele Comitetului, a trimis imediat după ziarul de seară. În câteva minute, *Gazeta Bursei* a fost cumpărată, cu ultimele noutăţi publicate. *Gazeta Bursei* era un ziar care tipărea pe prima pagină titlurile cu litere mari. În acest caz, titlurile cu cele mai mari litere erau dedicate propunerilor de pace, iar următoarele, cu litere mai mici, bătăliei din România. Urma titlul „Moartea lui Grigori Rasputin în Petrograd". În interiorul ziarului nu era mai mult decât un rând, şi acesta pe pagina a doua. Acesta cuprindea următorul anunţ: „La ora şase, în această dimineaţă, Grigori Rasputin Novih a murit după o petrecere într-o casă aristocratică din centrul Petrogradului."

Pentru cineva care a stat în Rusia numai câteva luni, ştirea era năucitoare. Pentru o persoană publică de talia profesorului Struve, care pe parcursul unei întregi generaţii a dominat viaţa politică şi economică din Rusia, părea

aproape incredibil. Deoarece nu voiam să las impresia că mă amestec în treburile interne ruseşti, nu intenţionam să fac vreun comentariu şi nici nu puteam continua discuția noastră prozaică despre Lista Neagră.

Pe parcursul zilei de sâmbătă am încercat să aflu cât mai multe detalii despre crimă şi am luat legătura cu diferiți oameni reprezentând diverse clase şi grupuri de opinie.

Rezultatul cercetărilor mele este următorul: Rasputin nu a mai fost văzut de vineri seara, 29 decembrie, când şi-a părăsit apartamentul în compania unui ofițer, într-o maşină. Prințul Iusupov dădea o petrecere în aceeaşi seară, la care erau aşteptați unul sau doi dintre Marii Duci. În noaptea care a urmat dispariției lui Rasputin, Marele Duce Dmitri Pavlovici a dat o altă petrecere în camerele sale din palatul Marii Ducese Elizaveta Feodorovna, la etajul de deasupra celui care era folosit de Spitalul Anglo-Rus. Petrecerea pare să fi fost mult mai sobră şi nu s-a terminat până la 7,30 duminică dimineața.

Detaliile poveştii variază. Unii spun că Rasputin a fost dus în cameră şi i s-a cerut să se sinucidă. De asemenea, am auzit că ar fi declanşat revolverul care i s-a dat la ora 2 dimineața, în autoapărare. Povestea general acceptată este că a fost împuşcat. Se presupune că o maşină a dus corpul în Insule, unde a fost aruncat în mare sau într-unul din râuri. Asta este povestea care circula în Petrograd.

Pare de asemenea unanim acceptat faptul că a fost omorât fie de Marele Duce Dmitri Pavlovici, fie de prințul Iusupov. Unii spun că mulți s-au năpustit asupra Marelui Duce Dmitri, dar că, de fapt, prințul era autorul.

Marele Duce Dmitri a fost crescut de Marea Ducesă Elizaveta Feodorovna în palatul în care locuieşte acum, pe Nevski Prospekt. Avea un trecut de homosexual şi nu cu multă vreme în urmă a căzut în dizgrație în urma unei escapade.

Prințul Iusupov, alias contele Sumarokov-Elston, este aceeaşi persoană cu contele Elston care s-a bucurat de un succes atât de mare în societatea londoneză cu un an sau doi înainte de război. Trebuie să amintesc că în timpul unui sezon a fost considerat cea mai importantă achiziție în Londra. Acest punct de vedere în privința alegerii lui era cu siguranță corect, pentru că este unul dintre cei mai bogați oameni din Rusia. Este deja căsătorit cu

Marea Ducesă Irina, care, cu două săptămâni înainte, a semnat protestul prințesei Vasilşcikova către împărătească împotriva „Forțelor Întunericului".

Indiferent dacă Marele Duce sau prințul Iusupov l-a ucis de fapt pe Rasputin, pare sigur că asasinatul a fost plănuit şi pus în practică de unii dintre cei mai cunoscuți oameni din societatea Petrogradului. Mi s-a comunicat că Dmitri Pavlovici şi prințul Iusupov au petrecut împreună după-amiaza de 31 decembrie şi că, întrebați fiind, nu au făcut un secret din faptul că Rasputin a fost omorât. Poate că recenta implicare a lui Rasputin în treburile interne ale familiei imperiale a declanşat evenimentul.

Au existat întotdeauna zvonuri cu privire la uciderea lui Rasputin. În cursul lunii martie, de exemplu, *Times* a publicat o telegramă de la Bucureşti care anunța această crimă. S-a crezut că este un alt zvon şi că după câteva săptămâni de retragere va reapărea.

Care este aşadar dovada ce diferențiază acest caz de zvonurile subterane din trecut?

Trebuie precizat mai întâi faptul că această poveste este negată oficial. Negarea se face, însă, cu jumătate de gură, iar detaliile prezentate sunt contradictorii. La început s-a comunicat oficial că nimic nu s-a întâmplat. Ulterior s-a admis că Rasputin a fost rănit, dar că este în afara oricărui pericol.

Am fost informat că cercetarea făcută în apartamentul lui din English Prospekt a condus la concluzia că vineri seara, 29 decembrie, a plecat cu o maşină cu un ofițer necunoscut şi de atunci nu a mai fost văzut. Între timp, persoane interesate au împrăştiat intenționat zvonuri fantastice cu scopul de a denatura realitatea. Faptul că nimeni nu a văzut trupul lui Rasputin vine în sprijinul acestori negări oficiale.

Următoarele întâmplări par să ofere probe concludente în privința morții lui Rasputin.

În primul rând, întreaga Rusie priveşte lucrurile ca pe un fapt împlinit. Noutățile publicate în *Gazeta Bursei* s-au răspândit deja în toate provinciile.

Misterioasa telegramă de la Bucureşti a apărut în presa din Petrograd, demonstrând cât de înrădăcinată era convingerea în legătură cu adevărul anunţului.

În al doilea rând, anturajul lui Rasputin se află în stare de depresie şi e profund neliniştit. În apartamentul lui domneşte agitaţia. Principalul lui susţinător la Curte, doamna Vîrubova, a refuzat să-şi părăsească apartamentul şi paza poliţiei secrete de la uşa ei s-a întărit.

Şi mai convingătoare decât aceste bârfe este atitudinea adoptată de presa din Petrograd. *Gazeta Bursei* nu a riscat niciodată să acrediteze un zvon. Chiar dacă s-ar fi întâmplat aşa ceva, un simplu zvon n-ar fi putut justifica întâlnirea care a avut loc în seara de 30 decembrie cu reprezentanţii întregii prese din Petrograd, când s-a discutat despre exigenţele poliţiei în legătură cu modul în care presa trebuie să relateze ştirile. În timpul conferinţei au fost anunţaţi că cenzura interzice publicarea oricărei informaţii despre eveniment. Cu toate acestea, şi pe 31 decembrie şi pe 1 ianuarie, în majoritatea ziarelor din Petrograd au apărut numeroase referiri indirecte şi misterioase la crimă. De exemplu, în *Novoe Vremia*, undeva într-un colţ, cu litere mici, era tipărit următorul paragraf:

În 30 decembrie, la concertul Zeloti, la cererea unanimă a asistenţei, ca urmare a evenimentelor care au loc, Imnul Naţional a fost cântat şi aplaudat tumultuos.

Şi mai semnificativ, în *Ruskaia Volia* au fost nu mai puţin de patru referiri interesante la eveniment. Trebuie amintit că *Ruskaia Volia* este un ziar nou, care abia a apărut, ceea ce presupune existenţa unor legături deosebit de strânse cu guvernul. În completarea unui poem, al cărui motiv erau cuvintele „rasputin“ şi „novih“ (numele lui Rasputin care avea sensul de „desfrânat“ şi genitivul plural al cuvântului „nou“), existau şi două articole explicative în care se făceau referiri clare la noutăţi. Primul dintre ele, scris de Aleksander Amfiteatrov, editorul, se încheie cu următoarele cuvinte:

„Aveam materialul scris când ne-au parvenit noutăţile din *Gazeta Bursei!* Cu litere mari era anunţată ştirea senzaţională că pe scena vieţii s-a înregistrat

cea mai ciudată şi mai notorie formă de manifestare a forţelor reacţionare din prezent“.

Al doilea articol, intitulat „Scurtă cronică“, abundă în detalii despre marea agitaţie din Petrograd; niciodată telegraful nu a mai lucrat fără încetare ca sâmbătă, 30 decembrie.

„Ieri a fost o zi mare. Alte cuvinte sunt de prisos.“

Din nou, pe pagina 6 există un paragraf de douăzeci de rânduri, cu titlul:

Împuşcături în stradă.

Ieri, pe la ora şase, lângă casa prinţului Iusupov, conte Sumarokov-Elston, în Moika 94, s-au auzit câteva împuşcături, una după alta, în apropierea unei maşini care staţiona acolo.

Împuşcăturile au fost auzite de sergenţii din districtul 3 Kazan şi alţi sergenţi care se aflau pe partea opusă, pe Moika, în dreptul staţiei de poliţie a Districtului Amiralităţii. Sergenţii secţiei de poliţie Kazan s-au îndreptat în grabă spre locul faptei şi când s-au apropiat, maşina a pornit în viteză maximă.

Se presupune că vreo câţiva tineri, după o petrecere de pomină, au tras în aer.

Pe 1 ianuarie, referirile au devenit mai explicite. Ziarul *Reci*, de exemplu, a publicat la „ultimele ştiri“ următorul paragraf:

La ora trei noaptea, 30 decembrie, un sergent staţionat în punctul opus secţiei Kazan de pe strada Ofiţerskaia a auzut strigăte şi zgomote dinspre grădina de la nr. 21. În acelaşi timp, şi sergentul postat pe cheiul Moika, nu departe de Podul Praciaşnaia, a auzit şi el zgomot din aceeaşi grădină şi s-a uitat cu atenţie peste chei. Grădina de pe strada Ofiţerski 21 este foarte aproape de banca de pe Moika şi este mărginită pe partea cheiului de o casă cu două niveluri, la nr. 92, aparţinând prinţului Iusupov. Acesta deţine şi casa de la nr. 94.

După ce a auzit strigătele, sergentul din strada Ofițerskaia a pornit spre poarta grădinii de la nr. 21. A încercat să afle ce s-a întâmplat, dar n-a reuşit.

La scurt timp după aceea a observat o maşină apropiindu-se de poartă şi în clipa următoare a văzut-o plecând.

Din declarațiile trecătorilor reiese că altă maşină a sosit la aceeaşi grădină, de pe partea Moikăi, pe la ora trei. S-a constatat că existau pete de sânge pe zăpada din grădină. Administratorul casei a declarat că era sângele unui câine care a turbat noaptea şi a fost împuşcat. Au fost luate probe de zăpadă cu sânge pentru cercetare.

În cursul zilei de 30 decembrie au apărut ştiri despre o misterioasă maşină care a fost văzută pe insula Petrovski în timpul nopții. În 31 decembrie, râul a fost examinat în apropiere de Podul Petrovski. S-au remarcat o spărtură proaspăt făcută în gheață şi urme de paşi în sus şi în jos, în diferite direcții. Scafandrii au fost trimişi să cerceteze fundul râului.

Un galoş bărbătesc a fost găsit în zăpada de lângă mal, având pe el pete întunecate suspecte.

Gazeta Bursei din 1 ianuarie a publicat cu litere foarte mici aceeaşi poveste, sub titlul „Misterioasă descoperire“. În plus, consemnează amănuntul că scafandrii nu au găsit altceva.

Novoe Vremia include în paginile sale un alt paragraf, intitulat „Misterioasa crimă“. Sunt furnizate mai multe detalii şi se face precizarea că poliția secretă supraveghează râul şi că s-au făcut fotografii.

La Petrograd, oamenii din toate păturile sociale vorbesc şi acționează ca şi cum o mare greutate le-a fost luată de pe umeri. Servitori, muncitori, toți discută pe față despre eveniment. Mulți spun că este mai important decât cea mai mare victorie a Rusiei pe câmpul de luptă.

Ce efect a avut în cercurile guvernamentale este greu de spus. După părerea mea, asta va duce imediat la demiterea lui Protopopov şi a diferiților directori din Poliția Secretă, şi, în acelaşi timp, la dispariția din prim-planul vieții sociale a celei mai cunoscute clientele a lui Rasputin. Aş sugera,

totodată, că ar trebui acordată cea mai mare atenție oricărei schimbări care are loc în Departamentul Ministerului de Interne şi în Sfântul Sinod, unde influența lui Rasputin era cea mai puternică.

Desigur, este benefic pentru cauza liberalismului în Rusia faptul că crima nu a fost identificată cu o mişcare democratică sau cu un complot revoluționar.

De asemenea, sugerez că mai multe dovezi legate de moartea sa vor apărea în urma derulării unor *causes célčbres* ca acelea ale lui Suhomlinov şi Manuilov. Pentru moment, datorită presiunii pe care o exercita Rasputin, ambele procese au fost stopate. Dacă procedurile sunt reluate, faptul va confirma o certă schimbare de direcție.

Nimeni nu-i va regreta dispariția, în afară de cei asupra cărora Rasputin exercita o influență hipnotică şi de intriganții lipsiți de scrupule pe care el îi folosea pentru scopurile sale personale.

Despre un asemenea om nimeni nu poate spune „de mortuis nil nisi bonum".

Dacă nimeni nu poate scrie rău de un mort, cineva ar putea să spună despre moarte „lipsită de importanță, dar bună".

CTG.95
De la: Lt.-Col. Sir Samuel Hoare (Petrograd)
Către: „C" (Londra)
Data: 2 ianuarie 1917

Moartea lui Rasputin – Raportul 2

În timp ce scriam memorandumul mi-au parvenit diverse informații că trupul lui Rasputin a fost descoperit în fluviul Nevka, lângă Podul Petrovski. Am primit această informație strict confidențial de la şeful Departamentului Poliției Militare din Cartierul General. Acesta a văzut personal corpul. Se pare că au fost lăsate special urme în jurul spărturii din gheață pentru ca trupul să fie găsit. Funcționarii din Ministerul de Interne, din Prefectura Petrogradului, din Poliția Fluvială şi din Ministerul Afacerilor Publice au făcut investigații la fața locului şi o schiță exactă a fost deja publicată în *Evening Times* sub titlul „Misterioasa crimă".

Este de asemenea sigur că Rasputin a fost omorât în casa prinţului Iusupov şi nu în maşină. În timpul serii s-au auzit câteva împuşcături bizare, cu care a fost omorât un câine în curte şi a fost spartă o fereastră. Dimineaţa devreme, şase bărbaţi şi-au făcut apariţia în curte cu corpul învelit într-o *şubă* şi l-au pus în maşina care aştepta. Am înţeles că aceste trei fapte au fost descrise în detaliu în raportul a patru reprezentanţi ai Poliţiei Secrete, care îl aşteptau pe Rasputin în curte. Un rus foarte cunoscut mi-a spus că unul dintre prietenii lui a văzut raportul în care se specificau toate detaliile sosirilor şi plecărilor la şi de la palatul prinţului Iusupov, în timpul nopţii.

Se mai spunea, de asemenea, că grupul s-a adunat în casă seara târziu, pentru că majoritatea fuseseră înainte la o petrecere în casa doamnei Golovina.

Totodată, am aflat de la o persoană oficială a cărei credibilitate nu poate fi pusă la îndoială că împărăteasa a fost informată în legătură cu crima duminică dimineaţa. La şase seara, sâmbătă, când ştirea era deja publicată în *Gazeta Bursei,* se pare că ea nu ştia nimic despre ce s-a întâmplat. Duminică dimineaţa a ordonat ca liturghia să se ţină în capela de la Ţarskoe şi au fost rostite rugăciuni special pentru Rasputin.

Am auzit, de asemenea, dar de la o persoană mai puţin credibilă, că Majestatea Sa a trimis următoarea telegramă împăratului, care era încă la Stavka:

„Prietenul nostru a fost luat de lângă noi. Dmitri şi Felix (prinţul Iusupov) sunt implicaţi în această chestiune“.

Un văr al lui Iusupov mi-a spus că i s-a interzis să mai plece în Caucaz şi împreună cu Marele Duce Dmitri au fost amândoi arestaţi la domiciliu.

CTG.119
De la: Lt.-Col. Sir Samuel Hoare (Petrograd)
Către: „C“ (Londra)
Data: 5 februarie 1917

Moartea lui Rasputin – Raport 3

Următoarele detalii au fost obţinute de la magistraţii anchetatori şi de la alte surse de încredere.

Următoarele amănunte pot fi considerate foarte exacte, fiind furnizate de oameni care au avut legătură directă cu evenimentul.

Cu câteva zile înainte de moartea sa, Rasputin fusese agitat şi prost dispus. A fost şocat de ceea ce părea a fi o tentativă de sinucidere a ofiţerului de cazaci care era logodit cu fiica lui. Cum întotdeauna se temea pentru viaţa lui, şi-a luat cele mai mari precauţii în legătură cu acţiunile sale. Obişnuia să le spună celor doi confidenţi ai săi, Simanovici şi episcopul Isidor, unde era şi unde se ducea. Simanovici este un evreu nebotezat, vânzător de curiozităţi, iar Isidor un episcop care, pentru rele purtări, a fost silit să se retragă din eparhie. Ei trăiau împreună pe strada Nikolaevski. Rasputin avea obiceiul să le dea telefon ori de câte ori pleca de acasă şi să le spună unde poate fi găsit. În seara de 29 decembrie era în apartamentul lui din strada Gorohovaia, cu cele două fiice, o nepoată şi o secretară, care toate făceau pe servitoarele în casă. Seara târziu a dat drumul detectivului de la Poliţia Secretă şi le-a spus femeilor că nu trebuie să-l aştepte. La scurt timp după aceea, o maşină decapotabilă a sosit şi cineva a bătut la uşa din spate. Asta dovedeşte că era un băiat care îl vizita frecvent pe Rasputin şi căruia Rasputin îi deschidea întotdeauna uşa personal. Băiatul i-a spus ceva lui Rasputin şi Rasputin a răspuns „o să vin cu tine“. Apoi amândoi au plecat cu maşina în direcţia Fontanka, şi în dreptul podului cu acelaşi nume au fost văzuţi făcând la dreapta. Nu s-a auzit nimic mai mult despre maşină. În scurt timp, o maşină s-a îndreptat spre casa prinţului Iusupov. Aceasta era o maşină închisă şi nu cea care a fost văzută plecând din Gorohovaia 64. Portarul de la casa prinţului Iusupov era ori foarte prost ori foarte deştept, căci nu s-a scos mai nimic de la el. A admis doar că şoferul maşinii purta uniformă şi părea o persoană foarte simplă. S-a presupus că era fratele Marii Ducese Irina.

La 12,30 poliţistul, *gorodovoi*, din faţa Ministerului de Interne de pe Moika a auzit patru împuşcături. Faptul a fost raportat la Departamentul de Investigare a crimelor, care se află în apropiere. La 3,30 *gorodovoi*-ul instalat în faţa casei prinţului Iusupov a fost chemat înăuntru de un bărbat în uniformă de general. Acest general necunoscut i-a spus „Mă cunoşti?“, la care *gorodovoi* i-a răspuns „Deloc“. „Eşti patriot?“ l-a întrebat pe interlocutor. „Bineînţeles.“ Generalul a spus apoi, „S-a terminat cu Rasputin, poţi pleca“. La scurt timp după aceea, o maşină a părăsit casa şi nu a mai fost văzută ulterior. Se pare că *gorodovoi* a avut nevoie de ceva timp ca să înţeleagă ce s-a întâmplat, dar după un timp a plecat pentru a-şi prezenta raportul celei mai apropiate secţii de poliţie.

Dimineața devreme, ministrul de Justiție Makarov a fost sunat de un necunoscut care a spus „Rasputin a fost omorât, caută-i trupul în Insule“.

În urma acestor incidente, doi judecători de instrucție, Sereda şi Zarvațki, şi poliția, au venit să cerceteze casa prințului Iusupov. Singurele urme ale crimei pe care le-au putut găsi au fost câteva pete de sânge pe zăpada din fața uşii mici ce ducea în camera valetului, pe care prințul Iusupov o folosea înainte de a se căsători. Au adunat cu grijă zăpada pentru a o cerceta. Pe când erau acolo, prințul Iusupov a ieşit şi a explicat incidentul, afirmând că Marele Duce Dmitri Pavlovici a împuşcat un câine care l-a atacat. Judecătorii de instrucție au plecat apoi la Ministerul de Justiție, încântați că nu se lăsaseră păcăliți, incidentul fiind provocat doar de împuşcarea unui câine. În timp ce ei aşteptau în antecamera lui Makarov, prințul Iusupov a sosit şi a intrat în biroul ministrului. Imediat după aceea, Makarov a ieşit şi le-a spus judecătorilor: „Totul este în regulă, prințul Iusupov a explicat totul; a fost doar un câine, mulțumesc, puteți pleca“. În apartamentul lui Rasputin din Gorohovaia 64 domnea o mare agitație. La şapte dimineața au sosit Simanovici şi Isidor. Nu înțelegeau de ce Rasputin nu le spusese unde putea fi găsit. Puțin mai târziu a intrat doamna Golovina, prietena lui Rasputin, care a spus „Ştiu unde este, totul e în regulă, o să-l sun“. Apoi a vorbit în engleză la telefon şi, primind un răspuns, le-a spus „Trebuie să se întoarcă în curând“. Părea însă nemulțunită şi a plecat ca să sune din nou, de data asta de la un post public, din stradă, pentru că nu voia ca Simanovici şi Isidor să afle ce vorbeşte. Apoi s-a întors şi a spus: „A părăsit palatul unde credeam că este şi a plecat“.

Între timp, ca urmare a misteriosului mesaj telefonic şi a rapoartelor poliției, au început cercetările. Galoşul descoperit lângă Podul Petrovski a fost dus în Gorohovaia 64, unde familia lui Rasputin l-a recunoscut imediat ca fiind al lui Rasputin. Râul şi împrejurimile au fost atent cercetate. Frigul foarte mare a îngreuiat situația, deşi scafandrii şi-au făcut din plin datoria. În cele din urmă, luni dimineața, un obiect a fost văzut sub gheață. Cu mare dificultate l-au scos afară şi au descoperit că era corpul lui Rasputin, complet înghețat, cu ambele brațe ridicate şi o parte a feței desfigurată. Corpul a fost aşezat pe o platformă de camion, apoi s-a ordonat să fie dus la Spitalul Militar Vîborg. Întreg grupul, judecătorii de instrucție, poliția şi ceilalți, a plecat să ia masa la Neamțul Evreu, cunoscut sub numele de Artmanov. Abia începuseră să mănânce, când au primit un mesaj telefonic de la Protopopov, care le cerea să nu ducă trupul în zona Vîborg, pentru că este

un cartier muncitoresc şi ar putea avea loc demonstraţii. Ei au replicat că fusese deja trimis acolo, dar Protopopov a spus că trebuie oprit. Cu orice preţ. Ca urmare, au informat toate secţiile de poliţie de pe străzile de-a lungul drumului pe unde urma să treacă, şi poliţiştii au oprit camionul când l-au văzut apropiindu-se. S-a ordonat să fie dus la azilul Cestminski, aflat pe drumul spre Ţarskoe. Judecătorii au dispus ca examinarea post-mortem să se facă după douăzeci şi patru de ore, pentru că trupul era atât de îngheţat încât autopsia nu se putea face înainte. Protopopov a telefonat pentru a le cere să încheie examinarea până la ora 8 a.m., în dimineaţa următoare. Judecătorii şi doctorul au declarat că acest lucru este imposibil. Protopopov a insistat, deoarece trupul trebuia returnat rudelor la ora 8, în dimineaţa următoare. Judecătorii au întrebat atunci cum ajung ei la azil, care se afla la o oarecare distanţă de Petrograd, deoarece nu-şi puteau permite să ia o maşină care i-ar fi costat 200 de ruble. Protopopov a spus că banii nu sunt o problemă. În consecinţă, Sereda, judecătorul de instrucţie, l-a luat pe Kossorotov, cel mai cunoscut chirurg, şi a plecat împreună cu el, într-o maşină, spre azil.

Dificultăţile lor nu au luat sfârşit. Deşi azilul avea instalaţie electrică, nu era deloc lumină când au ajuns şi nici nu se intenţiona să fie aprinsă. Cei trei *gorodovoi* care erau de serviciu au spus că „mortul nu are nevoie de lumină". Judecătorul şi chirurgul au declarat că ei nu pot lucra pe întuneric. Prin urmare, au ieşit şi au obţinut două lămpi mici pe care le-au atârnat în perete, în timp ce unul din *gorodovoi* ţinea o lanternă. După un timp, *gorodovoi* a declarat că i s-a făcut rău şi că nu mai poate să ţină lanterna. Judecătorul şi chirurgul au fost lăsaţi singuri în camera parţial luminată.

Au apreciat că Rasputin era în vârstă de circa 46 de ani şi părea un bărbat de numai 36. Era îmbrăcat, aşa cum obişnuia, ca un mujic rus. Purta o pereche de cizme foarte scumpe şi o cămaşă albastră cu flori galbene, aplicate. Cămaşa îi fusese dăruită de curând de împărătească. În legătură cu aceasta trebuie consemnat faptul că două zile mai târziu, când i s-a făcut Ţareviciului o mică şi periodică operaţie la genunchi, cămaşa albastră a fost observată de chirurg sub masa de operaţie.

În urma examinării s-a ajuns la concluzia că existau trei răni, una în spate şi două în cap; toate indicau că s-a tras de foarte aproape.

În timp ce se făcea examinarea, unul dintre *gorodovoi* i-a anunţat că două doamne au venit să ia trupul. Sereda şi Kossorotov au declarat că

acest lucru este imposibil. Li s-a transmis mesajul că trebuie să restituie hainele. Cei doi s-au conformat.

În cele din urmă, examinarea a fost terminată şi Sereda şi Kossorotov s-au întors, înghețați şi demoralizați, la Petrograd. Ulterior, Zarvaţki, alt judecător de instrucție, a demisionat, fiind înlocuit cu judecătorul Staraviţki. Corpul a fost dus apoi la Ţarskoe. În timp ce era transportat la biserică, garnizoana n-a părăsit cazarma pentru a se preîntâmpina o eventuală demonstrație. Serviciul religios a fost oficiat de episcopul Isidor şi nu de reprezentantul Arhiepiscopiei.

ANEXA 4

Următorul document, găsit printre hârtiile lui Scale, cuprinde lista membrilor Misiunii Secrete Britanice din Petrograd, în perioada în care a fost ucis Rasputin:

Lt.-col. Hoare
Lt.-col. Benet
Lt. Rayner
Cpt. Scale
Cpt. Alley
Cpt. Hicks
Cpt. Schwabe
Cpt. Bromhead
Lt. MacLaren RSVR
Lt. Garstin
Lt. Steveni
Lt. Lee
Lt. Urmston
Lt. L. Hodson
Lt. A. Hodson
Mr. H. Grant
Mr. F. Hayes
Mr. F. Ball
Mr. L. Read
Mr. L. Webster
Mr. H. Anderson

ABREVIERI FOLOSITE ÎN NOTE

CAB	Cabinet (UK)
CUL	Universitatea Bibliotecii Cambridge
EGAF	Arhivele centrale ale Federației Ruse
OF	Oficiul pentru Străinătate
GARF	Arhiva de Stat a Federației Ruse
GATO	Arhiva de Stat a provinciei Tiumen
HLRO	Oficiul arhivelor Camerei Lorzilor
MIic	Informații Militare IC (vezi SIS)
MI5	Informații Militare 5 – Serviciul de Securitate
MI6	Informații Militare 6 (vezi SIS)
NYSC	Curtea Supremă din New York
PRO	Oficiul Arhivelor Publice
SIS	Serviciul de Informații secrete (MI IC acum MI6)
TFGATO	Ramura Tobolsk a Arhivelor de Stat ale provinciei Tiumen
TNA	Arhiva Națională
WO	Oficiul de Război

NOTE

Capitolul unu: Vânătoarea

[1] *Ohrana*, A.T.Vasiliev (Harrup, 1930), p. 47.

[2] Declarația lui Feodor Antonov Korşinov, paznic, către lt.-col. Popel de la detaşamentul Corpului de Jandarmi, 18 decembrie 1916, Fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[3] Declarația Mariei Grigorievna Rasputina către generalul Popov de la Detaşamentul Corpului de Jandarmi, 18 decembrie 1916, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[4] Declarația Annei Nikolaevna Rasputina către lt.-col. Popel de la detaşamentul Corpului de Jandarmi, 18 decembrie 1916, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[5] Declarația lui Ivan Manasevici Manuilov către investigatorul G.P. Gircici de la Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 191-4, GARF, Moscova.

[6] Declarația lui Akim Ivanovici Zuk către investigatorul I.V. Birkin, de la Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 31-6, GARF, Moscova.

[7] Telegramă către Țarul Nicolae al II-lea de la Ohrana, 17 decembrie 1916, fond III, anexa I, caz 29812, pag. I, GARF, Moscova.

[8] Dmitri Pavlovici a fost singurul fiu al unchiului Țarului, Marele Duce Paul, care, după moartea mamei lui Dmitri, a contractat o căsătorie morganatică şi a plecat în exil, lăsându-i pe Dmitri şi pe sora lui să fie crescuți de Marea Ducesă Elizaveta şi de Marele Duce Serghei.

[9] Declarația Iuliei Dehn către investigatorul F.P. Simpson de la Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 364-7, GARF, Moscova.

[10] Către generalul Voikov, superintendentul Palatului, decembrie 1916, de la şeful Ministerului de Interne, fond 102, anexa 314, caz 35, GARF, Moscova.

[11] Podul este la fel de lung şi în zilele noastre, dar nu mai este la fel de larg. Era de lăţimea a două trăsuri, şi acum este numai pietonal.

[12] Declaraţia numărul 1740 a inspectorului de poliţie Asonov, secţia no. 4, 17 decembrie, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[13] *Lost Splendour* (Splendori pierdute), Prinţul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 235.

[14] Iusupov, *ibid.*

[15] Declaraţia lui Ivan Nefedev către lt.-col. Popel de la Detaşamentul Corpului de Jandarmi, 17 decembrie 1916 şi declaraţia Muniei Golovina către lt.-col. Popel de la Detaşamentul Corpului de Jandarmi, 17 decembrie 1916 fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[16] *Ucidrea lui Rasputin*, V.M. Purişkevici, tradusă după originalul rus de Bella Costelo, ed. Michael Shaw /Ardis Publisher, Ann Arbor, 1985), p. 4.

[17] Purişkevici, *ibid*., cu o introducere a editorului.

[18] Purişkevici, *ibid.*

[19] Textul integral este citat în *Ohrana*, A.T.Vasiliev (Harrap, 1930).
Vasiliev a fost ultimul director al departamentului de poliţie.

[20] Lt.-col. Sir Samuel Hoare era ofiţer al SIS, care a fost fondată în 1909, şi în acel timp (1916) opera sub numele MI IC. Avea sucursale de-a lungul Europei şi peste tot în lume. Agenţia MI IC din Petrograd condusă de Hoare menţionată aici şi în carte se referă la Misiunea de Informaţii secrete Britanică. SIS operează astăzi sub numele de MI6.

[21] Raportul „Moartea lui Rasputin“ de la lt.-col. Sir Samuel Hoare către „C“, 1 ianuarie 1917, actele Misiunii de Informaţii Secrete Britanice, Petrograd, actele Templewood, partea II, fila I, (16), CUL.

[22] Ştirile erau în ediţia de la ora 6 p.m.

[23] *The Russian Diary of an Englishman* (Jurnalul rusesc al unui englez), Anon. (the Hon. Albert Stopford), (Heinemann, 1919), p. 21.

[24] Raport despre Vera Koralli al generalului-maior Globacev, fond III, anexa I, caz 2981 (B), lista 12, GARF, Moscova.

[25] Samuel Hoare susține că Makarov „în zori...“ a fost sunat de un necunoscut care a spus că „Rasputin a fost omorât. Caută corpul lui în Insule“. *The Fourth Seal* (A patra pecete). Sir Samuel Hoare (Heinemann, 1930), p. 151.

[26] Jurnalul Marelui Duce Nikolai Mihailovici, 17 decembrie 1916, fond 670, GARF, Moscova.

[27] *Lost Splendour*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 186.

[28] Existența unei femei frumoase poate fi o ficțiune pe care Iusupov a inclus-o în *Lost Splendour,* pe lângă una similară despre amenințarea lui Pavlovici, care nu este verificată. Golovina se presupune că a auzit un grup de oameni din apartamentul lui Rasputin jurând răzbunare.

[29] Iusupov, 1953, *ibid*., p. 239; un bilanț similar al serii este în Iusupov, 1927, *ibid*., p. 203.

[30] *Dissolution of an Empire* (Dispariția unui Imperiu), Meriel Buchanan (John Murray, 1932), p. 49.

[31] *The Fourth Seal,* Sir Samuel Hoare (Heinemann, 1930), p. 139. Hoare are o poveste despre faptul că Iusupov ar fi fost la petrecere cu Dmitri Pavlovici şi că ar fi ridicat din umeri, dar nu este o informație la prima mână şi Hoare nu este o sursă credibilă.

[32] Sir Samuel Hoare, 1930, *ibid.*

Capitolul doi: Umbra suspiciunii

[1] Declarația prințului Iusupov, conte Sumarokov-Elston, către generalul Popov de la Detaşamentul Corpului de Jandarmi, 18 decembrie 1916, fond 102 anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[2] *Rasputin şi evreii*, Aaron Simanovici (National Reklama, 1923), p. 45

[3] Citat în *Rasputin, the Last Word* (Rasputin, ultimul cuvânt), Edward Radjinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 476.

[4] *Lost Spledour*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 45.

[5] Declarația Annei Nikolaevna Rasputina către lt.-col. Popel de la detaşamentul Corpului de Jandarmi, datată 18 decembrie 1916, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[6] *Ibid.*

[7] Declarația Mariei Vasilievna Jiravleva, către lt.-col. Popel de la detaşamentul Corpului de Jandarmi, datată 18 decembrie 1916, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[8] Declarația lui Feodor Antonov Korşînov, către lt.-col. Popel de la detaşamentul Corpului de Jandarmi, datată 18 decembrie 1916, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[9] Declarația lui Flor Efimov, către lt.-col. Popel de la Detaşamentul Corpului de Jandarmi, datată 18 decembrie 1916, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[10] Declarația lui Fedoseev Vlasuk, către lt.-col. Popel de la Detaşamentul Corpului de Jandarmi, datată 18 decembrie 1916, fond 102, anexa 314, cazul 35, GARF, Moscova.

[11] *Forgotten Hospital* (Spitalul lăsat în părăsire), Michael Harmer (Springwood Books, 1982), p. 117.

[12] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 212.

[13] Raportul Departamentului de Poliție, 17 decembrie 1916, Actele Misiunii Informative Britanice, Petrograd, Actele Templewood, partea II, fila I (47), CUL. De asemenea reprodus în Anexa III din *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919).

[14] *Ibid.*

[15] Anexa II „Memorandum cu circuit intern, în 31 decembrie, 1816“, Stopford, 1919, *ibid.*

[16] *Ibid.*

[17] Telegramă de la lt.-col. Sir Samuel Hoare către „C“, 31 decembrie 1916, Actele Misiunii Informative Britanice, Petrograd, Actele Templewood, partea II, fila I (47), CUL.

[18] *Ibid.*

[19] Raport despre Vera Koralli al generalului-maior Globacev, fond III, anexa I, caz 2891 (b), lista 12, GARF, Moscova.

[20] *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919), p.44.

[21] *Ibid.*

[22] Raportul „Moartea lui Rasputin," al lui lt.-col. Sir Samuel Hoare către „C", 1 ianuarie 1917, Actele Misiunii Informative Britanice, Petrograd, Actele Templewood, partea II, fila I (16), CUL.

Capitolul trei: Probele

[1] *A Collection of Historical Materials,* Grigori Rasputin, vol. 4 (Moscova, 1997), p. 237

[2] *Ibid.*

[3] *Times*, joi 4 ianuarie 1917, p. 7, col. F. (De la corespondenții noştri din Petrograd 3 ianuarie 1917). Reiese evident din primul lui buletin, care nu a mai ajuns la Londra, că a văzut raportul Poliției pe care Stopford şi Buchanan îl văzuseră la ambasadă duminică după-amiază, la fel ca şi alți ziariști.

[4] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 193 ff.

[5] *Ibid.,* p. 191.

[6] *Thirteen Years at the Russian Court* (Treizeci de ani la Curtea Rusiei), Pierre Gullard (Hutchinson, 1921), p. 47.

[7] Telegramă de la lt.-col. Sir Samuel Hoare către „C", 1 ianuarie 1817, Actele Misiunii Secrete Britanice, Petrograd, Actele Templewood, partea II, fila I (48), CUL.

[8] Raportul nr. 2, Moartea lui Rasputin, lt.-col. Sir Samuel Hoare către „C", 2 ianuarie 1917, Actele Misiunii Secrete Britanice, Actele Templewood, partea II, fila I (50), CUL.

[9] *The Fourth Seal*, Sir Samuel Hoare (Heinemann, 1930), p. 156.

[10] Raport nr. 3. Mai multe detalii obținute de la magistrații anchetatori şi alte surse credibile, lt.-col. Sir Samuel Hoare către „C“, 5 februarie 1917, Actele Misiunii Secrete Britanice, Actele Templewood, partea II, fila I (20), CUL.

[11] *Țarița i Rasputin*, I. Kovil-Boibil (Petrograd, 1917), discuție între Kossorotov şi Kovil-Boibil, un ziarist din Petrograd.

[12] Vezi nota 10.

[13] Raportul autopsiei corpului lui Grigori Rasputin făcut de profesorul Kossorotov în 20 decembrie 1916 (Muzeul de istorie politică, St Petersburg). Reprodus şi în *Raspoutin est innocent*, Alain Roullier (France Europe Editions Livres, 1998), p. 514 ff.

[14] *The Fourth Seal*, Sir Samuel Hoare (Heinemann, 1930), p. 67 ff.

[15] *Times*, 3 ianuarie 1917, p. 8, col. d.

[16] *The Fourth Seal*, Sir Samuel Hoare (Heinemann, 1930), p. 67 ff.

[17] *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919), p.83.

[18] Ca şi mama sa, o femeie cu multe talente. „Printre cei mai apropiați prieteni ai ei erau Churchill, Maurice Baring, Arthur Rubinstein, J.M. Barrie, Rose Macaulay, Greta Garbo, Noel Coward, Jean Cocteau, Vita şi Eddy Sackville-West şi Hilaire Belloc (care a ținut atât de mult la ea încât a scris poeme naive lăudându-i calitățile)“. *The Maugham-Duff Letters*, Lorren R. Rothschild, scrisorile lui W. Somerset Maugham către Lady Juliet Duff (Rasselas Press, 1982).

[19] Vezi nota 17.

[20] *My Mission in Russia* (Misiunea mea în Rusia), vol. II, Rt Hon. Sir George Buchanan (Casell&Co, 1923), p. 43.

[21] *Ibid.*

[22] Rt. Hon. Sir George Buchanan, *ibid*, p. 50 ff. Şi în colecția Buchanan, GB 0159 Bu, University of Nottingham Library.

Capitolul patru: Spionii care au acționat din umbră

[1] *Memoirs of a British Agent* (Memoriile unui agent britanic), R.H. Lockhart (Putnam, 1932), p. 308 ff.

[2] *Ibid.*

[3] A fost elev al Fundației și în comitatul Staffordshire.

[4] Scrisoarea lui Oswald Rayner către părinții lui din Finlanda, 19 februarie 1907 (documentele lui Joyce Frankel, sora lui Oswald Rayner).

[5] *Ibid*., 19 februarie 1907.

[6] *Ibid*., 18 aprilie 1907.

[7] Intrarea 186, Registrul britanic, Districtul Înregistrări din Paddington în comitatul Londra, John Felix Hamilton Rayner, născut la 1 februarie 1924.

[8] Scrisoare către O.T. Rayner de la C.F. Mobley-Bell (editor la *Times*), 19 septembrie 1910, Letter Book 55, nr. 814, Times Newspapers Ltd Archives, Londra; scrisoare către O.T. Rayner de la C.F. Mobley-Bell, 22 septembrie 1910, Letter Book 55, nr. 837, Times Newspapers Ltd Archives, Londra.

[9] Memorandum despre cenzură, lt.-col. H. Vere Benet, 25 februarie 1917, documentele Misiunii Secrete Britanice, Petrograd, documentele Templewood, partea II, fila I (29), CUL.

[10] Registrul colegiului, clasele serale, nr. 3, 1877–1895, arhiva King's College, Londra.

[11] În www.steamindex.com, există originile firmei.

[12] Înregistrarea înmatriculării lui Stephen Alley, Ref R8/5/15/r, anul universitar 1984-1985, arhiva Glasgow University.

[13] Memorandum – Detalii biografice despre Stephen Alley (documentele Alley).

[14] *The Fourth Seal*, Sir Samuel Hoare (Heinemann, 1930), p. 3 ff.

[15] Sir Samuel Hoare, *ibid*., p. 29.

[16] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 47 ff.

[17] *The Mystery of Lord Kitchener's Death* (Misterele morții lordului Kitchener), Donald MacCormick (Putman, 1959), p. 91 ff.

[18] *Source Record of the Great War* (Sursa înregistrărilor Marelui Război), vol. I-VII, Charles G. Horne (editor), (National Alumni, 1923).

[19] *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919), p.45.

[20] Anon. (the Hon, Albert Stopford), *ibid.,* 28 august 1915, p.56.

[21] Anon. (the Hon, Albert Stopford), *ibid.,* scrisoare către Lady Ripon, 5 septembrie 1915.

[22] Anon. (the Hon, Albert Stopford), *ibid.,* scrisoare către Lady Sarah Wilson la Spitalul Forțelor Aliate, Boulogne, 22 august 1915.

[23] *My Mission in Russia*, vol. I, Rt Hon. Sir George Buchanan, p. 250.

[24] *Lost Splendour*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 186.

[25] *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919), scrisoare către lady Juliet Duff, 17 octombrie 1915.

[26] *My Mission in Russia*, vol. I, Rt Hon. Sir George Buchanan, p. 250.

[27] *Petrograd, the City of Trouble* (Petrograd, oraşul revoltelor), Meriel Buchanan (Collins, 1919), p. 78.

[28] Telegramă de la Țarină către Țar, 3 noiembrie 1915, fond 640, GARF, Moscova.

Capitolul cinci: Forțele întunericului

[1] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 47 ff.

[2] *Petrograd, the City of Trouble* (Petrograd, oraşul revoltelor), Meriel Buchanan (Collins, 1919), p. 67.

[3] *The Story of* ST_{25}, Sir Paul Dukes (Cassel&Co., 1938), p. 16 ff.

[4] *Rasputin: The Man Behind the Myth* (Omul din spatele mitului), Maria Rasputina & Patte Barham, p. 10 ff.

[5] *Rasputin, the Last Word*, Edward Radjinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 25 ff.

[6] Căsătoria lui Efim Iakovlevici Rasputin cu Anna Vasilievna, 21 ianuarie 1862, Registrul Bisericii Maica Domnului, Pokrovskoe, fond 205, GATO.

[7] Registrele britanice, Biserica Maica Domnului, Pokrovskoe, fond 205, GATO.

[8] *Ibid.*

[9] Recensământ la Pokrovskoe, fond 177, Arhivele statului din provincia Tiumen, GATO.

[10] Vezi nota 4.

[11] Dosarul Consistoriului Ecleziastic Tobolsk – acuzație împotriva lui Grigori Rasputin privind răspândirea de învățături false asemănătoare celor răspândite de Hlysti, fond 156, ramura Tobolsk a Arhivelor de Stat ale Provinciei Tiumen (TFGATO).

[12] Cercetarea încercării de asasinare a lui Grigori Rasputin în 1914, fond 164, ramura Tobolsk a Arhivelor de Stat ale Provinciei Tiumen (TFGATO).

[13] Fond 164, GARF, Moscova.

[14] Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1461, anexa I, caz 567, GARF, Moscova.

[15] Vezi nota 9.

[16] *Rasputin şi evreii*, Aaron Simanovici (National Reklam, 1923), p. 20.

[17] *Ibid.*

[18] Vezi nota 4.

[19] *Ibid.*

[20] *Ibid.*

[21] Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, GARF, Moscova.

[22] *Ibid.*

[23] *Ibid.*

[24] *Ibid.*

[25] Vezi nota 4.

[26] *Ibid.*

[27] *Thirteen years at the Russian Court*, Pierre Gilliard (Hutchinson, 1921), p. 79.

[28] Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, GARF, Moscova.

[29] *Ibid.*

[30] *The Life and Times of Grigori Rasputin* (Viața și epoca lui Grigori Rasputin), Alex De Jonge (Coward, McCann&Geoghegan, 1982), p. 51 ff.

[31] *Ibid.*

[32] *Dissolution of an Empire*, Meriel Buchanan (John Murray, 1932), p. 87.

[33] *Ibid.*

[34] Declarația Olgăi Lohtina către anchetatorul T.D. Rudnev, Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, GARF, Moscova.

[35] *Ibid.*

[36] *Ibid*.

[37] Jurnalul Țarului Nicolae al II-lea, 16 octombrie 1906, fond 601, GARF, Moscova.

[38] *Rasputin, the Last Word*, Edward Radzinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 91.

[39] Declarația lui Grigori Sazonov către anchetatorul F.P. Simpson, Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 298-300, GARF, Moscova.

[40] *Rasputin, the Last Word*, Edward Radzinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 134.

[41] *Thirteen years at the Russian Court*, Pierre Gilliard (Hutchinson, 1921), p. 65.

[42] *Rasputin, the Last Word*, Edward Radzinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 206.

[43] Declarația lui Alexei Hvostov către anchetatorul F.P. Simpson, Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 302-10, GARF, Moscova.

[44] *The Life and Times of Grigori Rasputin*, Alex De Jonge (Coward, McCann&Geoghegan, 1982), p. 204.

[45] *Ibid.,* p. 205.
[46] *Ibid.*

[47] Articole şi corespondenţă despre Rusia & România, J. D. Scale DSO, OBE (Documentele Scale).

[48] *The Life and Times of Grigori Rasputin*, Alex De Jonge (Coward, McCann&Geoghegan, 1982), p. 226.

[49] *Memoirs of British Agent*, R.H. Bruce Lockhart (Putnam, 1932), p. 129.

[50] *Rasputin*, Prinţul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 154.

[51] *Memoirs of British Agent*, R.H. Bruce Lockhart (Putnam, 1932), p. 129.

[52] Declaraţia lui Aleksei Filipov către anchetatorul F.P. Simpson, Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 327-42, GARF, Moscova.

[53] *The Life and Times of Grigori Rasputin*, Alex De Jonge (Coward, McCann&Geoghegan, 1982), p. 237.

[54] *Memoirs of British Agent*, R.H. Bruce Lockhart (Putnam, 1932), p. 128 ff.

[55] *Ibid.*

[56] *Ibid.*

[57] *Ibid.*

Capitolul şase: Pe marginea prăpastiei

[1] *Source Record of the Great War,* vol. IV, p. 185 ff.

[2] *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919), luni, 5 iunie 1916, marţi 6 iunie 1916.

[3] *The War Memoirs of David Lloyd George* (Memoriile de război ale lui David George Lloyd), vol. I. David Lloyd George (Odhams, 1038), p. 418 ff.

[4] *Ibid.*

[5] *Ibid.,* scrisoare cu mențiunea „secret“, de la H.H. Asquith către David Lloyd George.

[6] Telegramă de la Țarină către Țar, 17 aprilie 1915, fond 640, GARF, Moscova. Edvard Radzinski atrage de asemenea atenția asupra documentelor arse de Țarină în februarie 1917 pe care le considera compromițătoare în ceea ce privește legăturile cu Germania; *Rasputin, the Last Word*, Edward Radzinski (Weidenfeld&Nicolson, 2000), p. 450 ff.

[7] Edward Radzinski, *ibid*., p. 408.

[8] *Ibid.,* p. 409.

[9] Secțiune scoasă din *The Warburgs: The Twentieth-Century Odyssey of a Remarkable Jewish Family* (Familia Warburg: Odiseea unei remarcabile familii evreiești în secolul douăzeci), Ron Chernow (Random House Inc., New York, 1993), și *Jakob Schift: a Study in American Jewish Leadership* (Jakob Schift: studiu despre conducerea evreilor americani), Naomi W. Cohen (Brandeis University Press, 1999). Banca engleză (S.G. Warburg) nu a funcționat până în 1935.

[10] Banii de la familia americană Warburg au salvat banca din Hamburg de la colapsul de după război. Vezi Chernow. *ibid.*

[11] Chernow, *ibid.* „Discuțiile financiare din Londra“ trebuie să fi reprezentat călătoria în care a fost însoțit de Scale.

[12] Khun. Loeb au colaborat cu Cassel, Rockefeller&J.P. Morgan. Vezi Cohen, 1999, *ibid.*

[13] Cohen, *ibid.*

[14] www.britanica.com; Jack P. Morgan.

[15] Jurnalul lui Aleksei Raivid, consulul sovietic la Berlin, 1927, 6 iulie 1927; discuție cu baronul Hochten Esten, fond 612, anexa I, caz 27, pp-4-6, GARF, Moscova.

Capitolul șapte: Jocuri de război

[1] Intrarea 358, registrul nașterilor în înregistrările Districtului Merthyr Tydfil în comitatul Glamorgan, John Dymoke Scale, 27 decembrie 1882.

[2] *The Ordeal of a Diplomat* (Chinul unui diplomat), K.D. Nabokov (Duckworth, 1921). Ca însărcinat cu afaceri în Londra între 1917 şi sfârşitul războiului, a fost reprezentantul Rusiei la Londra – ambasadorul fiind trimis acasă fără a fi înlocuit. Câteva din documentele lui despre India au fost mai târziu publicate de Troţki sub formă de pamflet.

[3] Nabokov, *ibid.*

[4] *Articles & Correspondence on Russia and Romania 1915–1917* (Articole şi corespondenţă despre Rusia şi România, 1915–1917), J. D. Scale DSO, OBE (Documentele Scale).

[5] Scrisoare dactilografiată de cpt. J.D. Scale (Petrograd) către Londra, intitulată „Dragă Cox", 7 noiembrie 1916, semnată cu iniţiale (Documentele Scale).

[6] Muriel Harding-Newman, fiica mai mare a lui Scale, se referă la prietenia lui cu Felix Iusupov în interviul ei cu autorul. Îşi aminteşte că el era adesea musafir la Palatul Iusupov (interviul din 28 mai 2003, Easter Ross, Scoţia). În conformitate cu afirmaţiile lui Betty Aikehead, fiica lui mai tânără, Scale l-a văzut ultima oară pe Iusupov în 1948, cu un an înainte de moartea lui (interviu din 9 februarie 2004, Toronto, Canada).

[7] *Lost Splendour*, Prinţul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 29 ff.

[8] *Ibid.*

[9] *Ibid.*

[10] *Rasputin*, Prinţul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 47.

[11] *Lost Splendour*, Prinţul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 95.

[12] Telegramă de la Ţarină către Ţar, 7 septembrie 1916, fond 640, GARF, Moscova.

[13] Scrisoare de la David Lloyd George către H.H. Asquith, prim-ministru, „confidenţial", 26 septembrie 1916, Documentele David Lloyd George, LG/E/223/5, Biroul de Înregistrări al Camerei Lorzilor.

[14] Telegramă de la Ţarină către Ţar, 18 şi 24 septembrie 1916, fond 640, GARF, Moscova.

[15] Declaraţia sub jurământ a lui Serghei Trufanov, vezi Compania Revistei *Metropolitan*, Curtea Supremă a oraşului New York, jurământ din 17 octombrie 1916 (reprodus integral în anexa I).

[16] *New York Times*, 27 decembrie 1916, p. 4.

[17] Documentele William Wiseman, grupul 666, f. 260, Rusia [1917] I, Sterling Library, Yale University.

[18] *The War Memoirs of David Lloyd George*, vol. I. David Lloyd George, p. 464.

[19] Din Elveția, note de la o sursă credibilă, „secret", 3 octombrie 1916, Documentele Lloyd George, LG/E/3/27/2, Biroul de Înregistrări al Camerei Lorzilor, Theodor Bethmann-Holweg a fost prim-ministrul german.

[20] Declarația Annei Vîrubova în fața anchetatorului F.P. Simpson, Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 347-63, GARF, Moscova.

Capitolul opt: Cu cărțile pe masă

[1] *Lost Splendour*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 185.

[2] Interviul autorului cu Betty Aikenhead, 9 februarie 2004, Toronto, Canada.

[3] Interviul autorului cu Muriel Harding-Newman, 28 mai 2003, Eater Ross, Scoția.

[4] *Rasputin, the Saint who Sinned* (Rasputin, sfântul care a păcătuit), Brian Moynahan (Random House, 1997), p. 320;
Declarația lui Ioan Aronovici Simanovici (fiul secretarului lui Rasputin, Aron Simanovici) în fața anchetatorului V.M. Rudnev, Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 182-3, GARF, Moscova.

[5] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 60 ff.

[6] *Ibid.*

[7] În *Rasputin*, Iusupov nu numeşte această persoană, doar spune că era destul de în vârstă pentru a acționa; în *Lost Splendour* îl identifică pe Rodzeanko.

[8] Vezi nota 5.

[9] Jurnalul lui Stopford (care, spre deosebire de raportul lui Iusupov, a fost scris în zilele sau orele evenimentelor) îl situează pe Dmitri Pavlovici în Petrograd, foarte exact în 6/19 şi 7/20 februarie; în ziua următoare, Pavlovici şi Stopford iau prânzul

împreună, în particular, la Palatul Serghei, iar Stopford ia cina acolo la miezul nopții. Dacă amândouă rapoartele sunt corecte, Pavlovici (probabil aflat pentru scurt timp în Petrograd pentru a sărbători onomastica Țarului în 6/19 decembrie) a petrecut acolo numai circa treizeci şi şase de ore înainte de a se întoarce la Stavka.

[10] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 199.

[11] Aceasta este unul dintre cele mai contradictorii aspecte ale poveștii lui Iusupov. Iusupov i-a făcut două vizite Golovinei când Rasputin era acolo, şi casa ei era uşă în uşă cu casa socrilor lui. După cum se ştie, acestea erau amândouă case mari, dar se pare că el şi-a asumat mai degrabă riscul ca propriii părinți să afle totul despre asta. După spusele lui Iusupov, când Rasputin i-a sugerat acest lucru Vîrbovei, menționând numele lui Felix, amândoi au fost de acord că nu era o idee prea bună să se întoarcă la familia lui Rasputin. Iusupov precizează de asemenea că el ştia că Vîrbova ar fi devenit bănuitoare.

[12] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 112.

[13] Iusupov, *ibid.,* p.115.

[14] Scrisoare de la prințesa Irina Iusupova către prințul Felix Iusupov, 25 noiembrie 1916, fond 1290, Arhiva Rusă de Stat pentru Documente vechi (RGADA), Moscova.

[15] Scrisoare de la prințul Felix Iusupov către prințesa Irina Iusupova, 27 noiembrie 1916, fond 411, Muzeul Istoric de Stat, (GIM), Moscova.

[16] *Murder of Rasputin*, V.M. Purişkevici, tradusă după originalul rusesc de Bella Costello, ed. Michael Shaw (Ardis Publisher, Ann Arbor, 1985), anexă: corespondența dintre Maklakov şi editorul din Paris, 1923.

[17] Greutatea unui pud, circa 36 livre, în jur de 16 kilograme.

[18] Vezi nota 16.

[19] *Ibid.*

[20] *Ibid.*

Capitolul nouă: O cameră la subsol

[1] Raportul Departamenului de Poliție, 17 decembrie 1917, CUL.

[2] Autorul memorandumului este necunoscut, deşi după toate probabilităţile este vorba de Stopford. Cartea lui, publicată în 1919, nu apare sub numele său, şi dacă el era autorul memorandumului, n-a vrut ca numele lui să fie legat de cele două publicaţii.

[3] „Adevărata şi autentica poveste a crimei lui Grigori Rasputin. Povestită mie în 6 iunie 1917, la Ialta, de către făptaş“, *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919), p. 83.

[4] Report of the Autopsy of Grigori Rasputin, Professor Kossorotov, 20 December 1916, Museum of Plitical History, St Petersburg.

[5] *Rasputin, The Man Behind the Myth*, Maria Rasputina&Patte Barham, p. 231 ff. După spusele lui Barham, una dintre servitoarele lui Rasputin a oferit date în legătură cu cele întâmplate în sufrageria de la subsol. Într-un interviu cu autorul din 21 februarie 2005, nepoata Mariei Rasputina, Laurence Huot-Soloviev, a avansat ideea că Barham a înfrumuseţat oarecum relatarea bunicii ei.

[6] *Ibid.*

[7] *Ibid*., şi *My Father* (Tatăl meu), Maria Rasputina (Cassel&Co, 1934), p. III.

[8] *Ibid.*

[9] Vezi nota 4.

[10] *Rasputin, the Last Word*, Edward Radzinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 477.

[11] *Ibid.,* p.482.

[12] *Ibid.,* p. 480.

[13] Vezi nota 4.

[14] *Ibid.*

[15] *Rasputin, the Last Word*, Edward Radzinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 482.

[16] Profesorul Derrick Pounder, Senior Home Office Pathologist and Head of Forensic Medicine, University-Dundee, a fost împuternicit de autor în februarie 2005 să treacă în revistă probele balistice ca să conchidă dacă rana din frunte a fost făcută de un glonț fără cartuș. Pistolul Browning trage numai cu gloanțe cu cartuş.

[17] Ediția revăzută, *Rasputin: The History of the Crime* (Rasputin: povestea unei crime), a fost publicată de Yauza, Moscova, în 2004.

[18] *Ibid*., cap. 18.

[19] *A Watchman Makes His Rounds* (Un paznic îşi face rondurile), Sir Samuel Hoare (memoriile lui Samuel Hoare din perioada şederii sale în Rusia, nepublicate în 1959), p. 72, Templewood Papers, partea II, fila I (34), CUL.

[20] *The Fourth Seal*, Sir Samuel Hoare (Heinemann, 1930), p. 156.

Capitolul zece: A fost odată

[1] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 62.

[2] *Ibid.*

[3] *Ibid.*

[4] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 133.

[5] *Ibid.,* p. 134.

[6] *Ibis.,* p. 138 ff.

[7] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 80 ff.

[8] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), pp. 134–135.

[9] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), pp. 62–63.

[10] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 135.

[11] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 65.

[12] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 148.

[13] *Ibid.,* 149.

[14] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), pp. 70–74.

[15] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 149.

[16] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 70-74.

[17] *Ibid.*

[18] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 150.

[19] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 75. Pentru raportul Iusupov, iunie 197 vezi *The Russian Diary of an Englishman*, Anon. (the Hon, Albert Stopford), (Heinemann, 1919), p 83.

[20] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 153.

[21] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 79.

[22] *Ibid.,* p. 81.

[23] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), pp. 157–158.

[24] Irina Iusupova MGM 1933, Documentele Fanny Holtzmann, seria A. Sub-seria I, cutia 16, dosar 5-10, Arhivele Evreieşti Americane, Cincinnati, Ohio; Felix Iusupov v CBS 1965, seria A, sub-seria I, cutia 15, dosar 5-12, Arhivele Evreieşti Americane, Cincinnati, Ohio. Vezi de asemenea *Times,* vineri 17 august 1934, col. I, p. 581 ff.

[25] „Asasinarea lui Rasputin“, *Source of the Great War,* Stanislas Lazovert, vol. V, ed. Charles F. Hoene (National Alumni, 1923), p. 86.

[26] *Ibid.*

[27] *Ibid.,* p. 87.

[28] *Lost Splendour*, Prinţul Iusupov (Jonathan Cape Ltd, 1953), p. 228.

[29] „Asasinarea lui Rasputin“, Stanislas Lazovert, p. 88.

[30] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 80 ff.

Capitolul unsprezece: Sfârşit de drum

[1] Raportul autopsiei corpului lui Grigori Rasputin făcut de profesorul Kossorotov în 20 decembrie 1916 (Muzeul de Istorie Politică, St. Petersburg).

[2] *My Father*, Maria Rasputina (Cassel&Co, 1934), p. III.

[3] *The Iusupov Palace* (Palatul Iusupov), Galina Sveşnikova, p. 75.

[4] Raportul profesorului Derrick Pounder, medic patologie generală în cadrul Ministerului de Interne şi şeful departamentului de medicină legală, Universitatea din Dundee, august 2004, împuternicit de autor.

[5] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 21.

[6] Vezi nota 1.

[7] Declaraţia lui Pavel Beleţki către Comisia Extraordinară a Guvernului Provizoriu 1917, fond 1467, anexa I, caz 567, folio 567, GARF, Moscova.

[8] *Rasputin*, Prinţul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 163.

[9] *Dnevnik* (Jurnal) V.M. Purişkevici (National Reklama, 1923), p. 70 ff.

[10] Raportul opiniei specialiştilor, 18-30 iunie 1993, alcătuit de V.V. Jarov, Igor Panov şi Valeri Vasilevski de la Biroul de Analize de Medicină Legală din Moscova (revizuire nepublicată a autopsiei făcute în 1916 de profesorul Kossorotov).

[11] Interviul luat lui Vladimir Jarov de către Richard Cullen şi Ilia Gavrilov, *Cine l-a ucis pe Rasputin?*, Timewatch, BBC2, vineri 1 octombrie 2004, ora 8 p.m.

[12] Vezi nota 1.

[13] Această concluzie, trasă de Richard Cullen în episodul BBC Timewatch *Cine l-a ucis pe Rasputin?* (vezi detalii în nota 11), este cea mai plauzibilă explicaţie.

[14] Raportul profesorului Derrick Pounder, medic patologie generală în cadrul Ministerului de Interne şi şeful departamentului de medicină legală, Universitatea din Dundee, februarie 2005, împuternicit de autor.

[15] *Ibid.*

[16] *Ibid.*

[17] *Ibid.*

[18] *Ibid.*

[19] Vezi nota 10.

[20] La moartea lui Rayner în 1961, Rose Jones face o mică prezentare a vieții lui în *Nuneaton Observer* (10 martie 1961). Povestea s-a intitulat „S-a aflat la fața locului când a fost omorât Rasputin".

[21] Jurnalul lui William John Compton; de asemenea Indexul General al Personalului din timpul Războiului Mondial I, William John Compton # 9440, Arhiva Crucii Roşii, Londra.

[22] Scale evocă evenimentele care au însoțit operațiunea câmpurilor de petrol din România într-o scrisoare către generalul C. Ismay datată septembrie 1940 (Documentele Scale).

[23] Scrisoare de la cpt. Stephen Alley către cpt. J.D. Scale, 7 ianuarie 1917 (Documentele Alley).

[24] Către şeful Departamentului de Securitate Publică, Petrograd, 22 februarie 1817, fond 102, anexa 357, caz 115, GARF, Moscova.

[25] Vezi nota 7.

[26] *Rasputin: A History of the Crime*, Oleg Şişkin, capitolul 21ff.

[27] „Anglia «i-a ajutat pe ucigaşii lui Rasputin»", de Phil Tomaselli, *BBC History Magazine*, aprilie 2003, p. 6.

[28] Interviu cu Mark Lane, nepotul lui William Compton, 5 februarie 2005.

[29] Intrarea 148, Registrul de naşteri din înregistrarea Districtului Upton-on-Severn, sub-districtul Kempsey, comitatul Worcester, William John Compton, 27 ianuarie 1881.

[30] Intrarea 330 din registrul de morți din înregistrarea Districtului Abingdon, comitatul Berkshire, 6 martie 1961, Oswald Rayner, avocat pledant (pensionar).

[31] Interviu cu Gordon Rayner, nepotul lui Oswald Rayner, 13 martie 2004, Birmingham; interviu cu Myra Whelch şi Michael Winwood, veri primari cu Oswald Rayner, 13 martie 2004.

[32] *Rasputin*, Prințul Iusupov (Jonathan Cape, 1927), p. 180 ff.

Capitolul doisprezece: Consecința

[1] *Rasputin, the Last Word*, Edward Radzinski (Weidenfeld & Nicolson, 2000), p. 492 ff.

[2] *Ibid.,* p. 495.

[3] *Ibid.*

[4] Vezi nota 31, capitolul 11.

[5] Ransome este mult mai bine cunoscut astăzi pentru cartea pentru copii *Swallows and Amazons*. Dosarul său MI 5, # PF R. 301 vol. I & II, a fost eliberat de Arhiva Națională în februarie 2005, TNA KV 2/1903-1904.

[6] Augustus Agar câştigă Crucea Victoria pentru scufundarea crucişătorului sovietic *Oleg* în iunie 1919. El a condus un hidroavion din care a lansat o bombă, fiind un deschizător de drumuri pentru SIS. Pentru o relatare completă a acestei misiuni vezi *Baltic Episod*, Augustus Agar, 1963.

[7] Intrarea 263, Registrul de morți din înregistrarea Districtului Battle în comitatul East Sussex, John Dymoke Scale, 22 aprilie 1949.

[8] *En Exil* (În exil), Prințul Iusupov (Plon, 1954), p. 76.

[9] Irina Iusupova MGM, vezi nota 24, capitolul 10.

[10] *Ibid.*

[11] *En Exil*, Prințul Iusupov (Plon, 1954), p. 102 ff.

[12] *Ibid.*

[13] Puțin, dacă nu chiar nimic, se știe despre Suhotin. În cartea lui Iusupov, numele de botez nu este nicăieri menționat. În timpul cercetărilor pentru această carte s-a găsit dosarul militar al lui Serghei Suhotin din care reiese că s-a alăturat în 1911 Gărzii Personale 4, după ce a absolvit Corpul Naval în 1906. Suhotin a fost şi rudă îndepărtată cu compozitorul Ceaikovski, a cărui strănepoată, Galina von Meck, menționează că a fost condamnat la zece ani de muncă forțată în 1919 (vezi *I Remember Them*, Galina von Meck, p. 183 ff). Fond 400, anexa 9, caz 34159, paginile 644-646, Arhiva de Stat de Istorie Militară (RGVIA), Moscova.

[14] Pare improbabil că, deşi nu a murit otrăvit, Rasputin a manifestat incontestabil simptome proprii consumului unei doze care nu a fost mortală, de exemplu hipersalivație, gât iritat etc. (vezi notele 15-16, capitolul 10). Povestea cu mărturisirea lui Lazovert pe patul morții este mai mult anecdotică, aparent motivată de fiul lui care nu voia să-l implice în crimă.

[15] *If Britain Had Fallen* (Dacă Anglia ar fi capitulat), Norman Longmate, p. 117 ff.

[16] *Ibid.*

[17] TNA KV 2/1684-1685.

[18] Memorandumul „Misiunea Secretă Britanică“ de lt.-col. Sir Samuel Hoare către „C“, 29 ianuarie 1917, documentele Misiunii Secrete Britanice, Petrograd, Templewood Papers, partea II, dosar I (52), CUL. Acest document rămâne închis şi va fi revăzut de Biroul Cabinetului în 2011.

[19] Alley se referă la această întâlnire în notele lui din ianuarie-februarie 1918 (Documentele Alley).

[20] Agenda scrisă (Documentele Alley).

[21] Hoare nu şi-a dat seama ce s-a întâmplat, ceea ce se reflectă în comunicarea lui cu „C“, mai ales în telegrama datată 2 ianuarie 1917 în care efectiv îl întreabă pe „C“ dacă știe ceva mai mult decât el; Documentele Misiunii Secrete Britanice, Petrograd, partea II, dosar I (50), CUL.

[22] Dezbaterile Camerei Comunelor 1920 (Hansard), vol, 133, col. 1008-13. 1084; vol. 134, col 542; vol 135, col. 518-24.

[23] *MI6: Fifty Years of Special Operations* (MI6: Cincizeci de ani de operaţiuni speciale), Stephen Dorril (Fourth Estate, 2000), p. 611.

[24] *Ibid.*

[25] În 1956, potrivit spuselor ministrului de externe, Anthony Nutting, prim-ministrul Sir Anthony Eden a declarat că dorea uciderea preşedintelui egiptean Nasser. Eden era aparent un apropiat al MI6, nu prin „C" de atunci, Sir John Sinclair, ci prin preşedintele Patrick Dean al Joint Intelligence Committee şi George Young, specialistul în Orientul Mijlociu al MI6. *The Perfect English Spy: Sir Dick White and Secret War* (Spionul englez perfect: Sir Dick White şi razboiul secret), Tom Bower (Heinemann, 1995), p. 195; *Through the Looking Glass* (Prin oglindă), Anthony Verrier (Jonathan Cape, 1983), p 143 şi 159.

[26] În Dorril, p. 611, şeful operaţional al SOE, Sir Colin Gubbins este citat că ar fi spus ministrului că „realmente nu vrea să ştie despre asemenea lucruri" cum ar fi asasinarea.

[27] Pofesorul John Lewis Gaddis, de la Hoover Institution, este citat în Dorill, p. XIII.

[28] Alex Dancev, profesor de Relaţii Internaţionale la Universitatea Nottingham este citat în Dorill, p. XIV.

[29] Vărul de-al doilea al lui Alley, Michael Alley, îşi susţine punctul de vedere afirmând că „el a fost amestecat în tulburările din Murmansk" (interviu cu autorul, 15 martie 2005). Documentele Alley atestă că la vremea aceea el a fost implicat într-o misiune specială în Murmansk, misiune care în cele din urmă a eşuat. Aceasta este o zonă în care autorul intenţionează să continue cercetările.

[30] Vezi nota 31, capitolul 11.

[31] Vezi nota 20, capitolul 11.

[32] Certificatul de Decree Nisi Absolute (divorţ), nr. 18 din 1940, Curtea Supremă de Justiţie, Registrul Principal al Secţiunii Familiei.

[33] Intrarea 330, Registrul de Morţi al Districtului de Înregistrări Abingdon, comitatul Berkshire, Oswald Theodore Rayner, 6 martie 1961.

Rasputin şi familia 1900 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Rasputin 1906 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Rasputin cu episcopii Hermogen şi Iliodor 1906 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Rasputin şi admiratorii lui, 1914 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Rasputin şi copiii, 1910 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Rasputin înconjurat de admiratori, 1915 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Rasputin, 1916 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Caricaturi care îşi băteau joc de influenţa foarte mare pe care o avea Rasputin asupra Ţarinei, chiar dacă mascată, era publică (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Caricaturistul arată că Ţarul se afla în mâinile lui Rasputin (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Această caricatură este mai mult decât sugestivă în legătură cu faptul că Țarina și Rasputin aveau relații sexuale (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Credința că Țarul și Țarina erau ca niște marionete pentru Rasputin este din nou susținută în această caricatură (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Mama Rusia este imaginată aici ca o victimă a influenței lui Rasputin și controlului pe care îl exercita asupra Țarului (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Ambasadorul britanic Sir George Buchanan (fotografie de autor).

Lordul Kitchener la bordul HMS *Hampshire*. La o oră şi jumătate după ce această fotografie a fost făcută, Kitchener era mort (fotografie deautor).

Ţarina şi Rasputin pe prima copertă a revistei *Metropolitan*, ediție retrasă în decembrie 1916 (fotografie de autor).

Lt-col. Sir Samuel Hoare în ţinuta rusească purtată de ofiţerii britanici în Petrograd în timpul iernii din 1916 (fotografie de autor).

Cpt. Stephen Alley, născut în palatul Iusupov şi rămas un apropiat al familiei Iusupov (Sandra Noble)

Cpt. John Scale un artizan al complotului uciderii lui Rasputin, care era şi un apropiat al familiei Iusupov (familia Scale)

Oswald Rayner, 1916; era un cunoscut al lui Felix Iusupov din timpul studiilor de la Oxford University (familia Rayner).

Țarul şi familia, 1913 (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Prinţul Iusupov la Oxford University
(Muzeul de Istorie Politică,
St Petersburg).

Prinţul Felix Iusupov şi prinţesa Irina
la căsătoria lor, 1913 (GARF)

Vladimir Purişkevici, ultimul recrutat
în conspiraţie, a cărui personalitate
labilă a făcut complotul cunoscut
(Muzeul de Istorie Politică,
St Petersburg).

Marele Duce Dimitri Pavlovici era privit
ca cel mai pro-britanic dintre
Marii Duci (GARF)

Palatul Iusupov
(fotografie de autor).

Fotografie a scenei crimei, luată de poliție – curtea palatului Iusupov; pata de sânge lăsată de al treilea glonț fatal este la stânga porților deschise (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie a scenei crimei, luată de poliție – ușa spre birou și pivniță este la dreapta; o reparație provizorie a fost făcută la fereastra de deasupra, din partea dreaptă (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie a scenei crimei, luată de poliție – două imagini separate sunt unite; poliția a marcat dâra de sânge cu puncte de cerneală roşie (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Uşa către curte de la casa scării din interior în 2004 (fotografie de autor).

Pivnița din Moika 92, în 2004 – statuia din ceară a lui Rasputin este așezată la masa din sufragerie (fotografie de autor).

Fotografie a scenei crimei, luată de poliție – cadavrul înghețat al lui Rasputin este scos din râu; un prim-plan al pieptului, capului şi umerilor (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie a scenei crimei, luată de poliție – Corpul lui Rasputin este pus pe o plută; scândurile de lemn sunt duse de la spărtura făcută în gheață pe malul apei (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

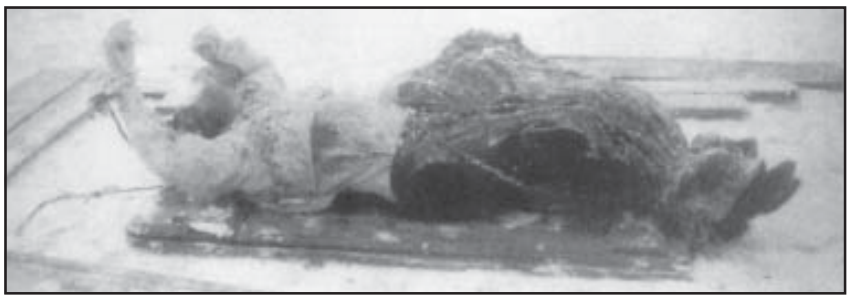

Fotografie a scenei crimei, luată de poliție – un prim-plan al corpului înghețat; cât a fost în apă funia s-a desfăcut şi brațele s-au ridicat în sus în fața trupului înghețat (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie a scenei crimei, făcută de poliție – prim-plan al spărturii din gheață; Podul Petrovski, de unde a fost aruncat Rasputin se poate vedea în fundal (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie a scenei crimei, făcută de poliție – Podul Petrovski; urmele roților mașinii sunt încă vizibile în zăpadă (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie a scenei crimei, luată de poliție - dârele de sânge se pot vedea pe grinzi (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie a scenei crimei, făcută de poliție – investigatorii pot fi văzuți examinând pata pe Podul Petrovski din locul de unde a fost aruncat corpul în apă (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Podul Petrovski în 2004, acum pod pentru pietoni (fotografie de autor).

Fotografie luată în timpul autopsiei – corpul lui Rasputin încă îmbrăcat înainte ca autopsia să înceapă (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie făcută în timpul autopsiei – partea dreaptă a capului lui Rasputin; rănile de la ureche, ochi şi nas sunt în mod special evidente (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie făcută în timpul autopsiei – a treia împuşcătură, fatală, în frunte (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

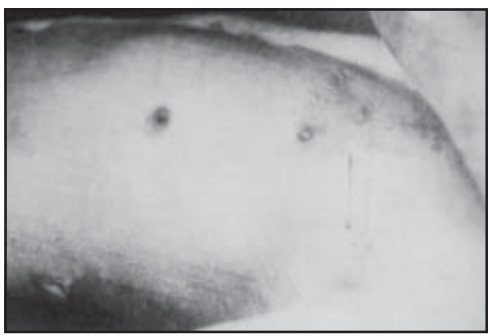

Fotografie făcută în timpul autopsiei – partea stângă a torsului identificată ca rana făcută la intrare de primul glonț (Muzeul de IstoriePolitică, St Petersburg).

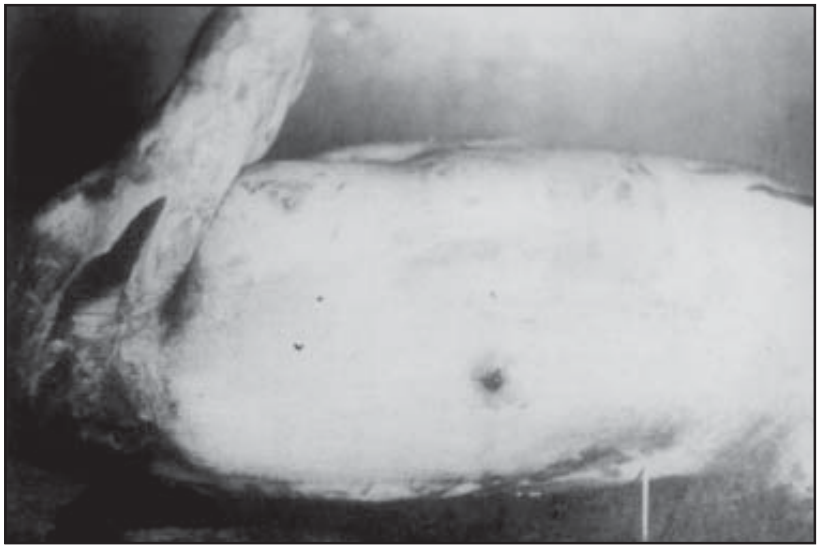

Fotografie făcută în timpul autopsiei – partea dreaptă a torsului identificată ca rana făcută la ieşire de primul glonț (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Fotografie făcută în timpul autopsiei – indicând rana de intrare al celui de al doilea glonț şi „a rănii adânci" din partea din stânga, jos, a spatelui provocată de un cuțit sau o sabie (Muzeul de Istorie Politică, St Petersburg).

Revolverul Webley şi glonțul fără cartuş, un plumb de .455-inchi tras de Oswald Rayner (Muzeul Imperial al Războiului).

Un pistol Browning şi glonţul cu cartuş de 6.35mm folosit de Iusupov şi Dimitri Pavlovici.

Pistolul Savage şi glonţul cu cartuş de 7.65mm folosit de Vladimir Purişkevici (Muzeul Imperial al Războiului).

DEATH OF A BRILLIANT SCHOLAR 1036

WAS IN PALACE WHEN RASPUTIN WAS KILLED

ON March 6, Major Oswald Rayner, M.A., Oxon., M.B.E., died peacefully at his home in Oxford. Major Rayner was a cousin of Mrs. D. S. Jones, of Old Meadow, Bulkington Lane, Nuneaton.

He was a brilliant scholar, a barrister-at-law, and spoke five languages fluently, including Russian. During the First World War he became a King's Messenger and it was his duty to carry messages between Buckingham Palace and St. Petersburg.

He was a personal friend of Prince Youssoupoff who organised the plot against Rasputin, and was actually in the Palace when Rasputin was killed. Later when the Prince wrote a book about Rasputin it was Major Rayner who translated it into English.

It was his sad duty to announce to King George V the tragic death of the Russian royal family in 1918.

Major Rayner had his roots in Nuneaton, for his grandfather, the late Thomas Rayner, was manager of Nuneaton Gas Works for many years.

La moartea lui Rayner în martie 1961, Nuneaton Observer a dezvăluit că el a fost prezent la scena crimei (fotografie de autor).